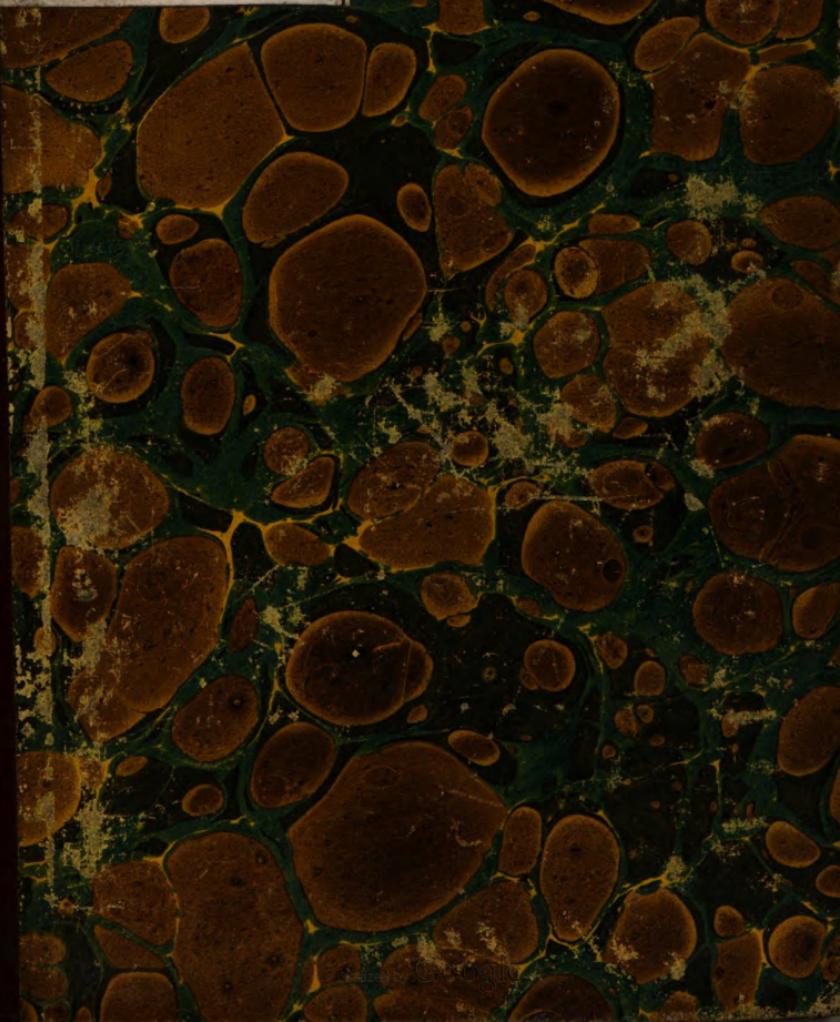

NATIONALBIBLIOTHEK
IN WIEN

165881-A

Neu-

Sebrané spisy

BOŽENY NĚMCOVÉ.

Díl II.

V LITOMYŠLI a v PRAZE.
Tiskem a nákladem Antonína Augusty.
1862.

DIVÁ BÁRA.

ROZÁRKA.

Sešit I.

V LITOMYŠLI a v PRAZE.

Nákladem A. Augusty.
1862.

165881-A

Digitized by Google

Divá bára.

Vestec je velká dědina, mají tam kostel i školu; u kostela je fara, podle ní chalupa kostelníkova, také rychtář zůstává v prostřed vsi, na samém konci dědiny pak stojí chaloupka obecního pastýře. — Za chalupou tállo se dlouhé údolí, ohražené z obou stran vršinami, porostlými nejvíce jehličím. Sem tam bylo vidět mejiště, nebo zelený palouk, na němž porůzno bělokoré, světlolisté břízy stály, ty dívky mezi stromovím, jakoby je tam byla příroda vyrůst nechala k obveselení tém zasmušilým smrkům a jedlí, vážným dubům a bukům. Uprostřed údolí mezi lučinami a polemi tekla řeka, zrovna okolo pastýřové chalupy; břehy její vroubené byly olší a vrbou.

Obecní pastýř jmenoval se Jakub, a zůstával se svou dcerou Bárou v té poslední chalupě. Jakub byl již šedesátník, Bára jeho prvorzené dítě, a jedináčka. Přál si ovšem syna mít, dědiče svého jména, ale když Bára povyrůstala, nelitoval; milejší mu byla než syn, a mnohdy si myslil: ať si je děvče, přece je mé dítě; umru jako člověk, a mám stupeň do nebe.

Jakub byl rodič z vesnice; jsa sirotek, musel od malička sloužit. I sloužil co husopas, co honák, skoták, co kravař, volař, co pacholek i oráč, až došel nejvyššího stupně hodnosti, až se obecním pastýřem stal. To byla již dobrá služba, mohl se oženit.

— Chalupu dostal k doživotnímu bydlení, dříví mu přivezli sedláci až na dvorek, mohl si držet i krávu; chleba, másla, vajec, mléka, vařiva, to vše dostával na týden. Plátna každý rok na tři košile a dva páry nohavic dostal, k tomu dvoje střevíce, šerku, kamizolu i šírák a každý druhý rok kožich a hůni. Mimo to o každé svátky božích a o posvícení pečiva a výsluh, že ani na faře víc nebylo. — Zkrátka byla to dobrá služba, a Jakub jakkoli byl nechezký, nemluvný, zamračený, byl by přece dostal ženu, hned ale nedbal. V letě vymlouval se, že nemá kdy ohlížet se po děvčatech, že je pastva, a v zimě vydlaboval dřevenky, a večer, když šli chlapci do společnosti děvčat, šel raději posedět do hospody. Když se pak tretilo, že některá z hospodyň pro hospodáře do hospody si přišla, libovával si Jakub, že nemá pro něho kdo chodit. Ani z toho si ničehož nedělal, když se mu vysmívali, že je starý mládenec, že bude muset po smrti v předpeklí písek do otypek vásat. Tak mu prošel čtyrycátý rok. Tu mu kdosi napískal, že když umře, nemaje dětí, že nepřijde do nebe, děti že jsou stupně do nebe. — To vrtalo Jakubovi dlouho mozkem, a když se mu to rozleželo, šel k rychtářovům, a vzal si děvečku Báru.

Bára byla hezká děvčice — za mladých let. Rádi ji brávali chlapci do kola, i několik jich chodilo k ní na zálety, ale byli to hoši z Drážďan a ne z Berouna, žádný si ji nevzal. Když se ji Jakub zeptal, nechtěla-li by jeho ženou být, spočítala, že má tři křížky za sebou, a ačkoliv se jí Jakub příliš nelíbil, dala mu slovo, myslíc si: „Lepší za svým snopem,

než za cizím mandelem.“ Sebrali se, a rychtář vystrojil veselku.

Narodilo se jim po roce děvče, jemuž dali říkat po mámě Bára; Jakub škrábal se za ušima, slyše že je děvče, a ne chlapec, ale Bába ho potěšila tím, že je mu podobné jako vejce k vejcti. — Několik dní po narození děvčete, stala se v Jakubově chalupě nehoda. Sousedka zaskočila k šestinedělce v pravé poledne, a našla ji pod komínem u ohniště polomrtvou ležet. Udělala povyk, kmotry se sběhly, přišla i bába, a vzkřísily Báru. Dověděly se od ní, že vařila mužovi oběd, a zapomenouc, že šestinedělka nemá v pravé poledne, ani po klekání ze sednice vykročit, zůstala stát v kuchyni pod komínem a vařila. Tu prý to okolo uší jí zašumělo, jako zlý vítr, před očima dělaly se jí mžitky, něco jí začalo krákat za vlasy a na zem porazilo. „Tò byla polednice!“ křičely všechny. „Jestli pak nepodložila divé dítě místo Barčy,“ zpoměla jedna a šla ke kolibce. Hned se vsecicky okolo shlukly, vzaly dítě z kolébky, rozbalily, prohlížely, jedna řekla: „Je to divé dítě, je, má velké oči!“ druhá: má velkou hlavu!“ třetí přírkla jí krátké nohy, a každá něco jiného. Matka se lekala, bába ale svědomitě prohlídnouc dítě, rozhodla, že je to její vlastní, co pod srdcem chovala. Nicméně ne jedna z kmoter zůstala při svém, že je dítě od polednice podstrčené.

Od té nehody nemohla se ale Jakubova žena více pozdravit, a za několik let po ustavičném chutravění umřela. — Zůstal Jakub se svou dívčí sám; jakkoli ho pobízeli aby se oženil k vůli děvčeti mla-

dičkému, přece toho více učiniti nechtěl. — Hlídal si ji jako malou ovečku, sám a sám, a dobré ji výhlídal. Když byla trochu povyrostlá, vzkázel mu pan učitel, aby ji přece také do školy posílal, a jakkoli Jakub čtení a psaní za zbytečné držel, přece poslechl. Celou zimu chodila Barča do školy, z jara ale, když nastala pastva a práce v poli, tu se nemohl bez ní obejít. Od jara do jeseně bývala bez toho škola větší část týdne na petlici zavřená, pan učitel pracoval v poli, a děti též, seč každého sily stačily. — Druhou zimu Bára už do školy chodit nemohla, musela se učit přist a tkát. Bára dosáhla patnácte let, a žádné děvče v celé dědině nemohlo se jí rovnat v sile a velikosti. Tělo její bylo hrubých kostí, silných svalů, při tom ale pravidelných forem. Mrštná byla jak pstruh. Pletí byla tmavohnědě, dílem od přirozenosti, dílem od slunce i větru, neboť si nikdy, ani v parném letu nezastřela tvář, jako to vesnická děvčata dělávaly. — Hlava zdála se veliká, ale to dělalo množství vlasů, černých jak havran, dlouhých, ale hrubých jako žíně. Čelo měla nízké, krátký tupý nos, ústa trochu velká a vyšpulené pysky, ale zdravé, červené jako krev. Zuby široké, silné, ale čisté. — Nejpěknější bylo u ní oko; a právě proto musela od lidí posměch snášet. Spílali jí, že má „oči buličí.“ — Veľké měla oko, neobyčejně veliké a modré jak charpa, obrostlé dlouhou černou řasou. Nad okem klenulo se husté černé obočí. — Když se Bára škaredila, podobala se její tvář obloze, černými mraky zatažené, z nichž se jen kousek oblohy modralo. — Ona se ale málo kdy škaredila, leda když jí chasa nadá-

vala, že má buličí oči, to jí oči hněvem sršely a mnohdy se až do pláče pustila. Jakub ale vždy jí říkal: Ty hloupá, co si z toho děláš, já mám také velké oči. — A nech si jsou buličí, však to není nic zlého; vždyť se ta němá tvář umí na člověka mileji podívat, než ti tam! — Při tom obycejně ukázal holí k dědině. — Pozdější leta ale, když přišla k sile, netroufala si chasa ubližovat jí, neboť za každou urážku dávala hned oplatky. Silní chlapci nebyli sto ji poprat; kde nevystačila síla, tu užívala všelikých fortelů, aneb si pomohla obratností. Tak si dobyla pokoj.

Bára měla vůbec do sebe tolik neobyčejných vlastností, že se nebylo čemu divit, když si sousedé o ní povídali; nemohouce si takovou povahu nijak vyložit, začaly ženy opět tvrdit, že to přece jen nějaké „divé dítě“ a ne-li to, tedy že ji zajisté polednice vzala pod moc svojí. — Tím vyřknutím bylo všecko počínání děvčete vysvětleno a omluveno, ale mělo ten následek, že se jí vesničané buď štítili, buď báli, a jen několik duší ji opravdu milovalo. Kdo ji chtěl hodně pozlobit, řekl jí „divá Báro!“ — ale byl každý na omyleu, kdo mněl, že ta přezdívka ji více než každá jiná mrzí, tím jí právě neublížili, každá jiná přezdívka více ji zbolela, než ta. Ona slýchala sice povídačky o polednicech, večernicech, o vodním muži, o žhavém muži, který je v lese, o světýlkách, čertu a strašidlech, slýchala o tom mezi dětmi, ale nebála se níčehož. Dokud byla malá, bral ji otec s sebou na pastvu, a tu hrála celý boží den s psem Lišajem, který jí byl po tátoti nejmilejší kamarád.

Táta s ní mnoho řečí nenadělal, seděl a vydlaboval dřevěnky, chvílemi pozdvihl hlavu po stádu, a jestli nebylo pohromadě, poslal Lišaje, by krávu neb jalo-vici zavrátil, což pes jak náleží vyvedl. Když bylo potřeby vstal sám, a několikrát stádo obešel. Když byla Bára větší, vyprovázívala vždy Lišaje, a jestli která kráva po ni čmuchať chtěla, hned ji Lišaj ode-hnal. Jsouc větší, mnohdy v čas potřeby za tatíka stádo vyhnala; krávy znaly její hlas tak dobře, jako Jakubovu troubu, zlý býk, jehož se statní chlapci báli, poslechl, když mu Bára zahrozila.

Když chtěl Jakub stádo vybrodit, a přes řeku je hnal, posadil Báru některé krávě na hřbet, řekl jí „drž se“ — sám pak plaval za stádem. Jednou se Bára dobré nedržela, smekla se do vody, tú ji za suknicí Lišaj vytáhl, a tátu ji hodně vypeskoval. Pta-la se tedy taty co se musí dělat, když chce plavat, tátu jí ukázal jak musí rukama i nohami pohybovat, Bára si to pamatovala, a tak dlouho zkoušela, udr-žet se nad vodou, až to dokázala. Zalíbilo se ji pla-vání tak, že v letě z rána i večer se koupávala, a nejen dlouho plavat vydržela hlavou nad vodou, ale i pod vodou. — O tom umění ale kromě taty nikdo nevěděl. Od svitu do desáté hodiny večer nebyla do-ba, kde by Bára se nebyla koupala, a nikdy vodního mužíka neviděla; nevěřila tedy naň, a vody se nebá-la. — Jak v pravé poledne, tak v pravou půlnoc bý-vala Bára pod šírou oblohou, v letě spávala nejvíce na stáji u otevřeného vikíře, a přece ji nikdy ne-přestrašilo, aniž by se jí cos neobyčejného bylo uká-zalo. — Jednou když byla na pastvě, a pod stromem

na kraji lesa ležela, Lišaj vedle ní, zpoměla si na báchorku o vandrovním, jak ležel také v lese pod stromem, jak si přál být v zámku u krásné princezny, a za vyplnění toho přání, čertu zadat se chtěl. Jen si na čerta zpomněl, a už stál před ním.

„Co bych já si přála, kdyby se tu nyní přede mnou vzal?“ ptala se sama sebe, v myšlenkách, škrábjíc Lišaje na hlavě. „Hm,“ usmála se, „já bych ho poprosila, aby mne dal takovou loktuší, do které kdybych se zaobalila, by mne nikdo neviděl, a kdybych řekla: ať sem tam a tam, abych tam hned byla. To bych hned chtěla být u Elšky.“ I myslila, dlouho myslila, ale ticho bylo, ani strom nezašuměl; konečně jí všechnost nedala, zavolala tichúnkou: „Čerte!“ — Ono nic. — Pak hlasitěji — a ještě hlasitěji, že to daleko zaznělo: „čerte, čerte!“ — Mezi stádem pozdvihla hlavu černá jalovička, a když hlas ještě jednou zazněl, oddělila se od stáda — běžíc vesele k lesu. Tu ále vyskočil Lišaj, a chtěl ji zvrátit, dlé své povinnosti; černá se zarazila, Bára ale pustila se do smíchu: „Nech ji Lišaji, nech, ona je poslušná, myslela že volám jí.“ Vyskočila, pohladila čerta po krku, a od té doby na báchoru o čertu nevěřila.

U lesa, několik set kroků za řekou byl hřbitov; — po klekání nerádi chodili lidé tou stranou, a mnoho bájí bylo o umrlcích, které tam v půlnocní dobu rejdy tropí. Ale Barča i noční dobou tamtudy šla, a nikdy aby se jí cos strašného bylo přihodilo. Nevěřila tedy, žeby zemřelé vstávaly, lidi strašit chodily, a na svých hrobech se veselily.

Když šla chasa do lesa na jahody, neb na bo-

růvky a shlédli kdes hada, tu bylo útěku; dokonce jestli had hlavu pozdvihl a žihadlo jim ukázal, tu běželi všickni k vodě, aby tam dříve byly než had, a on žádné moci k nim neměl. — Bárča nikdy neutekla, ona se nebála zlého býka, neřkuli hada, nebo štíra. Jestli jí ležel v čestě, odehnala ho, nedal-li se ale odehnat, a bránil se, zabila ho. Když jí nepřekážel, nechala ho.

Zkrátka, Bára neznala strach a bázeň; ani když hrom bil, a bouře nad údolím vztek svůj vylévala, nechvěla se Bára. Ba naopak, když vesničané okna i dvěře zavírali, hromničné svíce rozsvěceli, strachem třesoucí se modlili, by se na ně pán bůh nehněval, tu Bára nejraději stála na záspí, by lépe dívat se mohla na obzor, před okem rozprostřený. Jakub mnohdy jí říkal: „Já nevím děvče, jakou to radost máš, dívat se do nebe, když se pán bůh hněvá.“ — „Právě takovou, jakou mám, když se směje,“ odpověděla. „Podivejte se táto, ten oheň, jaká to krásá v těch černých mračnech!“ — „Neukazuj!“ okřikoval ji Jakub, „ať ti boží posel prst neurazí. Kdo se nebojí bouřky, nebojí se pána boha, nevíš to.“ — „Elška z fary mi četla jednou knížku, tam stálo, že se nemáme bouřky bát co hněvu božího, že máme v ní obdivovat mocnost božskou. Pan farář vždy káže, že je bůh na nejvejš dobrotivý, pouhá láska, kterak by to bylo, aby se na nás tak často hněval. Já miluji pána boha, a proto se nebojím jeho posla.“

Jakub nerad mnoho řeči nadělával, a nechal Báru být. — Sousedé ale, vidouce dívčinu neohroženost, a že se jí nikdy nic zlého nepřihodí, tím více po-

tvrzeni byli v mínění svém, že je dítě chráněné nějakou nadpřirozenou mocí.

Mimo otce milovali ji jedině Elška a Josíhek, její vrstevníci. Josíhek byl syn kostelníka, Elška byla neteř pana faráře. Josíhek byl chlapec malého zrůstu, bledotvárný, rusovlasý, dobrosrdečný, ale velice bojácny. Bára byla o hlavu větší než on, a při pračkách schoval se Josíhek vždy za její sukně. Bára pak se ho statně ujmula proti chlapcům, s nimiž by byl ničehož nesvedl. Za to ji Josíhek velice miloval, nosíval jí křízaly, a každou sobotu bílý oplatek. Jednou v neděli, když byla Bára ještě menší, přivedl si ji domů, chtěl ji ukázat svůj oltářek, a jak umí hrát na pana pátera. Vedli se pěkně za ruce, a Lišaj cárал za nimi.

U všech selských statků byly dvéře na petlice zavřené, v noci na závorky; na faře byly dubové dvéře pobité železem vždy zamčené, a kdo šel do fary musel zazvonit. U kostelníka měli také u dvéří zvoneček, jako na faře, a vesničtí hoši začasté když šli okolo, pootevřeli dvéře, aby slyšeli zvonek zazvonit a kostelníkovou hrešit. — Když je hodně vyhřešila, pokřikovali na ni: „Jedubabo! Jedubabo!“ — Když Bára s Josíkem do dvéří vešli, a zvoneček zazněl, vyběhla kostelníkova do síně; majíc konec dlouhého nosu skřípnutý v brejlích, křikla huhňavým hlasem: „Có si to tu vedeš?“ — Josíhek zůstal jako když ho spaří, sklopil oči a mlčel. Bára také oči sklopila a mlčela. Za kostelníkovou ale vyběhl i kocourek, a třeba Lišaje začal ježit hřbet, prskat, očima svítit; Lišaj začal vrčet, pak zaštěkl a po kocourku se roz-

běhl. — Kocourek skočil pod almárku, a když i tam se Lišaj po něm hnál, vyskočil na polici mezi hrnce. Tam byl jist, ale zlostí mu každý chlup se ježil. Lišaj nemotorně vyskakoval na polici, a štěkal až uši zaléhaly. — Kostelník vyběhl ven; vida ten rámus, nepřátele na sebe dorážející, rozhněvanou ženu, rozhněval se též, a otevřev dýře, kříkl na děti: „Hned se mi s tou mrchou šikujte, odkud ste přišli!“ — Bára nedala si dvakrát kázat, zavolala na Lišaje, kterého ještě kostelník rákoskou notně švihl, a utíkala jakoby za ní hořelo. — Josíhek ji volal zpátky, ale ona zavrtěvši hlavou pravila: „A kdybys mi jalovici dával, k vám více nepůjdu“ a také nešla, ač se ji dost Josíhek naprosil a sliboval, že ji bude matka ráda vidět, dokonce kdy nechá doma psa. Nešla a ne; — od té doby ztratila také před kostelníkovou všecku uctivost a lásku — vyjmouc Josífka. — Ona myslívala vždy, že se kostelník rovná panu pateru — a měla před ním velikou vážnost, vždyť chodíval oblečen jako pan pater, v kostele měl všecko pod sebou, když dal některému chlapci nepovodovi v kostele pohlavek, nesměl ani hlesnout, a sousedé když chtěli cosi u pana faráře, vždy se stavili dříve na poradu u kmotra kostelníka. „Musí být ten pan kostelník už přece něco hodného,“ myslilo si děvče, ale od té doby co ji tak nehezky dvěře ukázal, a Lišaje švihl, že kňuče kus cesty po třech skákal, od té doby si myslívala, kdykoli ho viděla: „Nejsi pane nic hodného.“ —

Jak zcela jinak to bylo, když si vzala Elška Báru s sebou na faru, a to bývalo ve čtvrtek a v

neděli. Jak zvoneček zazněl, děvečka otevřela, pustila děvčata, třebas i Lišaje, domácí pes dobré s ním se znal. Po tichounku šly děvčata do čeledníku, a vlezly na pec, kde měla Elška svoje hračky a panney. Pan farář, starý pán již, sedával na lavici za stolem, měl před sebou ležet pikslu, modrý šátek kapesní, a hlavu opřenou o zed maje, vždy dřímal. Jen jednou byl vzhůru; tu mu běžela Bára políbit ruku, — a on ji pochlabil po hlavě, řka: „No jsi hodná; jděte si hrát, jděte děvčátko!“ — Také panna Pepinka sestra pana faráře byla hodná. Ona velkých řecí s Bárou nena-dělala, ačkoli se sousedkami ráda mnoho mluvila, ale vždy jí dala velký kus chleba s medem nebo buchtu k svačině, větší než Elšce. Panna Pepinka byla nízká osobička, ujímaly se na ní dary boží, byla tlustá, čer-vená, na bradě měla bradavici, a trochu plačlivé oči, ale za mladých let — jak sama říkala, bývala prý hezká, což vždy kostelník dosvědčoval. Nosila dlouhé šaty (panské) s krátkým životem, zástěru na celé kolo, s velkými kapsami, po boku náruč klíčů. Sedivé vlasy měla vždy pěkně ublazené, a na hlavě ve všední den hnědý šátek s žlutým okolkem, v neděli žlutý šátek s hnědým okolkem. — Panna Pepinka obyčejně šu-kala po domě nebo na poli, předla nebo s brejlema na nose záplatovala, v neděli po obědě si také vždy trochu dříma, a po nešporu hrávala s panem bra-trem a kostelníkem mariáš. Ona ale málo kdy říkala pane bratře, obyčejně „velebný pane.“ — Panna Pe-pinka byla hlava domu, co ona chtěla, to se dělo, co řekla měl každý v domě za neomylnou pravdu, komu ona přála, tomu přáli všickni.

Elška byla mazánek panny Pepinky i velebného pána, a co Elška chtěla, to chtěla i panna Pepinka, koho Elška si zamilovala, toho i Pepinka náviděla. Proto nedostala Bára na faře škaredého oka, proto byl i Lišaj trpen, ba kostelník, nemoha psy jinak vystát, Lišaje pro dobrou vůli mnohdy pohludit chtěl, ale Lišaj nemohl kostelníka vystát, a vždy naň vrčel.

Bára byla všecka šťastná, když mohla být na faře. — V pokojích se vše jen lesklo, bylo tam na- stlaných do stropu postelí, krásných obrázků, vykládaných truhel; v zahradě plno květin, zeleniny a dobrého ovoce. Na dvoře drůbeže, jaké by si kdo přál, a v chlívě dobytek, že se bylo radost naň podívat. Pastýř Jakub měl z farského dobytku největší potěšení. A v čeledníku na peci, co tu pěkných hráček a Elška nikdy neplácala koláče z hlíny, nesypala cihlou a vápnem, měla vždy dobrých věcí na vaření, a co se ustrojilo — snědlo se.

Jak neměla být Bára v takovém domě ráda, ale jí byla nade všecko milá Elška, ba mnohdy se jí zdálo, že ji má radší než tátu, kdyby Elška třebas v pazderně bydlela, ráda by u ní Bára bývala. Elška ani jedinkrátě Báře se neposmála, měla-li co dobrého rozdělila se s ní, a často vzala Báru okolo krku, a říkala: „Báro, já tě mám tuze ráda.“ — „Ona mne má tuze ráda, a je přece tak krásná, je farářovic, všickni lidé říkají jí vy, i pan kantor i kostelník, — a ti druzí se mně posmívají“ — opakovávala si Bára, a v duchu vždy Elšku za láskavost její objímala a líbala, ale v skutečnosti se ostýchala, ačkoliv by ráda byla vroucí svůj cit na jevo jí dala.

Když se po louce honily, a Elšce se rozpletl vrkoč, tu prosívala Bára: „Nechte Elško, bych vás zapletla, vy máte hebounké vlásky jako lén, já vás ráda zaplítám.“ — Když to děvče rádo dovolilo, s libostí se probírala v hebkých vlasech, krásu jejich obdivovala, jsouc pak s pletením hotova, přehrnnula svůj hrubý vrkoč ku předu, přirovnala k Eliščinu, řkouc: „to je rozdíl.“ — Ano Eliščiny vlasy podobaly se vedlé Bářiných zlatu vedlé kaleného ocele. A přece nebyla Eliška s nimi spokojena, a přála si mít tak černé jak Bára.

Když přiběhla Elška k Báře někdy, a jistý by byly, že je nikdo nevidí, šly se koupat. Elška byla ale bojácná, a jakkoli Bára ujišťovala, že se jí pranic nestane, že jí bude držet a naučí plavat, přece nešla do hlubší vody, než co po kolena dosahovala. Po koupání utírala jí Bára ráda nohy svojí hrubou zástěrou, sevrout pak malé bílé nožky do silných pěstí, políbila je, a se smíchem říkala: „Bože, jsou to nožky, měkounké, maličké! Kam by se to dělo, kdyby to mělo boso chodit. — „Hle!“ — doložila, přirovnávajíc svoji opálenou, rozedranou nohu, plnou mozolů, k Eliščině bílé nožce. „A neboli tě to?“ ptala se Eliška, sahajíc po tvrdé kůži zpod nohy s outrpným citem. „Dokud nebyla kůže jak podešev, bolívaly mne nohy, ale teď ani oheň pod nohou necítím“ skoro s hrdostí Bára odpověděla, a Eliška se ji velice divila.

Tak se ty děvčata mile těšily; často se Jossfek k nim přidružil, když strojily hody musíval přinášet co potřeba bylo, strouhat a krájet kdy hrály na vlka,

musel být ovcí, při výměnách hrnce vozit. Ale on si ze všeho nic nedělal, a přece jen nejraději u děvčat byl.

Přešel dětem dvanáctý rok, a konec učiněn dětinským jich radostem; Josífska dal kostelník do města na studie, chtěl mít z něho pana pátera; Elšku dala panna Pepinka do Prahy k bohaté, bezdětné tetě, aby se naučila spůsobům, a teta aby nezapomněla venkovské přátely. Bára zůstala s tatíkem a Lišajem sama.

II.

Život na venkově plyne tiše, bez hluku a šumu, jako luční potok; — tři léta minuly co Elška do Prahy odjela. Z prvu ani panna Pepinka ani pan farář odvyknout nemohli — stýskalo se jim nesmírně, když ale kostelník namítl, proč se Elška z domů poslala, říkala panna Pepinka velmi moudře: „Milý Vlčku, člověk nesmí žít pro dnes, musíme myslet na dale. My — nu co pak — mi už, dá pán bůh, ten život nějak protlučem, ale Elška je mladá, na tu dlužno myslet. Peníze zachovat — ty můj milý bože — z čeho pak! — Trocha peřin, vybytí — to je všecko, co někdy po nás dostane — a to je málo. Svět se ohlíží po těchto (přitom rozevřela Pepinka dlaň, a druhou rukou dělala na ní pantomimu počítání) — a pražská teta jich má — nepočítaných. Snad se jí Elška zalíbí; jen k jejímu dobru ji tam necháváme.“ — Pan kostelník dal panně Pepince zcela za pravdu.

Paní teta pražská stonala mnoho let; od té doby co ji manžel zemřel — vždy psala panu švagroví a panně švagrové, že je živa jen na lékách, a kdyby neznal lékař její předobře její naturu, že by dávno ležela na svatém poli. Najednou ale psala Elška, že má paní teta jiného lékaře, ten že jí radil aby se každodenně koupala v studené vodě, hodně chodila, dobré jedla a pila, že bude hned zdráva. Paní teta že ho poslechla, a že je zdráva jako rys. „Hm, jaké to novoty. — No, když je tomu tak, může Elška hnedle domů přijet.“ — Jak panna Pepinka chtěla, tak se stalo. Ještě ten samý den musel pacholek vytáhnout kolesku z kolny, dovést ke košáři a panna Pepinka umínila si, sama pro Elšku jet — vynesla si z komory klobouk, aby si ho prohlídla, jestli škodu neutrpěl. Ano, panna Pepinka měla také klobouk, dostala ho před desítí léty, když byla v Praze od paní tety, ve Vestci nikdo ji v něm neviděl, ale když jela do blízkého města na děkanství na pouť s panem bratrem, to si ho nasadila, a do Prahy musela ho vzít též s sebou, aby jak říkala, neplodila paní tetě v šátku ostudu.

Druhý den byla koleska spravena, třetí den pořučila Pepinka, aby ji namazali, koně dali okovat, čtvrtý den loučila se s hospodářstvím, poslala pro Báru, by za její nepřítomnosti dohlídla, pátý den časně z rána nakládal se na kolesku obrok pro koně, stravu pro pacholka, částečně i prů pannu Pepinku, koš vajec, hrnec másla, a podobné dárky pro paní tetu, škatule s kloboukem, uzel šatu, a po mší svaté schovala se po dlouhém loučení a nařízování do ko-

lesky i panna Pepinka, pacholek švihl do koní a s Kristem pánum vydali se na cestu. Kdo shlídli starožitnou kolesku, která se podobala křidlatému kotli, visicímu mezi čtyrmi kolmi, zdaleka smekal, ačkoliv pannu Pepinku, zavinutou v kolikero šátkách, v hlboké kolesce, mezi všelikým náradím, a kupě sena, která nadní čněla, ani vidět nebylo. Ale sedláci znali kolesku, jich otcové již znali ji, a povídávali si, že ta koleska Žižku pamatuje. —

Nikdo se vroucněji na příjezd Elščin netěšil jako Bára, nikdo na ni také vroucněji nemyslíval než ona, nikdo více o ní nemluvíval; když neměla s kým, hovořila s Lišajem, slibovala mu, až se Elška vrátí, jak se bude mít zase dobré, ptala se ho, zdali se i jemu nestýská. Panna Pepinka i pan farář věděli, jak Bára Elšku miluje, a přáli jí též. Když se jednou panna Pepinka trochu roznemohla, a Bára ji s největší ochotností obsluhovala, přesvědčila se o dívčině věrnosti a dobrosrdečnosti tak, že si ji v čas dila na faru brala na pomoc k své ruce, a konečně tolik důvěry do ní měla, že i klíč od špižírny jí svěřila, což byl u panny Pepinky největší důkaz náklonnosti. Proto také odevzdala jí dohled nad domem, když odjela, čemuž se všecky hospodyně náramně divily, a začež se kostelníková nad Báru ještě více popudila. Hned se zase povídalo: „Vidíme, takové nepodařenci mají z pekla štěstí — jak se tam na faře uhnízdila.“ — Myslely tím Báru. Nepominul předsudek proti ubohému děvčeti; ona se ani nestarala, mají-li ji lidé rádi, čili nemají, nedotírala se mezi chasu, ani k hrani, ani k tanci, hleděla si své práce, svého sta-

rého taty, a fara byla její Praha. — Ozvaly se po vši hlasy, které pravily: „Ta čest se musí tomu děvčeti dát, že jí není v obratnosti a síle málo který chlapec roveň, děvče pak žádné. Která pak by unesla tak plná vědra vody, a ještě si s nimi šla, jakby ji hráli. — A s dobytkem, kdo tak umí? — Kůň i býk, kráva i ovce, všecko ji to poslouchá, ona zmůže všecko. Taková děvka je v hospodářství pravé boží požehnání.“ — Ale kdyby se byl kterýkoliv chlapec ozval: „Já bych si ji i za ženu vzal“ tu hned křičely mámy: „Ne ne, chlapče, tutu nám nevod do rodiny, člověk nemůže vědět, kterak to dopadne, a divous je.“ — Opravdu se tedy o děvče ucházel žádný z chlapců nesměl, a žertem si netroufal. Bára nedala s sebou vládnout, aniž si dala pěknými slovy oči zasypat. Nejvíce ji nenáviděla kostelníková, ačkoliv jí Bára jaktěživa na kříž stéblo v cestu nevložila, ba naopak dobře činila, tím, že Josífkou přede mstou chlapců chránila. Jak dostal který chlapec v kostele od kostelníka pohlacek, zajisté ho vrátit chtěl Josífkovi. Ale kostelníková měla zlost na Josífka, že je bluma, a nechá se bránit od děvčete, že má to děvče rád; měla zlost, že chodí Bára na faru a že ji mají i tam rádi. — Ona by zajisté byla ji z fary vypíchala, kdyby panna Pepinka nebývala pannou Pepinkou — ale Pepinka si nedala do kaše foukat — na nejméně od kostelníkové. — Jednou udělala kostelníková s učitelkyní na pannu Pepinku klep, a od té doby spolu dobře nevařily, ačkoliv dříve jedna ruka bývaly. — Pana Vlčka panna Pepinka mnohdy za to sekla, řkouc: „ah špičatý nůsek rád podrývá“ což

padalo na kostelníkovou — ale Vlček býval na faře vždy beránkem, a jen doma pravým Vlčkem.

Přešly dva, tři, přešly čtyry dni, co Pepinka odjela, Bára nemohla se dočkat. „Bože, jemnost pane, jak pak daleko je do té Prahy?“ zeptala se Bára pana faráře; když se byl odpoledne vyspal, to býval v nejlepším rozmaru. — „Měj strpení, děvče, ještě tu být nemohou. Dvacet měsíců, to je kus země — tři dny potřebujou tam, dva dni se tam Pepinka zdrží, a tři dny na zpáteční cestu — spočítej si to.“ — Bára počítala dny, a když čtvrtý den nastal, bylo na faře chystání, a Bára čítala již jen hodiny. Konečně když po desáté ven vyběhla vyhlížet, slunce již zpadalo, a tátá domů hnal, ukázala se na silnici koleska. — „Už jedou!“ křikla Bára, že to po celé faře zaznělo. Pan farář vyšel před vrata, pan kostelník za ním; Bára byla by letěla ráda přijíždějícím vstříc, ale ostýchala se, běhalo z místa na místo, a když se koleska již k samé faře blížila, přišla na ni ouzkost, srdce jí tlouklo, hrdlo se jí stahovalo, horko i zima pocházela. — Koleska se zastavila u vrat; nejdříve se z ní vyvalila panna Pepinka, a za ní skočila štíhlá postava růžotvárného děvčete, na než farář, kostelník, i chasa se zahleděla. Kdyby byla panu faráři nebyla okolo krku padla, s strejčkem ho nazvala, nebyli by věřili, že to Elška. — Bára s ní oka nesputila, když se ale Elška strejčkovi z náručí vyvinula, k ní přistoupla, za obě ruce ji uchytla, a vzhůru do očí jí hledíc svým lahodným blasem pravila: „Báro — Báro — stýskalo se mi po tobě! Jak si se měla — je Lišaj ještě živ?“ — tu se pustila

Bára do pláče, a plakala, až jí srdce usedalo a nemohla ani odpovědít. — Po chvíli teprv si vzdychla: „No, jen když jste zde už, milá Elško!“ — Pan farář opakoval po Báře: „No jen když jste již tu. Stýskalo se nám.“ — „Chtěli mne tam zdržet ještě den“ povídala panna Pepinka kladouc kostelníkovi, Báře i služce všeliké věci z kolesky do náručí, „ale šlo my tu o vás, pane bratře, abyste tu nebyli sami. Také bychom nebyli vystačili s obrokem“ — dodala. — Kolesku dali zase do kolny na odpočinek, panna Pepinka uložila si klobouk do komory, tak neposkvřněn, jak ho byla vzala — uložila co byla s sebou přinesla, a rozdala dárky. Bára dostala pěkné pentle k sukni i do vlasů, a od Elšky korale na krk. — Elška si také pěkného oděvu přinesla, ale tím by se byla nezalíbila, kdyby nebyla nazpět z Prahy přivezla svoje nezkažené, dobré srdce. — Nezměnila se.

„Ach Báro, tys vyrostla!“ bylo první, čemuž se Elška divila, když měla kdy s Bárou promluvit a jak náleží si ji prohlídla. — Bára byla o hlavu větší než Elška.

„Ach Elško, vy jste ještě taková hodná, jako jste bývala, ale jste ještě hezčí; kdyby to nebyl hřich, řekla bych, že jste podobná k panence Marii na našem oltáři.“

„Jdiž jdi, co to mluvíš“ okřikla ji Elška — nikoli ale přísně — ty mi lichotíš.“ —

„Bože chraň, mluvím jak srdce velí. Já se nemohu pohledu na vás ani nasytit“ — upřímně řekla Bára.

„Milá Báro, kdybys přišla do Prahy, tam je pěkných děvčat!“

„Ještě krásnější než vy?“ divila se Bára.

„Ba že krásnější“ vzdychla Elška.

„Jsou hodní lidé v Praze? — Je tam krásně — Líbilo se vám tam?“ ptala se po chvíli Bára.

„Ke mně byli hodní všickni, tetinka, učitelka, všechny mě rádi měli. — Ráda jsem tam byla mezi nimi, ale také se mi stýskávalo po vás a přála jsem si abys tu u mě byla. Ach milá Báro, tam je krásně, že si to ani pomyslit nemůžeš! — Když jsem viděla Vltavu, zámek, krásné kostely, velikánské domy, zahrady — strnula jsem. A lidu chodí po ulicích jako o processí, někteří vystrojení i všední den, jakoby svátek byl, kočáry jezdí ustavičně, hluku a zvuku, že neví člověk kdo je s kým. — No, počkej až přes rok pojedem tam spolu na pouť“ — doložila Elška.

„Co bych já tam činila, lidé by se mi vysmáli“ — mínila Bára.

Nevěř tomu; tam si na ulici jeden druhého nevšímne, jeden druhého nepozdraví.“

„To se mi nelšíbí, to je divný svět“ divila se Bára.

„Druhý den — byla neděle — ustrojila se Elška pěkně, na hlavu posadila si červenou aksamitovou čepičku, což právě v módě bylo, a velice jí sluselo, a šla na hrubou. Všech zraky byly v kostele jen po ní obrácený, a mnohý z chlapců si myslel: za tebe děvče sloužil bych třebas dvakrát sedm ruků, kdybych věděl že tě dostanu.“

V kostele bývala Elška vždy pobožná, nevšímajíc si nikoho kolem sebe, tak i tenkráte, ale když šla z kostela po vsi, teprv ohlížela se kolkolem, pozdravo-

vala se s vesničany, kteří se k ní hrnuli, vítajíce ji z Prahy, poptávala se jak se jím vedlo po všecky časy, a zodpovídala jejich otázky. Mnoho se přece za ty tři léta změnilo, jakkoli se to vesničanům ani nezdálo. — Tu i tam nebylo stařečka neb stařenky, kterých vidívala Elška nedělašho času sedět na záspí neb v sadě a vyhřívat se na slunečku. V kole veselé chasy chyběl nejeden párek, staraje se již o svoje hospodářství. — Děti batolily se v trávě, jichž Elška neznala, — mnohá hlava sbělela, jež šedivá jen byla, — vrstevnice pak Elščiny s chlapci se vodili, nejsouc považovány již za nedospěly. — Avšak i Elšku žádný neoslovil již „Elško“ každý přidal k jmennu i název „panno.“

Když se slyšela Elška takto oslovena, zbarvila se jí výše tvář; tímto názvem vyslovili prostí vesničané co Elška posud sama nevěděla, totiž, že není více dítě. V Praze říkali jí z počátku slečinko, později slečno. Z prvu mněla, že to posměch, slyšíc ale že to obecní titul pro děvčata, nechela si tu módu líbit. — Titul „panno“ ji ale více citil, výše ji povznašel, to dobře cítila, proto ji polil růměnec panenského studu.

Také kostelníková vyšla na prah, a když šla Elška kolem, zvala ji dovnitř; — Elšku měla ráda, ačkoliv pannu Pepinku nehrubě náviděla. — Vyptávala se Elšky, jak se měla v Praze, jak vyhlíží oltář sv. Jana na hradě, zdali to pravda že most zlatem dlážděn, a když jí Elška na vše odpovídala, prohlížela si ji od hlavy do paty, ani nitka neušla tém jedovatým očím. Elška se ptala na Josífska. — „Ach

ten se dobré učí, první je ve škole, a roste jako z vody. Mnoho — mnohonáctekrát zpomněl na vás, panno Elško, kdykoli tu na prázničných býval; stýskalo se mu, neměl ani s kým se povyrazit. S chasou zdejší, to se pro něho už nesluší, když je žákem — mínila kostelníková; Elška byla sice jiného mřnění, ale mlčela. — Odpoledne šla Elška navštívit Báru.

Pastýrna byla malá chalupa, nejmenší z celé vsi, ale snad nebyla mimo fary nikde větší čistota jako tam. Stůl, lavice, dvě židlice, lože, truhla a stav, byl všecek nábytek, byl ale čistý jako sklo. — Zdě bílé jako křída, strop udrhnut leštíl se, jakby z ořechového dřeva dělán byl. — Na zdi několik obrázků, a za nimi zelené letorostě, v poličce lesklo se několik žbánecků a talířů, všecko to památky matčiného věna. Malá okénka byly v letě veždy otevřené, a v nich ve střípkách kvetly bazalky, fialy i rozmarina. — Podlaha nebyla dřevěná, byl to jen utlučený mlat, ale Bára pokryla si ji rohoží, kteroužto sama si upletla.

U chalupy bylo kousek sadu a malinká zahrádka květná, jež si Bára pěstovala; všude a na všem bylo vidět že obyvatelé chyžky málo potřeb znají, stvoření ale, které v ní vládné, že není prosto krasocitu.

Ani jediné děvče ve vsi, nevyjímajíc služebné, chodilo si tak prostě jako Bára, ale ani jediné nevyhlíželo celý týden při práci tak čistě jako ona. Košile její u krku a u rukou sebraná velmi hrubá byla, ale bílá vždy jak padlý sníh. Suknice tmavá, vlněná, zástěra též hrubá, plátěná, byl celý její oděv, v neděli jen se obula a vzala šněrovačku, v zimě při-

dala vlněný kabátek. Ozdoba její byla lemovka na sukni, červený kaloun u zástery, červené stužky v černých vrkočích, které jí po zadech dolů visely, skoro pod kolena. Děvčata jí mnohdy vytýkaly, že chodí po celý týden rozpasaná, ale ona je přece neposlechlá, bylo jí volno tak, a Elška jí vždy říkala, že jí to lépe sluší bez šněrovačky. — Bez marnosti není nikdo, ani Bára bez ní nebyla!

Veliké potěšení měla Bára, že jí Elška navštívila; vodila ji všude, chlubila se jí s zahrádkou, vedla ji do sadu, na pole, i na louku k tátovi, který se nemohl Elšce vynadivit, jak vyrostla, zkrátka pochodily všecka místa, kde se před třemi roky honívaly. Pak se usadily do sadu, Bára přinesla na míse sметany, v níž nadroben byl černý chleb, postavila ji do trávy, a jedly s Elškou, jako před časy. Při tom ji vypravovala Bára o svoji černé kravě, o Lišajovi, a přišla řec na Josífka. — „A ještě tě nemůže Vlčková vystát?“ ptala se Elška.

„Ba nemůže, jakoby jí sůl do očí sypal, když mne vidí, a když neví nic jiného, haní moje oči, že prý koukám jako pulec.“ — „Nehodná za to!“ — hněvala se Elška. — „Ba nehodná, dokonce když jí neubližuju. Onehdy jsem ale dostala zlost; poslala jsem jí zrcadlo, aby se dříve na svoji krásu podívala, nežli jiného haní.“ — „Dobrě's udělala“ smála se Elška „ale proč se jen na tebe hněvá?“ — „Eh habrovina, ona svým bažiliškovým okem každého uštkne, nejen mne. Ale snad se proto hněvá, že jsem u vás v pěknějším světle než Josífek, a že mne Josífek rád má. — Chudák vždy je bit, když se doví

matka, že byl u nás. Dost se mu namluvím, nechoděte k nám, a přece přijde, nemohu tedy za to.“

Elška mlčela, po chvíli se ale ptala: „A máš ty Josifka ráda?“

„Proč bych ho neměla mít ráda, každý kdáče na něho, chudáka malého, jako na mne a on se bránit neumí, je mi ho líto.“

„Což je posud takový, jaký byl. Vždyť řekla Vlčková že vyrostl.“

„Lišajovi do podvazkův“ usmála se Bára, hned ale pravila útrpně; „kterak má růst, když dostane od mámy víc buchet do zad, než do žaludku.“

„A co tomu říká Vlček, vždyť je to jejich syn?“

Vlček a Vlčková jedno pásmo. Mají zlost, že by nerád Josifek panem páterem byl. — Ty můj pane bože, jako by za to mohl že se mu to teď nelíbí; — vždyť nevolná služba pánu bohu milá by nebyla.“

„Pravda že ne“ dosvědčila Elška. — Ještě se za některou chvíli děvčata bavila, pak vyprovodila Báru Elšku domů, a od té doby chodívaly zase k sobě, ačkoliv více na peci s pannami nehrávaly.

Přátelství těch dvou děvčat nebylo ale sousedkám vhod, začaly si povídат, proč si panna Elška jen s pastýřovic druží, že se to pro ni nesluší, že by měla spíše s rychtářovic, konšelovic a jinými se družit. Schválně se o tom mluvilo hlasně, aby se to doneslo panně Pepince k uším. — Pannu Pepinku to domrzelo. — Radno nebylo, sousedky popudit; mezi chasu nechtěla ale zase panna Pepinka Elšku poslat děvčata zvat k sobě na faru nebylo to jaksi slušné,

i mluvila o tom s Elškou. Elška krátce rozhodla, že půjde někdy vesnická děvčata navštívit, že však Bára zůstane její nejmilejší družkou. — Panna Pepinka neměla ničeho proti tomu, neboť měla Báru z mnohých příčin ráda. Měla za to, že se Bára sotva kdy provdá, že tudy zůstane ona její pravou rukou, když by se Elška provdat měla. — Panna Pepinka měla pro Elšku ženicha za lubem, ale nikdo o tom nevěděl, ani sám pan farář. Byl to správčí ze sousedního panství, panně Pepince se ten človíček líbil, i zdálo se jí, že by to bylo pro Elšku šikovné zapotření. — Panské pole hraničily se zádušními, a pán správec, když zašel až na ten konec, vždy se stavěl na faře. — Elška neměla o štěstí, které jí tetinka v duchu chystala, ani zdání, a její hlavinkou probíhaly zcela jiné plány, nežli ten, státi se paní správcovou; nepověděla o nich posud ani Báře. — Než Bára vidívala Elšku často zamyšlenou, smutnou, a z toho hádala, že jí cosi na srdci leží; myslela si ale, však se trefí doba, kde mi to poví.“ — Nemejlila se Bára. — Na vzdor tomu, že sousedky Báru v špatném světle Elšce ukázat se snažily, rozpustilých jí spílajíce, přece Elška Báře více věřila než jim a ji ráda měla, jako kdy jindy. Před svatým Janem Křtitellem večír sešly se děvčata, a Elška ptala se Báry: „Budeš házet zítra věneček?“ — „Neházela bych sama, chcete-li ale, přijďte před sluncem východem k nám, půjdeme spolu.“ — „Přijdu!“

Ráno před sluncem východem stála Elška již v pastýřovic sadu, Bára vedle ní; vázaly na obroučky z vrbových proutků bílé, modré a červené kvíti.

„Na koho budeš myslet?“ ptala se Elška Báry. — „Milý bože, nemám na koho“ vzdychlo si děvče. „Hodím na zdařbůh věneček, poplujeli za vaším. Přála bych jen až se vdáte, Elško, s vámi jít.“

Elška se zamlčela, růměnec polil jí tvář; po chvíli povídala, podávajíc ruku Báře: „ta moje ruka, že zůstanem pohromadě, jestli ty se nevdáš; já se vdávat nebudu,“ — doložila s povzdechem. „Kterak to mluvíte, Elško, mne málo kdo miluje, vás každý — vy budete bohatá, já jsem chudá, vy jste krásná, já jsem nehezká, vy učená, já sprosté, hloupé děvče — a měla bych myslet na muže a vy ne?“

„Tetinka my vždy říkala, že to přijde na libost, jednomu svědčí karafiat, druhému růže, třetímu fiala; každé kvítko najde svého obdivovatele, každé má svoji krásu. — Nesnížuj sebe, nepovyšuj mne, jsme si rovny. — Nebudeš opravdu na žádného z chlapců myslet, ani si posud nemyslela?“ — „Ne, ne,“ zavrtěla Bára hlavou, usměvši se, „na žádného nemyslím, a když mi přijdou na zálety, zkrátka je sprovodím. Proč pak bych si mysl kalila, proč zlatou svobodu vázala!“

„Kdyby tě ale některý z nich rád měl, tuze rád, a ty jeho, pak bys přece vázat s dala?“ ptala se Elška.

„Což nevíte Elško jak to chodí? — Dříve by se jeho rodiče smlouvali s mým tatíkem, mnoho-li mi dá, nežli by směl chlapec si mně vzít. U nás věna není tolik, aby se ním kterékoli rodiče spokojili, a z milosti přijít do statku nechci, raději bych si mlýnský kámen na krk uvázala a do řeky skočila.

— Kdybych si ho dobrovolně na krk vložila, musela bych sama sobě bláznů nadat. — Jestli lajou teď na mne, pakby láli dvojnásob. A nechť jsem, jaká jsem, kytici mám za pásem,” dodala zpívajíc, a zastrkujíc za pas kytici z kvítí, co zbylo z věnce. Pak ale ukažujíc na ranní červánky, pravila: „svrchovaný čas!“

Rychle dovila Elška věnec, a obě děvčata po-spíchal y k blízkému mostku, který vedl přes řeku na luka. — U prostřed mostku se zaštavily. „Hoďme zároveň — pravila Elška, držíc věneček nad vodou. — „Tedy!“ zvolala Bára, odhodivši věneček nad vodou. — Avšak věneček silným ramenem odhozen, nedopadl vody, zůstal viset na vrbě, okamžení zůstala Bára zaražena, plakala, odhodlaně pohodila hlavou, řekouc: „Nechť tam visí; pěkně to kvítí vrbě sluší.“ — Elška ale nespustila oko ze svého věnečku; věneček třesoucí se rukou dolů spuštěny, točil se okamžení na jednom místě, pak ho uchvátily vlny, podala druhé, ta třetí nesly ho dále a dále, až zmizel děvčatům s očí.

Elška sepnuté ruce položeně majíc na zábradlí, dívala se planoucím okem i tváří za věnečkem, jak ho proud daleko unáší, Bára podepřena tělem o zábradlí, též za ním mlčky hleděla. „A tvůj věneček uvázl zde; vidíš že se vdáš zde!“ ozvala se Elška, obrátic se k Báře. „Dle toho bychom ovšem neměly býti pohromadě; já měla bych zůstat zde, a vy přijít daleko od nás. Nevěřím tomu ale; člověk méní, pánbůh méní.“

„Ovšem“ řekla Elška hlasem skoro smutným, a sklopila s povzdechem oči na vodu.

„Tedy byste Elško tak ráda daleko od nás se dostala, nelíbí se vám zde?“ ptala se Bára, a temnomodré veliké její oko zpytavě pohlíželo do Elščiné tváře.

„Což si to myslíš,“ šeptala Elška, nepozdívouc oko, „líbí se mi tu, ale . . .“

„Ale tam daleko je někdo, po čemž se mi zde stýská, za tím bych ráda, vidte Elško?“ doslovila Bára, a položivši hnědou svoji ruku, na bělounké rámě děvčete, hleděla jí s usmáním do tváře. Elška pozdvihla oči k Báře, usmála se, ale zároveň pustila se i do pláče.

„Tíží-li vás něco, svěrte se mi, u mne to zůstane pochováno jako v hrobě“ pravila Bára. Elška položila mléky hlavu na Bářino rameno, obejmula ji, a jen plakala; — Bára jemně jako matka svoje dětsko k sobě ji přivinula, libajíc rusé její vlasy. — Vysoko nad hlavami děvčat skřivan pěje se vznášel, nad vrcholemi zelených lesů vycházelo slunce, a polilo zlatou září zelené údolí. — Jakub vyšel před pastýrnou, a trouby pastýřské hlas připomněl děvčata, že je čas, aby šly domů.

„Po cestě si to povíme“ pravila Bára, vedouc Elšku za ruku z mostku na luční cestu.

„Ale kterak si to poznala na mně?“ ptala se Elška.

„I bože, to se lehko pozná. Býváte zamýšlená, někdy smutná, a zase vám lícko září; — jak jsem vás pozorovala, myslela jsem hned, že vám něco musí být. Uhodla jsem.“

„Jenom jestli na mně tetinka to nezpozoruje, a ptát se mne nebude“ — ouzkostlivě povíděla Elška: „ona by se hněvala, nelsbil by se jí“ doložila.

„Zná ho?“ — „Viděla ho v Praze; to je on, co tetinku Pražskou vyhojil.“

„Ten doktor? vidíme; —vy jste několikkrát mi o něm povídala, jak hodný to člověk, co se tedy panně Pepince při něm nelsbí?“

„Nevím, ona jen na něho laje, a že je ji protivný“ — skoro plachtivě povídala Elška.

„Což není libný?“

„Ach Báro,“ vzdychlo si děvče, „tak krásný člověk není v celém okolí jako on.“

„Snad není bohatý? —

„Bohatý? to nevím; ale co z toho. K čemu bohatství.“

„To je pravda, ale tetinka bude chtít, aby jste si vzala bohatého, a dobré se zaopatřila.“

„Ne, ne, Báro, já si žádného jiného nevezmu, raději bych umřela.“

„No, vždyť tak zle nebude; a byť i nebyl bohat, však ona si dá panna Pepinka i pan strejček říci, až jim povíte, — že ho máte ráda.“

„Já jim to nesmím povědít, pražská tetinka mi to zakázala, ale slíbila nám, že se postará o naše štěstí, i kdyby tetinka bránila. — Před týdнем psal mi, že se na druhý měsíc shledáme.“ — „Vy si pišete?“ — „To je tak; pražská tetinka neumí psát, a je krátkozraká. Hynek — tak se jmenuje, — vidě že to je pěkné jméno?“ — „Podivné, ještě jsem takové neslyšela“ mínila Bára, a Elška dále povídala: „Hy-

nek se nabídl že jí listy na mne bude psát. Ona by nepsala, leda jednou za rok, ale on ji pohání k tomu, aby mi vždy nějaké vyřízení psala. Však se tomu strejček diví, že tetínka tak často píše“ — „A jak když strejček list čte? — „I holečku, to my jsme si všecko vymysleli; píše me tak, aby tomu nikdo nerozuměl než my.“

„Je to přece hezká věc, když se člověk něčemu naučí, já bych to nedokázala.“

„I tomu bys lehko se naučila“ mínila Elška. „Právě došly k pastýrně; i vzala Báru za obě ruce a hledíc jí jasným svým okem do tváře, pravila: „ani nevěřš jak mi nyní volno jako by mi kámen se srdce spadl. — Nyní mohu s tebou o něm mluvit. „Ale“ doložila důvěrným přízvukem hlasu, „ty Báro nemáš mi co říci?“

„Já?“ zajikla se Bára, a sklopila velké oči, „já — nic.“ — „Přece snad slovíčko?“ — „Nic Elško, nic potuhé sny!“ — „Pověz mi je tedy.“ — „Až někdy!“ zavrtěla hlavou Bára, vysmekla ruce z Elščiných, a ukazujíc na chlív a boudu, deložila: „vidíte Lišaje, kterak se stuchá, a Černá se tam ještě oběší. Čas je pustit; a vaše krávy také již v stádu, slyším je zvonit. Hned požene tatík kolem. Jděte okolo zahrad Elško, by vás selky neviděly a nepomluvily.“

„Eh, ať si mluví, vždyť nedělám nic zlého. Po-slechnu tě, jdu, ale co nejdřív si povíme více“ pravila Elška a zmizela mezi plotmi.

III.

Dvě noviny roznášely se po vesnici; v každém statku, v každé chalupě se o ničem jiném nemluvilo,

než o strašidle v zádušním lese, a o svatbě panny Elšky s panem správčím.

„Tedy tak záhy zapomněla na první svoji lásku?“ pomyslí si čtenář. — Nedělej Elšce křivdu, ona se nezpronevěřila ani myslénkou, a umínila si, že ráději vše podstoupí, než by se stala paní správcovou. I kdyby nebyla již milovala, pan správec nebyl člověk ten, do něhož by se zamílovat mohla.

Byl to mužíček, jakby ho opekl, postaven na krátkých nožičkách. Červené tváře jak pivoňky i nos takový. Na hlavě humence, jež ale zakrýval zrzavými vlasy, které mu v týle a okolo uší ještě pozůstaly. Oči byly masem zarostlé, a měly tu dobrou vlastnost — zvlášť pro zprávce — že se dívaly zároveň na dvě meze. Nosíval v letě slaměný klobouk se zelenou pentlí, rákosku se střapcem, nankinky, vestu zimní přes prsa sepiatou, aby se nezastudil a košili neušpinil, na krku kartonový šátek a řebičkové barvy frak, se špičatými šosy a žlutými knoflíky. Z kapsy visel mu vždy růžek modrého šátku — neboť pan správčí šnupal. — Povídalo se mezi Vesteckými sedláky, že poddaní sousedního panství panu správčímu řebičkový frak ne jednou za větrem vyprášili, než nepřišlo to nikdy k soudu. Správce byl velmi bojácný, ale na vzdor tomu se ho sedláci přece báli, on totiž nahražoval bojácnost svou lstí a mstivostí kterou jim pak splácel; — k lidem, od nichž jakéhož užitku očekávat mohl, byl velmi úlisný a zdvořily, jinak hrubý člověk. Byl také velice skoupý; jedinou dobrou vlastnost mu nemohl nikdo upřít, totiž tu, že byl bohat. Ano, bohat byl pan správčí, Kilian

Sláma, a to byla ta pěkná vlastnost, která se panně Pepince při něm líbila; — ostatně nemínila také, že by jeho postava byla nepěkná. — Jaktěživi se jí velcí suchí lidé nelibívali; i to velmi ji lichotilo, že jí pan správce vždy ruku polsibil. Myslila, že se Elšce konečně také zalíbí, že mu přivykne; a říkala panu bratru, který o tom planu nechtěl slyšet, takový muž že si umí ženu vážit více než mladý hejsek, že jí bude na rukou nosit, Elška že bude paní, dobře se mít, a kdyby měl umřít, že bude bez starosti. „A já kdyby měl pan bratr zemřít,“ rozumovala v duchu dále — „budu mít kam jít.“ — Zkrátka, panna Pepinka uměla to pěkně navléknout, aby pan správec začasté na faru přišel, že konečně i pan farář proti němu ničehož neměl; přivykl mu a když nepřišel správec k večeři, a po večeři měl hrát mariáš s Pepinkou a kostelníkem, nebo učitelem, jakoby mu něco chybělo. Elška o Pepinčiném planu z počátku ani zdání neměla, slyšela jen chvalořeči na jeho dobrotu a bohatství, jichž si ale tak málo všímalá, jako dvoření, jež pan správec dosti nemotorně na jevo jí dával. Čím dále, tím byl správec úsilnější a tetinka zjevnější, tak že porozuměla Elška oč se tu jedná. Bylo jí to k smíchu; když ale tetinka žertům rozumět nechtála, přísně domlouvat jí začala, i pan farář k tomu radil aby si správce vzala, tu začala být smutná, začala se správci vyhýbat, utíkajíc se s těžkostí svojí k milé Báře. — Bára znala plan panny Pepinky odní samé, neboť Pepinka chtěla, aby jí Bára napomocná byla, a Elšce domlouvala. — Tenkráte ale uhoďla na nepravou žílu; kdyby ani bylá Elščinu lásku

neznala, k tomu by jí nebyla domluvila. Ona sama nevážila si pana správce víc, než prachu v očích, a nebyla by ho chtěla, kdyby jí panství byl podával. — Neřekla Pepince tak ani tak, ale tajně s Elškou se spolčila, a sama list, v němž Elška pražské tetě vše vypsala, do města na poštu donesla. Od té doby, co věděla Elška, oč se správei jedná, neslyšel odní vlídného slova, neviděl libého pohledu, — a nikdo by byl neřekl, že dobrá ke každému vlídná Elška úsečně mluvit dokáže, a škaredě hledět. Po každé, když pak přicházel na faru, slyšival po návsi, neb kdesi u plotu hanlivé písničky, které jakoby schválně na něho složené, a pro něho schválně zpívány byly. On si to ale všecko nechal líbit, když ale jednou Báru potkal, a ona tu z čista jasná spustila:

Lecjakýs trpaslíček
Na krátkých nožičkách
Chtělby sobě vybíratí

V hezounkých holčičkách (Nr. P.) —

tu se zlostí všecek nadrchal, a nos mu zčervenal jako topanu, když vidí před sebou červeno. — Ale což to bylo všecko platno, pan správec zakousl již všeckou hanbu a posměch, — zakousl i posměch děvčat, myslí si: „jen počkej děvče, až tě budu mít — a tvoje peníze, — však já všem vytřu zrak!“ — Ale pan správec zapomněl, že ani v Hloupětíně dříve zloděje nevěší, až když ho chytí. —

Jednoho rána roznášelo se po celé vsi, že straší; bílá ženská prý že šla od zádušního lesa, k vesnici, po celé návsi, po lukách, a kdesi u hřbitova že zmizela. — Kostelníková se z toho roznemohla, ne-

boť prý to na její okno zaklepal, a když on k oknu přistoupil, nevědě kdo by to byl, viděl prý patrně bílou postavu s umrlčí hlavou, která prý se na něho ušklíbla a prstem mu zahrozila. — Div, že to i Vlček neodstonal; ale kostelníková nemyslela jinak, než že smrt se jí ukázala, že musí do dne a do roka umřít. — Podruh, co v noci noční stráž měl, též se dušoval, že strašidlo to bylo, a že ze zádušního lesa vyšlo. — Lidé zpomínali, zdali se tam kdo neoběsil, když ale ničehož vymyslit nemohli, mínili že tam kdy si kdosi zakopal poklad, duše jeho že nemá pokoje, a hledá vysvoboditele. Hádalo se všelijak, a mluvilo se jen o strašidle. —

„Já tomu nevěřím,“ řekla Bára Elšce, když k ní ten samý den přišla na palouk do lesa, kde Jakub pásł. — „Nechť tak, neb jinak, já jsem tomu povíděna, zbavilo mne to na několik dní snad nenáviděného hosta. Psal sice strejčkovi že mají žně, a tuze mnohó práce, že nebude mocí po několik dni přijít, ale chtěla bych krk vsadit, že slyšel o strašidle, a že se bojí. On je hrozný strašpytlík, a skrze zádušní les jít musí.“ —

„Kýž by ho to tam bylo zaválo, aby více do Veste nepřišel. Já bych vás raději v rakvi viděla, než s tím plecháčem u oltáře“ hněvala se Bára. — „Já nevím kam poděla panna Pepinka rozum, že vás chce k němu hutit, ona je přece dobrá“ —

„Ona se o mne stará, abych se měla dobře, to je ta příčina, a proto se na ni nehněvám, ale vzít si ho nemohu, děj se co děj.“ —

„Také nesmíte; bůh by vás trestal, když jste

slib dala panu Hynkovi, byste ho nedržela. Víte jak se říká: Kdo ty sliby lásky ruší, běda, běda jeho duši!“ —

„Já je nikdy, nikdy nezruším, a kdyby to léta trvalo“ tvrdila Elška; „ale on, — on, — zdali nezapomene! V Praze je krásných děvčat, jemu rovných. — Ach Báro, kdyby mně zapomněl, — já bych se utrápila!“ a Elška dala se do pláče.

„Vy jste bloudeček, že sama sebe trápíte. Včera jste mi povídala, jak hodný člověk pan Hynek je, jak vás má rád, a dnes byste chtěla o něm pochybovat?“ — Elška si utřela oči, usmála se, a vrhnouc se vedle Báry do zelené trávy pravila: „Vždyť to byla jen okamžitá myslénka. — Já mu věřím, jako pánu bohu. — Ach, kdybych byla tím ptáčetem, abych k němu letět mohla a požalovat si mu.“ — Báře napadla hned píšeň: „Kdybych byl slavíčkem“ — i pustila se do zpěvu, ale nešlo jí to vesele, a v polovic písni náhle přestala, jako by se něčeho byla lekla. Také jí tváře zčervenaly. „Čeho si se lekla, proč si přestala zpívat?“ ptala se Elška, ale Bára neodpovídala, hledíc do lesa.

„Báro, Báro,“ hrozila Elška, „ty přede mnou vše skrýváš, a já nemám tajné myslénky před tebou, to není hezké od tebe.“ —

„Nevím sama, co bych povídala,“ odpověděla Bára.

„Proč jsi se nyní ulekla, vždyť ty se nebojíš nikoho. Kdo to byl v lese?“

„Snad myslivec,“ vyhýbala Bára.

„Však ty dobrě víš, kdo byl, nadarmo tvoje leknutí nebylo. — Snad si viděla strašidlo?“ —

„Ne ne, toho bych se nelekla“ hlasitě se zasmála Bára, a chtěla začít o jiném, ale Elška vždy jen starou nit napřádala, až konečně se zrovna ptala, zdali by Bára chtěla si vzít Josífka kostelníkovic, kdyby neměl být panem paterem. — Bára se pustila do většího smíchu ještě než před tím, „Bože mne uchovej!“ zvolala, kostelníková by mi hada uvařila první den. Josíhek je dobrý chlapec — ale mezi nás se nehodí. Není k stádu ani k pluhu, a k vřetenu se nesluší. — Leda bych si ho vsadila za rámeček pod sklo pro podívanou.“ — Elška se také svému nápadu zasmála, po chvíli pak upřímně se ptala Báry: „Tedy se ti opravdu ještě nezalíbil?“ — „Poslechněte Elško!“ po krátkém rozmyslu řekla Bára: „Lonskou jeseň trefilo se mi nejednou, že jsem sama s Lišajem pásla. Táta měl bolnou nohu, nemohl dostupit. — Jednou tedy odpoledne, pasu, tu se Plavka rychtářovic a Březina Milostovic cosi na sebe rozdužilý, a strašně začaly rohami se klát. — To se nesmí nechat rozvteklik, sice by si rohy zvyvracely. Chapnu tedy vědro, běžím k řece pro vodu, abych jím hlavy polila; — než se k stádu vrátím, přichází z lesa jakýs myslivec, a vida že se krávy kolou, chce je rozhánět. „Pryč, jděte pryč!“ křičím na něho, „ já si je rozeženu; ať vás býk neshlidne, je zlý!“ — Myslivec se obrátí, ale v tom již také býk po něm se dívá. Na štěstí se krávy rozeběhly, když jsem vodu na ně chlýstla, sice bývalo by myslivci krušno utéci. Měla jsem býka co držet a chláholit, sotva že

by tatík ho byl udržel, mne ale poslechne, když mu hrozím. — Myslivec se v lese schoval za strom a díval se; když se pak zase stádo popásalo, vystoupil na pokraj lesa, kde jsem stála, a ptá se mne, čí jsem a jak se jmenuju. Pověděla jsem mu. — Podíval se na mne divně jak's, posmekl, poděkoval za moji ochranu, a odešel do lesa. — Vidívala jsem ho napotom ještě mnohonáctekráte, ale více s ním slovíčka nemluvila, leda jestli jda okolo, pozdravil. — Stával na pokraji lesa, okolo řeky chodíval v zimě, i do vsi přicházíval; a to celou zimu, celé jaro. Na svatého Jana z rána, když jste vy domů odešla, já pak tátovi vyhánět pomohla, vidím ho přicházet přes luka k mostku. Zůstal stát, kde jsme my stály, ohlížel se, pak ale sešel s mostku, vlezl do kroví, a viděla jsem patrně, že vzal věneček co na vrbě uvázl a za kabát zastrčil. — Před chvíli viděla jsem ho dole u lesa jít, nevím, čím to je, ale když ho vidím, leknu se.“ —

„A opravdu si s ním nikdy nemluvila?“ — „Jak to poprvé, více ani slova“ jistila Bára. — „Ale máš ho ráda, vid?“ vyptávala se Elška. — „Ráda, jako každého hodného člověka, který mi není křiv.“ —

„Vždyť nevíš, jeli hodný, když's s ním nemluvila?“ — „Ten zajisté zlý není, ani mu to z očí nekouká“ — „Tedy se ti líbí?“ vyzvídala Elška. — „Hezčích chlapců ve vsi, ale když musím pravdu říci, tedy řku, že se mi přece žádný tak nelibí jako on. — Často se mi o něm zdá!“ — „Nač člověk myslívá, o tom se mu snívá.“ — „I ne vždy; sny jsou také od pána boha.“ — „Řekni tedy upřímně, kdyby ten myslivec řekl: „Báro já si tě vezmu,“ dala

bys mu slovo?“ — „Kterak to mluvíte, Elško; on si na mne nikdy nepomyslí, dokonce aby si mne chtěl vzít — to jsou samé márué sny a řeči — zapomeňte to. — Hou hou Plavko, kam to lezeš. — Lišaji, kde sháníš — nevidíš Plavku v Březině!“ — vytrhla se Bára v řeči, vyskočila z měkkého pažitu, by zatím krávu zavrátila. — Kdykoliv pak později o myslivci začít chtěla, Bára vždy uhnula, začínajíc o Hynkovi; tou zpomínkou věděla, že odvráti Elšku od jakéhokoli předmětu. —

Pan správec byl za několik dní zase na faře; nic neodstrašilo ho. Přišel ale ve dne. — I na faře povídalo se o strašidle, ačkoliv pan farář nevěřil na podobné pověry, přece myslilo se, že něco v tom vězet musí, neboť se každý třetí den od jedenácté do půlnoci procházelo, jak to hodnověrní lidé tvrdili. — Lekkomu pohrozilo, a do oken se podívala umrlčí tvář.

— Lidé byli tak poplašení, že z večera již, mimo smělejších mužů, nikdo přes práh jít si netroufal. Litovali svých hřichů, dávali na modlení za duše v očistci, zkrátka strach před smrtí dohnal je k pokání.

— Pan farář sice v kázání proti pověře a bludu mluvil, ale to všecko nic platné nebylo. —

Pan správec, ač se nepřiznal, tak byl všecek přestrašen, že vůčihledě bledl; a kdyby ho nebyla chtivost po sličné nevěstě a bohatém věnu lákala, nebyli by ho na faře více viděli. Chtěl mít tedy co nejdřív jistotu; promluvil s Pepinkou i panem farářem, a maje ujištění jejich umínil si promluvit i s Elškou, aby hned po žněch svatbu slavil. — Panna Pepinka oznámila Elšce příchod pana správce na

druhý den, a domlouvala jí, aby dělala moudrou, a poslouchala rozumu. — Elška plakala a prosila tinku, aby ji nenutila k té netvoře, ale Pepinka se velice na ni rozmrzela; i pan farář, ač jí nedomlouval tak jako sestra, přece ji káral z nevděčnosti a nerozumu. — Z Prahy list nepřicházel, ani žádná správa, Elška nevěděla, co si počít. — Radila se s Bárou; ta ji potěšila, poštvala proti správci, ale to vše nebyla pomoc. —

Nastal druhý den — den to, kde domnělá smrt nestrášila — pan správec přišel nastrojen, vyfintěn na námluvy. — Panna Pepinka vařila a pekla od svítání již, aby hosta co nejlepší uctila, přišlo i víno na stůl k zasvěcení slavného dne. — Bára byla též na faře, a jen domluvě její se podařilo, že Elška jakž takž na nohou se udržela. Všecka nemocná byla z toho. — Když přišlo k řeči, vyjádřila se Elška, aby si pan správce přišel za týden pro slovo; doufala že do té doby správu z Prahy obdrží. — Správcovi se ta odpověď vytáčející, a ta chladná nevěsta nelšíbla, viděl, že to není v pořádku, ale co měl dělat, mlčel a doufal ve svou příznivkyni, pannu Pepinku. — Na vzdor mrzutosti chutnalo mu jídlo i pití, jak náleží, a tváře mu jen hořely. Ten den měl modrý frak, a tudy mu to ještě lépe slušelo. — Schyloval se večír, pan správec chtěl domů, ale pan farář nechtěl ho ještě pustit — a po hodině, když zase odepjít chtěl, řekl pan farář: „Jen počkejte ještě, Vlček vás půjde vyprovodit, a třebas také pacholek, může přece být, že nějaká spřež v tom našem lese je.“ —

Pána správce jakby studenou vodou polil; už mu ani nechutnalo, a raději by se byl viděl doma na posteli. Jen to ho drželo, že s ním půjdou průvodčí. — Vlček ale měl již trochu v hlavě, pacholek při nalejvání si přihnul, myslil si, není to každý den, — i nedbali jít, až bylo již po desáté. — Tu teprv se vypravili na cestu. Správec strachem vystřízlivělý, pozoroval že oba jeho průvodčí ochmeleni jsou; šněrovali po cestě jeden sem a druhý tam. Nebylo s nimi řeči, — a pan správec byl v smrtelných ouzkostech, ačkoliv si ještě naději dělal, že strašidlo ten den nechodí. — Ach on se na ten den tak těšil, všecko měl pěkně vypočteno, a všecko se mu zbryndalo. —

Noc byla jasná dost, bylo vydět od vesnice až k lesu; už byli pocestní nedaleko, když tu najednou z lesa vystupuje vysokánská — alespoň se jim tak zdála — bílá postava, z přímo k nim. — Správec vykřikl a jako špalek na zem se převalil; kostelník mžíkem vystřízlivěv, dal se na útek, jen pacholek zůstal jako sloup stát, — když ale postava bílou rukou odhrnula zahalení, a umrlčí obličej mu ukázala, a zuby naň vycenila, vlasy mu vyvstaly dubkem, hrůza ho obešla, i sklesl vedle správce na kolena. — Postava si ho ale nevšímla, silnou rukou pozdvihla správce se země, a zaboukla mu dutým hlasem do uší: „Jestli se ještě jednou na faře ukážeš co ženich, je po tobě veta!“ — To dořekší kráčela dlouhým, zvolným krokem k dědině. —

Zatím Vlček, přiběhna bez dechu na náves, dopadl ponocného; i vypovolali půl vsi. — Srdnatější se osmělili ven, vzali kyje i cepy, kostelník musel na

faru pro něco svěceného. — Vzali ho do prostřed, a
 brali se na cestu k zádušnímu lesu. Viděli hned u
 vsi, bílou postavu zvolna kráčet, ne ale ke vsi nýbrž
 stranou na luka ke hřbitovu. Zarazili se na okam-
 žik, pak ale křikem srdnatosti si dodávajíce, postu-
 povali všickni v jedné hromadě, za bílou postavou,
 která vidouc je, krok srychlila. — Najednou ale i
 ona se dala do běhu, k řece, a na můstku jim zmi-
 zela s očí. — Dali se tedy za ní, majíce již více
 smělosti. — U mostku se zastavili. „Něco tu leží
 bílého!“ křičeli. — Kostelník udělal kříž nad most-
 kem, a když se jim na zvolání „Chval každý dobrý
 duch Hospodina“ nic neozivalo, přistoupil jeden ze
 sedláku blíže, a viděl, že tam leží jen šat. — Kyzem
 celý ten balík nakydl, a tak to nesli do vsi; na cestě
 ale vzali s sebou polomrtvého správce, kterého pa-
 cholek skoro nést musel. Šli zrovna do fary. — Pan
 farář ještě nespal, — a ochotně jim dvéře otevřel.
 — Prohlíželi co našli a všickni žůstali, jakby s o-
 blak spadli. — Byly to dvě bílé plachty a hnědá suk-
 nice vlněná s červenou lemovkou. — Suknici znali:
 „To je divé Báry!“ zvolali všickni. „Proklaté!“ kleli
 někteří, „Totě pravý drak!“ nadávali jiní, nejhůř ale
 rádil správec a kostelník, ti se pomíjeli. — Pacholek
 jediný smál se, řka: „Snáze bych se byl smrti na-
 dál, než že v tom strašidlo vězí Bára, je to zatrolená
 ženská!“

V tom také do společnosti panna Pepinka při-
 byla; hluk a lomoz vyvábil ji z komůrky, kde již na
 lůžku odpočívala. — Zahalena byla v šátku, na hlavě
 měla žlutý prošíváný komínček (čepec noční); musela

na sobě vždy něco mít žlutého. — Přišla s kahanem v jedné ruce, a náručí klíčů v druhé ruce. „Pro pána krále, lidi, co se stalo?“ ptala se ulekaná. — S několika úst slyšela neslýchанou udalost. — „Oh bezbožná, nevděčná holka!“ plna ustrnutí zvolala Pepinka. „No, počkej, ta nahrabe ode mne, té vyložím evangelium; kde ji máte?“ — „Kdo pak ví, zmizela nám prostřed mostku, jakby se zem pod ní slehla.“ — „Snad skočila do vody?“ řekl pan farář. — „Neslyšeli jsme žblunknutí ani jsme nikoho ve vodě neviděli; ale co pak to, velebný pane, takové divé dítě, to se umí udělat neviditelné, tomu je ve vodě jako v ohni, v povětrí jako na zemi, všude stejně“ pravil jeden soused. —

„Nevěřte takovým báchorám, lidé,“ káral pan farář. „Bára je odvážné děvče a prováděla rozpustlosti, to je vše, a za to musí být pokáraná. Musí ke mně zítra přijít.“

„Přísně pokáранa, veledůstojný pane,“ mínil pan správce, chvěje se zlostí, a posud mu v kostech lámajícím strachem, „přísně, to je trestu hodno, celou obec mít za blázny.“ — „Tak zle to nebylo, vzácný pane,“ mínili sedláci, „to se jen žensky splašily!“ — „Moje žena chudák to odstěně, je to bezbožnost k neodpuštění“ stýskal Vlček, nepočítaje svůj strach, jako sedláci. — Z toho měla panna Pepinka takovou radost, že by hned byla Báře odpustila. — Pacholek ji ale zase popudil, povídaje: „Co bych zapíral, já se opravdu bál, ač se hned neleknu — a báli jsme se všickni. Vy pane kostelníku jste sotva domů dolezl — a vzácný pan správec padl na zem jako hni-

lička. — Když na mne zuby vycenila, myslil jsem v skutku, to je smrt — není divu, měl jsem trochu hlavu pod vrchem — a už jsem čekal, že mne chapne za krkošku, ale ona popadla vzácného pána, vyzdvihla ho vzhůru, a křikla mu do uší: Jestli se ještě jednou na faře ukážeš co ženich, je po tobě veta!“ — Pacholek chtěl ukazovat, jak ho Bára popadla, ale pan správec se uhnul, a obličej jeho hrál z červena do fialova. — To pannu Pepinku hrozně urazilo, sedláci ale odpustili Báře svoje zahanbení, za to, co panu správci udělala. — Celé vyjednávání odložilo se na ráno; pan správec zůstal na faře, ale za svítání byl již přes meze.

Když slyšela Elška ráno, čeho se byla Bára pro ni odvážila, prosila strejčka i Pepinku, aby jí odpustili, že to jen k vůli ní udělala, aby ji pana správce sprostila. — Panna Pepinka nechtěla od plánu upustit, a že Bára správce tak pohaněla, to nemohlo se lehce jen odpustit. — „A když si pana správce nevezmeš, ani nit ode mne nedorosteš“ — hrozila Elšce, ta ale jen rameny pokrčila. — Pan farář nebyl tak svéhlavý; nechtěl neti domlouvat, ale aby Báře zcela odpustil, to nemohl sám o sobě učinit. Ráda byla by Elška k Báře šla, ale nesměla.

Jakub nevědá praničeho o spádech svého děvčete, ráno, jak obyčejně vzal troubu, a šel svolávat stádo. — Ale ku podivu, jakoby přes noc všecek dobytek popadal, anebo všechny děvky zaspaly — nikde se vrata neotvírala. Šel až k samým stavením, troubil že by mrtvé z hrobu vyvolat mohl, — krávy řvaly sice ale nikdo je nešel pouštět. — Děvky přišly

a povídaly : „Nebudete Jakube vyhánět, bude vyhánět jiný!“ — „Co je to?“ myslil si Jakub, a šel k rychtáři. Tu slyšel co se děje. „Proti vám nemáme ničehož, ale vaše Bára je divá, selky se jí bojí, že jim učaruje.“ — „Což se už někdy stádu škoda stala?“ — „Nestala, ale Bára mohla by se mstít.“ — „Nechte moje dívčí na pokoji,“ rozhněval se Jakub, „chcete-li mne ve službě mít, budu vám sloužit, ne-li, také dobře, svět je široký — pánbůh nás neopustí.“ — „Nedělalo by to dobrotu.“ — „Tedy si dejte do pastýrny koho chcete, a budte tu s pánum bohem!“ — Snad jaktěživ Jakub tolik nemluvil, a tak se nerozhněval jako tehdy. — Odešel domů. — Báry tam nebylo. Šel odvázat Lišaje; krávu i býka, jež měl na starosti, nechal bučet, a šel na faru. — Bára stála před panem farářem. „Dělala si to strašidlo?“ — vyslýchal pan farář. „Dělala, velebný pane“ neohrozeně řekla Bára. — „A proč?“ — „Věděla jsem, že je pan správec strašpytel. Chtěla jsem odstrašit pana správčího, aby netrápil pannu Elšku, ona ho nemůže vystát, a umřela by, kdyby si ho musela vzít.“ — „Pamatuj si, abys nehasila nikdy co tě nepálí; i bez tebe byloby se to spořádalo. Jak si mohla s můstku zmizet?“ —

„Dobře, velebný pane; shodila jsem plachty i šaty se sebe, skočila do řeky, a pod vodou jsem kus plovala, tudy mne nikdo neviděl.“

„Pod vodou plovala!“ spráskl ruce pan farář, jaké to děvče! A v noci! — Kdo tě tomu naučil!“ — Báře bylo divení farářovo skoro směšné. „Velebný pane, táta mne navedl, jak musím se pohybovat,

ostatně jsem se naučila sama. To není žádný kunst. — Já znám v řece každý kámen, čeho bych se byla bála.“ — Pan farář ještě dlouhé napomenutí Báře dal, pak ji poslal do čeledníka, by tam čekala na rozsudek. Poradil se pan farář s rychtářem, konšeli i panem učitelem, a usoudili tak, když udělala Bára takové všeobecné pohoršení, a tolik se odvážila, aby veřejně potrestána byla. — Uložil se jí trest ten, aby jednu celou noc zavřena byla v kostnici venku na hřbitově. Zdál se to být všem hrozný trest, ale když prý je tak smělá, že se ničeho a nikoho nebojí, ať prý pozná co je to bát se.

Panně Pepince se ten rozsudek nelíbil, Elška se zděsila, a kde jaká ženská, se otřásla hrůzou nad tím trestem; — ba i kostelušková byla volná odpustit Báře, a mylsila, že bude dosti trestaná pouhým návěštím. Jen Báru samu to nepohnulo — trápilo ji více to, že tátu obec vyhání. — Slyšela již co se mu stalo. — Když jí pan farář řekl, kde má příští noc noclehovat, vyslechla vše zcela pokojně, pak ale políbila knězi ruku, řkouc: „Což je o nocleh, spímli tu, nebo tam, já spím i na kameně dobré, hůř je o tátu, kde ten bude, když mu vzali službu. A táta bez stáda živ nebude, jaktěživ mu je zvyklý — on mi umře. Sprostředkujte to nějak, velebný pane.“

Každý se divil, kde to děvče té neohrozenosti nabralo — a tu přece jen věřili, že to s ní není samo sebou, a že není Bára jako každý jiný člověk. — „Však jí hřebínek spadne, jen až večír,“ mysleli mnozí, ale zmýlili se. Bára byla jen tak dlouho smutná, dokud se nedověděla, že sedláci Jakubovi zase pastýř-

ství vrátili, což pan farář zprostředkoval, odevzdaje mu svoje stádo.

Po obědě, když pan farář dřímal, a panna Pepinka také trochu klímala, po nočním rámu, vykra-dla se Elška z pokoje, a dolů k Báře. — Byla všecká uplakaná, ustrašená; prudce popadla Báru okolo krku — a plakala zase. — „Inu, budte tichá,“ těšila ji Bára, „jen když vám ten cvrček více nepřijde, a musel by to být člověk beze vší cti, aby přišel — ostatní se spraví.“ — „Ale ty chudáku, dnes v kostnici, ach Bože, já nebudu mít pokoje.“ — „I z toho si pra nic nedělejte; spala já jsem u samého hřbitova ne jednou, a mám ho celé noci a dni před nosem. — Jen vy spěte! — Prosím vás, dejte vzkázat tátovi, aby neměl o mne pražadný strach, a Lišaje uvázal v noci, aby za mnou nešel. — Až zítra vám povím celý ten rámus, a jak jsem správci nahnala, nasmějete se. Snad dostanete záhy zprávy od pana Hynka. Až se ale vy Elško odtud dostanete, pak mne tu nenecháte?“ — smutně otázala se Bára. Elška ale stiskla jí ruku, šeptajíc: „Jsme svoji.“ — Tiše odešla — a Bára si pozpěvovala a byla pokojná. —

Když se hodně už setmělo, přišel kostelník a ponocný, by odvedli Báru na hřbitov. Panna Pepinka mrkla na ni, aby prosila pana faráře, chtěla také dobré slovo dát za ni — ale Bára nechtěla rozumět; a když pan farář sám řekl, že by se dal snad trest ten uprosit, pohodila vzdorně hlavou, řkouc: „Když jste ráčili usoudit, že jsem trestuhodna, tedy, si ho podstoupím! — a šla s muži. — Lidé vybíhali ven

— mnozí ji litovali, ale Bára si žádného ani nevšímala, a vesele kráčela k hřbitovu, který ležel u paty lesa, nedaleko obecné pastvy. — Otevřeli malou komoru, kde kosti a máry složené byly, přáli jí „Pán bůh tě tu opatruj“ — a odešli domů. — Z komory bylo malé okénko s dlaně, kterým bylo vidět do údolí a na les. — Bára se postavila k tomu okenečku, a dívala se dlouho, dlouho ven. — Smutné musely to být myšlenky, které jí hlavu probíhaly, něboť slza za slzou padala s krásného oka na brunatnou tvář. — Výše vystupoval měsíc, jedno světlo za druhým haslo, tišeji a tišeji bylo kol kolem; přes hroby kladly se stíny vysokých jedlích, jež u zdi stály, nad údolím vznášely se lehounké mhly. — Jedině stěkot a vytí psů přerušovalo tichost noční. — Bára dívala se na hrob matčin, připomínala si osamělé mládí, nenávist a opovrhování lidí, a poprvé cítila všeho toho tíži, poprvé přišla jí myšlenka: když tu, matko, vedle tebe ležím! — Myšlenka rodila myšlenku, jeden obraz stíhal druhý — obíjíma v duchu krásnou Elšku, a na lesní stezce vykouzlila jí obrazotvornost vysokého, ramenatého muže, s ráznou tváří v mysliveckém oděvu. — Ale konečně se odvrátila od okénka, mlčky zavrtěla hlavou, a rukama zakrývajíc si tvář, klesla s hlubokým povzdechem na zem. Plakala a modlila se. — Umírněna konečně vstala se země, a chtěla si lehnout na máry: když tu u okénka zaštěkne pes, a hrubý hlas se ozývá: „Báro, spíš?“ — Byl to Jakub a Lišaj. — „Nespím, tátó, ale budu hned spát; proč pak jste sem přišel? já se nebojím.“ — „Dobrě tedy, děvče, spi; já budu spát zde, vždyt je teplá

noc!“ — a otec ulehla si s Lišajem pod okénko. — Spali dobré až do rána.

Rano, když začalo svítat, přicházel lesem muž v mysliveckém oděvu; Jakub vidíval ho chodit v lese i po údolí začasté; — nevěděl ale, kdo je. — „Co tu děláte, Jakube?“ — ptal se myslivec, když ho byl došel. — „I pane, zavřeli mi tu moji dívčici přes noc, a tu nedalo mi to, doma být.“ — „Báru? — Co se stalo?“ ptal se s podivem myslivec. — Jakub v krátkosti povíděl vše. — I zaklel myslivec; pak strhl ručnici s ramena, pověsil na strom, vyšinal se hbitě přes zed hřbitovu, a vypáčiv silnou paží dvěře kostnice, stál před Bárou, kterou byl hřmot probudil. Vidouc myslivce před sebou, mněla za to, že ještě ve snu; — slyšíc ale jeho hlas, divila se, jak tam přichází, a nemohla rozpačitostí ani na jeho pozdrav poděkovat. — „Nediv se, Báro, že jsem tak sem vrazil; jdu okolo, vidím tvého otce, slyším, co se s tebou dělo; žes tu, to mne rozhněvalo. — Pojd' prič z té umrlčiny“ — pobídl myslivec, a vzal Báru za ruku. — „Ne tak, pane — zůstanu zde, až sem pro mne přijdou — řekli by, že jsem utekla. Vždyť mi tu nebylo tak zlé,“ zdráhala se Bára, vytáhnouc z lehka ruku z ruky myslivcovy. —

„Tedy zavolám otce, a zůstaneme zde oba,“ řekl myslivec, a zavolal přes plot na Jakuba. Vlezl tedy i Jakub přes plot, a vešel k Báře, a Lišaj nevěděl ani co dělat radostí, když Báru zase viděl. — Jakub vida, kde Bára spala, byl by se hned pustil do pláče; by tedy slze zakryl, šel na hrob své nebožky. — Myslivec sedl si na máry; Bára hrála si s Liša-

jem, ale viděla přece, že myslivec neodvratně na ni hledí; rděla se a bledla, a mocněji tlouklo jí srdce, než v noci, kdy pra sama v kostnici byla. —

„A což není ve vesnici nikdo mimo otce, který by sem k tobě byl dohlíd?“ ptal se po chvíli myslivec. — „Mimo Elšky a otce nikoho; otec přišel, Elška přijít nemůže, a jiného není, kdo by mne tak miloval. — A ty, vid?“ pravila, dívajíc se psovi do očí. — „A k hřbitovu se přiblížit, každý se v noci obává“ — doložila ještě. — „Divím se tvé smělosti, jakojsem se divil tvé síle. Vždy jsem matce o tobě povídal“ — řekl myslivec. — „Vy máte, pane, ještě matku?“ ptala se Bára důvěrně. — „Ano, starou matku; — bydlíme spolu vysoko na vrchu, tři čtvrtě hodiny odtud, v lese — myslivně. Já jsem myslivec. Matka moje přeje si dceru, viděla by mne ráda šťastného. Nenašel jsem nikde ženu, jakou bych si byl přál, až jsem tebe viděl. — Báro, já nejsem přítel dlouhých řečí; — mám tě rád od té chvíle, co jsem tě viděl — já se tě naučil i znát, třebas s tebou byl nemluvil, — a jestli jsem posud ničehož ti neřekl, stalo se tím, že jsem si netroufal dojít tvého slova. Nyní víš vše; řekni i ty, jestli se ti líbím — a chceš-li být mou ženou. Ve Vestci nyní být nemůžeš; seber si tedy, co máš, a pojďte hněd s otcem ke mně do lesa, kde tě budou lidé milovat.“ — Bára stála jako socha, ani sebou nehnula, ani promluvit nemohla. — Myslivec nevěděl, jak to vyložit si má, ale chtěje se dovědít pravdy, a byť by i trpká byla, ještě jednou Báry se ptal, zdali chce být jeho ženou. — Tu se pustilo děvče do pláče, zvolalo: „Bože, což

je to pravda, že mne máte rád?" — Myslivec jí to ústy i rukou dáním dosvědčil, a tu teprv vyznala svoji dávno k němu chovanou lásku. — Jsouce srozumění, vyšli ven, přiklekli k Jakubovi, a myslivec pravil: „Žnáte mne, tatíku, víte, že mohu ženu zopatřit, dávno již. Žádná se mi ale nélíbila, až jsem viděl vaši dceru, tu jsem si zamíloval. Právě jsme se spolu domluvili; dejte nám tedy vaše požehnání. Třebas to bylo na hřbitově, všude zem Páně, všude Bůh! — Jakub se neptal co a jak, jen když Bára spokojena byla; požehnal je, a pak se domluvili. — Jak se podivil kostelník, když po klekání přišel pro Báru, a v kostnici ji našel v společnosti otce a ženicha, za jakéhož se ihned myslivec vydal.

Větší ještě podivení bylo na faře; a po celé vsi. Lidé mysleli, Bůh ví jak Bára zkrotne, jak bude ponížená — a ona se vrátila co nevěsta a ještě k tomu takového muže. — Ani věřit tomu nemohli, že by to možná bylo, že by se mohla divá Bára komu tak zalíbit — a ono se to stalo. — „Ta má z pekla štěstí!" povídala si děvčata. — Opravdovou, velikou radost měla Elška, když jí Bára svého ženicha přivedla. „Vidíš, Pán bůh ti splatil službu, kterou mně prokázala, a za kterou jsi tolík zkusila. — Já věděla, že najdeš i ty člověka, který tě bude milovat. — Jen jí mějte hodně rád, ona toho zaslouží," obrátilo se dobré děvče k myslivcově, podávajíc mu ruku, kterou on upřímně stiskl. — Rád by si byl vzal myslivec Báru hned sebou, ale ono to přece tak rychle nešlo, a panna Pepinka nechtěla připustit, aby Bára před svatbou odcházela; raději prý všecky tři ohlášky na-

jednou, když je ženich nedočkavý. Jakub se také nemohl od pastýrny hned odtrhnout. — Bára želela nejvíce Elšky; když ale druhý den na pana faráře došel list z Prahy, v němž paní tetá píše, že ona celé svoje jméni věnuje Elšce, ale jen pod tou výmlínkou, když vezme toho mladého lékaře, který ji (paní tetu) vyléčil; ať se pan farář zeptá, chce-li nebo nechce, — když i pro Elšku mimo to lístek přiložen byl, pln nejkrásnějších nadějí na brzké shledání, tu neměla Bára žádných přání více. —

Před svatbou se všichni lidé s ní smířili, i kostelníková jí prála štěstí, a odevzdala jí od Josífska lístek. Elška ho Báře přečetla, a tu teprv se dověděla, co Elška dávno věděla, že Josífek ji miluje, k vůli ní jen že knězem být nechtěl; když se ale vdá, že rád přání rodičů vyplní. Po týdnu vystrojila panna Pepinka Báře svatbu, a stará myslivcova přišla také a odvedla si do lesa dceru, na kterou se byla dávno již těšila. Jakub šel s nimi.

Když si myslivec svoji mladou ženu po stavení prováděl a do pokojška přivedl, kde bylo jeho lože, sundal nad ním zavěšený suchý již věneček. — „Znáš ho?“ ptal se Báry. Byl to tén samý, co na vrbě uvázl na svatojanské ráno. — Bára se usmála. — „A na koho jsi myslela, kdyžs ho do vody házela?“ — ptal se myslivec, přivina si ji k srdci. — Bára neodpověděla, ale obejmula ho, a pozdvihla k němu s usmáním milým oči, jež lidé nazývali buličí, myslivec však za nejkrásnější měl na celém šírém světě.

N.

Rozárka.

Chudého ctnosti nikdo nevidí.

Mezi nábožnými, kteří den jak den do vedlejšího kláštera na študentskou mše svatou chodívali, vidívala jsem malíčké, hrbaté děvče. Ať bylo pěkné, nebo nepěkné počasí, vždy bylo na ni viděti jedny a ty samé, vybledlé, kartonové šaty a bavlněný lehký šátek, i když mrznout začínalo. Patrno bylo, že je to děvče chudé, ale čistotné; neboť oblek její byl vždy čistý i spořádaný. Jednu okrasu mělo však i toto chudé děvče, kterou jí mnohá bohatá paní záviděla. Krásné, černé dva pletence vlasů, které si vinula dva krátké kolem hlavy. Milo bylo na tu hlavu se podfusat. Ona si ji také nikdy nezakryla.

„Kdo je to děvče?“ ptala jsem se jednou známé paní, když právě z kostela vycházela.

„Ta? — To je Rozárka Smilovic. Kdybyste chtěla dát punčochy plést, nemáte hbitější a lepší pletáčky v celém městě.“

„Nezdá se, že by jí to plétení mnoho vynášelo;“ povídám. „Má ještě rodiče?“

„Matku jen; otec dávno již zemřel. Sestra její o málo větší, má křivé nohy — bratr jest slepý —

matka má od práce schromené ruce. Živí se všickni vespol, dílem poslužkami, dílem pletením. Nejvíc ale vydělá Rozárka.“ Tolik mi pověděla paní.

Za několika dní na to šla jsem do kostela na študentskou mši svatou. Rozárka klečela v stolici. I sedla jsem vedle ni. Zima byla krutá. Rozárka měla na sobě svůj obyčejný lehký oděv. Študentíci přešlapovali z nohy na nohu, mnuly ruku o ruku, paní stoulily se úzeji do teplých pláštů, schovávaly ruce do rukávníků. Hrbáček malý klečel a modlil se. Chvíli po chvíli zachvěla se celá její postava zimou; zkřehlé prsty nemohly obrátiti list, musela je položiti k ústům a dýchat na ně. Na průhlednou suchou ruku kápły dvě slzy; černé oko její obrátilo se na oltář, na krásný obraz Krista Pána. Nejevila se v něm výčitka: „Pane! proč jiní mají mnoho a já ničeho?“ — Nikoli, ono prosilo plno oddaností: „Pane slituj se! Posilniž mne v mému utrpení!“ — Bylo po mši svaté. „Rozárko!“ povídám k děvčeti přede dvěřmi, „nechť těla byste jítí se mnou? Měla bych pro vás práci.“

„To já ráda půjdu,“ odpověděla, obrátvši ke mně velké černé oči. — Tak jsme se seznámily. — Netrvalo to ani půl hodiny, a juž měla děti na své straně. — „Vždyť my se juž známé!“ povídala hned. — „Odkud?“ divím se. „Ty menší dětičky vidívám hrát v podloubí.“ — „Ano, maminko!“ ozvala se mi dcerka. Jednou mně chtěl uličník jakýsi vzít pannu, ale Rozárka ho viděla, vyhubovala mu, a musel mi pannu dát. — „A na nás se vždy Rozárka v kostele směje!“ — ozvali se starší dva chlapci, školáci. — „Já mám všecky děti ráda!“ — pravila

Rozárka, „proto také chodívám nejraději na študentskou. Nevím jak se které z těch dětí jmenuje, ale všecky si je dobře pamatuji. Jakmile který do kostela nepřijde, myslím si celý den: copak se asi tomu chlapci stalo? Snad nestůně? Když pak druhý den ho zase vidím, mám radost. Vždy se modlívám, aby Pán Bůh dal těm dětem zdraví a dar Ducha svatého. Však mne mají ty děti také rády. Když si někdy v neděli vyjdou ke kříži, kdež obyčejně děti z celého města hrají, obrysuje se to všecko okolo mne jako chumel a křičí: Rozárko sedněte si k nám, povídejte nám pohádky! Ráda jim tu radost udělám. Jak začnu povídат, přestává hned všecko skotačení, a ticho bývá jako v kostele.“ — „Budete nám také povídат?“ — ptali se děti. — „Mileráda, když maminek dovolí!“ — řekla Rozárka. — To byla slušná zamínka, že jsem mohla Rozárku ku každodenní návštěvu pobídnouti.

Z počátku byla velmi ostýchavá, později ale úplnou důvěrou se mně oddala. Jaké to bylo dobré, vroucí srdce, jaká ušlechtilá mysl v tom děvčeti! Ona sama považovala se za tu nejnepatrnejší osobu; byla vděčná za každé dobré slovo, za každý upřímný poklad, a předce stála vysoko nad námi všemi. Ona mohla býti učitelkou nás všech! — Tvář její byla pěkná, pravidelná, ale nebylo v ní barvy, leč když seděla chvíli v teplém pokojíku. — Tu pokryla lehká červenost bledé líce; oko, to krásné, dlouhými řasami zastíněné oko, nabyla lesku. Dobrota srdce o krášluje pěknou tvář; u Rozárky jevilo

se to při každém pohledu, při každém úsměvu. Člověk ji musel míti rád!

Když seděla mezi dětmi, zdálo se, že jest to také jen čtverácké dítě. Ona se s nimi smála, i hrála, a té chvíle zmizel jí s tváře všecken zármutek. Jednou jí děti rozdělaly pletence s hlavy, rozpletly, a přiběhly pro mne, abych se šla podívat, jaká je Rozárka krásná! — Zůstala jsem udivená státi. Jaká to krása, jaká bohatost vlasův! — Celá její postavička byla v nich zahalená, a ještě na podlaze splývaly ty černé proudy. Rozárka byla všecka uzardělá nad naším obdivováním. Ukazujíc na děti, omlouvala se: „To mne ti čtveráčkové donutili.“ — „To jest okrasa,“ povídám jí, „za kterou by mnohá dáma celý svůj šperk dalu, kdyby možno bylo, si jí zaopatřit.“ —

„Vždyť není ani broučka na světě, aby neměl na sobě něco pěkného. Mně dal Pán Bůh pro radost ty vlasy. Juž mne žádali, abych je prodala. Ale já to neudělám!“ — „A kdo vás o to žádal?“ — ptám se s podivením. — „Jedna paní. Pletu pro ni skoro celý rok punčochy, a ráda bych jí radost tu udělala, když si toho přeje, míti pěkné vlasy; ale nemohu to udělat. Ona jest pěkná paní, zdravá, bohatá, jen že má málo vlasů. — Inu, všecko člověk nemůže míti. — Věřte mně paní, já nejsem marná na ty vlasy; Bože, vždyť bych musela být tak dobře spokojena, kdybych ani vlásku neměla. Ale mne to těší, když se lidé rádi na mou hlavu dívají. Myslívám si: „Předce ti Pán Bůh něco dal, co se lidem líbí. Antonín také vždy říká: vy byste měla hřich; Rozárko, kdybyste jediný vlásek žmařila.“ — „To já bych také řekla,“

povídám jí. „Ale kdo pak je ten Antonín, snad váš bratr? — „Ne,“ odpověděla Rozárka, a lehýnký růžový nádech přelítl ji bledou tvář. — „To není můj bratr, ale jako bratr. Jest to syn ševcovic, co pod námi bydlí. Oni mne mají jako svou, dělají mi mnoho dobrého i matce, ačkoliv sami mnoho nemají. Není jim obtížno, kdybych tam i celý den u kamen seděla s bratrem a hrála se. — Bratr můj ubohý jest slepý. Ten už nevidí na mne. Ale ráno když se češí, to on přijde ke mně, přebírá mi vlasy od hlavy až dolů, a jako dítě se s nimi těší.“ Mezi tou řečí byla si Rozárka pletence upletla a okolo hlavy jako korunu položila. „A teď necháme dovádění, budeme pracovati a něco si povídati,“ navrhla dětem, a ty hned sedely na stoličkách okolo ní. — Ona měla v sobě celý poklad pohádek těch nejkrásnějších. Jedna byla k libosti jednoho, druhá líbila se druhému: každého podělila něčím. A jestli opakovala jednu, oblekla ji opět v jiné a jiné roucho, že se zdála dětem vždy nová. Ptala jsem se jí jednou, jestli je tak slýchá. — „Neslýchám. Já sama nevím, že se mi to všecko tak v hlavě rodí. Jak by ale jinák býti mohlo? Vždyť mám takovou radost, že mne ty dětičky milují, že celý den pomýšlím, čím bych se jim zavděčila.“ — Jindy zase ptaly se jí děti, kolik jí je roků? — „Dvaadvacet,“ odpověděla. „Dvaadvacet!“ divily se děti. „Vy se divíte, že jsem tak stará, a ještě tak malíčká,“ pravila sama, a nebylo jí ha tváři ani mráčku viděti. „To je tím, že padalo na mne málo rosičky. Však Pán Bůh věděl, až budu starší, že budu ráda, když nebudu potřebovat mnoho na šaty, že budu ráda me-

zi dětičkami, které by se musely natahovati, kdyby mne chtěly obejmouti.“ — Jindy zase v neděli, když přišla ve svých obyčejných všedních šatech šedých, optaly se jí děti: „Ale Rozárko, proč pak si nevezmete v neděli jiné šaty?“ — „Vidíte milé dětičky, když je země pokrytá sněhem, a nebe plné šedých oblaků, a smutné, to já také do takových barev ráda se oblékám. Počkejte jen, až nastane jaro. To uvidíte na mně tu zelený, tu růžový šat, a tak se bude na mně střídati barev rozličného kvítí:“ pravila Rozárka dětem, a okolo úst pohrával jí bolestný úsměv. — Ubohá myslela na svůj — — hrob. — Děti tomu nerozuměly, braly za pravdu, co jim řekla: tomu ona chtěla. Ne ze studu zakrývala svůj nedůstatek, ale by mysl jejich nepokalila zármutkem.

Jedenkráte zapomněla u nás modlitební knihu. Děti mi jí přinesly k uschování. Byl v ní založen obrázek na plátně malovaný, představuje podobu mladé ženy příjemných tváří, podobné poněkud Rozárce. Měla na sobě staromodní panský šat, vlasy nazpátek sčesané, napudrované. — Odevzdávajíc knížky Rozárce, ptám se jí, koho ten obraz představuje? — „To byla moje babička,“ — odpověděla Rozárka. — „Vaše babička? Ta paní ale musela dle všeho býti z bohatšího rodu. Ten krov nenosil se dle mého vědomí v stavu měšťanském?“ — „Vám to paní mohu pověděti, vy mi to nebudeste za chloubu vykládati. My pocházíme ze šlechtického rodu.

Otec můj se toho titule ale odřekl. Říkával: lepší sprostým nádenníkem, nežli panským ničemníkem. — Co by nám to důstojenství platné bylo, když

nemáme ničehož nic?“ — „A byli juž vaši předkové chudí?“ — „Ne, ti byli zámožní, ale přišli do neštěstí. Jestli by se paní lsbilo, já bych v krátce pověděla, jak se to s nimi stalo?“ Já Rozárce vděčně přisvědčila, a ona začala povídатi.

„Děd můj byl jediný syn velmi bohatých rodičů; byl prý člověk cvičený, světa sešlý, i pěkný. Rodiče si na něm mnoho zakládali, a vyvolili mu bohatou slečnu v hlavním městě. On se ale zamiloval do jedné urozené sice, ale velmi chudé slečny. Byla sirottek. Měli se tuze rádi. Rodiče tomu ale dokonce nechtěli dovoliti, a hrozili, že ho vydědí. Když pak nechtěl jinak dát, odeprěli mu všecku pomoc, panství prodali a odstěhovali se do hlavního města. Mysleli, že nechá syn své lásky, a nouzí donucen že se k nim vrátí. Ale syn se ani tim od svého úmyslu nedal odvrátit. On prodal svoje šperky, i vše co se mu zdálo zbytečným; odstěhoval se do zdejšího města, a chtěl se živiti vyučováním v hudbě a ve francouzské řeči. Našel žáků dost. Tenkráte bylo v našem městě peněz jako želez, laciné živobytí, a tudy se mu dost dobře vedlo. Jak si něco peněz vydělal, oženil se s milou svou slečnou. Neměli panský život, ale dosti dobře vycházeli. Poněvadž pak se milovali, rádi všecko spolu snášeli, i dobré i zlé. — O rodičích neslyšeli ničeho, ačkoliv syn několikkráte jim psal a je za odpuštění prosil. Ale nedali se obměkčiti, až Pán Bůh na ně zpomněl nemocí. Tu psali synovi, všecko mu odpouštěli, zvouce ho k sobě i s ženou a dětmi. Měli juž dvě dítky. — Žádný zde v městě nevěděl, že jest děd šlechtic, ani když odcházel, nezjevil to nikomu.

Rodiče dlouho nestonali. V krátkém čase po sobě zemřeli, zanechavše svoje jméni synovi. — Bylo by se jim nyní dobré vedlo, ale tu na neštěstí přišel finanční patent, a jméni jejich sešlo na takovou částku, že postačovalo jen tak k pohodlnému živobytí měšťanskému. — Děd si ale nerozuměl. On si koupil malé panstvíčko. I začali žít po šlechticku, jak on v domě otcovském uvykl žít. To ale dlouho nevystačilo. Ne-starali se o hospodářství, také tomu nerozuměli; če- led je šídila, kde mohla, a tudy se jméni pomalu menšilo, menšilo, až museli panství prodati. Nezbylo jim jen na skrovné živobytí. Děd se nad tím tuze trápil a chtěl své paní zaopatřiti dobré živobytí, aby žila v rozkoši, a tu ji opět přivedl do starého nuzo-vání. Odstěhovali se tedy zase do našeho města. Děd stal se opět učitelem. Zdraví jeho těmi nehodami utrpělo; on začal chřadnout — chřadnout, až ho po roce vynesli. Babička by všecko byla vynaložila, do nitky, kdyby mu byla mohla zachovati život. Ale nadarmo! — To jí bylo nejtěžší ránou. — Prodala všecky zbytečné drahé věci, co ještě po rodičích zbý-valo, najmula si pokojíček u jednoho ševcovského mistra; a žila zcela v tichosti. Chlapcedala na studie, a děvčátko si cvičila doma sama. — Ale když neštěstí přijde, nepřichází nikdy samo. Starost, zármutek soužily mladou ještě paní příliš; začala postonávat, až opravdu ulehla. Mistrová sloužila jí poctivě, jako-by to její sestra byla; mistr obstarával lékaře i léky, a kde mohli, tu jí starosti ulehčovali. Měli babičku tuze rádi. Dříve učívala jim dcerušku jejich, která byla v stejném stáří s její dceruškou, nebrala za to

platu, a proto též oni jí chtěli zplatiti zdvořilost jím prokázanou. Asi rok babička víc ležela než chodila. Konečně ale nepomohli léky ani lékař: Pán Bůh si ji vzal. Udělala mistra poručníkem nade dvěma sirotky; svěřila mu před smrti všecky svoje listiny, a odevzdala co ještě drahého měla. Syn sám nechtěl dále studovati, ačkoliv ho k tomu poručník měl. Učil se jeho řemeslu. Děvče dal mistr ještě vycvičiti, pak ji odvezl do Prahy. Obchodil si to, že byla přijmuta do nějakého štiftu, kde jsou chudé šlechtičny. Později šla do kláštera. Syn se vyučil a šel do světa. Stal se z něho pěkný člověk, šikovný řemeslník. Když se vrátil, dral se každý o jeho dílo, měl práce až dost; a stál si dobře. Mohl si žádati kteroukoli měšťanskou dcerku, nikdo by mu jí byl neodepřel: takové vážnosti požíval i děd i otec. On ale zamíloval si dceru mistrovu svého dobrdinca, a vzal si ji. Snad to udělal také z vděčnosti, za dobrdiní, které mu prokazoval mé matky otec.

Některá rodina jestit juž jako na samé neštěstí zrozena. Tak to bylo i u nás. Byly jsme čtyry děti, když nám otec náhle zemřel. Mně bylo osm let a já byla nejstarší. Dědeček se chopil řemesla. Ale že byl stár, lidé neměli k němu juž té důvěry jako k otci, který byl ve světě cvičený, a každému vyhověti znal, ať byl pán, nepán. — Pomalu se lidé ztráceli, a dědečkovi nezbyla jen správka. Za krátký čas umřela matčina matka a nejnladší moje sestra. Já a sestra moje byly jsme nezdravy hned od maličkosti. Dost se nám rodiče napomáhali: dědeček schodil s námi, kde jaký lékař byl v celém okolí, ale nebylo nic

platno. Bratra často oči bolely, jinák ale cítil se při zdraví. Chodil do školy, pilně se učil, byl hodný hoch. Když vystoupil ze čtvrté třídy, ujal se ho jeden pán, a poněvadž měl krásné písmo, držel si ho k přepisování. I slíbil matce, že bude hleděti později, aby dostal službu při kanceláři. Matka děkovala Pánu Bohu, že jí takového dobrodince seslal. My se naučily čísti, psát, počítati a potřebným ženským pracem. Jak jsme byly s to, hned jsme pracovaly pro lidi. Sestra nemá ale tolik trpělivosti co já; ona raději v hospodářství poslužuje; je zdravější i veselejší než já. — Po několika letech umřel i dědeček, naše největší podpora, náš opatrovník a zástupce. A tu teprv jsme byli opuštěné, nešťastné! Matka div si nezoufala.

Pán Bůh nás těžce zkoušel, ale On ví nejlépe, proč. Nikdo nemá proti jeho svaté vůli reptati. Dědeček nám vždy říkával: „Děti doufejte, nezoufejte. Pán Bůh má velké oko. On vidí na vás, a nechá-li vás trpěti na zemi, odplatí vám to tam nahore.“ — Po dědečkové smrti prodávala matka kousek po kousku. Léta byla drahá, práci ruční se málo vydělalo. — Nebylo na tom dost. Bratr se příliš namáhal, psal ve dne pro pána, v noci na svou ruku; oči se mu víca víc zapalovaly, až — oslepl. Nemyslely jsme, že to bude na vždy. Matka vzala ho domu; opatrovaly jsme ho, jako oka v hlavě, matka dělala, co kdo radil, ale nic platno. — Konečně šla i do Prahy s ním. Lékaři radili mu všelijaké léky, a přimlouvali matce, aby ubohého nevidomce nechala v Praze. Ta ale nechtěla. — Švakrová jeptiška pomohla jí, čím mohla, a matka vrátila se nazpět k nám. Najaly jsme si světničku, v

které posud bydlíme. Matka chodila s sestrou na práci; — já a bratr těšily jsme se pospolu doma. Já mu čítávala z knížek, kterých jsme několik měli po nebožtíku otci. Někdy vodila jsem ho za město ke kříži, kdež mu bývalo jasno a veselo. Když byl v dobré míře, učila jsem ho pléstí. Naučil se tomu rychle. I měl velikou radost, když upletl první pár punčoch, a peníze, co za ně dostal, matce odevzdal. Jak nastane jaro, vydává se matka s bratrem do světa. Chodí s ním od jedné studánky divotvorné k druhé, kdyby předce od Boha zrak mu vyprositi mohla. Ale posud všecko darmo. Pán Bůh jinák soudí, než my chceme, a nedá na sobě ničehož vynutiti.

Kdosi poradil matce, aby šla s otcovým predikátem po zámcích šlechticův, že prý dostane hojně almužny. Matka se dlouho zpěčovala. Žebrácká hůl je těžká hůl. Když ale nouze a drahota rok po roku vystupuje, byla k tomu přinucena. K prodání nemáme juž ničehož. Obrázek tuhle jest poslední dědictví po otci a jeho rodičích. Byl okolo něho skvostný rámeček. Ten ale juž dávno se prodal. — Letos tedy vzala predikat s sebou. — Ubohá matka! Co zkusila jak živa žalostí, zármutku, co se napracovala! ted juž nemůže pracovat; ruce má od práce ochromlé. A předce si nedá pokoj. Poslední kapku krve dala by, aby nám pomohla. Bůh jí to zaplatí! — Tak dokončila Rozárka, a slza za slzou hrnula se po bledé tváři.

„A nemáte zde žádného dobrodince, který by se vás platně ujal? — Což ten pán, co bratra vašeho podporoval?“ — ptám se děvčete.

„Trpké sousto, které se prošením kupuje. — Kdo sám nezkusil, neuvěří. — Jednou, dvakrát se dá; po třetí ale nechod. — Ten pán dá leckdys bratrovi kousek starého šatstva. Ale jak bychom to mohli od něho žádati, aby se bratra ujal, když mu ubohý slepec nemůže pracovat. — Ach, milá paní! ono je tolik bíd mezi lidem, že není možná vysloviti! Každý prosí, každý potřebuje: kam pak by páni přišli, aby měli každému dát? — Lidé mi říkají, že prý jsem hrdá, že si nikdy nestěžuji a neprosím. — Já nejsem hrdá; to by mne Pán Bůh trestati musel, kdyby mi pýcha do srdce vlezla; ale jsou lidé, kteří neumějí dát ani dobrého slova, ani kousek chleba podat. Člověka to v ruce pálí, což od nich přijme. Já bych nechtěla nic, než abychom měli všecky dost práce po celý rok; pak bychom se předce po skrovnu vyživili:“ pravilo dobré, předobré děvče.

„Mnoholi vám platí paní od páru punčoch?“ ptám se.

„Jak jsou tenké. Od nejtenších jeden rýnský, pak dvacítinský, od tlustých půl zlatého.“

„Můj Bože, to je skoro jako nic? Vždyť pak musíte pilně plést, abyste za tři dni pár tenkých punčoch upletla?“

„Při dlouhém dnu bývám za dva dni hotova. To pletu při měsíčku i za svítání, a třebas po tmě. Mám juž tu práci v prstech. V zimě nemohu sedět jen do desíti; děle u Záveských nesvíti, a to jest pod námi ten švec. Tam celý rok večery trávíme, a po roce zase. V naší světničce bývá zima; u ševcův ale je vždy hezky teplo. Starý Záveský říkává: Lépe mé-

ně jísti, a více topiti v zimě; v letě pak hodně chodit a hodně jíst.“ — Jsou to dobrí lidé. Starý byl dlouho ve světě, byl až kdesi v Amsterdamu. Umí povídati všelicos, jak je to v té a oné zemi, a proto chlapci rádi k němu chodí na besedu. Také syna poslal vloni na zkušenou. I přikazoval mu, ať zajde do Amsterdamu, tam že má známých mnoho, a ti že mu hned práci zaopatří. Tam se prý čisté práci naučí.“ — Rozárka dokončila svoje vypravování; musela odejít domů. — Hleděla jsem za bledou pletačkou, a divné myslénky o společnosti lidské křížovaly se mi v hlavě.

Jednoho dne pod večer jdu z procházky. I jdu nedaleko valu okolo staveníčka, které bylo na spádnutí. Ze třech stran mělo juž podpory. Nahlédlu do přízemních oken; nevelká světnice byla osvětlena ohněm do krbu. U krbu stála žena, a na lavici u kamen seděl muž; loupal si brambory. Byl to řvec Záveský. Vešla jsem do vnitř. — Staří manželé s podivením se po mně ohlídlí. Nevěděli, kdo to k nim za soumraku přichází. Poznavše ale, s radostí mne vítali. Stará mistrova utírala honem židličku zástěrou a blíže krbu přistavovala, pobízejíc mne k posezení. — „Dnes u vás není Rozárka? — povídám. — „Dnes drží dračky u paní prokurátorové. Matka ji měla k tomu, aby šla s sebou. Přinesou si odtamtud něco k jídlu; a jim jest každé sousto dobré,“ pravila Záveská. — „Kdyby jen každý den tak bylo: toho bych jim od srdce přál:“ doložil starý. — „Ta ubohá na-

še Rozárka, ta potřebuje posily dost. Och, kdybych já věděl, kde roste koření pro její neduh, já bych proř po kolenou lezl. To děvče je anděl! Ta zajisté zaslouží desateronásob krásnější nebe, než mnohý sebe lepší člověk. To ona si ho zaslouží a dostane, jako že jest Bůh spravedlivý. — Co jen nám udělala! — My jí to nikdy nebudeme moci splatiti, kdybychom sto let živi byli. — Rádi bychom si ji vzali k sobě za svou; ačkoliv sami málo máme, předce bychom s ní rádi sdělili, čeho Pán Bůh nadělí, ale ona ne přijme od nás ani toho nejmenšího dárku. I na ten suchý brambor se ohlfízí, má-li ho vzít. Myslí dříve, máme-li my dost. — Jednou ji ušil na její svátek Antonín střevíce. — To měla radost, plakala až radostí. — Za to ale spořila, aby mohla uplést Antonínovi sáček krásný k svátku. — Oh, kdyby to děvče zdrávo bylo, jiné by nebylo Antonínovou ženou. Jen ona ho uchránila od zkázy časné i věčné!“ — „To iest svatosvatá pravda, že jen ona!“ přisvědčila stará matka. „Co jsem se ho naprosila: Toníku, pro všecko, což ti svatého, varuj se těch společností, sic nás přivedeš do hrobu. Tatík mu každý den překládal: Komu milá bra, neuzří dobra. Kdo se psy líhá, s blechami vstává. Ale všecko bylo marné. — Přisliboval, přisliboval: ale jak se dostal mezi kamarády, položil si všecka dobrá předsevzetí za záda, sedl si na ně a — hrál zase. Všecko darmo bylo, až nám Pán Bůh seslal ji. Kdo by si byl pomyslil, že ta ho napraví!“

„A na jaký spůsob to dokázala?“ ptám se. Na to pravil starý mistr: „Když jsme jí říkávali: Ale

holka, jak ti to jen vždy napadne, že umíš tomu hochařovi tak trefně vymluvit? odpověděla nám, že to jest vnuknutím Božím. — U ni na to nikdy nedošlo, aby ho byla napomínala, anebo mu řekla: Antoníne! tak neb jinak! — Za to ale chytře narážela jenom na jeho kamarády; o něm ani muk, jakoby nevěděla, že s nimi chodí. — Najednou zatočila v řeči na jednoho neb druhého z těch karbaníků. Začala: Já potkala dnes Pavlovic Jana. Ten vyhlíží, až běda. — Škoda věčná toho chlapce! — Jakou radost měli ti rodiče z něho. — Teď ale, co se chytíl těch daremných spolkův, rodičům dělá jen starost! — Matka chudák pláče celé noci; — on na to nedbá, nestará se, hledí si karbanu raději než řemesla, byť se rodiče třebas utrápili. — Však mu Pán Bůh proto nedá žádného štěstí. — Juž mu nyní Bůh hrozí. — Jaký to byl hoch, pěkný, jako višně! Ať se ale někdo na něho podívá nyní! Oči má strhané od nevyspání — tvář celou pomatenou, — šat na sobě ušmeykaný! Každá poctiva holka stydí se, když na ni promluví.“ — Antonín na takovou řeč ani nepipal, my si ale mysleli: vtip se! — Jindy zase přišla s novinou, že slyšela u purkmistrů, kterak chce pán celý ten spolek karbaníkův strčiti do blýž kabátů. — My jim to rádli. — Antonín neřekl ani slova. Ale nechat! Svědomí dává hbitý rozum! Ono se ho to přece jen dotklo.

Co ho ale nejvíce odvrátilo od těch spolkův, bylo to, že začala Rozárka večer čítati. Zdejší pan kaplan a jeden měšťan drží si mnoho českých knih. — Rozárka se osmělila, šla k velebnému panu kaplanovi, i prosila ho, aby jí zapůjčil nějakou pěknou knížku

českou. On dal jí s ochotností na vybranou několika nabídł, by přišla, až ji vyčte, pro jinou. Kdo byl radší než Rozárka? Vybrala si jednu a přišla hned dolů k nám povídat, že jí velebný pán zapůjčil krásnou knížku k čtení, že nám bude večer číst. Antonín rád poslouchal pěkné čtení. Mysleli jsme: počkej, jestli pak zůstane doma nebo odejde?“ Byla to právě středa, a to se scházívali ti hoši — ve středu a v sobotu. — Rozárka začala číst. Antonín byl jako na trní. „Vidíš Rozárko, mohla bys mi to k vůli udělat, a nechat čtení na zítřek,“ tak začal Rozárka se zamílčela, podívala se na něho, a ptá se: „Proč Antoníne? Kam pak máš jít?“ — „Řekli jsme si s chlapci,“ pověděl syn, „že se trochu sejdeme.“ — „Jdi, když chceš, a mezi chlapci více tě to těší! Já ale nemohu ti to udělat k vůli, abych nečetla. V neděli mám knížku přinést, abych dostala jinou, a čtyry včery dobrě jest co čísti. Má to býti krásné čtení, o jedné rodině, kterou bouře mořská zahnala na pustý ostrov, kterak se tam odtud zase dostali. Mnoho jest prý v ní o cizích dílech světa, o všelijakých národech, slovem: jest ti to až milo krásné.“ — Přišly ještě sousedovic děvčata s pletením, a bratr Rozárčin; všecko si usedlo, a ona četla dále. — Antonín okoumal, okoumal, rozmýšlel se trochu, trochu poslouchal, pak sedl na stoličku, vezma práci do rukou. Několikráté to jím ještě trhlo; bily hodiny osmá a devátá; ale on zůstal doma. — Rozárka chudák četla s takovou radostí, že se jí až oči svítily. — To jest dobré dítě. — Bylo deset hodin, a nechtělo se nám ani spát. — Když odcházely, přikazoval Antonín, aby

Rozárka druhý den časněji začala číst, aby více slyšeli. — Když jsme šli spat, povídal jsem Toníkovi, že mi udělal velikou radost. — On mi rozuměl, ale neřekl nic. My také víc ani slova. — Vidíte paní, od toho dne šlo to pomaličku, líp a líp, až sám uznal, do jaké propasti padal. Rozárka četla jednou historii o jistém karbanšku, z kterého později i loupežník se stal, jenž na šibenici skonal. Z počátku byl tak hodný hoch; jako Antonín; ale kamerádi ho svedli. — Všickni jsme plakali. — Antonín seděl, jako by ho zařízl. Za chvíli rozvázal a řekl: „A stalo se to opravdu Rozárku?“ — „Vždyť to tady stojí tištěno, že je to příběh pravdivý.“ — „A co na tom podivného?“ pravím já mu na to. „Čokoliv jsem já viděl poprav, co zločinců: všickni byli z počátku jen lehkomyslní; začínali s malými chybíčkami a dokonali na šibenici.“ — „Ale proč nejsou trojnásob trestání, kteří je svodí?“ ozval se Antonín. „Však by zdejší Lukáš také zasloužil! Kdo tím vinen, že Pavlovic Jan jest karbaníkem?“ — „K čemu pak dal díml já, Pán Bůh rozum a vůli?“ — A když sám nemá uznání, proč pak neposlechne rady dobrých lidí?“ — Antonín se odmlčel. — Rozárka pravila na to: „Snad se vyplete z těch tenat, jako sta jiných, kteří byli pobloudili. Kuň má čtyry nohy, a klopýtne, ale vzchopí se zase. Bez pokušení není na světě ctnosti. Snad i on svého anjela najde zase! A pobloudili syn, který pokání čini, jest Pánu Bohu mnohdy milejší, nežli ten, co nikdy nehřešil.“ — Antonín se mile na ni podíval; bylo viděti, že jí v duchu děkuje. — Od těch dob měli jsme s ním jen radost. Každý ve mě-

stě ho chválil, a Rozárka, jak milé někde takovou chválu o něm zaslechla, hned mi to s největší radoští povídala. Jak se to mezi chasníky rozneslo, že Rozárka večer čítává, přicházívali k nám. Z počátku nejznámější, později se též jiní přitrousili, a děvčata. Bývalo pak u nás veselo. Já počestnou chasu vidím rád okolo sebe; proto sem tomu nebránil. A když se dalo, povídal jsem jim i sám, jak se mi ve světě vedlo, když jsem býval z mládí na zkušené. — Tak jsme přečkali zlou zimu. Z jara přestalo čtení. My si vyšli časem v neděli po požehnání raději někam do pole, nebo na Veselou horu k svatému Vavřinci. A to chodila Rozárka s námi, až nám to zloba lidská překazila. Na hoře jest také hospůdka. Někdy se tam zahodí houdek s dudákem, a taneček bývá hotov. — Antonín on si rád poskočí. — My ale zůstali raději venku, a dali si nalíti holbičku. — Jednou byla tam zase muzika. — Antonín se také puštيل do kola. — Mezi děvčaty byla tam též jistá Bětuška Šetkovic, která měla na Antonína oko. On ji ale neměl v lásce, a my už dokonce ne. Ta se přitočila po tanci k němu, pravíc mu uštěpačně: „Což vy Antoníne, neprovadete ani vaši milou?“ — „Provedl bych, třebas desetkrát, kdybych jakou měl!“ řekl jí na to syn. — „Jen nezapíreyte, vždyť celé město o tom povídá, že je Rozárka Smilovic vaše milá.“ — „Ba, já bych si přál takovou milou. Můžete to Bětuško říci každému, že mi jest Rozárka ze všech děvčat, co jich koli znám, ta nejmilejší. Ona zaslhuje všecku vážnost, a kdo by ji chtěl pohaučit, s tím bych se pořádal já.“ — S takovou se Antonín

od Bětušky obrátil, a víc se mezi chasu nepletl. My bychom nebyli o tom ničeho zvěděli. Ale byla tam také Rozárčina sestra Kačenka; ta se toho nějak domakala. Kačenka a Rozárka to jest nebe a dudy. — Žádné porovnání. Jest to poctivé, hodné děvče; ale mimo to drak. Pán Bůh uchovej, té ublížiti slovem! Jak jest malá; ona by mu do vlasů vskočila. Šlak ví, ona při těch svých podělkách všecko všude vyzví, všeho se dopídí. Jak jí takový člověk, který sám čist není, slovo řekne, jest v něm jako šípě, vyče hněd šibenici a kolo. Každý s ní zachází jako s máslem, protože se bojí její huby. — Rozárku má ale tuze ráda, radší než matku. Můžete si tedy pomyslit, paňí, jaký dělala rámus, když se dozvěděla, co Bětuška řekla. My se ale na to neptali. Antonín prosil si ce Kačenku, aby neříkala Rozárce o tom ani slova. Než darmo prospit. Když jest ona rozčertěná, to musí všecko ven. Musela to nejspíš řícti. Od té doby se nás Rozárka zponenáhla stranila. Když přišla Boží neděle, našla si vždy nějakou výmluvu, aby nemusela s námi jít, leč nešel-li s sebou Antonín. Podle toho jsme pozorovali, že to asi ví. Muselo jí to být chudákovi líto. Nám to též bylo líto, ale nechtěli jsme s ní o tom mluviti. Doufalit jsme, že se to časem zase poddá i sporádá. — Antonín si neustále vypůjčoval od Rozárky knihy, které měla vypůjčené od velebného pana kaplana. Nejvíce mu nosila takové, které jednaly o cizích zemích. Kdo ví jestli tím, anebo samo sebou, slovem: hochovi se zachtělo jít do světa. — Nebyl jsem od toho. Mně bylo také dvacet roků, když jsem šel na zkušenou; ale máma ta

ustavičně odmlouvala. Inu, když má člověk jediného, nerad se loučí; nikdo nemůže vědět, vrátí se, nevrátí se. — Nebylo s ním ale zbytí. Dal jsem mu slovení, a když si matka Rozárce stěžovala, těšíc ji pravila: „Neplačte mistrová, Bůh dá, že se Antonín za rok, za dvě leta vrátí, zdrav i šťasten. On jest hodný hoch: štěstí ho nemine. Zde by z něho nic nebylo. — Nedělejte mu těžké srdce.“ — A tak to moudře matce vymluvila, že jsme jí byly povíděčni.

Antonín odešel; po svaté Trojici budou tomu dvě leta. Já mu přikázal, aby šel do Amsterdamu. I dal jsem mu s sebou list na jednoho známého mistra: — Hoch mne poslechl. — Dostali jsme za několik měsíců od něho list, ve kterém nám popisuje cestu a vědomost dává, že jest v Amsterdamu u mého známého v práci — Dále psal, kterak ho má mistr rád, i kterak se podivil, když poznal mistrovu mladší dceru, která prý jest ve tváři Rozárce zcela podobná, ba že má skoro i tak pěkné vlasy. Přikazoval nám, aby chom Rozárku neopouštěli, abychom si prý mysleli, že jest to jeho sestra. — Bože, jak bychom to mohli udělat!? Vždyť ji máme rádi jako svoji. — Když jsme jí to četli, dala se chudák do pláče, a nemohla ani promluvit. Bylo jí to milé. — Antonín nám častěji pošle několik rýnských na přilepšenon, tudy nám předc bývá možno, někdy jí něčím přilepšit. Ale to nesmíme jí peníze dát; my to dáme matce, aby nevěděla. Ona by hned řekla: Jste staří, nevíte, jak vás tu dlouho Bůh nechá — nebudeste-li toho sami potřebovat. — Ona chudák myslí sama, že nebude dlouho živa. — Inu, abych pravdu řekl, já se toho

také bojím ; celé noci prokašle, ve stravě nemá pořádek ; časem jest, časem není nic. Mají dvě drchničky k přikrytí pro všecky — do světničky věje vítr, kudy chce. Jakého tu ušetření ! Ale nedá si říci ! My ji nabízeli, aby spala u nás dole. To to ! Ona od svého neupustí, jakoby ráda chtěla umřít. Jestli dostane kdesi sousto, přinese ho druhým, a říká, že se najedla ; to že jí zbylo. Říká to, poněvadž ví, že by se toho jinak ani netkli. Jestli má několik grošů zbytečných, tu hledí juž koupit ostatním, čeho potřebuje. Na sebe se nikdy neohlíží. Když jí říkáme : ale Rozárko, proč pak sobě nekoupíte šaty, neb to, ono, čeho potřebujete ; ať si Kačenka sama na sebe vydělá ! — odpoví na to : „I což, já nepotřebuju žádných zbytečných šatů. Dlouho-li pak tu budu ? — Kačenka je zdravá, ona jest ráda veselá, jde mezi holky, nemůže chodit ošumněle, potřebuje šatů více než já ; tak i matka i bratr jdou více mezi lidi než já. Kdopak si mne všímne ? ! — To bývá vždy její řeč. Ona se drží chudák za tu nejnižší, nejopovrženější ze všech lidí. No, za to ji Pán Bůh jedenkrát povýší mezi svoje vyvolené !“

Tak dokončil starý.

Když jsem odcházela domů, svítila mi stará dračkou do síně. — V koutku zahlédla jsem ouzké dřevěné schody. „Tamtudy se jde do Smilovic komory,“ pravila mistrova, posvěcujíc blíže na polospuchřelé schody, a polámané zábradlí. „Bože, tu je strach choditi ; div že se to všecko ještě nesesulo !“ — povídám. —

Milá paní, a předce platí Smilova z té bídne komory třicet rýnských, a my padesáte. Člověk tomu juž tak zvykne. Bydlíme zde spolu juž osm let, a ono je to stavení vždy stejné.“ Pod schody byly ještě jedny dvéře, také jen na petlici zavřené; za nimi ozývalo se stenání. — „To je tchyně třetího nájemníka, co je tu s námi: pravila mistrová, vidouc že naslouchám, odkud stenání vychází. Leží juž plných sedm let: má studený jed v kostích. Jest již celá skroucená od toho — nemůže si ani sousta do úst podat. On je nádenník, ona pradlena. Celý den jsou v práci, aby vydělali na ten kousek jídla. — Mají osmileté děvče, to obsluhuje nemocnou. Nejvíce ji ale poslouží — Rozárka. Ba ona vysedí i celé hodiny u ní; modlí se s ní, vypravuje jí, jaké bylo kázaní, což ji ubohou nejvíce těší. Když dostane něco lepšího, zajisté toho kousek star Málkové přinese.“ — Tak jest ten ubohý nevšímaný mrzáček andělem útěchy a míru v malém staveníčku; sama bídňá, ubohá i chudá, pomáhá předce kde může ještě bídnejším, chudším. — S úctou dívala jsem se druhý den na bledou pletačku, která byla mnohem, mnohem lepší, než my všickni! — Sama trpitelka byla služebnicí lásky, byla neunavenou křestankou.

Byly jsme pospolu jen do jara. Já musela odejít. Rozárka zbledla jako stěna, slze vyhrnuly se jí z černého oka, když jsem jí řekla, že se musíme rozloučiti. „Ale v jeseni se opět vrátím,“ doložila jsem. „Pak se budeme spolu těšiti.“

„Nevím, nevím,“ zavrtěla smutně hlavou.

„Pro každého máte útěchu, pro každého veselé slovo, a pro sebe jen bolest!“ — povídám jí.

„Myšlénka, že umru, není mi bolestná; ale mnohem bolestnější jest cit, že se mám nyní od vás zase rozloučiti. Doufala jsem, že budu moci s Vámi a s těmi dítkami býti do smrti. Vy jste mne všickni milovali; já tu byla jako doma; těžko mi bude odvyskati.“ —

Nemohla jsem jí ani utišit. I mně bylo smutno. Vždyť pak jsem viděla, že den ode dne více chřadne, a neměla jsem mnoho naděje, že zimy dočká. — Udělala jsem pro ni, co jsem jen mohla. Já došla ještě k Záveskému, a prosila jsem ho, aby mi dal vědět, kdyby jí bylo zlé. Pak jsme se rozloučily. — Rozárka, vidouc děti plakat, přislíbila jim, že jim vychová psíčka a ptáčka. I dala jim na památku vlastní rukou obrázky. — „Prosím vás Rozárko, jen se šetřte, a pomyslete si, že by mne to tuze bolelo, kdybych vás nezastíhla při mé návratu zdravou“ — pravila jsem jí na rozchodnou. — „Jak bude vůle Boží!“ — odpověděla, a vrelá slza padla na moji ruku. Odjeli jsme, provázeni dokud vidno, jejími zraky, jejím žehnáním, její modlitbou.

Uplynulo jaro i léto. Nastala jeseň. Listí žloutlo, opadávalo; na jeřabech okolo cesty seděla hejna vran; po obloze prohánely šedé mraky. Slunce pokrývalo mlhlým světlem zasmušilou krajinu. Takový byl den, když jsem se opět do města vracela. I mysl moje

byla zasmušila. Věděla jsem, že Rozárka těžce stůně, že juž nevydrží dlouho. Psal mi to sám lékař, a starý mistr mi to dal vědět. Děti byly smutné, že jim nebude juž hodná Rozárka povídат pohádky, že jim nevychová psíčka ani ptáčka. —

Jak jsem slzela, běžím hned do starého stavení. Na práhu stála Záveská. Byla celá uplakaná. „Jak jest Rozárce?“ ptám se. — „Z basína! Pán Bůh vás milá paní přinesl; juž celý den o vás mluví. Věděla to jaksi napřed, že dnes přijedete. Říká také, že dnes umře. — Ubohá trpitelka. Ta vystála! Antonín psal nám, že sem přijede; ten týden ho čekáme. On neví, že jest s Rozárkou zle. Ten se podiví, až ho povedem na její hrob!“ — Tak naříkala stará, vyprovázejíc mne po spuchřelých schodech nahoru. Přede dvěřmi ležely dvě otepě slámy: lože to matky, bratra a sestry Rozárčiny. Vešly jsme do světnice. Ach ta komora ani se nepodobala obydlí lidskému. Podlaha shnilá, okna rozbitá, papírem zalepená, — zdi rozpukané, tak že jimi vítr províval, vlhké zdě, kamna žádné, jen malý krb. Nedaleko krbu stolek, lavice, dvě židle, v koutku nízká malovaná truhla, v nejúzším koutě za krbem lože; to bylo celé nářadí. — Na loži polosedě, přikrytá peřinou, největším to bohatstvím celé rodiny, ležela Rozárka. — Jak jsem tam vešla, usmálo se na mne to černé, milé oko; ono bylo ještě větší, zářilo podivným leskem, září nadpozemskou. — Postava její zcela vyschla. Tvář zmodralá; rty sotva přikrývaly dvě řady sněhobílých zubů. — Tiskla mi slabě ruku. Já nemohla promluvit. Položila jsem jí na hlavu ruku, ale až

jsem sebou trhla leknutím. Ty krásné, překrásné vlasy byly ty tam, — ustříhané! — „Nač by mi byly? já je nemohla rozčesati,“ povídala mi slabým hlasem, pozorujíc moje leknutí. — „Ne, ne drahá paní,“ ozvala se matka, která seděla vedle lože a plakala: — „Ještě chodila, když si je dala ustříhnout. Já nebyla letos venku. My měli někdy nouzi, přišla činže, ona nemohla mnoho vydělati, šla tedy k té paní, co jí kolikrát juž o ně říkala; té je prodala za čtyry zlaté a čtvrcí brambor. — Ach že měla ona paní to svědomí, ustříhnout jí ty vlasy, že se jí ruka netrásla, když to dítě okrádala o její jedinou tělesnou ozdobu. A jest to tak bohatá paní! Má všeho dost, a ona vezme tomu mrzáčkovi to jediné, co měla ze světských pokladů. O dobrě já vím, to jí dodalo. Od té doby Rozárka nevyšla ze stavení. To byla její poslední rána!“ — Tak naříkala zaroucená matka. — „Proč pak jste se neobrátily k těm paním, kterým jsem vás odporučila?“ ptám se. — Matka pokrčila rameny. — „Jednou, dvakrát se dá, po třetí to omrzí.“ — Věděla jsem všecko. — Bylabych ráda postavila mnohého k chudému loži umírajícího děvčete, aby se zastyděl. Byla bych muráda pověděla, jak ta duše trpěla, a kterak ona znala milovati blížního. —

Poslala jsem matku pro lékaře, Kačenka šla pro děti, které si přála Rozárka viděti. — Zůstala jsem s Rozárkou samotná, nebot i Záveskou na rychlo dolů zavolaly. — Tu vzala nemocná vedle sebe ležící modlitební knihu, vydala z ní v papíru zaobalený obrázek, a podávajíc mi ho, pravila: „Je to obrázek

mé babičky; to nejdražší co mám. Vezměte ho paní. Schovávala jsem ho, co svatou památku. Vy znáte neštěstí plný život naší rodiny. Snad Vám bude milý. Vy ho schováte snad líp, než kdo jiný, a zpomenejte na Rozárku ještě po letech.“ — Já jí rozuměla. I podala jsem jí ruku s vroucím díkem, obrázek schovavši k sobě. Ještě mne prosila, abych matku její neopouštěla, pak abychom jí daly ty nejšpatnější šaty do hrobu, ale ty střevíce, co jí dal Antonín, a ty památky od dětí abychom ji dali s sebou. — To ji velice upokojilo. — Dole bylo slyšet hlasy. — Rozárka se rychle pozdvihla — nahnula, šeptajíc: „To jest on!“ — Pak lehla zpátky, a přes tvář přelelo blahé usmání. — Měla jsem tušení; neřekla jsem ale nic. Za chvíli vešla Kačenka s dětmi do dvéří. Zbledly, přijdouce do světnice. Oni zvykly, viděti jen mladou tvář, jasnou radostí, a zhrozily se nyní, když před nimi rozhánila nouze a bída svoji hroznou tvář. Pustily se do pláče, a nevěděli, co mají říci umírajícímu děvčeti, které na ně s nevyslovou láskou hledělo. I tu se její laskavost ještě jevila. Vidouc smutek dětí, poušmála se na ně, podala každému ruku, přislibovala, že jim ještě napovídá pohádek dost, aby jen poslušny zůstaly. — Poslala je pak k Záveským: tam že jest psíček i ptáček, jež jim vychovala. — Když ale odcházely, zatopily se jí oči slzou. — Lékař přišel, ale jen pro potěchu matce; pomocí juž žádné nebylo. — A nebylaby si věru nemocná přála, vrátit se zpátky do života na zemi. Duše její byla juž na hoře u Spasitele. — Lékař odešel; slepý bratr sedl si s druhé strany lože, a po chvílkách sáhl jí na če-

lo, i hladil její vlhké vlasy. Citě alè studenost mrtvoly, zakryl si tvář a hluboce vzdychal. Matka a Kačenka naříkaly tiše. — „Neplače,“ pravila tiše Rozárka, „modlete se a přejte mi nebe; — já juž poněm toužím dávno. Pán Bůh jest milostiv! On bude s vámi. Jak to nebude trvati dlouho, a uvidíme se zase všickni!“ — V tom se dvéře tiše otevřely. Do nich vstoupila stará mistrová, mistr, za nimi mladý muž příjemné tváře. Celý zaražený zůstal stát u prostřed světničky. Ruka Rozárčina v mé cukla; chtěla ji zdvihnout, ale — nemohla. — Antonín přistoupil k loži. „Rozárko! . Tak se opět vidíme!“ — vyrazil ze sebe, a slze polily opálenou jeho tvář. Ústa Rozárčina chtěla promluvit, chtěla se usmáti, ale nemohla juž. Oči jen patřily na něho dlouhou chvíli — a přes líce přelétl ještě červánek. — V okamžení se ale zase ztrácel; ztrácel se i lesk oka, které se nechtělo odvrátit od tváře mileného přítele — ztrácel se i tichý chraptivý dech — až všecko umlklo. Tiše zhasl život šlechetné panny, jako když svíce shasne. Starý Záveský otevřel okno; po světnici ozývala se tichá modlitba, přetrvovaná pronikavým štkáním.

Druhý den ležela v rakvi. Měla svoje jednoduché kartounové šaty, ve kterých jsem ji vidívala chodit každodenně na študentskou mši svatou. Na nohou byly nové skoro střevíce, jež byla šetřila co drahou památku. — Okolo prstů, složených přes prsa otočený růženec — na prsou křížek, kolem pak kví-

tí i obrázky, dárky to milé. — Na hlavě pěkný věnec z barvínského květináče. — „Dal jí ho Antonín“ pravila matka. — Doprovázelo nás mnoho rukou její k tichému odpočinku. Mnohá vřelá slza padla na zemi, kterou jsme ji přikrývaly. Mnohá paní litovala jejích rukou, pravíc: „Škoda těch rukou, byly to šikovné ruce! — — Takovou pletačku hned nenajdeme“ — Kdo si jí ale více všímal, ten si myslil: „Škoda, že je na světě tak málo srdcí tobě podobných!“ —

Sebrané spisy

BOŽENY NĚMCOVÉ.

DÍL II.

V LITOMYŠLI a v PRAZE.

Tiskem a nákladem Antonína Augusty.
1862.

KARLA.

ĎARMOTY.

Sešit II.

V LITOMYŠLI a v PRAZE.

**Nákladem A. Augusty.
1862.**

Karla.

Obrázek z okolí Domažlického.

Byo krásné jarní ráno. Od Lesního Mnichova k českým hranicím blížila se tlupa vojáků. Za nimi jely vozy s věcmi. Na předním voze seděl důstojník se svou paní.

Vedle vozu kráčela žena, nesouc na hřbetě malé děvče. Postava ženy té byla vysoká, kostnatá, tvář hrubých tahů ale přijemná, ačkoliv černé obočí a dlouhé černé obrví kol sivého oka na první pohled trochu pošmourounou ji činily. Byla ustrojena v selský šat, jaký se nosí v okoli Domažlickém. Měla černou, skarbatěnou sukni s červenou lemovkou a velmi kracíckým živůtkem, modrou zástěru, vyšívanou šněrovačku, přes prsa červenou podušku, košili s širokým okružím kolem hrudla a s dlouhými rukávcemi; na hlavě červený šátek na pokos vázaný, červené punčochy, střevíce na špalíčkách s podkůvkami, napřed s mašlí.

Silnice vedla příkře do vrchu, a s obou stran tálly se tmavé lesy, ponejvíce jehličiny. Žena nepokojně, s nedočkovostí hleděla před sebe, některou chvíli pak začala kráčeti rychle ku předu, jakoby nohy okřídlené měla.

„Ale Markytko, víš se všecka unavíte, dejte mi alespoň to děvče na vůz,“ ozvala se paní na voze sedící.

„Jakoby se stalo, vzácná paní kmotřinko,“ odpověděla žena, „vždyť je to děvče lehké jako chmýrko, necítím ji na hrbetě.“

Paní ji více nenutila, a Markyta popošoupnuvší břemínko svoje výše, pospíchala za vojáky, kteří též, ač do vrchu bylo, rychle ku předu kráčeli.

Když vrchu dostupovali, stával se les světlejší; pojednou byli z lesa ven, a před nimi rozprostíral se přerozkošný výhled do českého kraje.

U východu z lesa byla paseka, na níž ještě sem tam jedle nebo smrk vyrůstaly, pod pasekou po vrchu dolů zelenaly se pole, u prostřed nich pak stála vesnice, jejíž roztroušené stavení ohražené byly ovocnými sady.

Nejprvnější na pasece byla žena s děckem. „Doma jsme, chvála Bohu!“ zvolala, klesnouc na kolena.

„Doma jsme! — Zlaté Čechy! — Už je šlaka zle! tak a jinak znělo to se všech stran. Vojáci házeli čapkami do povětrí, smáli se, výskali, a mnohý stál v němém pohnutí. Každý dle své povahy radost na jevo dával. —

„Krásný je to kraj!“ zvolal i důstojník, když byl se svou paní na paseku vešel.

„S dovolením — tentononc — pane nadporučíku,“ ozval se starý voják, hladě si dlouhé kníry, „tak krásný, že se nemuze člověk na něj ani dost vynadívat. Ale když se musí loučit, to přichází krušno. Já to zkusil — tentononc — před třinácti lety. Tenkráte, kdybych se nebyl styděl, byl bych si opravdu zaplakal, a přece jsem mnohou hrudu svalil. — Však

nám tenkráte jeden mladý rekruta na cestě zemřel.
Pochovali jsme ho — tentononc — v Rechci.“

„Nějaký mazánek matinčín!“ usmál se důstojník.

„S dovolením — pane nadporučíku, byl to statný hoch. Ale bývá to u nás, že nám těžko loučit se s domovem, a dokonce je-li to — tentononc — do ciziny. Stesk padne na srdce, a není rady ani pomoci, domácí nemoc člověka schvátí.“

„I jdete mi s vaší domácí nemocí“, zasmál se důstojník.

„S dovolením — tentononc — pane nadporučíku, ať si to jmenujou doktoři tak nebo tak, je to především domácí nemoc,“ řekl voják, otačeje kníry okolo prstu, což dělával jen tenkráte, když ho něco dopálilo, jinak si je vždy jen hladíval.

Když vojáci na paseku vyběhli, nechali hospodáři na polích pracující díla a dívali se na vrch. Děti, hrající si na pasece a na záspích, běžely úprkem matkám povídат, že je u lesa dav lidí. — Za chvíli vybíshaly ze stavení hospodyně, nesouce na ramenou, aby darmo nestály, menší děčka. — Staré babičky klapkaly za nimi, majíce pod paždí i vřetánko i kužel. I hospodáři mladí, starí vycházeli tu ze stodol, tu ze zahrad, kde právě kdo pracoval.

„To jsú naši vojáci, jdú z Němc!“ řekl jeden z nich, když si byl dlouhé černé vlasy s čela odhrnul a z pod dlaně na vrch se podíval.

„Pote hor,“ pobídli ostatní.

Sli. Jeden pak z hospodářů zavolal na ženu:
„Selka, vezmi s sebú chléb, sůl a mléka, snad jim přijde k chuti!“ — Selka obrátila se na špalíčku,

zavolala do dvora: „Dorla! Hanče!“ a když dvě děvčata jako laně ze zahrady přiběhly, zmizela s nimi v srubu*) Ostatní hospodyně všimly si též sedlákovy řeči, a která doma čeho měla, obrátila se nazpět do stavení.

Hospodářové kráceli k vrchu jen tak pozvolna, co noha nohu mine, a y se nezdálo, že je zvědavost příliš trápí. Ženy zůstávaly pozadu, ale předce kroček za kročkem přicházely výše.

„Dymů, páni vojáci, dymů?“ začal jeden z sedláků, když byli vrchu došli a vojáky jmenem božím pozdravili.

„Domů, sedláku, domů jdeme,“ ozvali se vojáci.

„Nu tak, tak. Všude je dobře, doma nejlíp,“ řekl sedlák, a zase se odmlčel.

„Jak se jmenuje vaše vesnice?“ zeptal se důstojník.

„Chodovo, vzácný pane oficír,“ odpověděl ochotně starý blíže stojící sedlák, pozvedna zdvořile červenou kůži obšitou čepici.

„A ta dolení, s tím zámkem?“

„Je Trhanovo, vzácný pane. Dále je Hújezdo**) a hyn tam jsú Domažlice,“ začal starý sedlák vykládat, ukazuje přitom dřevěnou dýmkou, z které byl kouřil, sem a tam. „V pravo od Domažlic vidíte na vrchu kostel; to je vrch sv. Vavřince, my tam hale

*) Srub — komora.

**) Před samohláskami a, u kladou vždy h v okoli Domažlickém.

říkáme na Veselé hoře. Pod veselú horú je les Runít, za Runitem vesnice Stráž, za Stráží vrch Salka, za Salkú vesnice Pažežnice, tak to jde vrch za vrchem, vesnice za vesnicí.“

„Ze Stráže jsem já a tuhle kmotra Markyta,“ vpadl mu do řeči vousáč, hladě si kníry.

„Nu, co škodí,“ kývnul hlavou starý.

Jiný hospodář se ale hned ptal: „Kterés ty rodiny syn?“

„Bartovic,“ odpověděl voják; vztýčiv pak hrdě týl, obrátil se k důstojníku řka: „S dovolením — tentononc — pane nadporučíku, za starodávna užívali naši předkové, Chodové, aneb jak jim také prezdívali Psohlavci, velkých práv. Měli svůj prapor, svého hejtmana, a byli všickni svobodníci. Tam, co je naše vesnice, byla hlavní stráž, a proto se podnes u nás říká na Stráži.“

„Tak to bulo*), tak,“ přivsedčil starý sedlák, a vzdychl si.

„A stranou Domažlic na vrchu ten zbořený hrad, jak ten jmenejete?“ ptal se dále důstojník.

„Risenberk; povídají lidé, že leží pod tím zbořeným zámkem poklad, hale tuto pravda nebude, kteřak by ho tam páni ležet nechali, kdyby tuto pravdu bulo? Pod Risenberkem jsú Kúty, tam chodíme na húřad. Hyn tam ty vrchy, co se táhnú od Kdyně k bavorškým hranicím, jmenejú se Vysoká hora, Dobrá hora — na té roste prý jeden den v roce zlatá

*) Odtud přezdívá se jim buláci.

metlice, hale kterak ji trhat, když se neví, který den vyrůstá?“

„Tuto bude bájka; když jsem v Hluboké sloužil, pásal jsem den jak den na Dobré hoře, ale zlatou metlici jsem neviděl,“ vskočil starému do řeči vousáč.

„Snad roste jen v noci,“ ozvala se Markyta, „jako vykvétá kapradí v pravou půlnoc o sv. Janu Křtiteli. Kdyby prý čistá panna prostřela pod kříček bílou šatku, květ by jí naň padl z ryzého zlata.“

„A proč se již některá o to nepokusila?“ usmál se důstojník.

„Och, vzácný pane kmotřinku, toť by se muselo zlata k smrti zachytit, aby se která v tu hodinu odvážila. Noc má své právo!“ odpověděla Markyta.

„To je tak,“ přisvědčil starý sedlák.

„A jak jmenujete ostatní vrchy?“ ptal se ho dále důstojník.

„Prál jsem že Dobrá hora, Vysoká, nu pak je Hvězdinec, Stříbrná, pod Stříbrnú je stříbrný důl — kopali tam prý kdysi stříbro — a hyn ty dva vrchy u samých oblak jsú panny Marie prsa.“

„Toť je Oser a Arborec,“ vpadl mu do řeči důstojník.

„Nu, hu vás je zovú tak, hu nás jinak,“ pohodil hlavou Chodovák, a máchnuv rukou, v níž dýmku držel, na levý bok, pokračoval dále: „Hyn tam na rovině vidíte vzácný pane oficír, o samotě stát černý vrch ha na něm hrad. To je Přimda. Býval tam prý před časy jeden český kníže hu vězení držán za to, že nechtěl v zemi žádných pánuv trpět. Dej mu Pánbůh věčnú slávu! hale což je to všecko platno,

tuto být nemůž. — Rovně v před když se díváte, máte-li dobré oko, haž do Plzně vidíte. — Tu ten nás vrch, co stojíme, je Čerchov, ha ty lesy jmenujeme Černé lesy.“

Mezi tím co byl starík důstojníku vykládal, přinášely selky s děvčaty svými chléb, mléko, pomazánky, med i koláče, co kde která v domácnosti měla.

„Pojezte, čeho Pánbůh nadělil,“ pobízely hospodyně, kladouce jídla pod jedle do trávy. Panu důstojníku a jeho paní přinesly majolkskové talíře, lžíce kostěné i džbánečky na mléko. Ostatní ale nabírali si sběračkami z plných vrhlic^{*)}). Chutnalo všem a selky měly radost, vidouce jak toho ubývá.

Hospodyně posadily se nedaleko Markytě do trávy, děvčata ale sběhly s vrchu dolů, a jakoby šly do stavení; ale kdo se pozorně díval dolů do zahrad, viděl tu i tam mezi zeleném černovlasou hlavičku. otočenou bílým vínkem, a vrkoče^{**)}) propletené červenými fábory.

„Osobo, měla bych tě znát?“ pravila jedna z hospodyň Markytě, když se byla chváli na ni bedlivě dívala. „Nebulas to ty — před pěti lety — co tě odnesly tu s toho vrchu do našeho stavení zomdlenú, když vojáci odešli do Němec, tvůj muž s nimi?“

„Byla jsem to já byla Pánbůh vám zaplatí starost vaši. Ale tys mi vyšla z podoby, selka. Nebyla bych tě poznala. Jsi chorá?“ pravila Markyta.

^{*)} Vrhlice — krajáč na mléko.

^{**)} Vrkoč — pletenec z vlasů.

„Zlý vítr mne ofoukl, od té chvíle mám trolení v húdech; od toho chudnu. Musím se poradit s Hújezskou babkou, ona je toho mocna. Dá Pánbůh, že mi pomůže. — Ha který z těch chlapů je tvůj muž?“

„Nemám už muže, umřel mi v Němcích, chudinec!“ smutně odpověděla Markyta.

„Nu potěš tě Pánbůh. To dívčí je tvoje?“

„Je.“

„Kam hodláš?“

„Domů do Stráže. Znají mne, já je, bude mi tam nejlíp.“

„Toť je rozum,“ přisvědčila selka.

Když si byli i vojáci s hospodáři pomluvili a hostinosti zadost učinili, kázal důstojník k pochodu. Rukou potřepáním děkovali se vojáci. „Dej vám Pánbůh zdraví!“ znělo s jedné. „Sprovod Pánbůh!“ znělo s druhé strany.

Zpívajíce stupali vojáci dolů ku Klenčí. V Domžlicích byl den odpočinku. Tam se rozloučila Markyta s kmotřinkou i s vojáky. Ona plakala, a jim oči zvlhlly. Vždyť žila s nimi skoro pět let v cizině! — Paní kmotřinka vtiskla jí do ruky dva křížové tovary, malému děvčeti na šaty, a dala jí lístek, na němž jméno její i číslo domu napsáno bylo. „Schovajte si, Markytko, tu cedulkou, a když nechcete se mnou jet, tedy mne alespoň v Praze navštivte, a vezměte Karlu s sebou,“ doložila vlídná paní.

„A kdybyste kdy čeho potřebna byla, nebo Karla, jen se na nás obralte“ přikazoval důstojník, neboť

měl i on poctiveou Markytu rád, a kdyby tomu byla přivolila, chtěl si vzít karasaté*) její děvče za vlastní.

„Já se s tebou loučit nebudu. Pozdravuj — ten-tononc — doma, a řekni, že přijdu co nejdřív,“ pravil plácící Markytě starý vousáč, hladě si kníry dle svého oblíbeného zvyku.

Byl právě v městě trh; Markyta našla záhy hospodáře, s kterým se domu svezla.

II.

Strážská richtářka chystala čeledi svačinu. Chvílemi jí přelítl po buclaté, přívětivé tváři mráček, a z úst vycházelo tiché láni. „Huž táhne na třetí, ha ještě nejede. — Bodejž ho pan páter! — Jestli ho tam v městě přemluvili, jestli vešel do křčmy. — Po mně sahá —! Tuňk peněz má hu sebe!“

V tom co se žena tak strašila, rozléhlo se ponávsi prásknutí biče jako střelná rána. Richtářce mžikem tvář se vyjasnila, znala předobře to zvláštní prásknutí, tak silně to neuměl mimo richtáře žádný sedlák v celé vsi. Honem běžela ke krbu**) chystat pro muže oběd. Koně zaržali na dvoře, a za malou chvílenku vcházel do dveří richtář Milota, a za ním žena s děvčetem.

„Selka, podiv se, koho jsem tuto z města dovezl!“ zvolal dříve než selka naň byla promluvila.

*) Karasaté — kučeraté na rozdíl od vlasů lehlých.

**) Krby jsou v světnicích, ohniště v kuchy nich.

Okamžení dívala se richtářka na příchozí, pak ale s radestnou tváří obě ruce vstříc jí podávajíc, zvolala: „Maticko klatovská, totě Markyta! Kdes ty se tu vzala?“

„Přišla jsem s vojáky do Domažlic. Sedlák mne vzal domů,“ odpověděla Markyta, tisknouc selce ruku.

„Nu, to dívčí je tvoje?“

„Je.“

„Pánbůh ti je požehnej, jako višně! Nu, pote dál, pote. Sedněte hyn za stůl. Dám jen chase svačnu, ha hnedlinko isem tu zase,“ pravila selka, zatočila se jako na obrlíku, a zmizela ve dveřích.

„Ani nestárne ta selka,“ prohodila Markyta, posazujíc děvče za stůl.

„Chvála Bohu, ta je vždy jak vítr čerstva,“ odpověděl sedlák, zavěšuje si bílou šerku a širák na hřeb u lože.

Opravdu byla richtářka čerstvá žena. Sotva minulo několik minut, snášela již na stůl oběd, pomazánku čerstvě vrtěnou, mléka, i koláč mazaný kolíkerým kořením. „Nyničko jezte. Co mám, to nesu. Pánbůh vám toho požehnej. Ty Markyto si hukroj sama, dívčí teky dej,“ pobízela selka, kladonc před Markytu požehnaný načatý bochník, na němž náčinek ležel. „Dej jí teky mléka, je polodní, jako mandle. Dala je Stračka, co jsi ty Markyto vychovala. Huž mám, pane, od ni pěknú jalovici.“

„To bylo dobré zvírátko, Stračka, ale Ryzka, ta mi dělala caparty — nejdnow mi dížku z ruky vykopla,“ pravila Markyta.

„Když jsi ty odešla do Němec, nemohl nikdo s ni být,“ řekl sedlák; „raději jsem ji prodal. Však jsem pro tu chybu kolik zlatých škody měl.“

„Nu, osoba zlatá, povídej pak, kterak se ti vedlo v Němcích, co dělá Drahoň, tvůj muž? Vrátil se teky?“ začala selka.

„Ten se huž nevrátí, odešel na věčnost,“ povíděl Milota.

„Humřil!“ spráskla ruce dobrosrdečná selka, a oči se jí zalily slzami. „Nu, potěš tě Pánbůh. — Což se mu stalo? bul on chlap selný.“

„Domácí nemoc —“ pravila Markyta.

„Och té není pomoc,“ jistila selka. „když nemůž člověk dymů.“

„To je to. Ale z vojny nepustí, dokud čas nevyprší. Ani mu nevěřili; domácí nemoc že je prý smyšlenka, voják že nesmí babí srdce mít, že musí vytrvat. Ale což je to všecko platno, když padne stesk na srdce, nemůže si pomoci ani chlap,“ vzdychla Markyta a odložila lžíci, neboť jí sousto v ústech rostlo. Po chvíli pravila dále: „Kdyby nebylo kmotra Barty, byl by Drahoň jistě utekl. Ten mu předložil, jaké následky by z toho pošly, těšil ho, a Barta to byl, co mi vzkázání poslal, abych přišla do Němec. — Však jsi ten list, sedláku, sám čtal. Kdyby mi tehdy děčko choré nebývalo, byla bych hned šla; proč musela jsem prodlít. Pánbůh je vzal, a víte, že jsem hned šla.“

A nebul veselnejší, když jsi k němu přišla? ptala se Milotová.

„Když jsem povídávala, kterak se tu dělo, když jsem zpívávala našinské písáně, byl veseloujší, ale hned zase padl do své truchlivosti. Ani když nezarmoutilo, že nám to děcko umřelo. „Byl by beztoho voják,“ říkal, „lépe, že si je Pánbůh vzal.“ — Za rok narodilo se nám to děvče. Měl radost velikou, a jakoby všecek byl okřály. Náhle ale padl do suchoty, chrádl a chrádl, nemohl službu zastávat, a netrvalo to dlouho, vynesli ho. Jeho jediná žádost byla, ještě jednou se podívat domů. Nebohý, nedošel toho, musí přece jen ležet v cizé zemi. Nešťastná vojna! chraň Pánbůh každou matku, každou ženu — „štíkala Markyta.

„Spokoj se, Markyto, všude zem Páně,“ těšil ji Milota. „Potrefí to více žen, více matek. Jinak být nemůž. Císař pán je náš pán, sloužit mu jsme povinni.“

„Jak dlouho je to, co Drahoň humřil?“ ptala se richtářka.

„Na červené vejce*) byl právě rok,“ odpověděla Markyta.

„Nu, proč nepřišla jsi dříve huž-dym?“

„Kmotr Barta mne zrazoval, bych se nevydávala s tou děvčicí sama na cestu, v jeseni že půjdou vojáci domů, bych seckala. Přišla jesen, řeklo se, že půjdou z jara. Nechtěla-li jsem v zimě jít, musela jsem čekat do jara. Však jsem sotva té doby se dočkala. Ten rok sloužila jsem paní kmotřince. Chtěla mne

*) Na červené vejce — na velikonoce, jakož opět svátky svatodušní zelené svátky slovou.

vzít do Prahy s sebou, já ale raději vrátila se k vám. Doufám, že mně neopustíte, když vám budu sloužit, jako jsem vám dříve sloužila. — Zachová-li mi Bůh to děvče, najdete práci i pro ni," doložila Markyta.

„Nic ty se Markyto nestarej o tuto. Kdo chce pracovat, práci najde vždy, ha práce nese sebú chléb," pravila selka.

„Huděláme to tak," řekl Milota po kratičkém rozmýšlení. „bedle v naší chalpě je prázna sence. V té senci můžeš být s tvú dívčí. Stravu budeš mít hu nás. Naseju ti s půl čtvrtce lněného semena, habys mohla v zimě, když nebude tak na pelno, pro sebe přist. Selka dá ti dvé hus k chování, habys mohla pro tu dívčí na peřiny si nastřádat. Služba ti půjde jako dříve. Nu, jsi spokojena?“

„Zaplatí ti to Pánbůh sedláku, stonásob," pravila Markyta, a slza se jí v oku třpytila, když podávala Milotovi ruku na ujištěnou, že vstupuje do jeho služby.

Na to odešel sedlák po své práci, a Markyta pomáhala i hned selce uklízet.

„Jak ti říkají?“ ptala se malého děvčete selka. „Karla," odpovědělo děvče, pozdvihši k ní sivé, černě obrvené oči.

„Prosím tebe, Markyto, jaké jsi jí to jméno dala? Co jsem na své nohy vstala, jsem takové neslyšela," ptala se s podivením richtářka.

„Ját za to nemohu. To víc že je u nás obyčej, aby neslo dítě jméno kmotry. Dala jsem na vůli kmotře, když se mne ptali. Kdo pak by se toho nadál, že by se mohla jmenovat Karolina.“

„Hale jestli pak je teky v kalendáři to jméno?“ ptala se richtářka.

„Musí přece byt, vždyť pan farář ničeho proti tomu neměl.“

Selka kroutila hlavou, dala děvčeti kus koláče, pak je pohladila po hlavě, pravíc s útrpným hlasem: „Ty tě tam, chudáku, pěkně pokrtili!“

„A kde máš Pétra?“ ptala se Markyta, aby přišly na jiné myšlenky.

„V Medákově ve škole. Podivíš se, kterak vystrosl; přes rok oráče zastane.“

„A od té doby vás nepřibylo?“

„Nu, to znáš osobu zlatá, kterak to bývá,“ posmála se richtářka. „Měla jsem jedno dívčí, Pánbůh mi ji vzil, ha druhé mi zase nadělil. Rok je mu; běhá jako čamrda.“

„A kde je máš?“

„Husopaska vzala je s sebú na mez. Ono se to tam rádo v trávě válí.“

„A jak se tvoje jmeneuje?“ ptala se Markyta.

„Hana.“

„Hana se pěkně volá. Jsem tomu ráda, že máš děvče; děvče obveselí stavení, jako růže zahrádku. Budou si s Karlou družky. Za to tě ale prosím, abych si to tvoje dívčí taky vzala na starost; ty víš, že mám děti ráda,“ prosila Markyta.

„Mileráda,“ odpověděla richtářka; „beztoho když je pelno, neví člověk kam s těmi dětmi, má-li je vzít na pole, nebo doma nechat. Ty Markyto budeš mi k ruce ha dohlídneš v chlivě, Hanči pak, starší děvku, budu posílat na pole s čeládků ostatní.“

Toto ustanovení bylo to jediné, což Markytě třeba bylo, jiného uvádění a nařizování nepotřebovala. V celé té domácnosti, do které po čtyrech letech zase znova vstupovala, ničehož se nezměnilo, ničehož se z ustanoveného soubě místa nepošinulo, leda že Hana přibyla, kopavá Ryzka že ubyla, Stračka a mladé stromky v sadu že povyrostly.

Jako když vítr zaduje přes jezero a tichou hladinu jeho rozryje, tak zpráva, že se Markyta Drahoňová z Němc vrátila, a Bartovic Adam že se záhy vráti, rozrušila tichý a jednotvárující život obyvatelů vesnických.

Hospodáři, hospodyně, staré báby i děvčata, čeládky, i ty malé děti, zkrátka kde kdo byl přicházel k richtářovům hejtu*) podívat se na Markytu a její karasaté děvče s tím neslýchaným jménem. Každému musela opakovat, jak se jí v Němcích vedlo, musela povídат o Petru Pavlovic, o Pavlu Petrovic, jak že se jim tam vedlo. Ta chtěla vědět jak v Němcích vaří, ta zase jak tam předú, onen se ptal na húrodu, a jiný jsou-li tam křesťané. Markyta povídala co věděla, a co nevěděla s tím odkázala tazatele na kmotra Bartu. — Druhý den vědělo každé dítě, jak se Markytě po ty čtyry roky vedlo, ona pak znala, kde se co narodilo, kdo se oženil i kdo umřel.

*) Na návštěvu.

III.

Barta nebyl žádnému řemeslu vyučen. Když pášával ještě skot, vyřezával ze dřeva lípového lžice, sběračky, solničky a podobné. Ze slívového dělal přeslice a kužele, jež pěkně cínem vykládal. — To se mu i na vojně hodilo, a hezkých pár zlatých si tím uměním vydělal za těch čtrnáct let, co na vojně byl, neboť uměl střádat. Přišed domů našel hezkou sedničku, i poživy tolik co potřeboval pro sebe, což mu bratr jakožto výmluv^{*)} dávati povinen byl. Bylo mu dost dobře. Nejvíce ho z počátku mrzelo, že nebylo ve vesnici tabáku dostatí.

„Víš ty co, Barto,“ řekl mu richtář, když si mu jednou stěžoval, „žádej oň sám. Máš svou senci, máš pár zlatých peněz, co vysloužilec i právo k tomu, oč že ho dostaneš? Nám bude teky poslúženo, když nebudem muset do města posílat.“

Barta rychtáře poslechl. Pan kantor napsal mu žádost, zadal ji, a po krátkém čase dostal dovolení. — Když je měl, šel do města a dal si na hodnou desku namalovat štít: Turka s dlouhou dýmkou a velikánskými kníry, jak to vidíval ve městech.

Když si ten štít domů přinesl a na okenici pověsil, sbíhala se celá ves na podívanou. Chlapci na se pokřikovali: „Hantono! Hadame! chutě pote; — Tentononc — je vymalovaný na desce, kterak dýmá!“ — a hoši hnali se k Bartově okenici jako na oheň.

^{*)} Výminek.

Sednička Bartova byla čistá jako sklo, a každá věc měla svoje místo, běda pak, kdo by mu ji byl pošinul. Zvyklý jsa vše sám si udělat, nedal si od nikoho sloužit, ačkoliv by mu švakrová ráda byla uklízela. Vše muselo u něho jít jako po šňůře. Ráno když si všude všecko poklidil, že nebylo ani prášku na ničem, zalil nejdřív na okně muškát, nakrmil stehlíka, kterého učil také pískat podle noty, pak si přichystal na stůl vážky, nůž a dřevo, zapálil si dýmku, vyhlídl z okna na Turka, nemá-li pocákany kaftan nebo vytlučené oko, pak si pohladil kníry a zasedl k práci. To byl jeho zvyk ráno jak ráno mimo neděli, kde místo práce šlo se do kostela.

Díla měl dost. Lžic, vařeček, přeslic bylo vždy potřeba, a Barta uměl je velmi čistě vyřezávat. — Měl také při práci vždy diváků; každý, kdo šel kolem, pozdravil ho, a když i nepotřeboval pakliček tabáku, alespoň se zeptal: „Co děláš, Barto?“ — Hospodyně přicházely k němu s dětmi hejtu, i když neměly čeho objednávati; s Bartou byla pořízená, on znal i kávu vařit, již vesničanky mimo Markytu jen dle jména znaly. I ty děti ho rády měly, neublížil on ani kuřeti, i tém pudivětrům odpustil, kteří mnohdy zbúhdarma naň volali: „Tentononc — pane Barto, pakliček kuřlavého.“

Nejraději však ze všech měl Markytu a kmotřičku svoji Karlu. Markyta uměla mu nejlíp vyhovět, s ní mluvíval o svých vojenských spoludruzích, které i ona znala, mluvili o Drahoňovi a zpomínali minulých časů. — Karlu houpával na klíně, povídal jí pohádky, a každou neděli přinesl jí z kostela jablko nebo če-

peníčko*). — Jen to mu vhod nebylo, že Markyta ani na hodinu děvče k potěšení mu neponechala.

„Tuto kmotra — tentononc — je hloupý zvyk, že máš to děvče vždy u kapsy,“ bručíval, když mu ji odvádívala.

„Vždyť vš, kmotře, že jsem s ní zvykla. Od kolibky nedala jsem ji od sebe, stýskalo by se mi a jí též. A děvče patří matce,“ říkala Markyta.

„Hloupá věc, že je to děvče.“

„Prosím tě, kmotře, snad bys mi nepřál chlapce? To bych měla pěknou radost. Když bych si ho nejlíp vychovala, odevzdali by mi ho na vojnu, a tam by mi umřel.“

„Vždyť každý neumře — já jsem — tentononc — také neumřel.“

„Což ty, tobě je pět jako pět, tuto každý netrefí.“

„A jak to, kmotra — tentononc — myslíš? rozmrzel se Barta a otočil kníry okolo prstu.

„Jak to myslím — nijak to nemyslím. Kdyby nebožtík Drahoň takový byl jako ty, seděl by tu dotud,“ pravila Markyta, která začasté Bartu pokoušela, ale neráda ho domrzela.

„To já také říkám,“ udobřil se hned Barta. „Jen kdyby to byl chlapec, já bych ho naučil execirku jako — tentononc — otčenáš.“

„Dej mi svatý pokoj s tvou execirkou, ani slyšet o ní nechci. Děkuju Pánubohu, že mám děvče!“ — Tak se obyčejně končívaly jejich hádky v té záležitosti.

^{*}) Preclík.

Večer jak večer šel Barta k řichtářovům, v neděli ale šel tam hned odpoledne. To si poseděli hospodáři v letě vně pod stromy, v zimě se bavili v sednici. K večeru šlo se vespol do hospody, kde si trochu popili a několikrát hodili.

Bartova zamilovaná rezprava v těch besedách byla o vojenském stavu a o execirce. Jeden ze starých sedláků byl jeho opponent, a každou neděli býval jeho důvod tentýž. Vždy začal: „K čemu execirka, ve francúzské vojně přišlo teky na nás. Mušeli jsme chutě kde kdo. — Dali nám jen pušky, žádný mundur, ha hučili nás execirku. Ten pan oficír, co nás hučili, buli jsú*) Němec. Nerozuměli jsme jim, ha ničemu se nenahučili. Měli s námi velikú trampotu, ba hořce si naříkali, ti s těmi červenými čepicemi že jsú kterak duby tvrdí, že nemůžú je ničemu vyhučit. Nu přišlo k bitce. — Tu naši milí chlapci popadli pušky tenkým koncem do hrsti, ha mlátili do nepřítele jak mlátili. To jste měli vidět, lidičky Boží, tu melu! Kde se hukázala červená čapka, bralo to nohy na plece! To na nás hleděli ten milý oficír ha práli: ‚Tak vy tak humíte bit, to jsem nevěděl.‘ — ‚Tak, tak pane oficír, my po našinsku,‘ povídali my.“ — Ačkoliv sedláci vypravování to již kolik setkrát slyšeli, vždy se jim líbilo. vždy si hlavami hrdě přikývali. Nicméně Barta neupustil od svého mínění a zastával rádnou execirku. Když se dostal mezi

*) O osobě k niž zvláštní vážnost mají, mluví vždy v množném čísle.

selky, škádlily ho aby se oženil, a radily mu tu i tu, ale on vždy jim říkal: „A nač mi chodit k Barboře, když mám všeho na dvoře?“

Milota ale trefil mu do noty, když začal jednou o Markytě. „Tutu bych si vzal — ona už ví co já rád, a je dobrá žena. A — tentononc — to dívčí mám šlakovitě rád,“ pravil na to Barta a hladil si kníry až po samu bradu.

„No počkej — já budu tvým řečníkem, však ona se zdráhat nebude, vždyť jsi ty chlapík a máš svou výživu.“

„To si myslím že jsem,“ řekl Barta, prsa hrdě vypna.

Milota slíbil, že mu přijde druhý den s vyřízenou. Barta byl časnější zhůru než kdy jindy, při poklizení zastavoval se každou chvíli, v zapomenutí hladil si kníry uprášenou rukou, a oči mourovaté svítily mu jakousi vnitřní radostí. Kdo ví, co vše mu hlavu projízdělo! — Zapomněl se také ten den podívat na Turkův kaftan, a místo co měl vyrezati srdcečko na přeslici, vyrezal je na vařečku.

Odpoledne přihrne se Milota do dveří, a bez všech příprav vysypal mu hnadle čirou pravdu na mísu řka: „Milá brachu — z toho mraku nebude dýšť. Markyta nechce hani tebe, hani jiného. Člověk neví někdy, kterak s tím ženským plemenem vyjít,“ ozval se rychtář.

„Vždyť jsem já to věděl,“ bručel Barta, otáčeje si kníry třikrát okolo prstu. „Tentononc — Miloto, rozumíš, nedávej to na buben!“ prosil po chvíli.

„Tot je rozum. Nic ty si z toho nedělej, ha pust to po větru,“ těšil ho Milota.

Na vzdor těšení ale točil si Barta kníry celé dva dni okolo prstu; teprv třetí den, když se podíval do zrcadla a viděl, že mu jako kly s obou stran odstávaly, shladil si je dolů. Hladil je celý den, a večer šel k richtářovům. Markyta stála na záspí, sypala lichvě*). Pěkně ho přivítala, pak mu podala ruku řkouc: „Zůstaňme si, co jsme si!“

„No, zůstaňme,“ odpověděl Barta, potřepal jí ruku a vešel do světnice. Od té doby nebylo mezi nimi o tom řeči, a po čase ani žádné babě nenapadlo, ptát se Barty, kdy se bude ženit. Každá věděla jistou jeho odpověď: „Až se mi v krbě zhvězdí.“

IV.

Jako ty jedle v blízkém lese rok po roce o struček povyrostly, tak i vyrůstaly rok po roce děvčatka Karla a Hana. Ony si byly věrné družky, a ve vesnici říkali jim spolčata, poněvadž se také rovno odívaly. Na červených sukňích měly stejně barvy pantle, stejně vyšité fětušky, i pasy i bílé víinky, nad čelem vázané, byly u jedné i u druhé modrým, červeným a černým šmelcem vyšité. Z vlasů měly upletený jediný vrkoč, na jehož konci byla smečka z červené pentle, i při hlavě jedna. Tak byly ustrojeny, když šly s

*) Lichva — drůbež; jakož i na Slovensku lichvou menší dobytek, zvláště pak drůbež jmenují.

Markytou do kostela nebo hejtu, ale „všidní“ chodily bosy, v tmavé sukničce, košili měly s dlouhými rukávcemi u krku spiatou „drckem*); vínek ale musel vždy být.

Karla byla již po dvě léta husopaskou, což byla pro ni veliká radost. Časně z rána den jak den, když se nasnídaly, vzala pro sebe i pro Hanu do kapsáče po kusu chleba, proutek do ruky, Hanu za ruku, a šla pustit husy. Jedním letem kejhajíc vylítly všechny do dvora, ale jak mile zavolala Karla „haj hus, haj, haj!“ slétly se do hromádky a pěkně pospol za ní se kolibaly na pastvu, neboť to nemělo děvčátko rádo, když šla jedna za druhou, jakby plátno táhl. — Když se na pastvině všechny husopasky a husopasové sešli, bylo veselo. Zpívalo se, hrálo na slunečko, na vodního mužska, na ubohého vojáka**), na slepú bábu

*) Drcek — spinadlo v podobě knoflíku, kterým se ženská košile u krku spíná.

**) Děvčata udělají kolo, chlapec, který dělá ubohého vojáka, postavi se uprostřed a začne zpívat:

Já jsem chlapec z Polské,
dobře mi jde execirka,
já jsem chlapec z Polské,
dobře mi to jde.

Psali o mne Kútští páni,
že oni mne odchovají,
že musím na vojnu,
že musím za ně.

Děvčata opakují poslední refrain, držíce se za ruce a kolem chlapce se točíce. Nato si chlapec jedno zděvčat yezme za ruku a začne zpívat drahý verš:

a jiné a jiné hry. Aneb sesedli všecky do kolečka a nejstarší husopas neb husopaska musela povídat nějakú smyšlénku. — Začasté příšel mezi ně Barta, když si vyšel do polí, a to je obyčejně učil execirce, čemuž byli chlapci rádi. Karla ale obyčejně také při tom byla, a Barta jakožto děvče a svého miláčka hned ji udělal důstojníkem. — Když to ale Markyta zaslechla, dostali Barta i Karla notný výtopek. „Vždyť z tebe bude větřice, zatrolené děvče!“ káralo dceru.

„A ty hrej s chlapci a děvče mi tutím nekaž!“ řikávala Bartovi. Barta si zatočil kníry a šel jakby ho ulál; když ale podruhé na pastvu přišel a chlapci ho žádali aby je cvičil, nemohl se přece zase bez Karly obejít, ona byla jeho největším hrdinou a nejvtipnejší k učení.

Ale nejen execirce, on ji učil i přeslice vyřezávat i vařečky dělat, čímž mnohou chvíli na pastvě užitečně strávila. — V zimě chodila Karla s ostatní chasou do školy do Medakova, vesnice to, kde kostel byl a škola. Vesnice ta ležela za Stráží přes dva

Neplač, děvče, pro mne,
že já jsem na vojně,
neplač děvče pro mne,
že já jsem voják.
Já voják na voze,
mám púta ua noze,
musím maširovat
ku Praze.

Zase se opakuje refrain, pak chlapec se všemi děvčaty jednou kolem zatancuje.

vrchy. Mnohdy byla větřice, chumelice, mnohdy mlhy, že nebylo na krok před se vidět, ale Karla tak dobré cestu věděla, že by tam byla trefila i patami v před.

Když třetí zima již nastala, co Karla do školy chodila, přivezla Milotová z trhu velkého*) Haně desku, na níž byly vyznamenány všecky písmenky černé na bílém, a nad nimi vymalován byl kohout, který se Haně velice líbil. Také rohožovou mošinku dostala s barevnými klúčkami. „Můžeš jít do školy,“ řekla, když děvčeti desku dávala a mošinku, „hať se naučís čtát,“ a Hana si poskočila, slyšíc že bude chodit s Karlú do školy.

Karla jí povídávala, kterak je ve škole hezky, když pan hučitel odejde ze sence a chlapci skáčú po lajcích. A kterak to pěkné bývá na cestě, když chlapci v lese lámú perucič*) a děvčata po něm s vrchu dolů vezú. „Hale když mne Petr svrhne do sněhu, to si navalím hrúd, ha hruduju mu do hřibetu, haž mu hlízy naskáčú,“ končívala Karla svoje vypravování, a Hana nemžikajíc, nedýchajíc poslouchala o hrdinských činech školní mládeže.

Milotová dala Hanu pod ochranu Karle, Petr, ten již tu zimu do školy nechodil, a Karla ji také vždy bez pohromy domů přivedla. Jen jednou se jí přihodilo, že Hana spadla do stoky***), přes niž ce-

*) Velký trh, t. zimní.

**) Peruči — větve, chvoj.

***) Stoka — potok; srv. „zlatá stoka“ potok u Třeboně, protože mnoho mlýnů žene.

sta vedla, a trochu si nohu vyšinula. Nemohla na ní dostúpit. Karla vzala ji na hřibet a přinesla ji na hřebetu až domů. Markyta jí bolné místo zažehnala, položila naň černú mast a do rána bylo dobré.

Ačkoliv polovic toho, co se v zimě naučily, přes léto pozapomněly, přece po čtyry zimy se Hana naučila čtát v knížce, a z počtu znala tolik, že nemusela na prstech počítat, mnoho-li je dvakrát pět. Máma povídala, že je toho dost, že ani ona tolik neumí.

Karla uměla o něco více: znala číst, psát i počítat, ba uměla číst i cedule, co dostával richtář od húřadu. Všickni se jí divili, selka vždy tvrdila, že by to děvče mohlo být kantorem, kdyby chlapcem byla.

Dni plynuly jako vlny, děvčata se ani nenadály a byly z nich děvky, od kterých matky již statečný kus práce požadovaly. Také když šly po vesnici, chlapci po nich se začínali ohlížet, a když byla řeč o richtářovic, již se mnohdy přidalo: „Komu pak se hasi Hana dostane?“

Hana byla děvče boubelaté, modrooké, velmi libné. Povídali si lidé, že se vyrůstá do podoby máminy, a Milotová platila za nejhezčí selku v celé vsi.

Karla nebyla tak libná jako Hana, ale kdo se jednou dobré do její „počerné“ tváře podíval, tomu se jistě zalíbila. Postavu měla na svůj mladý věk velmi silnou, zdálo se, že bude mnohem výšší i kostnatější než matka. Sivé, černě obrvené oči a silné obočí i havraní vlas měla také po matce, ale po otci pěkný prohnutý nos, v bradě důlek, jen že veliká ústa. Přece ji ale viděli rádi, když se zasmála a pl-

ničká ústa bílých zubů ukázala Mrštná byla, svižná jako maník a vtipná ke vší práci, tak že bylo jí třeba jen kouknutí, a již věděla kudy do toho.

Jí bylo příst jako tkát, vařit jako prát. Uměla košili ušit i fěrtuch vyšit. Trávy nasíkla srpem i kosou. Obratná byla při senoseči jako při žatvě, a žádné děvče nevydrželo kleče tak dlouho žnút jako Karla. Orat a sít znala rovněž dobře jako Petr, ale on nedokázal po ní vyhoupnout se tak rychle na koně jako ona Hana mohla kravám při dojení nejlepší mluvit, ony jí tak nestály, jako když si na ně Karla houkla. Zkrátko, byla statná děvka, a Milotová často říkala, když ji při práci pozorovala: „Tuto jsú Markytino živné ruce.“ Proto ani jí ani Milotovi nebylo proti myсли, když zpozorovali, že Petr o ni stojí. Takové děvče lepší než kus pole.

Markyta si na svém děvčeti mnoho zakládala, v ní spočívaly všecky její radosti a náděje. Dokud byla malá, chovala ji co drahou mast, a čím větsí byla, tím jí byla dražší. Mnohá selka sí o ni jazýček otřela, neboť mají vesnice i města svoje kmotry klepny, a pomluvily ji, že dělá s Karlou, jakoby „dcer prokurátorovo bula.“ — Byla to také u mnohých závist, neboť už se to všude vědělo, že Petr Karlu má rád, a richtářovic že tomu nebrání. Petr byl hezký chlapec, ve statku všeho od latě do klády, a Karla byla přece jen dcera podruhyně richtářovic. — Proto jí to záviděly a říkaly: „Tuto Markytu spískala, ona je richtářčino pravá ruka.“

Mýlily se všecky velice, že to od Markytě pocházelo; naopak ona, kdykoliv o vdavkách řeč byla,

říkala: „Karla se vdávat nesmí a nebude, ani za Petra ani za koho jiného.“

To se zase nemohlo selkám v hlavě srovnat, proč tuto, neboť to Markyta nemluvila jen tak ledabylo. Jednoho dne se ji ptala Milotová: „Prosím tebe Markyto, kterak to vždy mluvíš, že se Karla vdávat nebude; co má tuto být, proč?“

„To já ti nemohu povědít, nežádej toho ode mně, selka, vždyt mne znás.“

„Toť je proti Pánubohu, k čemu je děvče, než habý se vdalo?“ mrzela se Milotová.

„Jestli se Karla vdá, nebo nevdá, pro tuto zůstane svět světem,“ odpověděla Markyta.

Selce to bylo předce jen divné; pověděla to Milotovi a namluvila mu, aby promluvil s Petrem, co ten tomu říká, a jestli ho má přece Karla ráda nebo ne.

„No Petře, pověz mi hupřimně, stojíš o Karlu?“ ptal se Milota syna druhý den ráno, když jeli na pole.

„I což je o tuto, já bych o ní stál, hale ona nestojí o mne“ řekl Petr mrzutě.

„Měli jste přece o tutom řeč spolu?“ skoumal sedlák.

„Co si to, táto, myslíte, abych o tutom s ní rozprávěl. Ona se každému chlapci na vrch hlavy vyšměje. Kdyby se k ní chtěl člověk jen trochu přimilovat, hanebo ji vzít kolem pasu, je nedůtklivá jako sršeň, vletí hnědkom do vlasů. Tuten týhoden přišel Burdovic Vávra na volání*), a jen pro tuto, že nechtěl

*) Na ohledy, na zálety.

odejít kterak řekla, vychlístla mu vědro*) vody přes hlavu.“

Milota dal se do hlasitého smíchu, řka: „Karla je trošku divá, hale haž se hustojí, bude z ní dobrá žena. — Vy chlapci nesmíte být taká nehopřahaná čeládka, hučte se děvkám růžičky sázet, a budú vás rády mít.“

„Já mám Karlu rád, zrovna dost, hale ona nechce slyšet o tom,“ stýskal si Petr.

„Nu, jen ty dočkej času ha příhody, to ostatní se hukáže,“ těšil ho tatík.

Selka myslila, že už sedlák ví vše, a on zatím věděl tolik co dříve. Vrtalo jí to mozkem; a že nemohla o tom s Markytou mluvit ani s Karlou, posteskla si jedné dobré známé. — Ta dobrá známá svěřila to pod pokličkou své známé, a známá to nesla dále, a pomalu to věděly všecky, a všem to vrtalo mozkem. Tu napadlo chytré babě, že má Karla snad nějakou chybu, řekla to druhé, ta to jistila třetí, a ta jistá známá přinesla richtářce zvěst, že má Karla na těle hrozné ošklivé znamení, a pro tuto že ji nechce Markyta vdát, aby se Petrovi po veselce neznechutila.

Markyta nevěděla o tom ani slova, když jí to ale Milotová řekla, velmi se rozhněvala řkouc: „Abý černá chodila baba!**), vždyť to moje děvče před nikým vody nezkalí, a ustavičně je jim na ráně, jako řepa

*) Vědro — konev, v níž se voda nosí. Srov. píseň: Kytice v Rkp. Králov. „nabiera vody v kovaná vědra“.

**) Nejhorší zaklnutí „po smrti černě chodit“.

u cesty. — Však on Pánbůh nejlepší ví co a kterak ; a čím není, tím ji lidé neudělají.“ naříkala si Markyta plačíc.

„Pro tuto se netrap Markyto ; kdo za to, kdyby to na krásně pravda bulo. Člověk si poručit nemůž, ha jestli se Karla Petrovi líbí, nebude si z toho nic dělat,“ mínila selka.

Markyta tvrdila, že má Karla tělo jako výlupek, ale což to bylo všecko platno, selka jakkoli ve všem Markytě věřila, tenkráte jí úplně přisvědčit nechtěla, poněvadž v tom nejpřirozenější příčinu nalézala pro Markytino zdráhání se proti vdavkám.

Každý o tom mluvil, jeden chybu tu zveličoval, druhý zmenšoval, jeden řekl to, druhý ono — domenkám nebylo kraje ani konce.

Petra to přece mrzelo, ale Milota mu jednoho dne pravil: „Co ty chodíš kterak vymlácená oklep ? Nic ty si z tutoho nedělej, jen když je děvče zdrávo, krásy se nenajíš — a babských klepů hani na koni neobjedeš.“

Petr otce poslechl a měl se ke Karle zase tak nenuceně jako dříve; ona ale dobře věděla, že těm povídáčkám víru přikládal, i pokoušela ho za to dvojnásob. Kdykoliv k ní blíže přistoupil, říkala: „Boj se Petře, boj se mne, jsem znamenaná,“ a kdyby dokonce byl ji chtěl vzít kol pasu, odstrčila ho řkouc: „Hýbej, mám hada na sobě; jestli se mne který dotknete, huštípne vás.“ Tak se všem posmívala, a pranic si nedělala z toho, co lidé mluvili.

Víc se o to bral Barta: „Vždyť já — tentononc — jsem přece její kmotr — já to musím vědět.

Spískaly to báby. — Po lidských žlabech kalná voda teče — ta se nemá — tentononc — píti.“

„Nu víš Barto,“ řekl mu Milota, když se jednou příliš horšil, „není toho fochu, habý nebulo pravdy trochu, řáká mrva v tom bude. Co je hale do tutěch řečí! budú-li se mít ti lidičky za sebe dostat, stane se to, hať mluví co mluví. Nechme toho!“

Jediná osoba, které se všecky ty řeči ani dost málo netkly, byla Hana. Když se jí děvčata ptaly: „Hana, ty to budeš nejlepší vědět, pověz nám, kterak to je?“ odpověděla: „Co já vím?“

„Ale vždyť se s ní strojíš ha spíš s ní?“

„Nespím, haní nestrojím. Co je my do tutoho, pro mne hať je Karla taká nebo taká, my si zůstanem svojí.“ Konečně celá ta věc zevšedněla a jen zřídka kdy stala se o tom zmínka; skoro všickni ale zůstali při tom mínění, že chyba je.

V.

Bylo po žatvě bylo i po sklidu ovsů i otav. Děvčata měly plátno vybílené, peří sedrané, nastaly dlouhé mlhavé večery, svatý Martin přijel na bílém koni — nastaly „prásinky“. Hospodyně chystala sobě a děvkám služným konopí k prádlu, mužům na letní oblék, na provazy a plachty. Baby dělaly kracky z kúdele na plátno dvanáctikopové*), děvčata ale nadí-

*) Kopa je pásmo, kolik pásem na loket, tolika-kopové plátno.

valy kužele lnem hebkým na tenůnké podvazky, jež samy obyčejně i tkaly.

Barta měl na přeslice dobrý odbyt. Každý chlapec, který chtěl děvčeti podat přeslici — což platilo za veřejné vyznání lásky — koupil ji u něho, neboť je uměl Barta velmi pěkně vykládat, a chlapci hleděli dle možnosti poslat děvčatům svým co možná pěkné přeslice.

První týden přástek měl se odbývat u richtářů. První předvečer snesla Karla s ponebí v chalupě přeslici ze slívového dřeva, na níž byly z cínu vyložené kvítečka, ptáčkové, srděčka i všelijaké proplítání. Na kužel té přeslice natočila Karla bělounkého lnu a červenou haraskou jej slušně ovinula. Konec harasky připiala jehlicí, na níž byla při vrchu růže ze skleněných granátů s dvěma listy ze žlutého plechu. Do kužele vpíchla vřetánko, na špici vřetánka nabodla červené jablko. Vyhlíželo to velmi pěkně.

Právě si to Karla prohlížela, když vešla Markéta do dveří.

„Čí je to přeslice?“ ptala se Karly.

„Což ji neznáte, mámo? Je to ta, co jsem přes léto hudělala.“

„Při níž jsi spány*) pálila a oči si kazila, vid? Ale nač jsi ji pro sebe tak nakrášlila, vždyť ani žádná sedlákova dcer takovou mít nebude, a tys služka;

*) Louče.

tuto nedělej, řekli by že se chceš honosit," pravila matka.

"Vždyť já ji teky pro sebe nekráslím. Dám ji Haně!"

"Pošetilá, vždyť se to ani nesluší; chlapci se vám vysmějou; přenech jim to," domlouvala matka.

"Mně se zajistě žádný nevysměje, já bych mu pohádala. Hana žádného hochá ráda nemá posud, proč by ji nevezala? a když ona ji vezme, co je komu do toho."

"Selka má už pro ni ženicha za lubem, Tomše Kosinovic, co je na výměnu v Němcích. V létě se vrátí. Ale nikdo o tom neví, nech si to za řadry, ani Hana to nemá vědět," řekla Markyta.

Karla stála chvíli beze slova. „Dám ji přece. Nevezme-li ji, hodím ji do pece!“ zvolala, prudce berouc přeslici do ruky.

"Matičko Klatovská! Tyť jsi čím dále tím divo-kejší, kteraky to s tebou budel" vzdychla si Markyta. Karla běžela s přeslicí přes dvorek do statku. Hana byla právě sama v sednici, chystala stoličky pro přástevnice.

"Jéminku! Totě krásná přeslice, kdo ti ji po-slal?" ptala se Karly, a začala s velikou libostí přeslici prohlížet.

"Já nechci od nikoho přeslici; tuta je tvá!"

"Od koho?" tázala se zpytavě Hana, a ruka zjejí odtahla se od přeslice.

"Jen si ji vezmi, je ode mne. Vím, že žádného chlapců nemáš, hudělala jsem tedy já sama přeslici.

Len, co je tuto na kuželi, je z toho, co jsme spolu zasily, plely i trhaly.“

„Och Bože, jakú radost jsi mi spůsobila!“ zvolala Hana, a oči jí radostí zářily. „Takovú přeslici žádná mít nebude. — Hale Karla, co řeknu, haž se budú ptát, od koho je?“

„Nic ty neříkej, nech je hádat. On tuto nikdo neuhádne, ha my budeme mít z toho smích,“ řekla jí Karla.

„Hale mámě to musím povědít?“

„Kterak chceš!“

„Vy děláte dílo, to není možná,“ lála jim Milotová, ale na prosbu Haninu slíbila, že nepoví od koho je přeslice, až po přástvách.

Děvčata přihrnuly se do prášky. Některá měla z brusu novou přeslici, některá lonskou. Každá svou se chlubila. Když Hana svoji ukázala, bylo divení a prohlížení až dost. „Od koho, od koho?“ ozývaly se otázky se všech stran, ale Karla řekla: „Tuto se nesmí povědít.“ — „Však mi to huvidíme,“ povídaly děvčata, myslíce až chlapci přijdou.

V železná ramena u stropu zavěšená zastrčily se hořící spány, děvčata posedaly do kola na stolice a „lajce“, udělaly kříž a s Kristem Pánem pustily se do přádla a zpěvu.

Za nedlouho došli chlapci. „Nynčko se hukáže, kdo je s kým!“ myslili děvčata.

Každý z chlapců, který tam měl své vyvolené děvče, sedl buď vedle buď za ní. Kteří žádných milých neměli, zůstali stát u prostřed, utírali spány,

pletli se mezi vřetánky, povídali pohádky, a některý pomáhal hospodáři drát spány.

K Hané přisedla Karla a s druhé strany Petr. To bylo děvčatům i chlapcům divno, neboť myslili na jistotu, že se dovědí, jestli Hana kterého už volila. Ptali se Petra, ten nevěděl; dívky ptaly se Karly, ta dělala tajnou, a žádný se nedoptal jistoty.

A přes celé prásky seděla Karla u Hany jako na hlídání, tak že ani žádný z chlapců vedle ní se posadit nechtěl ze strachu před Karlou, která jim vždy nějaký kousek vyvedla, že byli před děvčaty v haně.

Přišly vánoční svátky, bylo konec přástev. Prostřední svátek začaly radovánky dívčí koledou.

Milotová upékla dívkám velmi dobré hnětánky, jen se rozsýpaly. „No, komu je dáme?“ ptaly se děvčata jedna druhé, když jim selka po jedné dala pro chlapce.

„Tak to huděláme,“ rozhodla Karla, „tvů sníme spolu ha svoji dám Petrovi.“

Hana byla vždy se vším spokojena, co Karla chtěla.

Když bylo odpoledne, sešla se všecka dospělá mládež na návsi a ve spolku šla zpívajíc do Meda-kova.

Děvčata měly soukené kabátky, přes hlavu živé*) šátky. Den byl krásný, ale mrzlo až pod nohou chru-palo, sněhu leželo vysoko, a vesnice po návrších roz-

*) Živé šátky t. červené.

ložené zdály se být v něm jako zaváté. Chlapci dováděli po sněhu, sklouzali se, dva vzali s sebou sáňky, po kterých děvčata s vrchů dolů sváželi Hana vedla se s Karlou.

„Kterak je to v zimě smutné!“ povídala Hana, a oko její bloudilo po krajině sněhem pokryté a po tmavozelených lesích, hani travičky není vidět, „hani ptáčka slyšet, hani ten les nezašumí.“

„Všecko to spí,“ řekla Karla a zatrásla jedlí u cesty stojící, jejíž větve se pod tíží ležícího na nich sněhu prohýbaly.

„Proto mi to hani nepřijde, když jdu v zimě přes pole, habych si zazpívala. Hale v letě když je všady zeleno, v poli ha v lese veselo, tu musím volky nevolky zpívat,“ povídala Hana.

„To je snad v létě každému veselo, mně též. Hale musí to být krásné tam, co je po celý rok teplý ha léto, víš, kterak nám včera Barta povídal o té vlaské zemi.“

„Já bych tam přece nechtěla být, co by mne i žemlemi krmili a do zlata odívali,“ myslila Hana.

„Já bych zase ráda kus světa viděla!“ řekla Karla.

„Vystup hyn na Panny Marie prsa, ha huvidíš kraj světa!“

„Ba ne, holečku. Barta mi jednú povídral, že je svět hrozně daleký a široký, stokrát tak dluhá cesta co do Klatov, ha vždy je svět ha jsú moře, ha není konce tomu.“

„Vidíš kam bys se podíla. Nikdo by tě neznal hani by ti neřekl „pozdrav Pánbůh!“ Hani si tuto

nemysli. Hu nás je přece jen nejkrásněji: já bych nešla hani hyn do Pažežnice," pravila Hana hodíc hlavou k vesnici as tříčtvrti hodinky vzdálené.

"Ha což kdyby pro té přišel chlapec z Pažežnice?"

"Nešla bych za něho i kdyby klekl," stála Hana na svém.

"Karla! Hana!" voláno na děvčata od chasy, která byla již napřed. "Chvátejte! Snad vás nebolí nohy?" Děvčata pustili se do běhu za ostatními.

V Medakově šlo se zrovna do hospody. Tam daly děvčata každá svému zvolenci hnětanku, on pak jí koupil jablek a páleného — na vzájem ji tím častuje.

Zase se dívali všickni, komu dá Karla a Hana hnětanku, a zase se divili, vidouce, že Petr dostal od Karly a Hana že se dělí s Karlou a od ní že přijímá jablka. — To tedy věděli už jistě, že Hana žádného mít nechce aneb chtít nesmí.

Šíralo se již, když se vracela chasa domů. Chlapci nebyli již svoji — rádili, křížkovali se, házeli po sobě sněhovými hrudami, zkrátka tropili až nebylo možná.

Děvčata shluknuté v jednu hromadu jako stádo ovec utíkaly napřed; nechaly chlapce chlapcemi a daly se pod ochranu Karly, která jako pastýř v čele kráčela o hlavu vyšší než všechny ostatní.

Byly také rozjařené; zpívaly veselé, točíce šatkami nad hlavou, ale žádná nebyla rozpnstilá jako chlapci. Proto jich vymýtily, a který chtěl mezi ně, toho Karla svoržádala.

Příšedše domů musel každý a každá po svém úkonu. Také děvčata měly ještě mnoho práce než

mohly na lože. — Hana šla do své komůrky, Karla do chalupy jako obyčejně, neboť ona vždy s Markytou spala.

„Dobrú noč, Hano! Nech ti dá Pánbůh pěkný sen!“ volala Karla do okénka Haně, mimochodem se u něho zastavíc.

Hana otevřela honem okénko a pobízela k sobě Karlu: „Pot ke mně ešče trocha na dýchánky, nechce se mi spát.“

„Ne, Hana, nech mne tu vně. — Mysli, že ti přišel chlapec na volání.“

„Tys bláznová!“ zasmálo se děvče; pak opřelo rámě na okno, hlavu o dlaň a chvíli dívalo se v zamýšlení k nebi, kde bylo hvězd jakby nasil. „Všimla sis, Karlo, dnes Manky*) ha Tomše?“ ptala se družky, která s ní oka nespustila.

„Jak nevšimnút si jich? Oba jsú pěkní, jeden dobrejší než druhý, ti budú spolu žít jak sto květů,“ odpověděla Karla.

„Tuto, Karla, si myslím, musí být největší radost na světě, když má jeden druhého tak rád, vet?“ šeptala Hana.

„Říká se: ‚kde hupřímná láska, handělův na sta‘,“ pravila jí na to Karla.

„Och Karla, já se bojím, když zpomenu, jestli mne dají naši někomu, koho nebudu mít ráda!“ vzdychla Hana.

„Vždyť bys nemusela si ho brát?“

*) Manka, jinde Manča, Marie.

„Kterak nebrat, když musíš rodičův poslechnout.“ — „Já bych hale humřila!“ pravilo dobré děvče, a z modráčkových očí uronily se dvě světlé slze a zatřpytily se na zeleném mechu, který v okně byl, jako dvě rosní krůpěje.

„Nic ty neplač, Hana,“ řekla prudce Karla a položila čelo na její rámcí, „tuto se nesmí stát! Nežli bych dopustila, habý si tě vzil, koho ty ráda nemáš, raději ho zabiju. Nech mně vezmú život, jen když tebe nebude nikdo trápit!“

„Och, to já vím, že ty mne máš ráda!“ řekla vroucně Hana, pohladíc Karlu po černých vlasech.

„Jdi huž spat, Hana, dobrú noc!“ vytrhla se najednou Karla, a Hana, zvyklá na prudkost Karly, dala tiše dobrou noc a okénko zavřela.

VI.

Je poslední masopustní neděle. Jaký to rámus, jakého to zvuku od božího rána po vesnici! Jaký to shon chlapců! Tu vyběhne jeden z chalupy, tu ze statku, a každý vyšnořen, vymyden, jak by na veselekou šel.

Také Petr bral se dolů s ponebí. Byl teprva napolo ustrojen. Střevíce černé měl vyleštěné, punčochy jak sníh, žluté koženky, modrou krátkou vestu bohatě vyšitou s červenou podšívkou. Měl ji jen na dva háčky zapiatou, aby bylo vidět bílou košili, vyhladěnou co kart. Ostatní ústroj, modrou kazajku též červeně podšitou, černý hedbávný šátek, a červenou čepici nesl na ruce.

„Kde máte mámo, prosím vás, kúsek zrcádka?“ ptal se richtářky, která právě zacházela se smažením lístů*) v kuchyni u ohniště.

„Nechoď mi s takými pletkami; vidíš že stojím hu božího ohně,“**) odbyla ho selka zkrátka.

Markyta přikládala na ohnišček peruci. „Nevíte oňákem, Markyto?“ ptal se jí Petr.

„I kdeže bych já věděla, chlapče. Děvčat se zeptej, jsou ve srubu!“

Ve srubu stála Hana hnětouc těsto, a Karla cosi v koutě kutila.

„No, tebe jsmé tu potřebovaly právě. Hýbej odtud, nevidíš, že zacházíme s božím darem,“ křičela naň Hana, sotva že se ve dveřích ukázal.

„No, vždyť vám to nehuhranu, jen mi povězte, kde máte zrcádko!“

„Pot, já ti huvážu šátek sama!“ ozvala se Karla, přiskočila k němu a hned mu šátek vázala. „K čemu chlapovi zrcádko?“ povídala mu přitom „já je nepotřebuju celičký rok, a po roce jakby smet.“

„Ha v čem se zhližíš, když si vínek vážeš?“ ptal se Petr.

„Já se zhližím v Haninu líčku,“ usmála se Karla.

*) Boží milosti.

**) K božímu ohni se chová veliká úcta a nezapomene se žádný den, božímu ohni dávat pokrm od toho co se jí, aby se mu nezastesklo a on z domu se nestěhoval. To si plaménky, když se sejdou, povídají kterak se jim vede, a ten chudý plamének se obyčejně vystěhuje od skúpého hospodáře.

„Ha já se budu zhlížet v tvém oku,“ usmál se také Petr oblékaje kamizolu.

„To bys měl nejasné zrcádko, Petře,“ řekla Karla, nadívajíc mu červený fábor do nejvrchnější dirky u kamizolu.

„Nebulo by ono nejasné, kdyby si schválně ty černé záclonky přes ně nestahovala,“ pravil Petr hladě ji dlaní přes oči.

„Vidíme, jak ono si to humí růžičky sázet!“ ozvala se Hana do toho.

„Když svlíkne Petr všidní (kamizolu), je hned jinakší,“ smála se Karla, pak ale hned dodala: „Nynčko hýbej — nemáme kdy!“

„No huž jdu!“ řekl Petr, shrnuje si černé, dlouhé vlasy za uši a čepici sázeje na hlavu. „Haf dáte hodně na voračky, sice nebudem s vámi tančit,“ napomenul ještě ve dveřích odcházejce.

Před statkem stály dvě jedle; utrhl si zelený struček, vzal do úst a pospíchal do hospody, kde byli již ostatní chlapci shromážděni, dudák mezi nimi. Dudy byly samé kvítí, dudák samý fábor a jako nějaký družba měl za kazajkou rozmarinu. Na čepici měl kohoutí pero. Chlapci si ho nadcházeli a každý dal mu nejdřív připit. Malý zavály dudáček se mezi nimi točil a šklebil, a po malých přestávkách stiskal dudy, že vydávaly tálhý, žalostný tón, který zněl až na náves, kde čekaly děti z celé vsi, aby viděly chodit chlapce po dívkách.

Byl to počinek voraček. Voračky slavily se vždy na poslední masopustní dny. Chlapci chodili po dívkách, a ty jim musely dát po penízi. Za ty peníze

nakoupili sladkého páleného a častovali v hospodě děvčata. Pak se tančilo tři dni a tři noci, a dudákova noha, kterou si takt dával, nesměla ustat. Proto s ním chlapci také zacházeli jako s teplou bábou.

Právě se byly děvčata Karla a Hana oblékly, když dudy na dvoře se ozvaly.

„Och Bože, což je to předce jen krásná věc, ta muzika!“ vzdychla si vroucně Hana, oprášujíc židlici a stůl jako sklo čistý. „Já když ty dudy slyším, srdce mi v těle skáče!“

A tu už ty roztomilé dudy vřískaly ve dveřích, a dudáček obracel oči k nebi, smál se a šklebil, házel tělem se strany na stranu, jakoby se o něj božec pokoušel. Ale všem se to velice líbilo, smáli se muďost a dost. Richtářka jemu prvnímu podala smažených listů, a rychtář zaklepal mu na rameno řka: „Tuto já říkám vždycky, že není přes Strážského dudáčka.“

Dudáček nic neřekl na tu zdvořilost. prohnul se na levý bok, stiskl dudy a poskočil. — A Hana stála u stolu a s takovou vroucností na něj se dívala, že mu to všickni chlapci záviděli.

Když zaplatila Hana stříbrný tolar, Karla rentčák, táhli chlapci o dům dál; tak od statku k statku, od chalupy k chalupě, až všecko zvroubili, pak zrovna do hospody.

Zatím se děvčata ustrojily do satů, které se braly jen tenkráte, když bubnujú, a šly za chlapci. Ti je přivítali zpěvem, muzikou a sladkým páleným — a po té se pustili ro tance.

Karla s Hanou do hospody i zase z hospody, ony vždy spolu i v kolečku vedle sebe tančily.

Jestli který chlapec veselostí rozhárán Hanu upřímněji k sobě přivinul, Karla jakby i v týle oči měla, hned to zpozorovala a hned mu také šlápla na nohu až se prohnul. „Pro Boha, vždyť mi paty ušlapeš!“ křikl ten na ni.

„Nic si z tutoho nedělej, za to ti půjdu na veselek, nevíš?“ smála se mu Karla nenechajíc se ani dost málo v tanci vytrhovat.

„No — tentononc — kmotra, musíme si také zatančit spolu. Ty abys měla dlouhý len a mně aby se žily pop koleny nezkrátily,“ pravil Barta rozveselen, když se první den u hospody s Markytou setkali. Oni byli již po nějaký čas trochu spolu na štíru, a to proto, že Barta Markytě ustavičně v uších ležel stranu Karliných vdavek. O tom ale Markyta nevěděla, že Petr zase Bartovi v uších leží, aby to zprostředkoval jakožto kmotr.

„Není mi do tance; ale když to musí být, musí —“ pravila Markyta jaksi rozmrzeně.

„Ale co jen máš, chodíš — tentononc — jako bys měla hlavu zababuřenou. Což to nemůžeš povědít, vždyť jsem přece — tentononc — tvůj kmotr.“

„Co bych ti to nepověděla; sní se mi často o nebožtíku Drahoňovi, a tak si myslím, že on nemá v cizé zemi pokoje. Co tomu říkáš, kmotře? Tobě se nikdy o něm nesní? — Já si umínila, že půjdu z jara na svatú Horu a tam budu zaň obětovat.“

„To udělej, Markyto — tentononc — já musím beztoto také pro cín do Klatov, to už — tentononc půjdu s tebou. Mně se taky o ném sní.“

„Co, prosím tě, nic ti nepovídá?“ ptala se ouzkostně Markyta.

„Počkej, tuhle se mi o něm snílo; já ho učil — tentononc — execirku, a on mi nadal bláznů a nechtěl se učit. A zrovna to s ním tak bylo. On byl — tentononc — dobrý chlap, ale nedal si říct. — A Karla, ta bude po něm. — Co je tomu dívčí? Však není dávno už veselá a po líčku se jí chmúry honí.“

„I těm děvčatům se snadno zachmúří, snadno rozchmuří,“ odpověděla Markyta.

„Tentononc — kmotra, ty si nedáš říct, ale zpomeň na mně, že to děvče má Petra rádo — ty si říct nedás — rád bych —“

„S tebou není řeči,“ odbyla ho kmotra nedajíc mu domluvit. Oba vešli do hospody nabyté chasou. — Barta byl by si zatočil kníry okolo prstu, kdyby si byl nemusel loktema pomáhat, aby se dostal ke stolu, kde hospodáři seděli.

Vesele skončil se první den voraček. Druhý den odpoledne přivede tu najednou Barta hosta do hospody. Byl to bratrovec jeho, který přišel z Plzně k němu na dovolenou, a sice jen na voračky.

V Stráži ho už znali a chasa ho s veselým já-sotem vítala. Voják byl hned jejich, svlékl kabát a pustil se do tance. Byl hezký hoch; děvčata se na něj po očku dívaly, jedna pochválila líčko, druhá ústroj, třetí tanec, což vlastně nejvíce platilo.

„Karlo,“ povídala Hana, když šly k ránu spravit krávy, „tomu Bartovic ten vojenský šat sluší, vět?“

„Nevěděla bych. Co na něm vidíš? — Takový nafoukaný větroplach, ha má rezavú hlavu, nevšimla jsi?“ pravila Karla, a temné její oko spočinulo zpytavě na tváři Haniné.

„To já nevím, mně se jen líbí vojenský šat.“

„To jsi mi ještě neřekla,“ pravila s víčitkou Karla.

„Dnes mi tak do očí padl,“ řekla Hana lhostejně, upřímně si zívla a posadila se v stáji na stoličku.

„Tak se mi oči klíží, že hani nevidím. Na kámen bych lehla ha spala jak snop. — Hale musíme krávy spravit ha zase tančit. — To bude věcí — zítra — haž — se —“

A už nedorekla; hlava jí klesla na zeď — spala.

Karla stála chvíli přední se založenýma rukama, dívala se jí upřeně do očí, pak si hluboce vzduchla, vzala do ruky dížku a šla po své práci.

Mladší dívka přiběhši za nimi všecka hříčná chtěla Hanu budit, ale Karla ji zakřikla, ať ji nechá trochu pospat, že ona sama za ni práci odbude. Také všecko sama zastala, a Hana spala víc než hodinu. Pak ale musely zase do tance, aby se jim chlapci nevysmáli, že jsú ospalky, že mají těžké nohy. Takto by se nerády byly nechaly pohanět.

VII.

Třetí den ráno chodili chlapci po vesnici; přestrojovali se všelijak, škádlili kde koho, a každá stará

babka, kterou napadli, musela s nimi skákat. „Hodně vysoko, hat je dluhé konopí!“ volali vyhoupuvše každú do výše. — Ten se ustrojil za medvěda, ten se zabalil do hrachoviny a místo hlavy nastrčil na topůrko veliký tuřín, a jiný zase běhal čtyrnožky po zemi a chytal lidi za nohy, zkrátka tropilo se co troštilo, a čím větší hloupost, tím vytanější byla, jak to už býva ve světě. A tak to šlo až do noci. Večer se už starší hospodyně vytratily, také Markyty nebylo v hospodě. Tu přisedla Karla k Bartovi a šepťala mu: „Kmotříčku, hudělejte mi něco k libosti.“

„I mluv jen — ty — to víš — tentononc — že bych ti modré s nebe snesl, kdyby to možno bylo.“

„Tuto já od vás nechci. Hale půjčte mi od svého bratrovce šaty, já bych se ráda přestrojila za vojáka. Hale budte tichý,“

„Ty jsi dibilík. Udělám ti to, jen se ale světle koukej,“ řekl jí Barta a hladil kníry.

„Já se budu smít ha dovádět do půl noci, kteřak chcete, jen když mi to huděláte.“

Barta zavolal svého příbuzného na stranu, mluvil s ním, a když ten přisvědčil, ztratili se oba a Karla se také pomalu vytratila ze sednice. Žáden si toho nevšíml.

Netrvalo to dlouho, přivedl Barta do sednice vojáka a selského synka. Na selského synka se hned každý obrátil, poněvadž měl ostříhané vlasy; vojáka si hned oni nepovšimli, myslili, že to je ten Bartovic.

„Podivte se, Jirka Bartovic je našinec!“ ozývalo se po sednici, a chlapci obstoupili příchozí prohlížejíce jich od hlavy k patě.

„Na mů tě kuši, totě Karla!“ zvolal Petr, plácna přestrojenému děvčeti na rameno.

„Ten to uhádl hned!“ smál se Barta. Hned obstoupli Karlu se všech stran, každý ji otáčel, ženy i muži volajíce: „Kterak by to na ni hulil! — Lepší sluší jí chlapský kabát než sukně.“

„Nynějko mi hustupte, já chci dělat chlapa, jak se patří,“ zvolala Karla rozhrnujíc chasu silnou paží.

„Kterak tě budem volat, kdýž jsi chlap?“ ptali se někteří Karly. Byla v rozpacích. Ale voják za sedláka převlečený hned to rozhodl:

„Svatá Karolina a svatý Karel, tuto je stejné, říkejme jí Karel.“

„Tedy Karel,“ přisvědčila chasa.

Karel tedy, jakž zatím Karlu budem jmenovati, vzal se stolu plnou sklenici, přistoupil k Haně, obejmul ji kolem pasu, dal jí připit, pak zdvihna sklenici nad hlavu předstoupil před dudáka a začal zpívat zvučným hlasem:

„Nastokrát děkuju
Mej zlatej mamičce,
Že je mne chovala
V strakatej peřince.“

Chovala, chovala,
Nevěděla komu;
Když mne vychovala,
Vzali mne na vojnu.“

Chlapci opakovali poslední slohu po Karlovi, dudy padly jim do noty, Karel vyprázniv sklenici na dno přivinul Hanu úžeji k boku, a začali se v kolečku točit jako vřetena.

„Co tomu říkáš, Milotová — tentononc —“ smál se Barta; „kdyby ten chlapec nebyl děvče, já bych řekl, že je to chlapec — mordionský chlapec!“

„Tak, tak, Barto, kdyby nebula tetka strýc, bula by tetka, ha kdyby neměl Barta hlavu pod víchem, netahal by se za nos,“ smála se rychtářka, když si Barta nemohl najít kníry. Chtěl jí cosi říct, ale v tom přišel Karel vzít svoji hospodynku k tanci, a Milotová musela jít, vždyť to byla maškara.

„No, a nynčko jsi huž všecky provedla, pot, zatančíme si spolu,“ řekl Petr chytna ji za šos.

„Chlap s chlapem tancovat, totě tak jako by jedl chléb s chlebem,“*) smál se Karel.

„I jdidiž, vždyť nejsi chlap, třebas ti rostlo na bradě chmýří,“ škádlil Petr.

„Petře, pas se, hať se neskrížkujem. Nejsem Karla,“ a nakloniv se k Petrovu uchu šeptal mu: „Poslechni mne ha hled si Jakšoic Báry, to je děvče jak dobrá hodina, ha má tě ráda, já to vím.“

Než jí mohl Petr odpovědít, držela už zase Hanu v polo a tancovala Hana byla co se Karla přestrojila jako zmámená. Věděla přece dobře, že je to Karla, ale když ji obejmula, když jí přišepťovala: „Má zlatá Hano, má drahá!“ bylo jí tak divně okolo srdce, že ani nevěděla, kde je a co se to s ní děje, a brzy bledla, brzy se rděla jako kalina.

*) Také se řekne o libání muže s mužem.

„Já nevím, co jsi vzala ten šat na sebe, kterak by mně hučaroval. Svět jde se mnú kolem! To nás hubranuli,“ stýskala si Hana, když od tance odpočívala.

„Hutři se bílú šatkú,“ radil jí Karel. Děvče poslechlo — ale což to bylo všecko platno? když se na ni Karel upřimně podíval, když jí ruku stiskl, bylo jako dříve.

Bylo k půlnoci, když se chasa sbírala dym. Hospodáři i hospodyně byli už doma. Chlapci vyprovázeli se zpěvem a muzikou děvčata až k stavení. Hana a Karla měly přednost přede všemi, ony nejvíce na voračky platily a mimo to byla Hana rychtářovic.

„Slovo s to, Karle!“ volal za Karlem voják, když vcházel s Hanou do statku.

„Dostojím,“ odpověděl Karel. — Petr nešel ještě domu; mrzel se na Karlu, a chtě jí udělat vzdory šel s Bárou.

„Hano!“ začal Karel, když byl s Hanou do komory vešel a vedlení na truhlu se byl posadil, „Hano, pověz mi hupřimně, jestli se ti takto líbím a jestli bys mne chtěla, kdybych bula opravdu chlapcem?“

„Žádného jiného; takto se mi líbíš zrovna dost,“ odpověděla Hana a ovinula ruku okolo šíje své družky, jak to dělávala. „Kdybys bula chlapec, já bych si žádného nevzala do smrti,“ šeptala položíc umalenou hlavu na její rameno.

„Slib mi to před Bohem rukú dáním,“ řekl Karel hlasem opravdovým. Hana ani nevěděla co dělá, měla vše za žert, a přece jí do žertu nebylo. A však

klas Karla srdce jí prorážel; ruku mu podajíc řekla:
„Slibuju!“

„Hale slib dodrž, haf je jakkoli!“ řekl Karel, a přivinuv Hanu pevně v náruč líbal ji v líce, oči, nej-sladších jmen jí dal, a děvče splácelo vroucí jeho polibky stejnou vroucností.

Ha nynčko jdi spat. Pánbůh tě opatruj. Pamatuj co jsi mně slsbla. Těmi slovy ji po dlouhé, dlouhé chvíli pustil z náruče a odběhl z komory do chalupy.

Ale netrvalo to dlouho, vyšel zase z chalupy ven. Ještě jednou vkradl se tiše k Haninu okénku, položil hlavu na chladnou zed a hořce si zaplakal. Pak se požehnal křížem, ohlídl se ještě jednou po statku kolem do kola — a tiše vyšel ze vrat.

VIII.

Sotva se rozbřesklo, byla již Markyta na nohou. Neměla pokoje — hrozný sen děsil ji v noci — a Karla nebyla na loži. Sla se po ní ohlédnout.

Poněvadž zámkův vesničané u dveří neměli, bylo třeba jen závorky odstrčit a vorbičku*) pozdvihnout, aby se dostal až do hospodářovy sednice.

Markytasla bez překážky. V sednici bylo ticho; v šeru viděla Markyta jen kotě na peci schoulené, které cítíc ji dolů skočilo okolo nohou se jí trouc. Hrdličky, které selka držela proti bolení zubů, cukrovaly se v kleci. Plátěné záclony visecí od nebes

*) Klíka u dveří.

dolů zastíraly hospodářovo lože, důkaz to, že sedlák i selka zahrabáni jsou ještě v hromadě podušek, kterých až po sám vrch nastláno bylo.

Mladší děvka se u stunce mejla. „Kde je Karla, není ještě zhůru?“ ptala se Markyta.

„Nevím, Markyto, snad je s Hanú v komoře.“

„Nedopouštěj Bože!“ zvolala tiše Markyta, obrátíc se do komory. — Spalo tam děvče na otevřeném loži, pěkné děvče jak by padl byl do podušek z růže květ.

Markyta přiblízla, zašeptala: „Pánbůh tě požehnej!“ a brala se z komory. — Nebyla tam Karla.

Vyšla na ponebí. Petr tam chrápal jakoby ořechy přesýpal. — Karly tam nebylo. Nebyla ani v chlévě ani v stáji ani v chalupě.

„Kde já to neopatrné děvče jen najdu!“ bědovala Markyta, chodíc jako bludná duše z místa na místo a modlíc se růženec.

Nemohla se dočkat i šla, pomoci děvečce krávy spravit, a slyšíc pak hospodářův hlas v sednici vešla k nim.

„Dej vám Pánbůh dobré jitro. Prosím vás, kde pak zůstalo to děvče Karla? vždyť pak ji hledám jako stébo.“

„Bulas u Hany?“ ptala se Milotová.

„Ba právě; není tam mimo ni ani skřítka.“

„Snad zůstala hu Barty; ten měl z ní radost, když se mu hustrojila za vojáka! Hale tuto je pravda, je to statný chlapec!“ řekl Milota protahuje se až ke stropu.

„Co to mluvíš, sedláku, kdo že je chlapec, co že řekl Barta?“ ptala se Markyta úzkostně a všecka bledla.

„Nu, Bartovic voják půjčil Karle šaty svoje ha Kárla dělala chlapce.“

„Nešťastná osoba! Kdo jí tuto spískal!“ bědovala Markyta.

„Což se ti popudilo, Markyto, je tuto něco zlého? Karle to slušelo, každý tvrdil že je hučiněný chlapec, ha Barta povídal, že by nebožtík Drahoň —“

„Co že, co nebožtík!“ zvolala Markyta všecka pomatená; „snad se mu také zjevil a pověděl mu; ale ne — on ten chlapec to sám, on se mu svěřil — och, já nešťastná osoba, to je trest Boží na mne!“ bědovala Markyta rukama lomíc.

Milotovic byli jako u vidění. „Jaký chlapec, Markyto, což blabolíš, není ti snad dobré?“ ptala se jí selka.

„On nemá v hrobě pokoje, prohřešili jsme se proti Panubohu, tlačí ho svědomí a mně to nedá spát. Ale co si počnu oni mi ho odevzdají — on mi tam umře!“

Selka bledla. Sedlák ale Markytou zatřásl a ptal se jí: „Mluv pak, habý ti člověk rozuměl, co se stalo?“

„Odpusťte mně lidičky — poradte mně — já nevím co počít — Karla není děvče, ona je chlapec!“ zvolala Markyta, přikryla si oči a pustila se do pláče.

Selka i sedlák zůstali jak by je posel Boží zastíhl.

„Hale osobó, tuto je věc neslychaná, tuto nemůž hani být. — Kterak se to stalo?“ ptal se Milota.

„Povím vám kterak,“ oddechla si Markyta, jakoby jí tíže se srdce spadla. Pak vypravovala: „Víte. kterak se trápil nebožtík, že musí být vojákem, co jsem já pro tuto hořkých slzí vylila. Ani jsme toho prvního chlapce nezeleli, když umřel, protože chlapec byl. Prosili jsme Pánabohu, když jsem byla zase samodruhá — aby nám dal děvče. Pánbůh jinak usoudil, byl chlapec. Tu jsme se prohřešili proti Pánubohu. Abychom ho uchránili od stavu vojenského, obelhali jsme dobré lidi a vydali ho za děvče. Ale Pánbůh se nedá obelhat. — Drahoň umřel. — To děvče, chci říct ten chlapec, byl moje jediná radost. Byla jsem bedlivá naň, aby nepřišel rod jeho na jevo. Ani Barta neměl zdání. Jak víte, až na ty povídačky se mi to podařilo. Dokud byl chlapec mlád, bylo dobré, ale čím více přicházel do let, tím více ho chlapecká přirozenost přemáhala, a jen mým pláčem dal se obmekčit že mlčel. Já mu vždy říkala: „Jen už bud trpěliv, dokud ti neminou právní léta, sice neujdeš vojenskému stavu.“ Pak nám Bůh nějak pomůže.“ Ale on byl smutnější a smutnější vždy mi říkal: „Vidíte, mámo, musí jich více jít ha vrátí se, proč bych já nešel ha bul z jiných, nic se o mne nebojte.“ Ale já se nemohla odhadlat. Od nějakého času ale zjevoval se mi Drahoň každú noc, vídela jsem ho vždy smutného, a to mne trápilo bdíc sníc. Rozmýšlela jsem, že snad to přece hřích, že jsme to neměli dělat; v neděli když pan farář kázal, že Bůh tresce člověka, který by se zákonům jeho protivit chtěl, mráz mne obcházel, neměla jsem ani stání ani pokoje. Umínila jsem si jít dnes k svaté zpovědi a s panem

farářem se poradit. Pánbůh to ale jinak rozsoudil a přivedl na jevo. — Ale kdo to Bartovi řekl, chlapec sám snad?“

„Nemyslím že Barta tuto ví, to bula náhoda; Pánbůh ti zmátl kolečka, Markyto, sama si se prorekla.“

„Ať je tak. Budu mít pokoj a duše nebožtíka taky. Dnes v noci se mi zjevil mezi dvanáctou a jednou hodinou, viděla jsem ho stát před sebou jako vás, ale jako ve mhle. Dobrě jsem však viděla, že měl vojenský šat; byl jako mladý, jen že smutně vyhlížel. Já nemohla se ani hnout a chtěla bych na to umřít, že jsem nespala. Chtěl mi dělat kříž, ale v tom kohout zakokral a všecko se ztratilo. Modlila jsem se do božího rána.“

Mezi vypravováním Markytiným oživil se dvůr, Petr přišel do sednice i Hana, ale Karla ne.

„Kde je Karla?“ ptala se Milotová, když viděli, že posud nejde.

„Ha kdeže bu bula?“ řekl Petr, „šla s Hanúdym, ha víc jsem ji neviděl.“

„Já ji viděl hasi po hodině s půlnoci,“ pravil čeledín. „Stála s Bartovic vojákem hu Bartovy chalpy.“

„S kým že stála? To jsi měl vlčí mhlou, vět!“ rozkřikl se Petr.

„Nu, když vlčí mhlou, tedy ty to lepší víš,“ bruclel čeledín.

„Hýbej, Jirko, chutě k Bartovi ha poptej se, je-li tam Karla,“ poručil Milota čeledínovi, a ten hned šel.

„No, Petře, není se proč dopalovat. S Karlú je hámen, Karla je chlap jako ty i já,“ řekl sedlák synovi.

Petr otcí nerozuměl a sedlák mu krátce všecko pověděl.

Hana ale hned porozuměla. Ono se jí celou noc snílo o Karlu, a když se ráno probudila, slyšela ustavičně jeho dojímavý hlas, cítila polibky jeho: a skoro slzic šeptala si: „Kýž by tuto bulo pravda!“ Ona hned rozuměla, hned věřila!

„No ztratil jsem nevěstu, hale našel hodného kamaráda,“ řekl Petr odhodlaně.

„Dobре tak, Petře! přisvědčil mu sedlák.

Hana ale schovala tvář za fěrtuch a plakala.

„No, proč pláčeš, Hana?“ ptala se jí selka a pohlédla jí do tváře. Snad uholila, co se v duši děvčete děje, neboť řekla neobyčejně jemným hlasem: „No, mlč dívči, mlč, já ztratila dceru, ty družku, tatík hale má o syna víc. Však se to vyrovná. Nynčko máme o jedny dělné ruce míň, musíme si popílit. Pot Hana chutě chystat čeledi snídaní.“ S těmi slovy vzala selka děvče za ruku a odvedla ji ze sednice.

Právě přicházel do dveří čeledín s vyřízenou, že Barta s vojákem a s Karlou v noci jeli do Kdyně, druhý Barta že je vezl, ale do osmé že se vrátí.

Zpráva ta uvrhla Markytu opět do náruku, a Milota měl co domlouvat, aby ji upokojil. Sotva že se osmě dočkali, Petr vysel na silnici vstříc. Barta držel slovo; přijeli, ale bez Karly. Celou cestu hladil i točil si kníry, byl mrzutý a bručel do sebe: „K čemu mne to přistrčili!“ Když Petra viděl, všecek bled. Ale Petr šel hned k němu, ptal se po Karlu a vyprávěl mu, co se zatím ve statku přihodilo.

„Jakobys mi Petře hlavu smyl,“ zaradoval se Barta, a s lehčím o mnoho srdcem pospíchal k richářovic statku.

„No — tentononc — kmotra,“ začal mezi dveřmi, „je tuto šlakovitá mýlka — jen kdybych tuto byl dříve věděl, ale huž se stalo. Karla — či ne — Karel tebe i vás všecky nastokrát pozdravuje. Máš mu odpustit, ale že to už nemohl přetrpět. Nemáš si naříkat a modlit se za něj, aby mu Pánbůh dal ve zdraví se navrátit. Už jede přímo ku Praze k panu nadporučíkovi — tentononc — a odevzdá se sám.“

Jakkoli Markyta věděla, že to jinak nebude, přece se pustila do žalostného pláče.

„Už neplač — tentononc — Karel dobré dělal. Kmotřinek sé ho ujme a bude kaprálem. Nic ty se o něj nestarej, execirce jsem ho naučil, a tuto je nejkörší. — Abych nezapomněl, mám ti vyřídit taky, že byl Karel u tebe v noci. Chtěl ti dát s Pánembohem, ale tys spala. Bylo lepší, tak je tomu loučení konec. A — tentononc — ty, Petře, máš pamatovat na Báru — a tobě, Hana, posílá tuto — máš pamatovat cos slibila.“ Přitom vytáhl z kapsi červený šátek a podal ho Haně — byl v něm Karlín pás a vínek dívčí.

Hana plakala až jí srdce usedalo.

„No, poručme to Pánubohu. on nejlepší ví, co komu svědčí. Na jaře, dá-li Pánbůh zdraví, podíváme se do Prahy, Markyto. Nynčko chutě k práci a do kostela, máme popelec!“ rozkázal Milota, a poslušně rozešel se všickni po svých i Markyta šla, by zastávala službu dceřinu

Když se to rozneslo po vsi, svědčily si kmotry klepny: „Vždyť jsme my tuto věděly, že je v tom náká chyba!“

IX.

Karel byl od pana nadporučíka, který se zatím stal heitmanem, dobře přijat, ačkoliv na bláznovství Markytě jak náleží lál. Z počátku se Karlovi stýskalo, i myslil že od stesku domácí nemoc dostane, ale pevnou vůlí všecko přemohl, učil se, a získal si záhy lásku pana heitmana.

Toho času byly právě leta služby vojenské zmenšeny od čtrnácti na osm let. Kdo byl radší než Karel a jeho lidé v Stráži. Haně to bylo ale přece jestě mnoho, ačkoliv i za to vroucný otčenáš za Císaře Pána obětovala. Na svatojanskou pouť přijel Milota s Hanou i Markytou do Prahy. Hana neviděla nic, neslyšela nic, ona se zhlížela jen ve svém Karlu, který se jí zdál ještě tisíckráté pěknější než dříve. Sama Markyta, jakkoli ji vždy píchlo, když se naň podívala, musela mít z něho radost, jak mu ten oblek slušel. — Jen kdyby toho loučení nebylo bývalo a těch osmi roků, ono by to bylo všecko ušlo!

Petr uznal, že měl Karel pravdu, že je Bára dobré děvče i že ho má ráda; nerozmýšlel se dlouho a v roce byla veselka. — Karel přišel na dovolenou co desátník, z čehož měl Barta největší radošt. Jestli měl Karlu rád, měl Karla ještě radší.

Tři léta uplynuly. Čtvrtý rok stal se Karel šikovatelem. To byl předce již hodným pánem, mohl se

stát i oficírem, měli ho rádi, ale tu začal toužit po horách — po Haně tak převelice, že by byl i generalskou uniformu dal — kdyby jí byl měl — za sel-skou kazajku.

Hana měla snad tušení jeho zármutku, chodila jako tělo bez duše a toužila v horách po Praze.

„Tuto nemůž tak být. Jeden vrká tu, druhý tam; hať se to sebere, bude pokoj. Selka, hupeč mi řákú caltu*) na cestu, Jirko, ty namaž vůz, zítra jedu do Prahy. Musím se na to poptat!“ Tak řekl jednoho dne Milota. Čeledín namazal dobře vůz, selka upekla s Hanú dobrú caltu sedláčovi na cestu a Karlovi do Prahy, a sedlák jel druhý den ku Praze.

Když se za několik dní navrátil povídal: „No huž se ty Hana těš, je to hudělano!“ —

Za krátký čas potom vrátil se Karal co vysloužilec domů, stal se řádným sedláčkem a žije snad posud se svou Hanou.

*) Pečivo vánoční, vánočka.

Uherské město.

(Darmoty.)

Đarmoty Balašovské jsou stoliční město Novohradské stolice a leží mezi Vacovem a Lučencem na levém břehu Iple v pěkném údolí. — Od Vacova přes Betšág, Vadkert na Đarmoty, a od Đarmot přes Lučenec vede silnice do horních stolic Slovenska.

Balašovské jmenují se proto, že patronem jeho byli páni Balašové, mocný to někdy rod, nyní držitelé hradu a panství Mědry Kámen řečeného. Od koho město Đarmoty založeno a jakou mělo historii, udati nemohu, nemajíc k tomu dostatečných pramenů. Povídá se, že bylo již za časů Jiskry opevněné. Když Turci tamějších krajin dobyli a v nich se osadili, bylo v Đarmotech sídlo pašalika, a město bylo prý dle starých pověstí dvakrát zdmi obehnáno a po turecku vystavěno, jakož se i o jiných městech povídá, jichž Turci dobyli a osadili. — V Đarmotech se dosud jmenuje horní část města velký a dolní část malý *tában**, což se udrželo ještě z dob tureckých, a tolik co oddíl znamená. Posavád za jednou postrannou ulicí, blíže břehu Iple, viděti kus staré bašty. Đar-

---

*) Tában, na tábanu, der Boden. V Budíně je též díl města tában; bydlí tam nejvíce Srbové a říkají mu po německu Raizenstadt.

mota počítají 8000 obyvatelů, mezi těmi dva tisíce Židů, deset rodin Srbů, malou část Cikánů; ostatní obyvatelstvo jsou Slováci. — Náboženství je míschané, katolické a luteránské, — Město je dosti výstavné proti jiným městům na doleních Uhřích. Široká hlavní ulice, táhnoucí se uprostřed města, je spolu i náměstím; od ní vybíhají ulice a uličky v pravo k IIpe, v levo do polí. Horní část města je výstavnější. Na horním konci ulice je dům stoliční, výše něho čtyřpatrová, do čtyrhranu stavěná *temnice* (vězení), zřízená dle pensylvanského systému, dle něhož se ale nikdo nespravuje. Je tu na 300 věznů. — V téže části horní ulice je kostel katolický, zastíněn vysokými akaciemi, fara, škola katolická, městský dům, pěknější krámy, kupecké, *hrdé sklepy*, jak je Slováci nazývají. — V pobočních ulicích jsou dvorce zámožnějších měšťanů a pánu, též ústav dívčí, v němž *mnišky* vyučují; je zřízen jako klášter. — V poboční jedné ulici je kostel luteránský, stojící na zvýšeném místě, stavěn v slohu gothickém, okolo něho jsou staré lípy a zelená pažit; při něm je i fara a škola luteránská. — Uprostřed hlavní ulice je kostel řecký; vystavěli si ho i udržují tamější Srbové, nejvíce zámožní kupci. — Také Židé mají svou modlitebnu. — Nejzáze v ulicích jsou chyše gazdovská.

V seřadění domů nepanuje dokonce žádná symetrie, každý stavěl jak se mu líbilo, na to se nebralo pražádného ohledu, zdali jedno stavení o kus dále do ulice postaveno než druhé, a je-li vyšší nebo nižší o kus je viděti i nejbídnější baráky i v hlavních ulicích. — Domy za posledních let stavěné bývají jedno-

patrové s většími a více okny do ulice; starší domy měšťanské i panské jsou ale naskrzé nízké, a nemají mnoho oken do ulic ani veliká; na oknech všude okenice buď starodávné, nebo jalouslyie, které obyčejně po celý den v letě zavřeny bývají a teprv večer se otvírají. Také zhusta u oken do ulice mříže vidět. Jizby bývají velké a nábytku mnoho a někdy skvostného; v starších domech viděti nejvíce dubový, začasté i pěkně vykládaný, dle starého spůsobu. — V jizbě, kde se jí a přes den sedává, nesmí chyběti krb; obyčejně je u velikých kamen ve zdi. Bez ohně v krbu by v zimě ani v jizbě veselo nebylo. Před každým panským stavením je na straně do dvora, kde se obyčejně do obydlí pánu vchází, předloubí na sloupech spočívající; dle toho se každé panské stavení pozná. Ve dvoře jsou komory pro dvorní čeládku, konírny, chlévy, kolna atd. Obyčejně je takový dvorec kol kolem ohrazen, a při něm zahrada ovocná i květná. Dřevnější časy páni na zahradu mnoho obětovali, i zahradníky si drželi. Nejvíce se o zahradu paní stará.

Krom některých panských domů a dvorců z cihel a kamene stavěných, jsou všecka stavení jen z měkkých těhel (vepřovic). Selské chalupy a menší baráky bez základu, jen na nízké podzídky; střecha buď šindelová, buď došková. Komínky u selských stavení nejvíce dřevěné. — Mnohý gazda, když si chce novou chyši stavět, dá si narobit od čeládky, nebo koupí od cikánů těhy, a vystaví si ji sám, třebas nebyl zedníkem. Okna mají maličká, obyčejně jednu dvě tabulky skla, nebo čtyry malinké, do rámce vsazené. K otvírání tato okna nejsou. Při stavění chyše se

hned s rámcem do zdi zasazují, dvéře se také o jarmoku hotové již kupují, a tak je taková chyše brzy celá hotova. Uvnitř je *pitvor* (předsíň) s ohništěm a po stěnách visí sprostší *riad* (nádobí hlíněné.) S jedné strany pitvoru je *izba*, z druhé srub čili komora, kde hospodyně šaty, poživu a rozličné věci mají. V izbě je veliká pec, která bez mála třetinu izby zajímá a z hlíny jen uplácána je. Kdo ji pořádně staví, udělá nejdřív z dřevěných obručí formu pece, obyčejně je jako vysoká, nahoře trochu plochá homole; tu obrucovou vazbu postaví na nízkou podzídku a potom ovaluje hlínou, s plevami smíchanou, každou jednotlivou obruč tak tlustě jak třeba. Když je dřevěná vazba dosti tlustě hlínou oplácána a při vrchu zavřena, urovná se, jestě jednou potře hlínou, očistí a naklade do ní oheň, který v ní dva i tři dni hořeti musí, než hlína vyschne a stvrduje. — Po vytopení se pec uvnitř vymaže a zevnitř obílí. Topení je z venku. V peci té peče se chleb a v zimě topí. Drží dlouho teplo. — Mimo pec je v izbě lože, strakatými poduškami pyramidálně vystlané, jedna neb dvě malované *lády* (truhly), *sudeň* (police), stůl a několik židlí, někdy jen hrubě stesaných. — U katolíků po stěnách v průčelí obrázky svatých, a při polici nádobí visí, u Luteránů jen velmi čistě chované nádobí rozličného druhu, ve zvláštní almárce pak, neb stolku, aneb i za příčním trámem ve stropu bývá bible. — Podlaha je z hlíny utlučena jako mlat; na svátky se postelete senem. U možnějších viděti i *desky*. Při stavení je chlév na krávy, chlívek na ošípané, otevřená kolna na pluh a vozy, a leda ještě studně s váhou a okovem; stodol

není, poněvadž se obilí nemlátí. Ohraženo je každé stavení nízkým, buď z hlíny splácaným, buď živým plotem. — Bývají také i u *sedliackých* chyší sady, ale žel bože! jak pčstěné. Pod okny u přístěnku *lávka*, buď jen z hlíny splácaná, ani drnem neobložená, aneb kus klády. Ve městě jsou pořádné lavičky přede dveřmi, neboť je to spůsob, jak se setmí, že vycházejí gazdiny ven, a na lávkách sedíce *shovárají*. — Velmi čistotné jsou gazdiny cikánské, a největší nepořádek a nečistota panuje mezi Židy. V ulicích pobočných jsou baráčky, které se pazdernám podobají a nikoli obydlí lidskému, a přece v nich mnohdy četná rodina bydlí. V čas *pluště* (deště) stává se, že takový hliněný barák rozmokne; není to řídký úkaz. Majetník nechá tu hromadu hlíny ležet a vystaví si vedle ní jiný barák, to ho nestojí tolik práce, jako kdyby měl tu hlínu odvážeti. V staveních z těhel drží se velmi rádi *mravenci* a nedají se vypudit. Obyčejně jich není vidět, ale jak se přinese něco sladkého, ovoce, cukr a dokonce med, v okamžení se hemží až černo, že neví ani člověk, odkud přišli.

Ďarmoty jsou po Uhersku známy, že je tam mimo Debrecín nejvíc bláta, což v skutku pravda. V čas pluští bláta po kolena, v čas sucha prachu nad kotníky; člověk neví, co je horší. V Debrecíně jsou ale spoň lávky podél domů, aby lidé v bahně neutronuli, ale v Ďarmotech si takovéto všeobecné potřeby nikdo nevšimne; nechť každý hledí přebrodit se jak může. Proto musí i ženské vysoké boty nositi, jinak by za mokrého počasí ani přes ulici nemohly. Že tolik bláta, tot jest pro velkou nečistotu v ulicích, že se

nikdy staré bláto nevyváží. Všecka smetí, stará sláma, makoviny, plevy, zeliny i zdechlina hodí se jen na ulici. Vidíš po ulicích celé hromady smetí, a na nich roste brambor, klas obilný, bob i někdy okurky; všude i v hlavní ulici tu jáma, tu kámen, že by jím ani chlap nehnul; to vše se přejede a obejde. Každá ulice má také svou obecnou kaluž, obyčejně v prostřed ulice. Do té louže vtéká mnohonácte stružek a struh z okolních domů, a když delší čas neprší a louž nemá žádného odtoku, stojí zkažená voda v ní, až se celá zelenem potáhne a zapáchá; ale to nikomu nevadí, ani kuňkání žab v uličních kalužích.

Před božím tělem obyčejně zasypou služky močály, alespoň v hlavnějších ulicích, pískem, a shrabou ulice, ale za dva tři dni starý nepořádek. Kdyby uliční psi, jichž je v Ďarmotech množství, smetí neroztahali, a volové je nezašlapali a vítr neroznosil, musel by člověk, chtě po ulici jít, dříve se prokopávat. Když potom několik dní prší, je po všech ulicích moře bláta. Největší močál je pod luteránským kostelem, odpola zarostlý sítinou. Okolo něho jsou nejvíce baráky Židů a nejchudšího lidu. Tam panuje zimnice celý rok. V letě vidíš tu před chyšemi u samého kalu choré na slámě ležeti a na slunci se vyhřívati. Že kaly tyto a nečistota po ulicích hlavní jsou příčina panujících tam zimnic, tomu nikdo nevěří, a proto se to také nevyšuší. Když bývají již příliš veliké výmoly na hlavní ulici, kudy i silnice k Lučenci vede, vysírají se *rabové* (věznové) na správu cest. Ti nakladou do jam čečiny (chváje), vyplní je pískem a to je celá správa; jak přijde deštiček,

spláchně písek a holá chrastina vyčnívá z jam, že si v tom dobytek div nohy nepoláme. Co ulice Ďarmotské poněkud krášlí, jsou akacie porůznu rozsázené, zvlášť v máji když květou.

U samého města, konec cikánské ulice, za luteránským kostelem, jsou *cinteriny* (hrbitovy), luteránský a katolický. Mezi oběma vede cesta do polí do dědiny Patvarce. — Při katolickém hřbitově u samé cesty měli svoje ležení diví cikáni. My u nás zvykli jsme viděti svaté pole v každé malé obci ošetřované a ozdobené všemožnou pečlivostí; hroby svých milých zemřelých má každý v úctě. Tak tomu není v doleních stolicích Uherska, a málo v kterém místě najdeš hřbitov tak opatřen, jako na horním Slovensku nebo u nás. Aby hřbitov trochu dále od města byl a na příhodném místě, na to se neběre žádného ohledu. Tak i v Ďarmotech je při samém městě na blízku velkého močálu, že pro mokrost na některých místech ani pochovávat se nemůže, a jen dvacet kroků výše bylo by nejpěknější položení bývalo. Ohraženy jsou hřbitovy, jakož i všude jinde, příkopem (*járkem*), který místy není ani tak široký ani hluboký, aby dobytek okolo chodící aneb se pasoucí na hřbitov se nedostal. Ovšem strana od hřbitova je osázena kustovnicí (*lycium*), z níž tam obyčejně ploty se dělají, které lid *živá pasieka* jmenuje, ale kusem je hustá jako plot, kusem nic. Hřbitovy ty podobají se hájům; tu stojí hromada stromů (skoro samé robinie), pod nimi chrast, tak že člověk prolezti nemůže; tu zase stojí jednotlivý strom neb keř, a zase kus prázdného místa, na němž obyčejně nejvíce hrobů. O se-

řadění rovů není řeči, a jako na ulici, tak i tam, tu pahrbek, tu jáma. Je tam vidět i několik kamenných pomníků a železných křížků, ale z dřevěných křížků a vroubení obyčejně jen kusy, neboť ty před cikány neobstojí, záhy se jim to hodí na oheň. Zpomene-li milující srdce a ověnčí-li hrob kvítím, je-li krásné, zajisté na něm nesvadne; jestli si je pasák za klobouk nedá, ozdobí se jim cikánka. Příroda jedině zdobí nejpěkněji opuštěné tyto hroby. Časně z jara obloží je zeleným pokrovcem a na ten sází jiné a jiné kvítí od jara do jeseně. Tu na nízkém rovu místo pomníků keř šípkový, na jiném *orgovan* (modrý bez), neb husté loubí *svitu* (*clematis*), jehož hebké větviny od keře ku keři se pnouce pěkné oblouky tvoří. Tu zase pokryt jest rov květoucím *brliensem* (*barvínkem*), ozdobou to nevěst; a kde ani kříčku zeleného, kde i tráva uvadla, tam červená se vysoký bodlák, aneb *dzievana* (*divizna*) šedý svůj list rozkládá po rovu, štíhlý zlatokvětý prut vypínajíc do výše na místě křížků neb studeného kamene. Vysoko pak nad hroby klenou se ratolesti pěkných robinií, obsypaných v máji tisícerým bílým a růžovým květem. — Na luteránském hřbitově je dřevěná bouda, měla to snad býti márnice, ale prozatím slouží v čas nechvil cikánské rodině za skrov, kostnic jsem nikde neviděla, bezpochyby že se kosti nevykopávají. Ptášli se, proč si hřbitovy neohražují, odpoví ti Maďar: „Jest to spůsob židovský — ale Maďar miluje volnost a svobodu i po smrti!“ — Slovák poví: „Ne proto, ale že by se mu nechtělo o soudném dni přes zed lézt.“

Živnost.

Jako vůbec v nižném Uhersku domácí lid více hospodářstvím než obchodem a řemesly se živí, tak i v okolí Ďarmotském. — Obyvatelstva na prostranství půdy není mnoho, na 75 %, mil, jež Novohradská stolice má, počítá se 190,310 duší; — země i při špatné správě, dává přece hojnost všeho, — že kdyby i popel zasil, říkají lidé, žito z něho zrosté, a tak každý tolik poživý má, kolik na rok potřebuje, i odprodati může, pakli by chtěl. — Nádhera mezi obecným lidem nepanuje v ničem, jak praděd jejich bydlel, tak posud vnuci bydlí, jak on se nosíval, nosí se oni, co on jídal, jedí oni, a co on dělával, dělají také doposud. Majíce tedy tolik, co potřebují, necítí nutnost vyhledávat si prostředků k lepšímu všeho zužitkování, a protož také nepracují lěč tolik a to, čeho jim nevyhnutelně třeba k životy. Madař už dokonce jen tolik, co musí. — Proto také obchodníci a řemeslníci nejvíce cizí jsou, zvlášť některá řemesla a živnosti. — Tak mají hostince (Neudég-fogádo) skoro všude po Uhřích Němci a Slováci, krčmy a vinopalny jen Židé najmuté (v arendě). — Za minulých časů měli páni na svých gruntech následující práva: vaření a vyprodej piva i pálenky, hostince a krčmy, krámky kupecké po dědinách, sekání masa a užívání mlýnů. Jen páni stavěli pivováry, vinopalny, hostince, krčmy, mlýny a jatky, a ty pak pronajímalí (do arendy dávali) tomu, kdo dal víc. Tudy skoro všeobecně vinopalny, krčmy a krámky kupecké do rukou Židů se dostaly, hostince najímalí.

Němci a Slováci, na pivováry Češi neb Slováci příšli, mlýny Slováci, a nejspíš ještě jatku Madar najmul, neboť řemeslo řeznické jediné je, na které se dá. — Ďarmoty od mnoha let již patřívaly pod patronát dvěma pánum, hraběti Zichy'mu a baronu Balašovi. Prvnějšímu připadla polovice co dědictví po ženě, rozené Balašové. — Proto se jmenují také hostince v hlavní ulici, naproti sobě stojící, jeden podlé Zichy'ho, druhý podlé Balaše, a tak dělily se o všechna práva. — Jatky jsou též jen dvě, což málo je na tolik obyvatelstva, když se pomyslí, že i chudý skoro denně maso jídá. — Nejlépe to viděti každé ráno, když se čeleď sejde pro maso, obyčejně všickni najednou. Do půl ulice jich stojí před jatkou, a jeden křičí víc než druhý, a každý chce být první. — „Tri funty hoveziny!“ křičí Slovačka, a hned ji překřikuje Madarka „ét funt barany hús!“ — a takový křik a rámus je každý od boha den, a někdy se pranicí končí. — Toho si *mesar* pranic nevšímá, pomalu odsekává maso kus za kusem, odbývá koho chce, a když se na něj s košíky dobývají, položí sekuru a neseká, dokud neumlknu, anebo začne teremtetovat a hrozit, že zavře jatku a odejde.

Kupci, mající pěkné krámy a rozličný tovar*), na váhu i na míru jsou naskrze Srbové; — obecný lid nazývá je Ráci, (Madar je *Görök* jmenuje). Panuje přísloví „že žid přelstí křestana, cikán žida, ale Rác že přelstí deset cikánů.“ — Jsouť co kupci věhlasní,

---

*) Tovar je všecko zboží kupecké, a zboží je vlastně jen obili.

a naskrze lidé zámožní, požívají vůbec veliké vážnosti u všeho obyvatelstva. — Ačkoliv každý jak maďarský, tak slovensky a mnohý i německy umí, přece mluví mezi sebou jen srbsky. Také děti po srbsku vychovávají. Jak jim synové odrostou, posílají je do Peště, do Somboru do učení na kupectví, a kteří do škol jdou, mimo Pešt do Karlovic neb Nového Sadu. V krámech mívají za pomocnýky Srby. Také v manželství nevstupují s jinými, při čemž by dokonce i náboženství jim překáželo. —

Mimo kupce jsou i holiči (barbíři) Srbové; barbíř je velmi důležitá osoba, druhý po lékaři, neboť on neholí jen hlavy a brady, ale zastává i službu hojiče dle práva starodávného zvyku. Trhá zuby, sází pijavice, baňky, sází dětem *drobnice* (neštovice) místo lékaře, zavazuje rány, jichž nejvíc od potlučení koňů bývá, a o jarních trzích si lidé dvěře podávají, aby jim *žílu sekal*. Je víra u obecného lidu a ba i mnohých moudrých lidí netoliko v Uhřích, že si má každý člověk dát krve pustit, zvlášt na jaře, aby předešel rozličné nemoci, které všechny od krve pocházejí. — Protož z jara staří, mladí, neptajíce se či to dobré, či nedobré, pospíchají jen k *barbírovi*, aby jim sekal žílu a krve pustil do vůle, čím víc, tím lépe. Byla jsem očitým svědkem, že holič v Ďarmotech mladému muži, který všecek květoucí k němu byl vešel, tolik krve pustil, že omdlel. Když ho vzkřísil, povídal mu, aby si z toho nic nedělal, že to neskočí, že nedostane alespoň žádné nemoci. — Toho si nikdo nevšimne, ač se to děje před očima krajského lékaře; je to již zvyk! — a kdyby i některý

sedlák z toho smrt měl, nevidáno, byl to jen sedlák. Dle zákona holičského pořádku v Levicích (Lévenz) od r. 1700 musel každý tovaryš, který chtěl za ministra přijat být, udělati dříve mistrovský kus, uvařiti šestero mastí a sice: 1. Deak villum magnum. 2. Sperment ranarum. 3. Máz dobrého Aegyptiacum. 4—5. Zelenou a žlutou mast a driak malinový. 6. Mast bílou. — K vyvedení mistrovského toho kusů dostal lhátu 14 dni. Mezi tím časem kdykoli k vaření těchto lekvarů přikročiti chtěl, dříve pořádek svolati musel a pořádným obědem mistry uctiti. Jestli se mistrům obědem nezachoval, musel zaplatit 12 zl. pokuty. Za nepodaření mistrovského kusu také 12 zl. Potom musel vystrojit hody a co možná nejlepšími jídly mistry uctiti; za nepodaření hostiny musel dát pokuty 24 zl. Druhý den po hostině složil přísahu na zákon cechovní, a musel každému mistru dát dukát. Pomocník mušel vždy být mistrovi k poručí, a pod pokutou 3 zl. nesměl z domu vzdáliti se bez povolení mistrova. Při pořádkových schůzkách byla povinnost nejmladšího z mistrů, dávati pozor na starší mistry, když by se opili, aby nedělali křiků; a druhý den musel jim o všem zprávu podat. Také bylo všem mistrům i tovaryšům přikázáno, každou neděli do kostela jít, pod pokutou mázu vína. Také určitou taxu měli za některá léčení. Když byl pacient těžce raněn, nesměl se ho mistr dotknouti pod pokutou 4 zl., dokud nesvolal celý pořádek; k těžkému léčení patřilo porouchání čelistí, pleci, uřezání ruky neb nohy. Když si netroufal holič pacienta léčiti a pořádek k němu svolal, musel pacient

pořádku 1 zl. platiti. Při porušení mozkové blány svolal se také cech, a pacient musel hned za rozšíření lebky tolar zaplatit a druhý den při ohledání zase tolik (totiž, jestli pod katovskýma jich rukama nezemřel). Když raněný od jednoho zavázati si dal ránu, nesměl ho už druhý do léčení přijmouti pod pokutou 2 až do 12 zl. Taktéž za vábení k sobě pacientů platila se pokuta od 2 do 4 zl. Kdo při otevřené pokladnici (ládě) zaklel, zaplatiti musel 2, kdo při zavřené, 1 zl. pokuty. Mistry do cechu zváti chodil jeden z tovaryšů, a na znamení, že od staršího poslán je, musel břitvu při sobě nositi a každému mistru ji předložiti. Doposud se barbír k honoraci města počítá.

V Uhřích nejsou řemesla po venkovských městech, zvláště na dolení zemi, tak hojně zastoupena jako u nás. Příčina snad v tom leží, že tamější lid mnohem méně potřeb má než u nás, vyjmouc možnější a vyšší třídu; zvlášt selský lid mnohem skromněji žije, a nedá řemeslníkům a obchodníkům tolik utržiti jako u nás. Co potřebuje pro dům i svou osobu, dílem se doma udělá, dílem na výročních trzích koupí od domácích průmyslníků slovenských. Tak se přiveze na trh všecko dílo kolářské, stolařské, bednářské, skříně, lžice, vřetena, vařečky, i *mažjary**) dřevěné, ze Zvolenska a Gömörska, z dědin pohoršských mezi lesy, kde se to vše dělá, a po trzích daleko do země rozváží. Kolářů je mnoho v Novohradské i Gömörské, kteří kované i nekované vozy

*) moždře.

zhotovují a rozložené na trh přivážejí. Někdy není na takovém lehkém vozíku ani lot železa a nezřídka si ho gazda sám udělá, jakož i všecku tesařskou a mnohdy i zednickou práci. *Murárové* (zedníci) jsou jen více pro město. Kovář je v každé skoro dědině, ačkoliv mnoho co dělat nemá, neboť koně se jen kovají, když na delší cestu jedou. Pokryvače také sedlák nepotřebuje, nechť už došky nebo šindelem kryje. Věci od železa, nože, kosy, klince, lemeše, to vše se přiveze z Gömörské. *Hrnčiarů* je mnoho v Novohradské, M. Hontě, Zvoleni, kteří na dolení zem jezdí, dílem po trzích, dílem prodávajíce po dědinách na výměnu za zrno. Za žejdlíkový hrnek žejdlík žita neb pšenice. Na ten spůsob i ovoce prodávají ovocnářky od Krupiny. Tak i *voskáři* po dědinách od gazdin vosk za jehly, stužky, prsténky a podobné věci vyměňují a do Pešti zavážejí.

Kůže vydělávají se pěkně v Gömöru a v Trenčinsku, zvláště korduan černý a červený na čižmy. Jeť i mnoho *krzňarů* (kožnínků) a *uzdárů*, poněvadž sedláci i selky v zimě — někdy i v letě — kožichy nosí, kožená kožišinou podšitá oplecka, a vesměs opasky. Široké selské klobouky, *kalapy*, přivážejí na trhy kloboučníci Radvonští v dlouhých sudech jako v troubách jeden do druhého strčené. — Sukno hrubé, mocné, tak zvané halenové, z něhož sedláci mají kabanice, širice a gatě zimní dělá se nejvíce v Gömöru a Nitransku. Měří se na *siahu*. V starých listinách jmenuje se *pertyka*. Ostatní oděv je u muže i žen, mimo vlněné nedělní sukně a některé dívčí okrasy, jen z plátna konopného, a kde len se daří,

jako v Liptovské, z Inéného. Toto odvětví hospodářství je úplně v rukou žen, od zasetí až do ušíť. Není to řídký úkaz na Slovensku, viděti i měšťanskou dceru za *krosmem* (stavem) aneb dokonce u přeslice seděti. Dopoulosmějí se tkáčům, že je chlapa ne-hodno, učiti se ženské robotě. Čipky (krajky) přivážejí Zvolenští čipkáři na jarmarky; pěkné, tenké plátenko na tíska (hoření díl košile) Liptováci a Oravci, *malovaný ručník* (strakatý šátek) se koupí třebas u žida. Mnoho se nosí, zvláště ženy, z modrého plátna, jež se také na jarmarky přiváží a druhdy na mnoze v Bystřickém okolí barvilo. V krajině Ďarmotské jmenují takové modré plátno *svetlo*, (koupila som čtyry ryfy [lokte] svetla na fertušku). Tak i šmolku, modrý kamínek a každou podobnou barvu *svetlo* zovou.

Čižmy, jež nosí ženy i muži vesměs, šije čižmár; pro pány a paní šije obuv *šuster*, obyčejně Čech nebo Moravec. Tak je i *hrubý krajcier*, co šije kabаницe, širice a gatě pro sedláky, a *panský krajcier*, co šije oděv pánum a paním; bývá též vždy Čech, jen že se nikdy za Čecha nevydává. Obyčejně, dokud nepochytíl trochu madarčiny, vydává se alespoň za Němce; jestli mu i na rozum padne, dát si madarský štít, přivésiti k jménu českému madarskou koncovku, potom je hotový *Madar ember*. Jak je mistrem, již sám nepracuje, ale každý den jde do *kavéházu*, a *robí parády*, jak Slovák říká. V společnosti se panský od hrubého krajčího a šuster od čižmára liší, ale proto patří do jednoho cechu. Za starodávna bylo řemeslo čižmárske v Slavonii v opo-

vržení, že si gombárský*) tovaryš nesedl v hospodě vedle čižmára. Čižmáři v Staré Turé museli při vstoupení do cechu složiti 20 zl. a *poriadnu hostinu* přistrojiti, z dvacatera jídel, která se o pořádku ustanovila. Kdyby pravě *kantry***) padly na ten den, tedy dvacatero jídel postních, ale prý, kdyby ryb právě nebylo, že se může třeba *morjak****) upéct. Také měli přikázáno v cechovním zákonu, aby když o pohřbu rakev nesou, neutíkali, ale zvolným krokem šli. Do schůzek aby vždy učesaní, umytí a pořádně přistrojení přišli, mnoho nešnupali, a šátky aby ne-nechávali z kapsy ven viset. Musí tedy ta rychlosť od starodávna již v Ševcovské nátuře ležeti, neboť i v Čechách přisloví: běžíš jako švec na jarmark. Také měli v cechovním zákonu, že se musí každý mladý mistr do roka oženiti; který se do roka neoženil, platil 2 zl. pokuty; pokuta se každý rok o dva zlaté zvyšovala, dokud se neoženil. Podobná pokuta byla i u jiných řemesel zavedena, a říkali tomu „*bejč peníz*“ (mad. bikapénz). Za dřívějších časů ale nemohli asi krejčí parády robit; tot pořádkový zákon krejčů Filekovských od r. 1674 ukazuje. Od dvou hodin s půl noci až zase do devíti večír museli pracovati, a dostávali na týden 12 uherských. Šití ale v neděli bylo pod pokutou 50 uherských zapovězeno. Krejčům v Sv. Benediktu zapovídá se v pořádkovém

*) Knoflikář.

**) Postní dny.

***) Krocan.

zákonu od r. 1718, aby žádný do cechu bos nepřišel, ani ozbrojen, pod pokutou 4 vídenských.

Vyučení stolaři, zámečníci (*slosiar*), soustružníci (*tokár*), klempíři (*plechár*), a hřebenáři jsou nejvíce Češi a Moravci. Medovníkář (pernikář) je v každém městečku, obyčejně i cukrář; Maďar má rád sladké lahůdky, a Slovák medovinu, kterou zvláště dobrou v Gömörské dělati umějí. — Také medovníky Gömörské jsou vyhlášeny, a špatný by to jarmark byl, aby nebylo medovníkářů. Pekařů je za to málo, zvlášť v Ďarmotech, proto že se v domácnostech větších denně čerstvé bílé pečivo peče, a obecný lid má dostatek chleba. Maďar má rád chléb pšeničny vysoký, bílý a měkký, Slovák raději žitný. Obojího je každodeně na trhu dostatek. Ob den přijíždějí Vacovské pekařky (*selky*) a přivážejí na voze chléb, krásný, bílý jako žemle, který buď v celosti, buď na kusy na voze prodávají. Černý chléb přinášejí okolní selky; po celý den mají ho na lávkách vyloženy, a když neprodají, zůstanou na voze přes noc, až druhý den doprodají. Každý, kdo chléb koupiti musí, koupí od těchto žen, a proto mají pekaři malý odbyt. Nesmím zapomenouti *oblokára*, osoby to někdy velmi žádoucí. Jej i sklenářů ve městech, ale jsou to nejvíce Židé, a více obchodníci se sklem, než řemeslníci, ač i za dobré zaplacení okna zasazují. Ale gazdinky, když se okno rozbije, raději je papírem zlepí, a čekají, až slyší na ulici volati „Dajte spravovat obloky!“ Tu z oken a dveří na něj volají, a on každému poctivě poslouží, pánum i sedlákum. Jsou to nejvíce Oravci, ježto do Novohradské i dále na dolní zem chodí.

Krosnu se klem na hřbetě, hůl s sekerou v ruce, krpce, plátěné nohavice, hnědou halenu na bedrách, kulatý klobouček s bílou šňůrkou na rusé hlavě, tak chodí po městech a po dědinách až na dolení zem. Drátaři nejsou v doleních stolicích Trenčané, co do Čech chodí, ale Rusňaci; mají celý hnědý oblek jako kapucíni. Když se za čas jednou roznese po dědině pronikavý hlas píšťalky, shánějí gazdinky kde jaký hadr — a na dvoře octne se *hadrář*, píšťalku na šňůrce kolem hrudla zavěšenou, na hřbetě *vreče* (pytel) a v tašce jehly, nitě, náprstky, olověné prstenky pro děti, začez hadry vyměňuje. Mlynářství je v Uhřích na nízkém stupni, a takých mlýnů, jako u nás v Čechách, v Uhřích nevidět. — Mlýny i na velkých vodách, Tise, Dunaji, jsou na jeden, dva kameny. — Na mnoze jsou ještě mlýny ve městečkách, jež kůň táhne a leckdes po dědinách i ruční. — Mlynaři jsou obyčejně sedláci, a vždy jen nájemníci mlýnů, poněvadž mlýny pánum patří. — Tak jsou i větší pivováry jen na komorních panstvích a ve velkých městech, ostatně jen malé, na tři, čtyry sudy. — Větší obyčejně Bavori v nájmu drží, malé židé a někdy Čech neb Moravec. — Vůbec je ale pivo špatné a málo se pije, dokonce na dolení zemi, kde víno panuje. Mnoho pálenky se palí, žel bože přemnoho! — Arendatori velkých pálenic jsou naskrze židé, jakož i všechny krčmy v nájmu drží. — Běda sedlákům, kde žid krčmářem, kramářem, páleníkem! — Také se mnoho pálenky po domácku palí, zvláště po dědinách; — kdo si ji chce doma dělati, žádá za dovolení u své vrchnosti, a složiv 2 zl. daně dostane

dovolení, tolík, co by pro dům spotřeboval, si napáliti.

Právo to doposud trvá, jen že musí nyní u berního ouřadu se ohlásiti, akcís zaplatiti, a smí jen z vlastního obilí páli a nic více než dvě vědra. — S pálením pálenky zabývají se nejvíce slovenské gazdny, a dělají pálenky ze žita (nejobyčejnější), ze sliv (slivovica), z broskových jader (*persika* zvanou) z chabzí, (*sambucus ebulus*), z boroviček (jalovce) a z trnek, velmi trpkou, která se pro vytrávení žaludku pije. — Je to veliká čest pro gazdinu, když umí dobroù slivovici, persiku a jiné ty pálenky upáliti. Slovenky jsou vůbec velmi pracovité a vtipné. Nejen že hospodářství tak rozumějí, jako jich mužové, s kterými zároveň pracují, a že skoro celý oděv samy si napředou, utkají, ale ony si ho i ušijou a *nareší* (ozdobí) velmi pěkně, zvlášt košile, — V Novohradské je mnoho mokřin, zarostlých sitinou; z toho pletonu (též nejvíce ženské) pěkné košíky malé, jež šíatryky zovou. — Také dyňové láhve (čutory) oplétají sítim, a jiné ještě věci k domácí potřebě.

Rohože přivázejí se od Tisy a také *sopún* (mýdlo) od Debrecína, s jehož vařením se též ženské tam nejvíce obírají.

Židé vedou obchod v rozličných věcech; jim je vše dobré, jen když dost malý osoh z toho vyplývá. Nejvíce vedou obchod s tovarem rozmanitého druhu, v obilí, víně, v koních, a který má dosti peněz, půjčuje na úzenu, jak Slovák říká, nejradiji ale jsou arendátory krčem a vinopalen. Řemeslu se žid neucí, leda sklenářství, vůbec nečemu lehkému, aby se

nestahal. — Maďaři se též řemeslu neučí, leda řezníkem; nejraději je Maďar gazzou a husarem, a muší-li sloužiti, čikošem neb kondášem (pastýři koní a sviň). —

Není tomu ani sto let, co se v Uhřích hudebnické umění za nepočestné zaměstnání považovalo. Roku 1785 dostali kameníci a zedníci Levočští od cechu příkaz, aby se v zimě, když je méně práce, žáden nezanášel *praci nepočestnou*, jako: *vyhrávání po krčmách, při svatbách atd.*

Doposud není způsob mezi Maďary učiti se hudbě; teprv poslednější léta, co fortepiano mezi zámožnými trochu do mody přichází, ale chléb si tím vydělávat považoval by Maďar za snížení. K čemu by se měl sám s učením lopotit, k tomu je cikán! — Slováci mají mnohem více smyslu pro hudbu, ale ani mezi nimi se tak nepěstuje jako v Čechách. Mají ale Slováci kolikero krásných varhan, od znamenitého stavitele varhan Podkonického Michala. — Kostelní hudby není, mimo hlavní města a kde biskupové svoje vlastní kapely drží. — Obyčejně se při mše píšeň zpívá s průvodem varhan i v katolických kostelích, a jen na velké svátky zavolá se na kruchtu několik cikánů, aby zatroubili a zabubnovali intrady. — Tak i v Ďarmotech na varhany hrával cestář, Čech, dosti špatně, ale jiného nebylo. — Přechody jeho byly obyčejně melodie czárdášů. — Poslední léta přišlo tam několik Čechů úředníků, a pomocí cikánů zřídili přece trochu muziky na kruchtě. —

Hudebnici po celých Uhřích jsou cikáni. Národní muzikant Slováků, nejvíce pastýř, je *gajdoš* (du-

dák). — Cikán je rozený muzikant; *hoch* jen *odzemek*, a již začína se učiti na některý nástroj pískati, potom na housle hráti, na troubu troubiti, a tak pokračuje, až se z některých stane umělec, aniž by noty znal. Mimo fortepiano a varhanu naučí se cikán všem nástrojům sám od sebe a bez znání not; z partesů nikdy nehráje, jen dle sluchu. Jednou zapívej před ním píseň, jednou zahrej pochod, už ti to bude hrát, a na píseň nejpěkuješí variace. — Nejmilejším nástrojem jsou mu housle; jsou mezi cikány znamenití mistři na ně, jako bývali před lety Bihar v Jagru, Barna v Pešti a znamenitá houslistka Činka-panna, na něž Maďari s nadšením zpomínají. — Poslední léta pověstným se stal Bunko. Houslista obyčejně vede sbor, a udává thema. Sbor záleží obyčejně ze čtyř, osmi neb dvanácti hlav. — Takové sbory hrají obyčejně v lázních a na bálech ve větších městech. A byť i nehral uměle, každý houslista kraje čistě a s výrazem. — Zvlášt libeckně znějí cikánovy housle večer, kdy všecek v hru pohroužen melodie z nich vyluzuje, tu plné vášně, hned zase plné sladkosti, jakoby s nebe padaly. — Člověk poslouchá sladkým tím kouzlem omámen, a poslouchati by nepřestal. Madar neslyší žádné hudby tak rád, jako cikánské, a dokonce když mu hraje pochod Rakóci'ho a czárdáš, tím ho může do pekla vésti; k smrti zarmoucen kdyby byl, jak cikán zahraje, jakby mu ohně do žil nalil, a housle cikánovy přivábily již nejednoho matičina synáčka „na vraného koníčka“ — Bez cikána neskončí se žádná slavnost, nižádná hostina. —

Mezi plemenem cikánským je muzikant za aristokrata považován, poněvadž si čistě chodí, svou chyši má, pořádnou domácnost vede a s pány záchází. V Ďarmotech je jich také několik rodin, mají velmi čisté chyše, gazdiny cikánské se čiště nosí, jen že mají vždy něco na sobě, čím se od jiných liší, jakož i cikán nad jiné miluje červenou barvu, nápadný šat, a na něm hodně šnůr a lesklých knoflíčků. Říká se, že je cikán nejpysnější, když má červený plášt. Jsou mezi nimi velice krásní mužové, též i mladá děvčata některá jsou rozkošná, co ženy ale záhy krásu tratí. V starí jsou někdy opravdové strygy, na něž strach se podívati. Nejeden krásný cikán požívá přízně velkomožných pánů, a hraje v jejich společnosti nejen co muzikant, jakož i chytré, pěkné cikánky. Toulaví cikáni jsou pro lenost, nečistotu a ošemetnost v opovržení. Na Slovensku se vůbec říká místo lháti a lež *cikániti* a *cikánstvo*. Takovému tuláku bys mohl vystavěti zlatý palác, a v něm co srdce ráčí, on přece uteče pod šíré nebe a bude raději žít bídně jako uliční pes, než by zůstal mezi čtyřmi stěnami zavřen. V Ďarmotech vystavěli rodině, ježto u hrbitova své ležení mívala, barák, a zřídili jí to. Šli tam cikáni, ale večer lehlí všickni na dvůr a ráno odešli na své staré místo a rozbili *šiator* (stan) při starém ohništi. Nekolik hrnčoků, *somař* (osel) nebo stará herka, *taliga**)^{*)}, psíško, jsou jejich jediným jméním, a několik kousků

*) Dvoukolový vozík.

šatstva rozličného vzoru, jak se říká, každý pes z jiné vsi. Tak jezdí po dědinách, otrhaní, polonází; děti v letě zcela nahé po městě běhají. Když něco vyzebrají, a kde co mohou ukradnou, vrátí se na svoje staré stanoviště. — Od jara do jeseně netrpí nouzi; drůbež zabíhá do polí, zeliny všude na polích a vinicích hojnost, a cikán nemá velkou úctu před právem vlastnictví. Po dobývání bramborů napaběrkuje si jich do zásoby, ale když i ta vyjde, slunce nehřeje, požerné větry duchati začnou, zem sněhem zapadne, tu cikánu zle! A přece nehledá ochranné obydlí, ale raději všelikde se skryje na venku. Kde veliké stohy slámy na polích stojí, v těch udělá sít útulek, a v podzemnících žije přes celou zimu jako sysel. Podzemnice jsou hluboké díry v zemi, padolistím, mechem a slámou vystlané. Vchod do nich jde kolmo dolů; zavřen je dveřmi jen z desk zbitými a z vnitř slamou ucpanými. Když se uvnitř topí, dvěře se odšoupnou, aby dým mohl ven vycházet. Obydlí to podzemní je prý velmi teplé. Mnoho jich viděti u Edeleně. Také čikoši na pustách Potiských taková obydlí mají, jen že důkladněji zřízená, ponevadž v nich někdy i kolik let bydlí v letě v zimě. Někteří z těch toulavých cikánů jsou kováři, nejvíce v Trenčanské. Kují klince (hřeby) rozličného druhu, řetězy a podobné věci, což potom po dědinách prodávají. Ti prý rádi kradou železo. Z kovářů není žáden muzikant. Ženy rádi těží z pověrečnosti lidu, neboť věří lid, a nejen obecný, že cikánka umí po hádat, a více než jiní lidé zná.

V letě, v čas velkých paren, dělají toulaví ciká-

ni *těhly*. Sejde se jich více rodin a u břehu Iple rozloží se táborem. Ženy sedí okolo ohňů, vaří a záplatují, nahé děti prohánějí se po trávě; muži, na hlavách čepice, okolo kyčlí opásáni, jinak nazí, dělají cihly. Jeden vynáší písek z řeky v opálce, druhý v jámě u samé vody hlínu šlape, třetí séčku (řezanuku) chytá, čtvrtý do truhliček vtlouká, pátý v malé pyramidální hromádky rovná k vyschnutí. Když se na to člověk dívá, zdá se mu, že se někde v Kalifornii očtnul mezi ryžovníky. Vyschlé prodají gazdum k stavění; pět set za zlatý je obyčejná cena, ale někdy jim také zůstane z celé práce hromádka bláta, jestli náhodou déšť na ně padne.

Také *šerhou*^{*)}) je cikán, a povinnost jeho jedině ta, aby o velkých trzích na uliční psy pozor dával, by se neštěstí a škoda nestala, neboť je v Ďarmotech, jakož vůbec v městech na dolení zemi, mnoho psů pánů nemajících, kteří celý rok ve dne v noci po ulici běhají, se válejí i na ulicích plemení. Je to nejvíce plemeno chrtí. Co se vyhodí, seberou, celý den se potloukají okolo hostinců a jatek, do pole běhají, co mohou odnesou, a na ulici spí, dva i tři pohromadě. Kde dostanou jednou žrát, přijdou podruhé zase. Psů těch nevšímá si nikdo po celý rok; jen o výročním trhu je šerhova povinnost, choditi za nimi. Mát na ten den zvláštní šat, celý červený, a bývá to obyčejně mladý cikán. Chodí sice za psy, a psy za ním, ale jeden nevšímá si druhého a každý si hledí

^{*)} Pohodný, v Bystřici ja ša.

svého. Psi hledají, kde by co ulovili k zahnání hla-
du, a „cikán chodí okolo voza, kde by utrh kus že-
leza“ říká Slovák.

K stále těžké práci se cikán nehodí, aniž při ní vydrží, a proto těch, kteří se hospodářstvím zabývají, posud málo. V Novohradské stolici je malá osada cikánů v Zakale, a v Boršodské v Sv. Petru, dědiny to pověstné pro krádež koňů. Tam, praví se, koně pod jezdcem že ukradnou. V koních rádi obchod vedou. Před lety byl na dolení zemi bohatý cikán, kterýž silný takový obchod vedl, člověk prý poctivý a vážený. — Toulavý cikán kupuje koně nejraději za pět prstů a chmat. Když prý žid hory doly slibuje a cikán žerty provádí, tenkrát *Slováku utěkaj!* Žid mluví slovensky jen když musí, neraději ale německy, a k vůli prospěchu maďarsky. Každý cikán zná slovensky, maďarsky a svou hantyrku. Věrným manželem je cikán, pokud má ženu rád, ale laskavým otcem vždy, a neopustí rodiny. Jak se dítě narodí, pohrouží je do studené vody, aby se otužilo. Náboženství jsou nejvíce katolického, i toulaví dávají děti křtiti. Na dolení zemi k hranici sedmihradské jsou ještě sbory a osady cikánů, kteří mají svého vojdu a posud staré zvyky a obyčeje svoje zachovávají.

Okolí a hospodářství.

Půda okolo Ďarmot pozůstává z homoku drobného, místy červenou hlinou smíchaného, a jest velmi úrodná. Temperatura je též vyšší než v okolních údolích; v letě vystupuje teplo až na 30 stup., že lidé

za slunečního vedra v poli pracovati nemohou. Chráněno je údolí se všech stran nižším a vyšším pohořím. Na západ modrá se krásné pohoří Janovské, severozápadně od Janovských vrchů sklánějí se do stolice Hořanské vrchy Bereženské (Börsöny maď., Plzeň slov.). — Severně od Krupiny dolů táhnou se hory Hrušovské, nejnižší to výběžek Fater; severovýchodně od hor Hrušovských zdvihá se pohoří Javorovské, jehož nejvyšší vrchy Javorov, Ostrocký a M. Krivan hranice tvoří stolic Novohradské a Zvoleňské. — Jihozápadně od hor Janovských táhne se pohoří Novohradské, kde v malém jednom údolí nedaleko hlavní silnice, od Vacova k Čermotům vedoucí, leží pěkné zříceniny zámku Novohradu (Neograd), od něhož stolice jméno má. Jedna větev zabíhá k Vacovu, kde se končí nejvyšším vrchem Nasalem (Naszal), od něhož zponenáhla do roviny se sklání; druhou větví spojeno je s pohořím Čerhatským, jež zase s Karančským se spojuje, a tím s Matrou. — Na jih je krajina od Čermot nejotevřenější a v tu stranu viděti je z daleka osobitý, vysoký, velmi špičatý vrch Sanda, nejvyšší to horu Čerhatu, pod níž výborné, daleko pověstné víno Varallijaské roste. Na jihozápadní straně, skoro až k samému městu, táhne se návrší dílem porostlé břízou, dílem zorané. — Na nejvyšším místě čnívala ještě do nedávna šibenice o čtyřech sloupech, což bylo dříve u každého stoličného města první, co cizímu do oka padlo, poněvadž byly vždy buď na nejbližším vrchu u města buď před brmou postavené. Severovýchodně, za levým břehem Iple zdvihají se vrchy, porostlé na severní straně nej-

více cerem, na straně úslunní vinnou lozou. Jsou to nejnižší výběžky Javoriny, od Modrého Kamene dolů se táhnoucí. — Každý z těch vrchů má své jméno, tak je: Bjelý vrch (od vápence), Cerina, Čalman, Mankov, Budkov, Iliašovo,* čili grecký vrch a j. — Pod Cerinou v Podlužanech je minerální zřídlo a při něm koupel pro sprostší lid, noblessa městská jezdí do koupele as půlhruhé hodiny dále do Želovce (maď. Zsély), kde je silně železitá voda na koupání a k vínu, štiavica, která nedaleko u Sklaboně (Sklabonya) na louce vyvěrá. —

Širokou dolinu ohrazenou těmi vrchy protéká Iple, vyvěrajíc na branici Gemerské stolice pod vysokým Dielem. — Znásobená mnohými potůčky přijímá pod Filekovem Lučenku s Tuharkou, přicházející od hradu Haliče (Gács) a od Lučence, dále Strehovu, Dobrodu a Krtíži (*Kurtos*) přitékající od Modrého Kamene, Lokoši pod Ďarmotami; zesilněná plíží se svěžimi lučinami k Šahám, od Šáh pak velikými zákrutami vstupuje do roviny a u Sob do Dunaje padá. — Slováci nazývají Iplu *pluhová*, že voda její, vždy tmutná, mezi nízkými břehy tiše se plíží. Po lukách podél břehů stojí mnoho močálů, zarostlých dřelem vrbinou a sítím, v jehož houští z jara se ukryvá *vodní diouka* (*nuphar lutea*), dřem šarinou, nad níž se bělí chumáče vodní fialy (*butomus*). Břehy řeky obrostly

---

*) Ctyry poslední vrchy poukazují na Srby, zvlášť poslední, jejž i lid grecký zove. (Gorök zove Maďar Srba.) Čalma je v srb. turban, čapka, jakoužto podobu vrchol té hory má.

jsou hustým vrbovím, okolo jehož proutků rozličné svlačcovité květiny se otáčejí, v jejich houšti hledají baby kopřivu *mrtvicu* co vzácný lék, a chlapci *myší chvostík* (vrbka) co ozdobu na klobouk. — Tu zelení a červení se kus louky květoucím česnekem lučním porostlý, jež lid *hadie koren* zove a v pálence vařený co lik proti zimnici užívá; tu opodál bujnější konístrud, cikánkám známý, a u nejpěknější zelené pažiti pastvina husí, porostlá jedině stříbrozeleným *střieborníkem* (*potentilla anserina*), který se také co lék od lidu užívá proti zráče, zlé chorobě (padoucí nemoc). — Při cestách celé houštiny *kordounu* (*cardus crispus*, štětka), s kterým se v Uhřích obchod vede, a mezi přerozličným bylinstvem i bujně kříčky *pánbohova chlebíčku* (také ziliz — sléz), v němž matky křtičnaté děti kupají. Okolo křovin při cestách a na stráních, okolo plotů, pozůstávajících obyčejně z *turecké vrby* (kustovnice, *lycium*), ze šípku, modrého bezu, všude otáčejí se a celé loubys tvoří bylinky svlačcovité, zvlášt divoky chmel, psí víno, zdivočelá vinná loza a svit, (*clematis*), který celé křoviny dělá. — Po odkvětu trhají chlapci chumáče pýřitých holeňek a místo per za klobouk si je dávají. — Mnoho je také v okolí města jedovatých bylin, o nichž ale bohužel lidé nevědí že jsou jedovaté, a tak se stává, že se do roka nejedno dítě otráví, zvlášt *belianem* čili *mašlakem*,* jak ho také zovou. Kočové a voz-

---

*) Durman. Harant ve svém cestopise jmenuje mašlak opium; v staré písni slovenské povídá se, že Turci při dobývání Děviny svým vojákům mašlaku dali, aby smělého srdce byli. Viz Koll. Zpiev. II. M.

kové potírají v letě koně mašlakovou bylinou, aby na ně ovadice nesedaly. — Na vesnicích, když nemocný dlouho skonati nemůže, obkaedí ho mašlakem. Cikánky ho prý potřebují k jistým traňkům. — Roste velmi bujně, nejvíc po rumištích, okolo domů, při pletech, na mnohých místech celé prostranství jím pokryto je. Když palice uschnou a se rozpukají, chudé děti, které obyčejně při takových místech hrávají, vysypají sladká semínka na dlaně a jedí. Které se jich mnoho najedlo, nedojde obyčejně ani domů, a za pár hodin je mrtvé. — Obyčejně se myslí, že ho chytíl ošial od slunce (zapálení mozku).

Lesy jsou nejvíce listnaté, světlé, zvlášt lesů cerových mnoho, dřílem čistých, dřílem s *hrabem* (habr), javorem, klenem, jelší, břízou a jedlemi smíšených. Dub cer je strom sličný, vysoký, mnohem vyšší našeho dubu, kmene štíhlnejšího, při vrchu košatý. List je tmavější dubu obyčejného, užší ale delší, drobnějších a ostřejších výkrojův. — Žaludy též menší má než dub, tři i čtyry v jedné hroně shloučené, mísky jako mechem porostlé. — Zrají druhý rok a slouží za výborné krmivo vepřovému dobytku. Dubeňkami silný se vede z Uher obchod, a z *melia* (jmelí), jímž jsou větve obaleny, dělá se lep. — Dříví cerové se hodí nejlépe k stavění lodí, soustružníkům a truhlářům. Z jara je cerový les nejkrásnější. Pod stromy svěží pažit, mechem prorostlá, a na pažiti květin nejkrásnějších. — Tu vine se břečtan okolo kmene, tu pařez oplétá *černica* (ostružina), opodál běli se mytiště jahodníku, a vedle něho modrokvetoucího barvínsku (*brlien*), jakby nastlal. — V stínu libě páchnoucí konvalinky,

fialy, hyacinthy, lilie zlatohlavá, lýkovec a vzácné dentarie. Každý pařez, každý kámen obrostlý je mechem a lišeňkem, podivné arabesky tvořícím. V houštinách těch kryjí se ale ještěrice a hadi, jichž uštnutí se lid bojí. — Též i krovina hojnost; čilimansk (kozí jetel) pěkně kvetoucí, ranostoj (*cytisus nigri*), horní rybék, lesní višnička, dřín, mišpulon, břek, oskorech, mukyně a j. a j. viděti v stánu i na pokrají lesa. V krovinách pak na sta hnázdí slavíků, jichž libezený zpěv po celé jaro lesem se ozývá. — Na hustých vrchách kdouloň se rodí, morušeň všude roste a sladkého kaštanu je u Modrého Kamene (Kökkö) celý les. Když se urodí kaštany, bývá jich i přes 100 kyl (Prešburg. měrice). Mimo vinnou lozu rodí se ve vinicích i hojně ovoce, zvlášť peckového, *baraska*, marule, švestka, slívy, méně hrušek a jablek. — Na rolích daří se pšenice, kukuřice a zvlášť výborné žito (réz) okolo Ďarmot, tak že vždy o trhu ve vyšší ceně stojí. *Jarac* (ječmen) se málo seje. — Hrách v Uhřích se neseje, šošovica (*lenča* u Rusinů) zřídka kde, to dvoje přiváží se z Moravy, žltá kaše (proso) a tatarka ze Špíže. Za to se ale sází mnoho bobu. Zeleniny se daří rozličné. Len tam neroste, ale pěkné dlouhé konopí. — V zahradách, i těch nejménších, viděti alespoň jeden, ne-li více keřů ricinu, který jakoby tam byl zdomácněl. Děvčata pěstují si *tuberozun* (*Polyanthes tuberosa*), a z jara, když kvete, není děvčete aby ji v neděli nemělo v kyticici. Dohanu (tabáku) sází se doposud děti, ačkoliv se ho před revolucí více sázel. — Dohan potřebuje dobrou a dobře připravenou zem. Sedm- i osmkrát musí se každá

sazenička okopat, než trochu povyroste. — Když začíná do výše růsti, odlupují nejdřív listy nejzpodnější, největší sice, ale nikoli nejlepší. Později druhé listy, a po odpadnutí květu odlupují se listy nejhořejší, nejmenší sice, ale nejlepší ze všech. — Listy zavěsí těsně jeden k druhému na šňůry a šňůry pověsí obyčejně pod krov okolo stavení; v čase sušení dohanových listů některé chyže celé zelenými věnci ověšeny jsou. — Usušené skládají do hromádek a přes čtyry hůlky svazují, aby se nerozmrvily, tak přijdou do prodeje. — Druhy dohanu jsou hlavně: tabák obecný (*Nicotiana tabacum*), *N. rustica*, čili dohan turecký, *N. glutinosa*, čili vojenský, a *N. fruticosa*. — Nejlepší druhy dohanu jsou Dobročský (Döbröer,) Verpeletský, Košpalogský, Lettingský, Perešlenský, Žitnický v Geberské a Rybarský i Füseš Ďarmotský v stolici Novohradecké. — Okolo Tisy sází se nejvíce dohanu; má veliký, mastný list, ale je velmi mócný. Dělá se z něho tabák vojenský a šnupavý. —

Každé jaro, obyčejně v dubnu, vylije Iple rozvodněná rmutné svoje prudy na lučiny podél břehu se táhnoucí a zaplaví celou dolinu. — Po mnoho dní nemožno z města do vinic, ani když voda odpadne, neboť neodnesla-li i velký most, dva mostky přes močály vedoucí odnesla jistě, což není divu. Vždyť je i přísloví: uherský most, německý puost a polská modlitba, věc nestálá !

Jakmile voda odpadne, viděti v stejatých kalech cikány a chudé lidi se broditi, a řidicemi chytati číky (piskoře) a jiné ryby, kteréž tam zůstaly. — Dříve než se díry v cestách zanesou a mosty trochu

nalíčí, vysuší horké slunce homokový nános, a vítr rozmete ho na vše strany aneb do hromad svěje, a než se naděješ luka se zelenají. Travička skokem roste, „travička zelená, povýše kolena,“ jak si děvčata zpívají, a co nevidět nastane:

Kosba.

V Uhřích není též zcelení polí, ale není to ani jako u nás, aby si gazda na svoje pole co by chtěl a kam by chtěl zasadil neb zasil. Mají pole na dvě strany rozdělená, na jedné straně seje se jen obilí, na druhé sází se rozličná sadba, a tak se to ob rok mění; kde bylo obilí sází se sadba, a kde sadba obilí. Stranou dědiny na úsluní sází se dohan. — Tak i luka celého chotáru (dědinský okruh) v jednotě jsou, *mjetami* jen rozdělené, jež si gazdové kladou na znamení. — Jak nastane čas senoseči, přicházejí Slováci z dědin Hrušovského pohoří na kosbu. Celé řady jich stávají v hlavní ulici, kde si je gazdové najímají. — Některý gazda má už své jisté kosce rok co rok, kteří mu přijdou v určitý čas, aniž by se jich dohledávati musel. — Než se počne kosba, chodí hajduk s bubnem po městě a ohlašuje, že se počiná kosba; tak se ohlašuje i žatva, sklízení kukuřice a sadby, dobývání *krumpoly* (brambor) i vinobračky. —

Na svěžích lučinách nastane veselý život. — Tu jde dvanáct kosců jednou řadou, chlapi jako hory; kulaté klobouky na hlavách, okolo těla široké opasky, krpce na nohou, plátěné nohavice a krátké košile jest všecek jejich oblek. Krátké fajky v ústech držíce

krácejí krok za krokem ku předu, a když se jim lehce kosí, libují si, „že je travička povolná, že se jim pěkně pod kosu přikloňuje.“ — Hrabačky hrabou, dávají do kup, podávají na vůz a při vší té práci jim hrdélce jako zvonky zvoní. — Celé rozhovory vedou ve zpěvu; co jedna neví, druhá poví. — Tu chválí si děvče svého šuhaje jak je pěkný, že by ho nedala ani za „výsypok trávy,“ a jiná odpovídá šuhajovi, který jí hrozí, že se dá na vojnu: „Tak já tě, šuhajko, zabudnem lehúčko, jakoby do vody zahodil jablčko!“ — a opodál zpívají děvčata v choru smutnou balladu „o krásné Ileně!“

Na požaté louce hrají děvčátka „Hoja dunda hoja“ — chlapci *lámou kolesa*,* a větší chasa přináší robotníkům vody neb kyselého mléka v *krčahách***) pro občerstvení. Pacholci na nízkých žebřinových vozích seno bud odvázejíce, bud pro ně přijízdějíce bičemi práskají, neustále na koně a voly křičíce: Ej Róza! Sárman! (strakatý pták, mad. jméno koňů) — Hoj, betár, bogar (mad. jména volů: flamendr, chroust) veeee! — byť i dosti utíkali. — Když přijde gazda na louku, sběhnou se hrabačky okolo něho a jedna ho obváže šátkem neb kalounem okolo pasu; — musí jim dátí něco na propitnou, aby si mohly urobit „dobrou vuoli.“ Jeť ten spůsob i jinde na slovensku „gazdu vázati.“ — Když je vše sklízeno, udělají děv-

*) Kola v povětrii točit; z ruky na ruku, z nohy na nohu se přehazovat.

**) Žbánek, podobný kávové konvici. V hridle má cezátko, aby tam neřest nepropadla a v báni trubku, kterou se pije.

čata věnec ze sena, jeden z chlapců nastrčí si ho na tyčku a v čele ostatních, kteří nesou hrábě a podávačky, nesou věnec do gazdova dvora, kde na ně s večeří čekají. — Seno dá se buď do stohu, buď se uloží do *pajet*;*) *mlóza* (také *kosenko*, *otava*) když se klídí, dá se též do stohu. Že dobré nezustane, jsouc kolik měsíců na větru, slunci i dešti, netřeba povídati. — Po senoseči vrátí se horané domů, aby svoje práce odbyli, než přijde.

Žatva.

Říká se o uherské půdě, že vzejde *rež*, „kdyby i popel zasil!“ — Proto snad gazdové, spoléhajíce na úrodnost půdy, která i při špatném vzdělávání hojnost všeho rodí, nedabají o zdokonalování svých hospodářství. — Všecko se tak vede, jak se před sty léty vodívalo. Nejlepší mrva zůstane ležet na dvořích, po ulicích, a mnohem špatnější vyveze se na pole a té nemnoho. — Když se pole ledabylo zoralo, vláčí se roštím, jež přidělané je ke dřevu, při němž připráhnuti jsou voli. — Kamení, všeliká *burina* (*Unkraut*), kříčky chobzí, jehož mnoho po polích roste, to se vše nechá, tak že zorané pole jako u nás starý úhor vyhlíží. — Ale přece obilí hojnost vyrůstá. Když dozrává žito, těší chudý *Turopolčan* synka: Eh synku, neboj ty se hladu, už nám žitko zraje, níže Novohradu! — Z pohoří Javorinského, z horských dědin přichá-

---

*) Prostranné boudy s proutěnými stěnami, šindelem neb doškami kryté.

zejí na žatvu do okolí Ďarmot, ale níže na dolení zem jdou celé karavany chudých Oravců a Trenčanů na žatvu s ženami i dětmi, majíce s sebou vozíky na zboží. V poli, když není příhodného stromu, aby na větve dítě v plachtě založené zavěsila, vezme matka čtyry silné hole, zarazí je křížem do země, čtyry konce plachty k ním přiváže a do prostřed položí dítě, jako do *kolísky*. Tak je má všude při ruce, kdekoli pracuje. — Mnohý vzdychá: Ej dole, na dole, krvavé mozole, kdo robit neumí, na dole se doví! Ale cože, přece jen co rok na dol se vypravují, aby si obilí domů přivezli. A Maďar, co by počal bez Slováka, kdyby mu luka nepokosil, obilí nepožál, víno neobral, ve všem a všade mu nepomohl?

Zenci najímají se na *konvenciu*, jak se tam všeobecně říká. Dostanou poživu a díl *zboží* (obilí), obyčejně devátou kylu. I slámu dostanou; peněz nedostávají. — Paní vydá jim obilí na chléb, mouku, sůl, masť (sádlo,) mléko, bob; na maso dostanou peníze. — Jedna z žen převezme to, i nádobí, co jí paní k tomu půjčí; ta je gazdinou a musí za to stát. Nejstarší z mužů je pořadatelem nad ostatními, gazdou. Kde má pán pole daleko od statku vzdálené, jako na dolení zemi (dvě i tři míle), tu se vypraví i všecka čeládka do pole mimo gazdinu, děti a staré lidi, a na poli zůstanou dokud není vše sklizeno. — Když se žnice a ženci po poli rozejdou, tu věru se „obveselí pánova role, neboť ji obveselí dobrá jejich vůle.“ — Modlitbou, aby jim dal pán bůh šťastně žatvu dokonat, a přežehnáním začínají robotu. O chvíli zahlaholí po širých polích zpěv pilných žnic, že je ra-

dost na ně se dívat, jaké „*hrstě valí*“. „Hraj mi srpok hraj, daleko můj kraj, jak nebudeš hráti, budeš tu bývati! — zpívá si mladá, rychlá žnečka, a na druhém konci ozývá se jiná :

„Žnica som já žnica, zpievám pekné noty,
Ach, ale sa hanbím zajtrojšej soboty,
Mezi nehty vošťa, prsty popichané,
Akože mně milý dás prstenčok na ně?“

Které práce od ruky neodpadá, hned na ni ukažují: „to je ta, čo nerada robí, jen na slunce pozera, či skuoro zachodí.“ — V neděli nepracují; jdou do kostela a odpoledne staří besedují, a mládež zpívá a hraje, až vyjde večerní zornička. — Když je obilí požaté a svázané, udělá se na poli humno, snopy se na ně rozprostrou a dva nek tři voli se po něm do kola tak dlouho vodí, až zrna vyšlapají. — Sláma srovná se potom do stohů a nechá na poli. Na několik kroků od humna jrostorou se veliké plachty na zem; řídí se při tom dlé větru, a na ty plachty velikými lopatami obilí se přehazuje. Tak se věje. — Prováté obilí sype se do vozu na prostřenou v něm plachtu. — *Shonky* (také *garozdy*, *plevy*) shrabou se na hromadu a též zůstanou na poli. — Že se takovýmto hospodařením mnoho zrna zmaří, každý uzná, a ještě i patrně vidět v jeseni, když pozůstaté zrní okolo mlatů a na hromadách plev bujně vzchází. — Když je konec žatvy, upletou žnečky z klasů obilních a z polnho kvítí pěkný věnec, a jeden z šuhajů uváže na žerdě bílý šátek jako zástavu. — Zpívají při tom: „Ktorej že dnes ktorej, uvíjeme venec? — Tej, ktorú

vybere najkrajší mládenec.“ — „Komu že dnes komu, dámé niest zástavu? — Tomu, čo jej podá svoju ručku pravú.“ — Obyčajně vybere se nejhezčí párek; dívče nese věnec, chlapec zástavu. Ti dva jdou napřed, ostatní za nimi. — Když přijdou do gázdova dvoru, začnou zpívat:

Hotuj pane aldomáš.*)
Zrobili sme kde co máš,
Hotuj pane večeru,
Dvanášt funtov pečeňu.

V našho páновo dvore
Kvitne růže na stole;
Pán se na ňu pozerá,
Že on peknú paňu má.

Naša paní nepyšná,
Na vrata ku nám vyšla,
Bohu se pomodlila,
Že žnivo dokončila,
Aldomáš pane naš! a t. d.

Po skončeném zpěvu odevzdají paní věnec a dostanou jist a pít dost a dost, a hodný pán i cikána jim objedná, aby si zaskočili *od zeme*. Věnec ten pověší se na trám do pitvoru, a z jara, když jde gazda sít, první hrst zrna vzítí musí z toho věnce. — Když je po žatvě, seberou se ženci, naloží zboží co který vyžal (*výžin*) na vozíky a jedou veselé domů. — Ne každý ale vrací se zdráv a vesel z dolení země; mnozí

---

*) Áldomasz slove maď. toliko co požehnání. V užívání u Slováků, kteří chodí na dolení zem na žatvu.

sklíčení jsou zlou zimnicí, která není k odbytí. Dilema dostanou ji, jak se myslí, ze špatné vody a nezvyklé stravy, dílem z nezdravého vzduchu stávajících tam močálů. — Nejednoho viděti zpátky se vraceti žlutého jak svíce, s oteklými nohami, jedva se vleče.

Obilí čisté nedává se ani do sýpek, ani do komor, nýbrž do zemnic. — Zemnice mají formu baňatých láhví, s úzkým, dlouhým hrdlem. Zakládají se buď před stavením na ulici, buď v sadu, buď ve vinicích. Jsou již jistí k tomu kopáči, kteří dostávají za jednu zemnici 2—3 zl. stř. Jámy tyto jsou tak prostranné a hluboké, že se do nich i 150—200 kyl vejde. Jak je jáma vykopána, vycpe se slamou; sláma se zapálí a nechá hořet kolik dní, až se hlína hodně vypalí a utvrdí. To prý obilí tak lehko nezklíčí. Potom se jáma teprv suchou slamou vyloží a zrno se do ní vysype až po hrdlo; hrdlo pak vyplňuje se vrstvou popele, vrstvou písku, a to tak až po sám vrch. Některí i kamenec přidávají, aby se obilí nezklíčilo. Otvor zamaže se hlinou a nad otvor udělá se malý pahrbek, aby tam sníh ani déšť nepadal, ani tam slunce nesvítilo. Z jara, když se obilí vyndává, musí se pojednou ven vzítí. Bývá ale obyčejně stuchlé a musí se vysušovat; nevím jestli i u sedláků, ale v měšťanských domech, než dají obilí do mlýna, vyperou je, neboť v něm bývá mnoho smetí a prachu. Některí přidržují se hospodářství, jaké na horním Slovensku je, lépe vzdělávají pole, seno nemají venku, ale na půdách, mají stodoly a mlaty a schovavají obilí v komorách. Při prvním hospodaření je snad

ta jediná výhoda, že v čas ohně nic více neshoří než holé stavení, u obilí jím přece zůstane.

Sadba.

V horních stolicích nesází se tolik kukuřice, jako na dolní zemi, kde jsou nepřehledné kusy země jedině kukuřicí posázené. Vyrůstá tam ještě bujnější, že se v ní jezdec skryje. Velmi pěkně vyhlíží pole takové. Kukuřice sází se vždy tři zrna při sobě; obvykle vystroste jedno bujně, druhé dvě zakrní. Děje se to proto, aby se prostřední v čas větru sama stojící nezlámala. — Musí se kolikrát okopávat, a když začíná již do výše růsti, udělá se dole okolo stvolu každé sazenice vysoký růvek. Na dolní zemi slouží kukuřice nejen co krmivo veprlovému dobytku, ale i co poživa lidem. — Chléb kukuřičný je pěkný bílý a vysoký, jak ho Madar miluje, ale záhy vyschne, a proto se musí každý třetí den čerstvý péci. Když šulky kukuřičné dozrávají, viděti je každý den na panských stolích co dessert. Uvaří se v slané vodě, uvařené pak a v ubrousku zaobalené, aby nevystydly, přinesou se na stůl. Vezme se šulka do ruky, posolí, a zrnka se okusují. Je to oblíbená pochoutka a chutná někdy i cizím. — Také se šulky v horkém popeli opekají, což nejlépe pasáci umějí. Druhá lahůdka jsou vařená kukuřičná zrna, medem politá, mákem posypaná. Mele se také kukuřice na kaši, a dělají se z ní též *pukance*. Zrna se navlaží a nechají se pučeti; napučená dají se do horké pece, aneb na drátěná sýta nad oheň, až se rozpukají. — Prodávají

je gazdiny o trhu na míru, a slouží za lahůdku o přáštích, jako v Čechách *pučálka* z hrachu. — Mi-mo to se kukuričí výborně krmí vepřový dobytek a *kid* (drůbež). Na dolení zemi nechávají pro vepřový dobytek zvláštní kusy kukuričí posázených polí, na něž ho vyženou a pasou, až se vykrmí; aneb nasypou do koryt čistá zrna, nechají navlhnout a potom celé stádo k tomu pustí. — Listy žerou krávy i voli, a kde nouze o palivo, stvolem se topí. Bílé listeny ze šulek stelou si děvčata do loží, neboť se na nich měkce leží. — Kukuřice sklízí se ku konci září se sadbon. Když je čas sklízeti sadbu, ohlašuje určený k tomu den hajduk, chodě s bubenem po městě. Naráz se musí sítí a sázeći, naráz klídit, ať se to komu líbí nebo ne; musí se proto naráz sklídit, že se potom vyžene na pole dobytek. Nejdříve sklízí se kukuřice, a to jsou pro čeleď veselé dni při vší práci. Na polích nakladou se ohně a v horkém popeli pekou se šulky kukuričné, tykve i krumple (brambory), a veselý zpěv ozývá se po všech polích. — Když se domů sveze, bělí se, to jest, odtrhuje se ze šulek listeny až na dva, které se přehrnujou, a jsouce hebké jak lejčí, svážou se jimi dvě a dvě šulky k sobě. To je robotu čeledi. Při bělení jedna čeleď druhé pomáhá; kde mají méně kukuřice, jdou pomocí tam, kde jí mnoho mají. — Gazdiny jim naváří kukuřice, neboť je to naposled, dostanou i pálené neb víno, zjednají se cikání a při zpěvu a hudbě bělí čeleď až přes půlnoc. Někdy si i zatančí. Noční to veselí trvá po kolik večerů. Svázané šulky rozvěsí se na ponebí, aneb z venčí pod střechu na bydla, aby u-

chly. Když zrna stvrdnou a do zlatova se žloutnou, mrví se (zrna se odtrhnou); potom teprv se může na mouku upotřebit. Odtrhnuté čutky se pálí.

Mezi kukuřicí sází se bob cukrový (vlastně fazol); hebounké jeho proutky otácejí se okolo jejího stvolu a bílé, růžové a purpurové jeho květy odstíní se pěkně od sytě zelených jejích listů. Jej kolikero druhů bobů; bílý v kríčkách nízkých rostoucí; bob cukrový, červený, pnoucí se vzhůru, jehož lusky se nejvíce v letě vaří s beraninou, kyselou smetanou a rajskými jablkami *zaprávaný* (zadlávaný); bob rejžový (drobný jak rejže); bob šparglový čili masný, — pne se velmi vysoko, má purpurový květ, černé, drobné semeno a dlouhý, masitý lusk. Mladé lusky jsou žluté a připravují se jako špangle; jsou velmi dobré. Mimo ty jsou ještě i jiné druhy, jež se zelené i suché vaří.

Na straně, kde kukuřice, sázejí se i brambory, kapusta (zelí), tykvice, okurky, brukve, cvíčka (červená řepa), cibule, bob, paradičky (rajská jablka), cibule, paštrnák, všecko v jedné směsici. Jaká to spletenina proutků, květů a listů; a nejvíce roztahuje se po zemi drsný stvol těkvice. Široké její listy klenou se nad nižší zelinou jako střecha, a mezi nimi se prodírají na povrch žluté veliké kalichy květu jejího. Nad houštinou listů, mezi nimiž sotva ostatní sadbu viděti, šumí list vysoké kukuřice. Za sadbou strakatí se záhon máku, a za ním bramborové pole, vroubené věncem konopí.

Náš lid nemiluje „tu travinu,“ jak všeliké ty zeleniny jmeneje, milejší mu jsou moučná jídla a luš-

tiny, ale v Uhřích taková jídla rádi jedí, a co se jim na podstatě nedostává, doplní se masem a chlebem. — Jak brukev, cvikla hodně lupenů má, otrhají se zpodní a vaří se připravené jako špenat k masu (*podlupky*). Z mladičkých vinných a rybízových listů dělá se salát. — Jak lusk bobů trochu jen povyrostě, těkvice jak dozrává, vaří se kolikrát za týden. — Tykví je kolikero druhů, hlavně ale tři se rozeznávají: pánské, zimní a svinské. — První mají tvar elipsový, jsou zelené neb bíle pasované; maso pod tenkou slupkou je měkké. Ty se jedí. Oloupají se, v polo rozkrojí, od jader očistí a na zvláštní k tomu *drhli* (kružátku) na tenké nudle skrouží; potom se osolí, nechají as hodinu kvasit a teprv se připravují, obyčejně s beraninou, rajskými jablkami a kyselou smetanou. Je to chutné, lehké jídlo. — Také se pekou v popeli a nakládají jako u nás vodnice. Zimní jsou též podlouhlé, šedozelené barvy, tvrdého masa; svinské jsou žluté, kulaté, povrchu bradavičnaté; veprův dobytek se jimi dobře krmí. — Panské tykve jsou největší, osmi-, desíti- i víceliberní, jak je tučná zem. Za času poslední uherské války vypěstil měšťan jeden v Ban. Bystřici tykev, která vážila 130 lib. Ještě jeden druh tykví jsou tak zvané *jurgety**) čili tykve gereké. List jurgety je málo větší okurkového, bílý prut pne se vzhůru; proto zastrkují se k němu tyčky, aneb se sází k stavení, kde se až na střechu vypne. Chuť ovoce je totiž co pánské tykve, barva bělozelená a tvar rozmanitý: hrušky, láhvě, trubky a t. d., až lidem k žertům příčinu dávají. Co jídlo

*) V Srbsku též jurgety.

libují si jejen Srbové. Nejobyčejnější forma je válcovitá, a ty se jedí. Rozkrájejí se na krátké kusy, jádra se vydlabou, kusy se v slané vodě uvaří a míchaninon rejže s masem naplní a omáčkou z rajských jablíček polijí. Z ostatních forem dělají se *kuláče***), svícný, poháry, *livy* (chevery), jak se k čemu která hodí. — Když dozraje jurgeta, utrhne se, a co by při nádobě, na kterou se hodí, zbytečné bylo, uřízne se; potom se dá na slunce, až maso zcela seschne a zdřevění. Potom semena a seschlá tkanina drátem se vyndá, a láhev neb cokoliv jiného je hotovo; láhev to lehká, která se neroztlouče, dokonce když se lejčím oplete. — Jádra z tykví suší si čeleď na pamlsek, a však v Štýrsku táhne se z nich olej, který se k svícení i k jídlu upotřebuje. — Okurky (*uhorky*) nakládají jako u nás, s tim jedině rozdílem, že na zpod nádoby, do níž je kladou, kus těsta se položí, aby zahy kysaly, a několik pošviček mladé papriky, aby tvrdé zůstaly. Zkysaných upotřebuje se v zimě co přívaru a k pečením místo salátu; k hovězímu masu se nejedí. — Zelí (*kapusty*) sází se tam mnoho; nakládá se na zimu jako u nás (*kvasná kapusta*), ale mnohem lépe k jídlu připravuje. Naši kapustu, již *kél* jmenují, mají jen v panských zahradách, jakož *i karaufiol* (karafiol). Brukev (mrkev) se také všeobecně nesází, ani celer; více pastrnáku a cvikly, čehož se jako přívaru potřebuje. — Kvaku (turín, bílá řepa) sázejí v hořeních stolicích. Množství se ale seje cibule, papriky a *paradiček* (rajsk. jablek), protože se

---

*) Kulatá láhev.

toho ve všech domácnostech mnoho spotřebuje. — Mladou cibuli příkusuje syrovou k masu i k chlebu, a mimo to se jí mnoho do jídel spotřebuje. — Paprika dává se do rozličných jídel, a roztlučená na prášek přináší se vždy zároveň se solí na stůl. Také mladou do octa nakládají a k masu hovězímu na příchuť dávají, ale není to pro každý žaludek. — *Paradiček* náramná síla všude roste; dílem je lidé sejí, dílem z pozůstatků jablíček na polích a zahradách samy se rodí. — Mnohdy nevědí lidé, kam s nimi, ač se jich množství čerstvých spotřebuje, usuší, naloží a na *lekvar* (povidla) rozvaří. — Brambory jsou z písečnaté půdy dobré, ale tolik se jich v doleních krajích nesází, jako v horních stolicích Slovenska, kde jako u nás v horách za hlavní potravu slouží.

Po sklizení bramborů jdou chudé *želiarky* (podruhyně) a cikáni paběrkovat. Přesvědčila jsem se, že jediná rodina za týden sedm měřic bramborů, zcela pěkných, napaběrkovala. Není to nic neobvyčejného, neboť se všechny zemské plodiny s takovou nedbalostí sklizejí, že ode všeho na polích i na stromech část zůstává. „Kdo mnoho másla má, po stěně je maže!“

Při sklizení otav trhají ženské *matorné konopí**). V ty dny pekou gazdiny *konopníky*, koláče to nadívané čerstvým, roztlučeným a s medem smíchaným semencem. Jídlo to rozpaluje mysl, je mdlé a chroupá v zubech, jakoby písek žvýkal. Trháním konopí, možněm, sušením a třením, a co se vše s ním dělá, než se na kužel dostane, zabývají se jedině ženské, leč

*) Hlavatice, muž. *koropí poskonné*.

pomohou-li jim šuhajci hrstě do močidla odnesti a tažidla na ně zavaliti, zpívajíce jim při tom :

Pije, pije na koloji (: ptáča :)

Švarné diouče konopice (: máča :)

Pije, pije na koloji (: druhé :)

Aby bolo povesence (: důhě :),

píšeň to, podle jejíž noty děvčata i rády tančí. Že si ženské čisté konopí nejen spředou, ale z příze i plátno samy utkají, dříve jsem již podotkla. Plátno konopné je hrubší lněného, ale trvanlivé.

Ovoce.

V horních stolicích Slovenska není taková hojnost ovoce, jako na dolení zemi, ba v některých místech ani švestky neuzrají, ale stromy se více pěstují a viděti pěkně zřízené sady. V doleních krajích o čistění stromů, rozsazování, očkování, zkrátka o štěpařství ani znaku, vyjmouc zahrady panské, kde mají učené zahradníky. V roku 1854 ohlašoval jednoho dne v Ďarmotech po městě hajduk, že se poroučí lidem z rozkazu vládného, aby obírali housenky se stromů pod pokutou 5 zl. stř. Vybrali se tedy lidé do vinic a obírajíce housenky házeli je živé na zem, až jeden úředník, jda okolo a vida ničemnou tu jejich práci, jepoučil, že se musí housenky zničit. A co by mohlo stromoví, co orné půdy po těch holých vrchách býti, kde tráva a bylinstvo v tučné prsti bujně vyrůstá a zase hnije, nikým nepokosené! Ale na to se nedhá a vše se nechá růsti jak pánbůh dá. — Ovocné stromy jsou obyčejně ve vinicích vysázeny. — Čerešně jsou sladké ale malé, větší jsou višně. — Sliv je mnoho a zvlá-

ště dobré jsou zelené. Durondzie a červené Vešelenky. — Sluk (švestek) rodí se mnoho; jsou sladké i velké. Vyhlášené jsou Bystrické, s nimiž Krupinčanky po dědinach jezdí, vyměnujíce je za obilí. Ze švestek vaří se lekvar (povidla), ze sušených dělá se pověstná slivovica, kterou před obědem ani paní neopovrhnu. Merunek a broskví tolik se rodí, že si každá selka lekvaru z nich navaří; více jich tam dostane zadarmo než jinde za peníze. Merunky jsou pěkné, ale broskve malé. — Jádro broskvové zasadí do země, a za dvě léta nese stromek ovoce. Z jader broskvových pálí se rosolka *persika*. — Jablek a hrušek mají jen obyčejné druhy a letní. Dělají také z jablek štěpánky (*křízaly*) a přinášejí je přadlenám v zimě na poslinku. Ale vůbec je málo jablek, a jak pominou, nevidět je až zase nastanou; v zimě musel by mnoho za ně dát. — Kdouloň roste na pustých vinicích a má pěkná velká jablka. Paní nekupují je pouze pro vůni, ale zavaří je i do cukru. — Také vlastký ořech sa dobře daří; mladé, nezralé ještě oríšky zavařují paní do medu jako lahůdku. — Též i rybízu, malin, *egrešu* (angrešt), z čehož se i omáčky dělají na masa, mnoho roste ve vinicích. — Lesního ovoce, jahod, černic, oskeruší, břekyň, mišpulí, šípkového lekvaru přináší venkovský lid sílu na trh a za laciný peníz prodává.

Krásné a dobré mají dyně (melony), žluté i červené (Zucker-Wassermelone, srbsky *lubenice*). Žlutá dyně není tak oblíbená jako červená, ač je sladší a větší než u nás. Za 6 kr. dostane tam žlutou dyni, za niž by u nás musel kolik zlatých dát. Červené

dyně jsou o něco dražší; velká, desíti-, patnáctiliberní stojí 10, 12 i 20 kr. stř. Potřebují dobrou zem, více pěstování, a nedáří se všude. Je to krásné, lahodné ovoce. Povrch hladký, tmavě zelený, forma jako jablko. Vnější okraj je tvrdý, zelený, as na dva prsty široký, vnitřní dužnina je růžová, černými jádry protkaná, sladká a plná šťávy. Když se z pole přinese, dá se do sklepa, aby uležela a vystydlala; kdo věděti chce, zdali je dosti zralá, vezme ji do obou rukou, zatřese jí, a když jádra hrkají, je dosti zralá. Rozkrajuje se vždy na příč, dužnina vyjídá lžicí, aby se všechny šťávy užilo. Pro lepší strávení polévá se červeným vímem, žlutá posýpá se cukrem a pepřem, obecný lid ale jí je oboje beze všeho. Je to lahodné občerstvení za letního vedra, a na dolení zemi se jí ochlazují na místo nezdravé tam vody. Osmi-, desíti-, patnáctiliberní jsou nejlepší, jsou ale i třicetiliberní. Vyhlášené co výborné jsou Děndešské v Hevešské a Stražské v Novohradské stolici. Vnější zelený okraj se nejí, obecný člověk ho zahodí, ale paní, oloupavše s něho vrchní slupku, vypichají rozličných pletek a do cukru je zavářejí; též i žlutá se zaváří a oboje jsou dobrou lahůdkou v zimě, když nemají jiného ovoce, než za vařeného. Také moruše se dobře daří a mnoho jich roste po vrchách. Před revolucí zavedlo se v Českých motech, přičiněním jednoho z tamějších kupců Srbů, hedbávnictví. Kapitál byl uložen, stavení připravené, ředitel z Italie zjednán, vše bylo v pořádku, an tu když se již pracovati začalo, revoluce vypukla a vše-

cko v niveč přivedla. Bylo by podniknutí toto zajiště prospěšné bývalo, ale bohužel nenašel se od té doby nikdo, který by je z novu do života uvedl, a prvního podnikatele již není.

Vinná loza.

Ač vzdělání vinic mnoho peněz i práce stojí, věnuje se přece vinné loze největší péče. „Co loza dává, lepší než voda“ říká se. Každý měšťan, jak jen trochu může, koupí si viničku; patří to k nóblistu jítí v neděli do svého *borházu**, pozvat si komarády a v předsklepí s nimi poseděti a popiti. Dokud je úroda, vyplatí se každému náklad, ale jak padne po dvě, tři léta neúroda, již myslí ochabují, a kdo má více vinic, nevzdělává jen tolik, co by pro domácí potřebu stačilo, nechaje ostatní spustnouti. Želí ovšem, když potom právě úroda padne. — V pozdní jeseni, když začíná mrznouti, přihrabe se dole okolo vinného kmene (*palice*) země, aby kořen nezmrzl. Tak se nechá až do konce března neb začátku dubna, jak začíná teplejší počasí. Tehdáž zem se odhrabe a lonské pruty se pořezají *u samé hlavy* (u kořene), jen několik ok se nechá na nové pruty. Když vyrazí a na kus vyrostou, kmen se okopá a yšecka tráva kolem se vypleje; to děje se dva- i tříkráte, neboť vinoheradu netřeba prý tak modlitby jako motyky. Když pruty půldruhého neb dva lokte do výše vyrostly, svazují se u vrchu lejčím, aby pohromadě držely,

---

^{*}) Domek ve vinici se sklepem.

a při tom protrhuje se listí, kde ho mnoho, aby na hrozný slunce svítilo. Keře jsou nízké, ale nesou mnoho těžkých hroznů a sladkých. Je mnoho druhů (*fajt*) vína a rozličného pojmenování, ku př. hrozný drobných, sladkých, *bobul* jsou *krupinčina*, s modrými, řídkými a velkými bobulemi *dyňky*, s podlouhlými *kozí cecy*, *muškátové*, *biharčina* a j. více. Z vinic Ďarmotských sklízívá se v úrodném roce 5000—6000 věder vína. Nejlepší druhy vína v stolici Novohradské jsou Varalijaské pod horou Sandou a Pencské pod Nasálem, stranou Vacova. V Penu má každý sedlák vinici, poněvadž se tam po vrchách ve vápenné půdě lépe víno než obilí daří. Sklízívají i do stotisíce věder v úrodném roce. Jsou tam sami Slováci. Vůbec se rodí ve vápenné půdě nejohnivější vína, jako Tokajské, Jagerské a j.

Práce ve vinicích řídí a k nim dohlíží vinař (Winzer). Kdo má mnoho vinic, má svého vinaře, aneb jich několik jednoho drží. Když víno zapalovat se počíná, najmou gazdové *varovčíka* (hlídače), aby vinice před zloději varoval a vrabce, kterým sladké bobulky chutnají, řehtačkami z vinic pláštil. Dostává za to od gazdů týdeně po jednom chlebu a po skončení hlídky obilí. Vinice jsou obyčejně na sklonech vrchů, buď řadou, buď roztroušeně založené, živými ploty aneb jen cestami oddělené. Mezi vinnou lozou nasázeny jsou ovocné stromy a zelenina. V popředí vinic jsou vinné sklepy*); u některých je předsklepí,

---

*) Slovák ale říká sklepu vůbec jen pivnica. Sklep je krám kupecký, ein Gewölbe.

kde je náradí, jehož při sklízení potřebuji, a kde gazdové sedí, když v neděli do sklepa přijdou. Nad některým sklepem jsou domky (borházy), v nichž izba pro hosty, jředsíň s ohništěm a lisovna (v Mělníku čerén). Vchod do sklepa je buď z venčí, buď z předsíně. Poslední hospodářská slavnost, obyčejně v říjnu, je

Vinobračka.

Na vinobračku přicházejí nejvíce ženské z Hrušovského pohoří, tak zvané krekočky, mladé ženky a děvčata, mající zvláštní kroj, nosí vesměs bílé plátěné suknu, velmi krátké, a modré zástery; děvčata je mají z předu červenou přízí vyšité. V neděli ale nosí zástery bílé, též tak vyšité. Pod sukni mají rubáč, košili bez rukávů z hrubého plátna, přiléhající k tělu, přes ni krátkou jen po pas košilku z tenšího plátna, v neděli z pamukového (bavlněného) s polodlouhými rukávcemi, na ramenou, u ruky a krku červenomodře vyšitou. Okolo těla stáhnou se pasem z barevné vlny tkaným, od něhož v zadu i po bocích množství rozličnobarevných stužek dolů visí. Košilka se za pás nezastrčí, ale se volně nechá vláti. Okolo krku má každá černou šnůrku, z předu na smyčku uvázanou. Ženy nemají tílka tenkého, protože přes ně mentěk (lajblíček bez rukávů) oblékají, a také nemají u pasu tolik stužek. Vlasy mají děvčata do vrkoče vpletené, stužkami proplítané, přes záda dolů viset. Do kostela berou partu a přes ramena ručník*)

---

*) Ručník je vlastně šátek, ale ty právě jsou úzké a dlouhé jako ručník.

bílý plátěný, červeně okolo krajů vyšitý. — Děvčata nosí boty, ženy boty i *kápce***). Vlasy mají ženy do zadu zčesané a malinkým bílým čepčokem přikryté, který ani do půl hlavy nezasahá. Přes čela mají bílé víny, do zadu vázané. V zimě berou přes hlavu plachetku a na tělo kožich. Jsou naskrze nevelké, *driečné* (pěkného zrůstu a těla,) ale záhy stárnou. Příčina je dílem těžká práce, dílem časné vdávání. Od čtrnáctého do sedmnáctého roku dávají rodiče děvčata za muže. Je-li děvče starší o rok, o dva, zovou ji „starou pannou.“ Za to jsou z nich v třicátém roku baby. K vinobraní najímají se za plat, poněvadž trvá obyčejně jen den; kdo málo vinic má, snadno je hotov, a kdo velké a víc jich má, najme více lidu a tak se to vyrovná. Jak před sklízením obilí a vši jiné poživy hajduk po městě ohlašuje, který den se počne sklízeti, tak děje se i před vinobračkami. V určitý den kde kdo, starý, mladý, pěší i na voze, táhnou do vinic, kde čilý život od časného rána panuje. Zpěv oběraček rozléhá se po vinicích, neboť kde Slovenka, tam zpěv, a raději říkají robotnice — máme pána, který méně platí, jen když nám dovolí svobodně zpívat, a kdož chtěl by brániti, aby si děvče svobodné nezazpívalo:

„Dobre mi je dobre, veru mi dobre je,
Chodím po slobodě, jak rybka po vodě.
Sloboda, sloboda, či je ona dobrá,
Eště lepšie sfastie, komu je pánbůh dá.“

---

*) Dlouhé bílé punčochy s podešvy, ušité z hrubé vlněné látky. — Vyšívání po stranách zovou: *náresy*.

A když začnou děvčata pěkným nápěvem zpívat písěň:

„Roste-da javor, javore
Tej mojej mamke ve dvore,
Rozpúšča listok z široka. —
Prikrej-da mojho milého
Co mi je věra u něho.“

Tu se i Maďaři pozastaví a rádi poslouchají pěkné zpěvy mladých robotnic a nemrzí je ani to, když jim Slovenky zapívají:

„Maďaři, Maďaři, čo zpievat neznáte?
My vás naučíme, čo nám za to dáte? —
Dáte nám vy dáte tri okovy vina,
Bude toho roku dobrá Tokajčina!“ —

Takto veselé zpívajíce obírají hrozny, vkládají do puten a na hřbetě odnášejí do lisovny, kde je muži do kádí dávají, vytlačují a vytlačené víno do sudů nalévají. Na ohništích vaří se v kotlích guláš, oblíbené to národní jídlo, pekou se pečinky, na pokrytých stolích přichystaná jídla, hromady krásných hroznů a plné poháry vína, červeného i bílého. Gazdina přihlíží ke stolu a gazda vítá příchozí hosti, známé neznámé, zvané nezvané; ten den je každý vítán a každý se musí chtěj nechtěj najísti a napítí až nemůže. K večeru začne chasa venku hodovat; ačkoliv nemají tolikero jídel jako páni, mají dobrého chleba a masa dostatek, k Pitti pálené neb víno, a byť i bylo kyselé, přece po něm srdce veselé, a když potom i cikáni hrát přijdou, je veselost ještě větší.

Tančí se, zpívá, fajčí a pije, střílí, rozličné figle se robí, a když se stmí, nakladou se ohně a rozsvítí smolnice. Tu připíjí šuhaj svému děvčeti: Na zdraví ti, abys moja bola! Pánbůh daj šuhajko, aby pravda bola! odpovídá upřímné děvče a nebrání, když jí šuhaj ruku tiskne. „Píte chlapci“, ozývá se z jiné strany, „kym chlapci píjali, dobre se mávali, teraz nepijaju a preca nič nemaju!“ Se všech stran zaznívá zpěv, střelba a veselý jásot, a když se gazda mezi nimi ukáže, tu mu žehnají a přejou všeho dobrého, v zimě, v lctě i v druhém životě. Páni *baráti* vedou též v izbě hlučné rozhovory a připíjejíce jeden druhému na zdraví, vyprázdnují poháry do dna. A když se večer blíží a hosté vstávati chtejí, poručí gazda nalíti z nejlepšího a gazdina má také ještě nějakou lahůdku za lubem — a znova se hoduje a znova se zdrávkuje až pozdě do noci. Mnohemu, když se potom domů ubírá, nestáčí ani široká cesta uberská. — Kde je mnoho vinic, jako na pohoří Tokajském, Budínském a velkých panských vinicích, trvají vinobrácíky dva i tři dni a slavně se vedou. Za času poddanství musel každý, kdo měl viniči, z požitku desátý díl (dézma) gruntovnímu pánu odváděti.

Statek.)*

V doleních stolicích, kde velké pastvy jsou, chová se všude více koňů než v horních stolicích,

* Koně a voli; krávy a ostatní dobytek dohromady je lichva.

nejvíce chová se jich ale na ohromných rovinách dolení země, kde jich mají sedláci a páni celá stáda. Stáda ta pasou se na ohromných těch pustách, pod šírým nebem, v zimě, v letě, pod dohledem čikošů,* kteří v podzemních obydlích tam při nich bydlí. — Stěny obydlí těchto v zemi vykopaných, obloženy jsou pleteninou vrbovou, neb z rákosů, která se vysmolí. V kulaté, též z proutí spletene, nevysoko na zemi zvýšené a drnem obložené střeše je příděra, kudy vychází dým, a po stranách malá okna, kudy světlo dolů padá. — Obyčejně jsou obydlí tato přepažena; v prvním oddílu je ohniště a lůžko ze suché trávy pro muže, v druhém oddělení bydlí žena z dětmi prvního čikoše, který bývá obyčejně ženat. — Tam oddělen od světa žije čikoš po celé své živobytí, těkaje po nepřehledných pustách za divým stádem, a nedá by tu svobodu neobmezenou za rozkoše světa. —

Na rovinách těch ani Slovák ani Maďar nemohou bez koňů být, dokonce Maďar zvyklý není ani sto kroků pěšky jít! Ten musí vždy koně na blízku mít, aby ho jen zavolati mohl, když mu třeba kam jít. Jak k němu z pastvy přiběhne, neohlíží se po sedle, po třmenu, chytna ho za hřívu vyšvihne se naň, nahne ku předu, mácbne rukou, a bez sedla, bez uzdy, drže se jen hřívy, letí přes šíré roviny jako vlaštovka, a než se člověk ohlídne, je ten tam. V takové jízdě jen si Maďar libuje a na koni jedině je svůj! Když jen na kousek cesty jede, sedne na koně jak ženská, a naopak zase některá ženska ob-

---

* Čiko, mladý kůň, od toho i název pastýřů koní.

kročmo na něm sedí jako chlap. Vůbec na dolení zemi každý chlapec s koňmi zacházet zná a ženské na koni jezdí jakò muži. Uherský kůň je hubený, chudý, ale rychlý a mnoho vydrží. Chovat ho ale a ušetřit nezná ani Slovák ani Maďar. Hřsbě (*ače*), byť i několik dni staré musí za matkou, třeba jízda na kolik mil byla; začasté stává se, že je musí gazda na vůz vzít, když slabé ostatním stačit nemůže. Dvou-, tříletý koník se již zapráhne; byť se i taháním nestrhl, zkazí se prudkým během. Ať je s vrchu nebo do vrchu, cesta špatná nebo dobrá, to je vše jedno vždy jen tryskem přes všecko. A to Slovák jako Maďar. Zaklínej je pánembohem, zaklínej je dáblem, přece žádný nepojede pomalu; nedá jim to a za hanbu si pokládají nejeti *ztuha*. S uhřatými koňmi vjedou do vody a dají se napiti, jestli u některé studně se zastaví, aby sami se napili, zajisté i koně napojí. Když z toho kůň onemocní, říká se: *zapojili se!* Při takovémto nešetření je kůň za málo let sedřen a konečně dostane se židu neb cikánu, kteří ho dodrou. Mnoho koňů pochází na ochrnutí plic (*tajok*.) Okován bývá uherský kůň jen tenkráte, když na dalekou cestu jede. Obyčejné selské sedlo je malé, dřevěné, na něž při jízdě černá cápowice se položí. Třmeny a uzda u mohovitých z řemení, třmeny i železné, u chudších z provázků neb nic. Když si chce gazda někam vjeti na vozíku, musí poslat pro koně na pastvu. Když je pacholek svolá a schytá, vezme je na oprat a cválá s nimi domů, což někdy hezky dlouho trvá. Sedlák od Debrecína jede obyčejně šesti, osmi koňmi, které jsou v jedné řadě vedle sebe zapřaženi,

jakž to vůbec tam obyčej. Ověšeni jsou strakatými řeminky, kroužky i provázky, což jim při běhu na vše strany poletuje. Maďar rád to má. Obyčejně běží také několik hříbat s sebou a psi. Vozík (koč) je lehký, dřevěný; někdy je v něm deska přidělána k sedení, ale obyčejně dá se do něho slámy nebo sena a na vrch prostře se pokrovce (houně). Je-li třeba krytého koče, zastrčí se na čtyrech stranách palice (hole), na ně hodí se rohožka a krytý koč je hotov, v jakovém i páni jezdí, nemajíce hintovu (krytý kočár pěkný). Při jízdě Maďar i Slovák ustavičně s koňmi se baví, buď na ně pěkně volá, buď je hřeší, buď jim na postrach bičem nad hlavami točí, ač je neuohodí. Sedlák má jen jednu oprat, ale koně jsou již tak naučeni, že při vyhýbání třeba jen křiknouti na ně a dost malého znamení oprati, a hned uhýbá (bočí) celé spřežení v levo neb v pravo. Každý kůň má svoje jméno a to velmi pěkné. Růže, hvězda, jelen, beloň a j. Mají také sedláci v některých místech — vyjma pustu — salaše lehce srubené, do nichž koně a voly v čas největší zimy zavírají; v panských dvořích mají konice (maštale).

Jak koně tak i voly, bílé, vysoké, s velkými rohami chovají ve velikých stádech na pustách. — Voly potřebují k těžším práci polním a k tahu. — V některých krajinách chová se více volů než koňů. Který sedlák krásné voly má, pyšní se jimi, a schválně jede tu a tam na trh s nimi, ne aby je prodal, ale aby „parády s nimi robil“ a divákům laskominy dělal. — Zapřažení jsou v jarmu. „Eh volky, čtyry volky párne, na veky ste v jarme“ zpívá jim Slovák. —

Při pasení jich mají *voliari* (volaři) několik velkých, bílých, vlčích psů, kteří ustavičně stádo ostražitě obcházejí; když který vůl daleko zajde, nazpět ho zvrátí, a v noci před vlkem a zlodějem stádo chrání. Bezvěrných těch pomocníků byloby zle pastýřům. — Také volům dávají jména: Sivoň, beloň, Maďaři: běšar, virág (květina) bogar (brouk), a j.

Krav se drží v poměru na velká hospodářství málo. — Zámožnější sedlák drží jednu, dvě, a v panských dvořích pět, šest nanejvýše. Je to tím, že se skoro všechna jídla sádlem mastí. Drží se tedy jen pro mléko; ale i toho se tolik nespotřebuje, jako v horním Slovensku, kde kaša panuje. — Nádoby na mléko jsou vysoké jako žbánky, nahoře úzké, dole baňaté, právě naopak našim krajáčům, který dole úzky a nahoře široky jsou, aby se hodně smetany ustalo. Proto se také v těch žbánkách málo smetany ustojí, ale za to je mléko dobré; také nepotřebují tolik sladké smetany, an silné pití kávy, jako u nás, tam ani mezi pány nepanuje, a obecný lid „černou polívku“ jen dle jména zná. — Poněvadž se málo másla mýt, mají i *zbenky* (máselnice) malé. Liptovanky, když nemohou dlouho stlouci, užívají následujícího prostředku: gazdina neb služka vezme máselnici na hřbet a chodí s ní po návsí, a jdouc hýbatělem ze strany na stranu „aby šlo máslo do guly“ (kule). Dokud je pastva, jsou krávy jako jiný dobytek celý den na pastvě, v zimě pak zavřené v chatrných chlévech; o patřičném jich ošetření není ani řeči, proto také mnoho mléka nedávají.

Ovce mají dvojího druhu, ovce cápovice, z jichž

vlny se dělají krátké, huňaté uherské kožichy, čuby (*kuby* mad.), a ovce pěkné vlny (*birky*). Prvnějších drží se jen s potřebu, druhých ale mnoho se chová; na dolení zemi jen k výli vlně, v horních stolicích na Slovensku je i salašnictví zavedeno.

Veliký poklad tamějšího hospodářství je vepřový dobytek; každý hospodář hledí tolik bagounů do roka vykrmiti, mnoho-li *masti* (sádla) a slaniny pro domácnost potřebuje. Obyčejně se krmí dobytek vepřový kukuřicí, tykvemi, a kde lesy dubové jsou, věženou jej do lesa a nechají pásti na žaludech, až se vykrmí. Dovolení k tomu stojí v Ďarmotech 3 zl. stř. Někdy vykrmí bagouna na mnoho centů. Masa z tak tučných prasat není ani mnoho, aniž je chutné. Tuk dílem se rozplustí, dílem na poltiny rozdělí, nasolí a udí. Sádlo i slanina jsou velmi dobré. O masopustě (*fašankách*) bije se nejvíce prasat a tu slaví se *svinské kory* (hody). Maso vepřové nepeče se v kusech, ale na tenké řízky se rozkrájí; mladé vepřoviny tam nevidět. Klobásy, uděná jelítka, huspeniny, co vše při zabíjení naše hospodyně dělají, tam nedělají ani v domácnostech, ani řezníci, mimo *hárky* (jaternice) a jelita rejží naplněná. — Ještě jedno domácí zvíře musím připomenout, totiž osla (*somár*), kterého obyčejně viděti při dvoukolové korici (*taliga*) zapřaženého. Kdo nemůže koně koupit, koupí jednoho neb dva osly. Za 3—4 zl. stř. dostane silného oslíka a vyživení jeho nestojí mimo zimu nic; pustí se na pastvu a bodláků najde všude dost. Volají ho „*Sychra*.“

• *Celed.*

Patřívalo to v Uhřích k panské domácnosti, držeti mnoho služebníků, ať jich třeba bylo nebo ne. V panských domech bylo obyčejně k obsluze u stolu několik junošů (*inošů*), u stoličního úředníka i několik hajduků, a při hostinách přibrala se někdy i dvorská čeleď k posluze. — V každé jen trochu zámožnejší domácnosti městanské mají ne-li sluhu, tedy fraucimorku (chyžná, panská), neboť by si to paní za hanbu pokládala, kdyby vstati musela od stolu a sama si posloužiti. Mimo fraucimorku je v maďarské domácnosti nevyhnutelně potřebná kuchařka, an se žádná paní vařením nezabývá, vyjmouc zaváření a nakládání ovoce, což jejich libuštka a v čemž v skutku mistryně jsou. Je-li větší hospodářství a jsou-li děti, je i *varovkyna* (chůva) neb *dvojka* (kojná) v domě a služky k hrubé práci. K této podomní čeledi patří i kočí, který, že pána vozí, za více než dvorská čeleď se považuje. Dvorská čeleď záleží z oráčů (*ratajů*), co při koních, a z volařů (*bíreš*), co při volích jsou. Tito mají obyčejně ženy při sobě, s kterými v manželství *nepřisahaném*, totiž neoddaní zákoně, svobodně jen a do vůle obapolné žijí. Takových manželství je v Čarmotech mezi služebnou a vůbec chudší třídu lidu skoro tolik jako *přisahaných* (zákoně oddaných). Někteří žijí svorně a sestárnou spolu, někteří, nemohouce se jeden s druhým srovnati, rozejdou se; on hledá si jinou *frajerku*, ona jiného *frajera*. Mají-li děti a rozejdou se, buď se o ně rozdělí, aneb si je nechá otec; vidí-li ale matka, že druhá žena

špatně na ně dohlíží, a našla-li sama lepšího muže, vezme i děti k sobě. Takové roztržky ale málo kdy bývají mezi nimi, zvyknouce jeden s druhým žijí obyčejně tak, jako ti v pořádném sňatku, a též obecný lid drží ženu nepřisahanou za tak poctivou, jako přisahanou, jen když při muži je, statečně se při něm chová a dítka svých opatruje. Je-li muž takové ženy ve službě, bydlí při něm ve dvoře i s dětmi a všecko se to tam žíví. Pánové proto dovolují čeledinům ženy míti a obvdíl proto jim dávají, aby měli při ruce jistého dělníka v čas *súrné* (náhlé) práce, kde za drahý peníz dělníka dostati nelze. Dokud muž v službě, i žena jinému pánu pracovati nesmí, ani kdyby jí více platil. V letě, v čas senosečí, žatvy a p. pracech, dostávají takový plat jako příchozí dělníci. Když v domácnosti mnoho roboty, musí pomáhati ženy i děti, jsou-li toho schopny; za to dostanou stravu. Když není mnoho práce, mohou dělati pro sebe. V některých staroměstanských domech žije gazda s čeledí zcela patriarchálně a o děti jejich stará se jako o své.

Obyčejně slouží čeleď na *konvenci* (dlé úmluvy). Dvorská čeleď dostává obilí, sádlo, pole na brambory a na konopí; plat od 20—40 zl. v. č. Kuchařka a podomní služky dostávají místo obilí týdně velký bochník chleba, který prodají, poněvadž mají celou stravu a té do syta se najedí. Platu mají též od 28-40 zl., vyjmouc kuchařku, která mívá 60 i přes 60 až 70 zl., mimo plat dvě koštily, fértušku a čižmy. Také dostává ještě zároveň s ostatní čeledí *jarmočna*. To bývá plat průměrní všude; a jen od okolnosti a do-

bré vůle pánu závisí, platí-li se více. Hmotně má se služebnictvo v Uhřích zřídka kde zle. Čeleď ta jsou z většího dílu jen Slováci, z části z okolních měst, z části ze vzdálenějších stolic.

Obecné řízení.

Právo pánu na svých gruntech záleželo v následovním: — Právo šenkovať víno, pivo, pálenku, užívání mlýnů, sekání masa i stavění kupeckých krámů po vesnicích. Jen pán stavěl jatky, hostince, krčmy, krámy a dával do arendy; koho pán nechtěl, nemusel na svém gruntě trpět, a každý, kdo přišel, musel se u pána hlásiti. Všechny grunty v jednom chotáru patřily pánu a byly rozděleny na urbarialní (selské) a na kurie. Urbární grunty byly majetností sedláků. Bez povolení pána nesměl ale sedlák grunt ani prodat, ani rozdělit. Když chtěl prodat, vysetřil dříve pán, zdali mu majetník nic dlužen není; byl-li dlužen, musel mu dříve zaplatit, a potom teprv směl prodat. Jestli takový urbárník špatně hospodařil, tak že pánu dávky neodváděl, dostal napomenutí, aby lépe hospodařil, jestli se ale nepolepšil, vzal mu pán grunt; nechatí si ho ale nesměl, nýbrž dátí jej musel jinému. Z kurialních živností vyhnal pán majetníka kdy chtěl a zaplatil mu jen stavení, a to jen v té ceně, jakou sám ustanovil. Roboty měl každý sedlák 104 dní, aneb s potahem 52 dní, počítaje den od slunce východu do slunce západu. Ve žnich se robotní dni zdvojnásobili; za

každý zanedbaný den platil sedlák 10 kr., s potahem 20 kr.; majetníci domů měli 18 dní a želialové 12 dní práce do roka, což se ale v čas potřeby zvýšilo. Za palivo musel každý sedlák sáh dříví poraziti pro pána a do panského dvora odvézti. Mimo robotu musel každý sedlák odváděti ze všeho obilí, i sena, i vína, 9tý díl pánu, a 10tý biskupu. Biskupský ten díl vybírali k rukoum biskupů faráři, dostávajice za to z 10ho dílu 16tý díl. Jiný desátek farář neměl. Poněvadž ale takovéto vybírání biskupům veliké obtíže činilo, měli ten desátek z většího dílu páni od biskupů pachtovaný, platice jim to v penězích, farářům odvádějice 16tý díl již vymlácený. Takových práv užívala i svobodná města, ale bylo jich v Uhřích málo. Mimo to musel sedlák vrchnosti devatý díl z konopí neb lenu, jehňat, vajec, másla, medu i část drůbeže odvádět. — Když se pán ženil neb paní vdávala, musel každý poddaný něčím do kuchyně přispěti. Právo, statek si koupit, měl jedině šlechtic. — Slezců neplatil žádnou daň a neměl jiných povinností, než v čas nebezpečenství vlast hájiti. Slezkice nesměl nikdo v jeho vlastním domě zatknoti, ani jeho domácí jmění exekvovati. Jak by se byl kdo ze soudních osob s úmyslem takovým k jeho domu blížil, vzal jen hůl do ruky a postaviv se mezi vrata zahrozil; na takové znamení neopovážil se nikdo do domu vstoupiti. Když by se ale byl skutku dopustil, za nějž by ho k smrti odsoudili, měl tu přednost, že ho nikoli provazem, jako sprostého vraha, ale mečem odpravili. — Notáře volily si předešlé časy obce samy, potvrzení ale záviselo vždy v místech poddanských

od gruntovního pána aneb jeho úředníka, poněvadž pán právo měl, trpěti na svých gruntech jen toho, koho chtěl. V menších místech si toho páni mnoho nevšímali, ať byl ten nebo ten notářem, jen když lid proti němu nepopouzel, když hleděl aby foršpon (pří-přež) byla v čas na místě a sedlák na robotě. Notářem byl obyčejně nějaký poběhlík, aneb učitel, když ale pán nechtěl míti učitele notářem, neměl jím býti. — Byl vždy první osobou v místě, jakožto nejuče-nější. Nepodléhaje kontrole šidil jak mohl. Práva neměl žádná, byl jen obecním písárem, oznamoval obci všecka nařízení a vykonával, co mu od služného (solga biró) nařízeno bylo. Rychtář vykonával místní policii, vybíral s notářem porci e*) a ustanovoval pří-přež, jiná práva neměl. Koho solga-biró a pán usta-novili, ten musel býti rychtářem. Plat měl skrovný, více než 10 fl. ročně, měl málo který, ať obce skoro žádného vlastního jméni nemají. Právní znamení rychtářovo byla hůl (palica), bez které z domu ne-vyšel, proto říká také Slovák: knáz hrozí peklem a rychtár palicou. V Gömöru kladou podnes právní znamení. Znamení to jmenuje se kosiba a je to hůl tlustá, as dvě stopy dlouhá, všelijak kroucená. Kdo se, pohnán jsa, před rychtáře nepostaví, tomu pošle tento kosibu, kterou mu obecní posel položí na okno aneb na práh. Pakli pohnaný kosibu k rych-táři nepřinese, následuje přísný trest.**)

*) Pod porcií vyrozumívá se každá dávka buď cisařská buď městská. Nikdo neví, mnoho-li plati daně z gruntů neb staveni, vi jen, že plati porcií.

**) P. Sámkо Chaloupkа, evg. farář v Horní Lhotě ve

Notář byl též špatně placen, 40 zl. šajnů rečně byl velký plat. K tomu měl kus pole a kus louky, co mu sedláci zdarma vzdělávali, a psal všelijaké žádosti (instance). To byly jeho příjmy. Když nebyl spolu i učitelem, dost zle se mu vedlo; v městech ale a městečkách byl dobře placen a mnohem lépe se měl. —

Soudní řízení neprovozovalo před revolucí ani po ní žádné město v Uhřích samostatně, vyjmouc město Pešt. Svoboda svobodných měst záležela jen v samostatném užívání regalií. Civilní i kriminalní soudy vedla výhradně jen stolice. Ouřednictvo stoliční pozůstávalo ze dvou vice-išpanů, stoličného fiskála, vrchního notára, vrchního písáře a několika přísežných (tabla biró), pak výběrčího (perceptor) a pro okresy ze služných (solga biró.) Ti byli, vždy na tři léta, při stolicech restauraciích od šlechty a ze šlechty voleni. Vrchní išpan byl od samého krále doživotně ustanoven a přicházíval do úřadu jen při restauraciích a někdy k stoličním kongregacím. První vice-išpan byl nejvyšším úředníkem v stolici, v okresích služný (solga biró). Tito byli neobmezení páni, jednali

Zvolenské stolici, který mi toto sdělil, pravil, že toto znamení za svého mládí i u jiných klášti vidal, že je ale jmenovali knäbynă. V Čechách, v okolí Domažlickém, viděla jsem podobné znamení u rychtářů, obyčejně na zdi u stolu visetí: krátkou tlustou hůl, jako provaz zkroucenou. Pravilo se mi, že to rychtářské právo. Kdoby když rychtář pošle nechtěl přijít, poše se mu právo a musí poslechnouti. Kdyby se v hromadě hádky strhly, položí rychtář právo na stůl a v tom okamžení musí vše umlknoti.

v soudních i politických záležitostech, byli i stavitele, slovem vším. Soudní řízení se vykonávalo dle zvláštních uherských zákonů (*jus tripartitum*), dle kterých se ale málo který soudce řídil, neboť stálo při každém paragrafu: ostatek se ponechává náhledu soudcovu. Toho každý použil a rozsoudil dle vlastního náhledu. Bylo tam vůbec „mnoho práva, ale málo spravedlnosti,“ jak je přísloví o tamnějším řízení. — Fiskalové také lid dřeli bez milosrdenství; za šťastného se pokládal, když mu proces za deset let ukončil. Některé pře se rozhodovaly při stoličních kongregaciích a měl při nich hlas každý šlechtic, byť nebyl ani zákonů vědom býval. Pro selský a obyčejný lid byly jen menší soudy, sedlák nevyhrál ale nikdy na pánovi proces. Pro panstvo byla tak nazvaná druhá stolice (*septemviru tabló*) v Budíně. — Kriminalní soudy držívaly se od času k času, obyčejně ve 14 dnech. K tomu byli zvláštní přísežní, volení ze šlechty (*assesores*). Když byl soud ustanoven, sešli se a dostávali denně diéty po 2 zl. stř. Pro každý okres byl jeden vrchní služný (*Oberstuhlrichter*), jeden služný (*Unterstuhlrichter*), jeden přísežný (*Geschworner*). Ti si rozdělili okres mezi sebe, každý několik vesnic; přísežný, jakožto nejmenší úředník, nejméně měl vesnic. Každý vládnul docela samostatně. V procesech mohl vrchní služný až do 3000 zl. sám rozsuzovat, větší procesy odevzdaly se komitatu. Kriminalní soud se jmenoval sedria.

Dle zákona měly se držeti restauracie každý třetí rok. Kdo chtěl býti stoličním pánum, hleděl před volbou získati si přátele; dával hostiny, platil a chudší

šlechta dostala jist i pít i něco do kapsy. Kdo chtěl být úředníkem, vystoupil co kandidat. K volbě přijel vrchní išpan všecka šlechta sešla se, i okolní šlechta se pozvala; faráři měli též hlas při stoličních záležitostech. Když vice-išpan do rukou vrchního išpana stoliční pečeť, klíč od archivu a tím svůj úřad složil, odstoupil do řady šlechty a přikročilo se k volbě nového vice-išpana a ostatních úředníků. Jmena zapsaných, od vrchního išpana potvrzených kandidátů vyvolávala se, a kdo měl nejvíce hlasů, stal se tím neb oním úředníkem. Bylo při tom obyčejně mnoho křiku a někdy i bitky; obyčejně vyhrál, kdo byl silnější. Takovéto restauracie stály nového stoličného pána mnoho peněz, a proto nemohl jím ani býti jiný než bohatý slechtic.

— Na restauraci v Gömöru r. 1839, když byl Draškoči Samuel beze všeho odporu po druhékráte za vice-išpana volen, strávilo se 47 volů, 186 beránků, 28 telat, 36 ct. slaniny, 380 sudů vína, 4000 chlebův z 200 kablův*) žita a 20 kablův pšeničné běli na halušky. Pět dni i s cestou trvala ta slavnost, a každý den stál Draškočiho a jeho rodinu výše 5000 zl. a to jen pro obecný lid; co panská tabule stála nepočítáno.

Ke královským úřadům počítaly se úřady horní, při solnicích a solních dolech, uředníci hospodárští na královských korunních panstvích a úřady třicátkové.

Tresty. Jakž to i v jiných zemích bylo předešlá století, tak i v Uhrách panovaly tresty nelidské, ukrutné. Hrůza člověka pojímá, když slyší o popravách zrádců, buřičů, zbojníků, jak toho na kůl nara-

---

*) 2 Preš. měřice jeden kablik.

zili a na kole upekli, s onoho pasy drali, jiného za žebro pověsili. V jedenáctém a dvanáctém století byly boží soudy (ordalie) v obyčejí a odbyvaly se nejvíce v kostelích Velko-Varadinském, Prešpurškém a Nitranském. Za sv. Štěpána krále byla žena, dostižená při třetí krádeži prodána. Sedláku za první krádež uřízli nos, za druhou uši, za třetí ho oběsili. Nos a uši mohl si vyplatit za šest volů. V pozdějších časích trestali smrtí jen krádež značné summy peněz; menší část peněz musel zloděj, chtěl-li ujít trestu, dvanácteronásobnou cenou okradeným nahradit. Kdo otce neb matku zabil, toho zašili do pytle a hodili do vody. Cizoložníci i se souložníkem jejím za živa do země zakopali. Uličná děvčata (nevěstky) zavírala se do drátěných klecí a na veřejná místa vystavovala. Děvče když se prespalo (nepočivě zachovalo), muselo za trest v kostele pod kazatelnou státi, se slaměným věncem na hlavě a v rukou držíc černé svíce. Muži zase na pohaniu před kostelem na dřevěném koni seděti inuseli. Jestli dlouho pršelo, aneb zase dlouho sucha trvala, jestli potlouklo, aneb dokonce kar*) na statek přišel a mor na lid, byly vším tím vinny strygy (čarodějnice), jimž obecný lid moc přičítal, že umějí i déšť rozhánět i vykonat, že znají porobit (učarovat) i lidem i statku. Jak tedy některá taková nehoda, kterou si nemohli nevědomý lid vysvětliti, dědinu potkala, zvedl se lid a kde kterou starou ženu dopadl, sebral a do vody vohnal. Která se nad vodou udržela, to byla stryga, a všechny ty potom na hranici upálili, dříve ještě jich mučíce, aby

*) Když dobytek padá.

vyzradily, kde komu porobili. Za strygy držány byly jen starší ženy, dokonce byla-li která rozumnější než jiní lidé. Již v r. 1100 vyšel dekret, v němž nařizuje se úřadům, aby strygy před soud nepohánely, a lidem aby je neodsuzovali, aniž žádných stryg nestává. A přece páliili strygy až do osmnáctého století. Poslední spálili v Satmarské stolici v r. 1745. Víra v ně panuje ale dodnes mezi obecným lidem.

S pokrokem civilisace pomíňuly i v Uhřích mnohé z ukrutných trestů, a jen několik nástrojů zůstalo napostrach neposlušným sedlákům, jako *kláda* (kaloda, mad.), která vždy před rychtářovým stavením stála, a do níž sedláky zavírali. Ve Zvolenských lesích, na císařských handlech, stávala před stavením polesného, uchystaná k sevření hlavy a rukou vzdorných dřevorubařů. Tam ji nazývají posměšně Katrka. Také se *húšle* na krk věsely, s nimiž musel buď před kostelem stát, neb po dědině chodit. Byl to nástroj ve formě houslí, v širším konci byla díra pro hrdlo, v úzkém konci dvě díry pro ruce; mohli se otevřít na dvě strany, a když je odsouzenému na hrdlo zavěsili a ruce do dér strčili, zavřeli je a zamkli na zámek. Také sloupy stály na veřejných místech a na nich na řetízkách zavěsené železné knhy; u takového sloupu vystavování byli zloději a poběhlíci, jsouce kruhem tím za hrdlo k němu přikováni. Na prsou měli černou tabuli zavěšenou, na níž napsáno bylo, co udělali, aby si to mohl kdo by chtěl přečíst. Jinde vodil je biřic s černou tabulí na hrdle po městě, a sám to lidem vyvolával. Sloup takový stál ještě v r. 1852 na tržišti v městysi Modrém Kamenu; klády bylo vi-

děti skoro před každou rychtou a šibenici o čtyrech sloupech před každým komitatním městem. Nejobyčejnější trest bylo bití holi; 25, 50 i 100 ran se vysázelo, když páni rozkázali. Zavření do temnice (vězení) nepovažovalo se ani za hanbu, neboť se tam mohl dostat, aniž věděl proč. V tom panovala velká libovůle, nejen pán že dal poddaného zavřít, jak se mu zlísilo, ale i každý měšťan, jak čeledín dost málo provinil aneb mu sloužiti nechtěl, dal ho skrize hajduka odvést a zavřít do temnice. A „temnica zlá izba!“ říká Slovák. To ovšem za nynější doby vše jinaké! —

Školy.

Školy v Uhřích byly ve špatném stavu, zvláště školy obecné. Majitel panství nedal na školu nic, aniž měl hlasu při volení učitele. Obec platila si učitele, ale také něměla při tom hlasu; jedině farář ho dosazoval. Mohl dosaditi na školu koho chtěl, nemusel to být ani paedagog, jen když uměl číst, psát, počítat; více se beztoho ani ve farních školách neučilo. Ve vesnicích bylo to ještě hůře, tam byl mnohdy učitelem vysloužilý voják, nebo nějaký poběhlík, někdy i řvec, obyčejně ale notář. Platby byly tak mizerné, že nemohl za ně vzdělaný učitel žít, neboť v některých dědinách měl učitel ročního platu méně než obecní slouha, 20 zl. šajnů jen a kousek pole. — Obce nevšímaly si škol ani učitelů, nechtěl byl učitelem kdo byl, jen když nějaký byl; vyšší úřady se toho také neujímaly. Vůbec se málo o

vzdělanost ducha dbalo a dokonce nic o vzdělání lidu selkého. I stavení školní byla málo kde pořádná. Viděla jsem v dědině Herenčanech v Novohradské stolici školu, která byla na spadnutí; všude byly podpory, aby stavení se nezbořilo. Okna malinká byla papírem zlepena, podlaha cihlami dlážděna. U prostřed jizby stůl z nehoblovaných prken, okolo něho též takové lavice. Na stěně visela černá tabule. Učitel, bývalý voják, spolu notář a veliký piják, nebydlel ve škole, protože jeho jizba již sesuta byla. Takových škol našlo se více po zemi. —

Đarmotská katolická škola vystavěla se z novu v r. 1834. Žebral se na ni po celé zemi. Také kupec jeden, Srb, (onen co hedbávnictví zavésti chtěl) sbíral příspěvky; když byl zemský sněm v Prešpurku pohromadě, šel tam mezi šlechtu a ta dala nejvíce, ale jen proto, aby se stala *nemczeti* (národní maďarskou.) Z příspěvků těch vystavěla se školní stavení, ale na zlepšení platu učitelů nemyslil nikdo, to zůstalo při starém. Až dosavad čistě slovenská, stala se škola ta od té doby zcela maďarskou, jen v druhé třídě učí se děti *německy číst!* O slovenčině ani muk.

— Dřevnější časy chodívali učitelové katoličtí o vánočích koledovat, nyní ale pekou místo koledování oplatky, posílajíce je po domech o štědrý den po školních dětech svátečně přistrojených. Každý, kdo oplatky dostane, dá za ně penězitý dar, zlatý, i více neb méně, jak kdo může. K chudým, kteří ničehož by nedali, se nepošle. Na vesnicích dávají místo peněz poživu. —

Evangelické školy jsou naskrze lépe zřízeny a

mají vzdělanějších učitelů, moždý takových, kteří na některém lyceum evangelickém theologii vystudovali. Platý nemají ale o nic větší než snad někde i menší než katoličtí učitelové, ale je větší obětivost u nich pro vzdělanost. V Ďarmotech mají evangelíci školu pro sebe; učí se v ní jen slovensky a trochu maďarsky. I Srbové drží pro svoje děti učitele, který je spolu zpěvákem v kostele. — Slovák se raději učí a hystřeji pochopuje než Maďar, který nerád hlavu uče- uím namáhá. Mezi evangelíky málo je sedláků, aby neuměli číst a psát; za předešlých časů učili se mimo slovenčinu i v menších školách latině, tak že doposud nejen mezi šlechtou ale i v měšťanských domech latinské hovory slyšet. I mezi selským lidem udrželo se některé latinské slovíčko, a starí sedláci, když si na léta školní zpomenou, říkají: „Ej bodaj toho rechtoru vlci zjedli, čo sa nás namučil s těmi latinkami!“

Evangelíci mají svá gymnasia a lycea v Prešpurku, Levoči, Modré, Dobšině, Gomoru a j. Ač záložní jistiny evangelických vyšších škol velmi malé byly proti jiným, byla u nich největší obětavost pro udržení jich. Tak byly při každém gymnasium a lyceum tak zvaná *alumnea*, kde dostávali chudí studenti stravu. Povinnost nejmladších studentů (mendikantů) byla, jítí zrána s hrnčeky do těch domů, na kterých řada byla jídla dávati. Zazpívavše krátkou píseň nechali hrnčeky tam, a po jedenácté šli si zase pro plné. Studenti dostali dvě třetiny z toho a mendikanti ostatní. Mimo to chodili menší žáci po vesnicích *pytať* (prosít) pro alumnat vejce a jinou poživu. Když byly svátky školních patronů, šli s přáním (fes-

tinatum gratulatum), a co z toho vyplynulo, dalo se do všeobecné kasy. Jednu sbírku měli, *caliscatum* zvanou, kde žáci s kalichem po domech chodili prosit na podporu školy. To vše již pominulo. — Kalvíni mají tři kollegia, v Debrecíně, Pápě a v Šaryšském Potoku, a několik gymnasií, mezi nimiž i Lučenské za kollegium se počítá. Školy ty jsou maďarské. Někde je i Luterani navštěvují, mají ale svého učitele pro náboženství. Žáctvo těchto kollegií dělí se na dvě třídy menší a větší žáky. Větší žáci opět na dvě třídy jsou rozděleni, na *togati**), kteří ke kněžskému neb učitelskému stavu vstoupiti chtějí, a na *publici*, kteří k veřejným úřadům se připravují. *Togati* mají svobodná kollegia, svobodný byt, na světlo ročně 3 zl. šajnů, na chleba 2 měřice zrna. Každý může si nechat vařiti u koho a kde chce a pro jídlo služebního chlapce poslat, který mu je musí do jeho jizby přinesti. O topivo se musí každý sám postarat. O každé boží hody chodili *togati* s odporučujícím listem od kollegium do blízkých i vzdálených osad kázati, začež od osadníků dary na penězích i poživu dostávali. Který pěkně kázel, přinesl si mnoho zlatých domů, i dosti poživy, kterou nesl za ním mendikant, jejž si každý takový *dač* (také *legat*) s sebou vzal. Mimo to dávají *togati* privatní hodiny menším žákům, což jim velmi přispívá. Dvanácte prvních *togatů* jmenují se *primarové*. První z nich vede hospodářství celého kollegia, z čehož účty kurátorům a professorům skládati musí. Má za to platu

---

*) Od černého taláru togy, které nosí.

1000 zl. v. č. Každý rok volí se nový z dvanácti primarů. Druhý primar (*contracriba*) je soudcem nad togaty. On přijímá všechny žaloby od primarů na togaty a odevzdává školnímu soudu (*sedes scholastica*), při němž i primarové co přísedící jsou. Dostává za úřad ten jen 50 zl., má ale naději na seniorat a smí co legat po dědinách kázati. Ostatní primarové jsou dozorci a učitelové menších žáků; z nich se volí učitelové menší třídy, kteří mají po 400 zlatých příjmů. Někteří také docírují, začež dostávají ročně 30 zlatých a 3 měřice zrna. V ostatních třídách jsou řádní profesoři s platem 500 zl., 10 měřic žita, 12 měřic pšenice a 3 okovů vína. Togati deset i dvanácte let v ústavu stráví, publici čtvrtým rokem studia ukončují a napotom co *patvaristé* (praktikanti) u některého advokata aneb u stoličního úřadu do práce vstupují. V polovici července drží se hlavní zkoušky, k nimž se celé okolí sjede. Trvají pět dní. Prázdniny trvají od zkoušek do konce srpna; v září začnou zase školy, ale v čas vinobraček je 12 a každé boží hody 14 dní prázdnin. Plat školní je pro bohaté 9 zl., prostřední stav 6 zl., pro chudé 3 zl. šaj. Vyjma Šáryšsko-Potocké kollegium, byly u všech gymnasií i kolegií alumnea, některé dny ustrojili ale bohatší lidé studen-tům hody, na něž se prý těšili. V ustanovenou hodinu šlo potom několik silných mendikantů, a na sochorcích, v měděných kotlích, jídla přinesli a do prostřed kollegialnho dvoru kotle složili, kde je žáci s talířky v ruce, ve dvě řady postaveni, čekali. Senior, nabíráje velikánskou lžicí, dělil je. K večeři dostávali čistou hovězí polívku a kus chleba. —

Místa ve škole rozdělena byla dle hodnosti žáků — hodní seděli napřed. Nebyl-li s tím některý ze zadních spokojen, bylo mu dovoleno hlásiti se, načež učitel oběma žákům některé otázky dal, které mu hned zodpovídat museli. Jeden z ostatních žáků odpovědi zapisoval a učitel je potom prohlížel. Který měl nejvíce chyb, ten musel ustoupit. — Jak to všude bylo a doposud ve zvyku je ve mnohých školách, že se děti ve škole tělesně a dosti surově trestají, tak to bylo i v tamužších nižších školách. Za každé malé provinění dostávali ferulí, kterou se nejvíce trestalo. Za chybné písmo dostávali žáci na *hruštičku*. Musel dáti žák všech pět prstů špičkami dohromady, a na složené ty špičky dostal ferulí, což prý velmi bolestné bylo. Také na ostrém týlu klády klečeti museli, na hrachu, a lískovou mastí byli také mazáni. —

Poslední léta staly se změny veliké ve všech školách, a mnohé věci zcela pomíňuly, tak i alumnea. —

Povaha lidu.

Jak Slovák štíhlým vysokým tělem svým, jasným okem a přívětivou tváří od Mađara nevelkého, zavalitého, počerné, zasmušilé tváře se liší, tak liší se i povahou. Mađar zabývá se nejradiji jen chovem dobytka a hospodářstvím, a mimo to rád je husearem, a když se mu poštěstí, pánum. — Slovák zná chovati dobytek, zná i dobře hospodařit, zná řemesla, je obchodníkem, je horníkem, je polníkem, vozkou, dřevařem, voják je neohrožený, pána dělati také do-

vede, zkrátka, hodí se do vognu i do kočáru. — Maďar pohodlí milující vydrží celého půl dne ležet na zápraží, dohan kuřit a na nic nemyslit. — Slovák, pohyblivý, chvíli nevydrží, aby se něčím nezaměstnával. — Maďar nerád mnoho pracuje a jen co se mu líbí; Slovák rád a mnoho pracuje, a když nemá doma co robit, jde si hledat robotu mimo dům. — Maďar nerád z místa se hne, dokonce pěší, Slovák daleko do světa cestuje i s těžkým břemenem na zádech. — Slovák rád rozpráví s lidmi, s domácím dobytkem, i s přírodou; když potkáš Slováka, pozdraví tě, pak se tě zeptá, odkud si a kam jdeš, a když mu povíš, přeje ti na rozchod dobrého zdraví. — Maďar se na tebe podívá, anebo si tě ani nevšimne a jde svou cestou dále. — Hostinný je Maďar i Slovák, s tím jedině rozdílem, že Slovák, a byť ho i Turek o kus chleba poprosil, s přívětivostí mu ho dá, třebas mu slova nerozuměl, kdežto Maďar, byť i štědřejí uhostil, přece jen tenkráte i srdečným a vlivným hostitelem se ukáže, když ho v jeho řeči osloviš. — Slovák je rád veselý, miluje zpěv, tanec, hudbu, kterou i rád provozuje; Mađara rozveselí jedině hudba cikánská, při té jen tančí zamilovaný czardáš, při té jen zpívá zádumčivé svoje písňe, tou rozhárán do pekla půjde. Vášnivost ta nemá ale u něho trvání a záhy ochabne. Slovák se hned tak nezbrkne, je chladnější, ale když pro něco zahorí, nevykouří se mu to hned tak ani z hlavy, ani ze srdce. — Také lehko popuděn je Mađar: „Psa za chvost a Mađará za bajúz (kníry) nelapaj, oba tě uhryzmú!“ říká Slovák. Mađar vyčítá Slovákům opilství, ale v temnicích na doleních kra-

jích o mnoho více Maďarů sedí pro bitky v opilství spáchané, než Slováků, to je dokázaná věc. Slovák když se opije, zpívá, nebo mlčí a jde spát; Maďar kleje a pere se hned do krve. — Tak teremtovat a bassamovat nezná Slovák jako Maďar. On si také rád zahřeší, ale on posílá jen Paroma a sto hrmených do materi! — co nikomu neuškodí. — Maďar když krade, krade rád koně a voly a nedělá si z toho žádný hřich; když se za čas jednou některému Slováku zachce, na berana cizého stáda si pochutnat, upřímně si řekne: Vzdychaj duša — tělo půjde krásť! Přece uznává, že neprávě jedná. — Maďar je velmi zdvořilý a užívá rád mnoho titulů v řeči, Slovák mluví prostě ale uctivě, zvlášť z pány, cizinci a starými lidmi. S těmi mluví obyčejně v třetí osobě, a přijde-li řeč na krávy neb ošípané, — zajisté nevysloví ani jedno ani druhé slovo dříve, dokud by se nebyl omluvil, — *prepytujem jich poctivu hlavu!* Stojí-li druhý u stolu, dodá: *i ten poctivý stuol, čo na ňom boží dar ležívá!* — Maďar miluje nápadný šat, šperky, zlato, barvy ale temné, tak i Maďarka. Slovák miluje barvy veselé, modrou, bílou, červenou, místo péra kytku za kloboukem, místo prymů zlatých pěkné vyšívaní, a milou svou když vidí přistrojenou, zazpívá si: „Ani je ta kalina nie taká červená, jako moje milá, ked je pripravená.“ — Maďar má rád tlusté ženské, Slovák drječnou, štíhlou jako jedlu, a třebas i neměla zrna, jen když se nosí jako srna. — Maďarka nemá ráda mnoho dětí, Slovenka ale říká: *viac otčenášuv, viac chleba!* a má raději více dětí, než aby bezdětnou byla. — Ačkoliv je staré přísloví:

Němcom zelina, Uhrom slanina, Slovákom kaša s mliekom, není pravdivé: Slovák rád i zelinu i guláš i slaninku, a pohár Jagerského aneb Budínského také rád vypije, jakož i Maďar zase nepovrhne halúškami s bryndzou, ani kaší s medem, ani sýrem se salašů Klenovských — a víno lépe mu chutná se Slatinskou štiavicí. —

Co zaslhuje chvály u Maďarů, je národní jejich hrdost, jakoužto cnotí aby se každý národ honosil, přáti by bylo, a však bez ukřivdění druhému národu, neboť tím zatemní se všecek lesk takovéto cnoty. „Každému je svůj jazyk milý a mně můj,“ měl by si každý pomyslit a nežádat od jiného, co sám za špatné uznává. A přece se dost Maďarů poslovenčilo a Slováků pomadařilo! — Srb povídá: „Horší jeden poturčenec, než deset Turků!“ Zkušenost nás učí, že je to pravdivé. —

Chudí lidé.

„Oh, to je hnízdo! — řekl mi známý jeden pán, slyše, že jedu do K . . . a tam delší čas pobýti hodlám. — „Tam se vám znechce bydlet. Ani pořádného bytu tam nedostanete, ani co by k potřebám pořádného žití sloužilo. — Sudte z toho, že tam ani doktora nemají; hodinu cesty musí se proň posílat, až do lázní. Purkmistra také nemají, jen rychtáře; a ten jest jako sedlák. Dlažby tam není, ani procházeč, a společnost až běda. — Jediný člověk, s kterým by se dalo promluvit, je farář. Byl dříve zámeckým kaplanem, a je prý člověk vzdělaný. — Ale ten mimo svoji povinnost obírá se celý den jenom květinami, ryje a kope v zahradě, a když jsem ho navštívil, byl mrzut. Učitel nemá celý den kdy. Měštané i lepší třídy, jsou to lidé hloupí a hrubí. Když k nim přijdete, řeknou vám hned, že nemají kdy s vámi mluvit, že musejí na pole! Těch několik bohatých plátenických kupců vede ovšem bohatý dům. Muži ale bývají málo doma, a ženy a dcery vysoko hlavu nosí, a přitom jsou přece jen hloupé. O těch ostatních paních ani nemluvím. S prostý lid je luza, špatná, zlodějská luza, pravá to pleva!“ —

„Také vás okradli?“ ptám se ho.

„Já si dal pozor; ale prosím vás, to je na nich

vidět. Chodí to bídně; a kdyby měli co, kradli by dost, za to vám stojím. — To já znám takový lid!“ —

„No, to tak zlé uení, jak povídáte, ani s tou špatností. Ostatně nesmí člověk příliš mnoho žadati, pak se mu snadno vyhoví,“ řekla jsem.

„Uvidíte a dáte mi za pravdu!“ tvrdil pán.

Jela jsem. — Městečko K . . . leží pod Krkonošemi, as pět—šest hodin od Sněžky, v poloze velmi příjemné. U města jest rybník. Z ostatních stran jest obklopeno polmi a lukami. Na blízku všude lesy jehlinové, a za nimi je vidět vrchole Krkonošských hor, jak čnějí do oblak. — Minulo tenkráté, když jsem tam byla, as deset let od té doby, cе město skoro celé vyhořelo. — Panský myslivec udělal si podivné vyražení, a začal střílet na rybníku blízko baráků divoké kachny. Na neštěstí chybil se kachny e celý barák a rána vlitla na doškovou střechu jednoho baráčnika, který mu byl dřive hrozil, že ho půjde žalovat, jestli střílení blízko stavení nenechá. — V málo okamženích dyla střecha celá v plamenu. Bylo to ve dne, a lidé vázali pšenice. Než se to sběhlo, byla část města v jednom ohni, a do večera kolik set lidí bez příkrovu a — na žebrotě. — Po ohni stavělo se z kamene, a ne ze dřeva. Kdo mohl kryl taškami a šindelem; ale i doškové střechy se vyskytly zase, poněvadž neměl každý, čeho by měl třeba bývalo. — Na náměstí bylo několik velkých domů, ale některé nebyly jestě dostaveny. Ostatně byly tu menší větší domky. Pěkný kostel, na němž byl nový krov, jakož i na věži, a fara byla též nově kryta. — Od fary, kterou dělila od kostela jen za-

hrada, zakončovalo se náměstí krátkou ulici jako hrádkem, a ulici ta jako brána uzavírala zbořenina nákladného někdy domu, který stál průčelím přímo proti náměstí. — Před nim bylo kousek zpustlé zahrady, ohrazené zdí; ale železná, mřížovaná vrata zmizela, a jen špatně sbitá dřevěná byla tu místo nich. U hlavních dveří bylo viděti žulové pilšte, též i kus podobného pavlana bylo vidět, jenž pěkně vykresán byl. — Všecko bylo spustlé, zbořené; jen sklepy byly k potřebě. Majetník této zbořeniny měl z nich malý užitek. — Před domem křížily se dvě cesty. V levo byla silnice k N.... v pravo šlo se do úvozu, na jehož obou stranách byly rozloženy skromné zahradky a sady chalupníků a baráčníků, jichž stará stavení nahore stála. — Tam oheň, jak bylo vidět, nepřišel; a zrovna u toho kamenného domu se musel zarazit. — Dlažby tu ovšem nebylo, ani chodníků okolo všech stavení; jen jednothivci před svým prahem si vydláždili. — Naproti faře byl domek, který se odevšech ostatních lišil čistou úpravou. Celé průčelí bylo bílé jako sníh: u oken byly letní zelené okenice, hlavní dvěře a vedle nich jedny od polovice se skleněnými okny, byly hnědé. Za sklem těch dveří bylo viděti rozličné věci: kalouny, vřetena, trubku malovanou, dýmky, fiky, miče, strakaté harasky, slovem vše, které svědčíti měly, že tam bydlí kupec. Pak se vyznačoval ještě zídkou, která celou šířkou domku zděna byla, a bílými dlažicemi pokládena. Vybíhalo skoro půl sáku do silnice, a ze stran vedly na ni dva stupně. Do toho domku, když jsem se po městě ohlédl, vešla jsem. Síň byla jen

asi dva kroky široká, ale zdála se širší, protože byla světlá, vybílená, bílými dlažicemi vydlážděná. Bylo v ní mimo dvoje hlavní domovní dveře z předu a na zad, ještě patero menších. Z předu hned byl u jedných zvoneček, z čehož soudila jsem, že vedou do krámu. Zaklepavši na druhé, na pobídnutí, abych vešla, vešla jsem do prostranné, čisté světnice. — U okna, na němž bylo plno květin, sedělo děvče asi třináctileté, velmi sličné, a šilo. U stolu seděla domácí paní, baculatá, velmi veselé, přívětivé tváře, v černém kabátka, dlouhé sukni, mající červený hedbávný šátek uvázaný na hlavě. Sedíc u vysokého kolovrátku, tak zvaného kozlíku, předla len. Hned vedle ní protahoval se mourovatý kocour. — U nízkých kamen, při nichž i plotna byla, seděl na lavici domací pán, nevelký, spíše hubený než tlustý, snědé tváře, ale velmi dobrého vzezření. Měl na sobě tmavěmodrou kazajku, též takovou vestu, i spodky dole vyhrnulé, bílý šátek na krku, pantofle, a na hlavě černou aksamitovou čepičku, na způsob malé homole cukru, kterou, když jsem přišla, smekl. Pod čepičkou se mu kroužilo na sta černých kroužků, které mu k jeho dobré tváři mnohem lépe slušely než ta čepice; ale to on myslím ani nevěděl. Seděl u nízkého kolovratu a předl koudel, čemuž jsem se nepodivila, vědouc, že v té krajině muži, ženy i děti předou. Vedle něho na lavici ležel modrý šátek a piksla. — Když jsem vešla, kolovrátky se zarazily, a děvče začervenavši se, po očku podívalo se na mne. Rku, že mi v hospodě povídali, že by u nich byl prázdný byt. I ptám se, zdali by si neobtěžovali, mi jej ukázati. —

„I pročpak, můj Bože? Mílerádi! Jdi, Františko; ukaž paní všecko,“ — povídal domácí ochotně, a hned sundal sám se hřebu svazek klíčů. —

„I ukážu, ukážu — proč bych neukázala ?!“ — usmála se paní. I vstala, oprášila si širokou modrou zástěru. Macek skočil také se stolice, a když jsme vyšli s paní ze dveří, následoval nás krok za krokem. —

„Tu je krám,“ ukázala paní na dvěře, u nichž byl zvonek, „tu je sklep, tuto je letní kuchyně, a tu je ten menší pokojíček, co patří jako k bytu. A proč by nepatřil?“ S těmi slovy odemkla dvěře, a byly jsme v malinkém pokojíku, jehož větší část zaujímal veliká kachlová kamna, za nimiž byla pec, na níž selezlo po stupinkách s lavice, kterouž byla kamna ohražena.

„V létě se tu vařiti nemusí; to se vaří v letní kuchyni při mně. V zimně ale, když jsou hodné chumelice a mrazivý vítr na okenice řinčí, tu je zde milo, a na peci nejmilejší kouteček v celém domě. — A proč by nebyl?!“ — řekla paní. — Já jí povídala, že znám ty slasti na podobných pecinkách, tož ji těšilo. — Okno bylo jedno veliké: bylo tudy viděti na dvůr a do zahrádky. — Z pokojíku vešly jsme na schody zrovna naproti dveřím; bylo jen dvanácte stupňů, jež se od pola trochu točily. Nahoře byla pěkná síňka s dvěma oknama, z nichž se přehlídlala celá zahrádka, za ní městský hřbitov, pak pole, les a vršky. — Síň ta byla tak čistá a světlá, že se mohla upotřebiti i za letní pokoj. Z té mne vedla do komory a do pokoje, který byl do předu, vlastně ve

štítu. Byl též vybílen jako křída; podlaha též tak bílá, a hned mně paní poukazovala na panská kamna s rourami. Povídalať, že se to nyní tak žádá: ale že předce jen ta kamna s pecinkami, anebo ta veliká kachlová kámna jsou jí milejší. Z oken vidělo se do farské zahrady, když se zahnul v pravo, na celé náštítu. Byl též vybílen jako křída; podlaha též tak bílá, a hned mně paní poukazovala na panská kamna s rourami. Povidalať, že se to nyní tak žádá: ale že předce jen tak kamna s pecinkami, anebo ta veliká kachlová kamna jsou jí milejší. Z oken vidělo se do farské zahrady, když se zahnul v pravo, na celé náměstí, i předměstí, na rybník a za rybníkem na borový lesík, a když v levo, na zbořený dům, na rychtářův dvorec, na kovárnu proti němu, na faru a jiná stavení. —

„To tu máme hodného pana faráře,“ řekla paní, ukazuje do farské zahrady, kde se mezi stromovím žlutila slaměná jeho čepice. — „To je pravé boží požehnání. — Byl dříve zámeckým kaplanem. Ten jest vám moudrý! — A proč by nebyl?!“ — řekla si zase. Měla již ve zvyku to přísloví, jak mi později muž její povídal. — Z pokoje vedla mně i do komory, kde byly bohaté skladы lenu, příze a vinutí v truhách; kde bylo i šatstvo i nádobí, špižírny a rozličné věci. Nad komorou byla teprv nízká půda, kde byla bidla na prádlo. — Z půdy šly jsme do sklepa. Byl vydlážděn, rozličné potravy a zboží krámské tak uspořádáno v něm stálo a leželo, jako na vystavenou. Prostřed tekla voda, a na té stály krajáče s mlékem. — Ze sklepa šly jsme na dvorek.

„Vodu máme dobrou a studenou!“ řekla zase paní, ukazujíc na studnu u prostřed dvora, nad níž byla zelená stříška. Pod trubkou byl z kamene vykresaný kadlub, a nad studní ořechový strom. — V koutě byl malý chlév, nad ním senník, vedle dřevníky a nad těmi kurník, a vedle těch vedla vrátko do úzké uličky mezi tím a sousedním domem; a tam tudy že sivka a jalovička vycházejí, povídala mi paní. — Pak mne provedla celou zahrádkou až ku včelníku, kde stály čtyry úly. — Zahrada nebyla veliká, ale bylo v ní všechno. Zelenina, květiny, vonné i léčivé bylinky, stromy, i kus trávníku, na němž se bělilo prádlo, drnové sedátko v besídce, vínem obrostlé, kousek jeteliny před včelníkem, lípa i keř černého bezu, před nímž prý, jak mi paní povídala, má každý mužský smeknout a ženská se poklonit, poněvadž Bůh velkou moc do něho vložil, kterou člověku bývá ku prospěchu v nemoci květem, ovocem, listím, i nažou, a mimo to že se dřevo pálí a bezinky za potravu slouží lidem i ptactvu. — Byla to zřídka vídaná čistota v tom domě: od nejvyšší korenhvičky na špici domu až na čisté dlažice ve sklepě, a tak bylo každé místo vhodně upotřebeno, že se na té nevelké místnosti toho až ku podivu směstnalo, a předce jedno druhému nic nepřekáželo. —

„To on můj starý najde každé věci místo; a já mám z toho radost i hledím, aby zůstalo všecko v čistotě. — A proč bych nehleděla?“ — pravila, když jsem jí řekla, jak se mi to líbí.

Právě přiběhl s lahvičkou malý chlapec; a nemohla dosáhnout na zvonec, křikl: „Prodávat!“ —

Když pán vyšel, žádal za groš dřevěného oleje. — Vešly jsme za nimi do krámu. —

„Co budete dělat s olejem?“ ptala se paní chlapce se smíchem, vědouc napřed, co řekne.

„Kolovraty mazat.“

„To snad boty?“

„Ba ne!“ — odsekł chlapec.

„Stůně ti ještě máma?“

„Ba ne.“

„Umiš také příst?“

„Ba ne.“

„Co délás?“

„Dělám kracky z koudele.“

„To jsi hodný. Jíš take suché slívy?“ — Chlapec přisvědčil, a radostně obrátil se ku paní.

„No, tu máš: dvě si nech, a čtyry dej mámě. Ale to ti povídám, ať dáš! — Já se jí zeptám — a proč bych se nezeptala?!“ — Sáhnuvši pak do jedné z příhrad, podala mu šest švestek. —

„Ba dáin. Však mně máma beztoho dvě zase vrátí.“

„Vidíš, jak tě má ta máma ráda; kdybys neposlouchal, zasloužil bys pardus!“

„Ba poslouchám!“ usmál se chlapec, podal groš pánovi, vzal lahvičku a utiskal z krámu. —

„Ty máš s těmi dětmi melu,“ povídal pán, když hoch odešel.

„Vždyť jsou to naši kupečkové! A kdyby i po zlatých nenosili, z mnoha grošů bývá předce zlatý. — A proč by nebyl?“ Muž jí posvědčil, a ukazuje

kolem sebe, pravil mi, že má obchod jen skromný, že se nechce na velký kredit odvážit, jako pan soused (vedle byl větší dům a také kupec), že on nejradije zboží hned si zaplatí. Čeho není třeba, že nebere; ale co berε, že musí být pořádné. — To bylo také na něm viděti. — Nad kupeckým stolem vznášely se dvě mořské panny s červenými lícemi a žlutými vlasami; spodní díl těla rybí byl zamodralý, a visely na něm kolikrát výšky, kormouty, kalouny, svíčky, bubínky a Bůh zná, co všecko. — Ty panny, povídala paní, že se tuze líbily každému a dětem zvláště, a že přicházely k vůli nim do krámu; že je dělal jeden řezbář v městě. — Já si pomyslila, že to nebyl veliký umělec; ale proč bych byla paní pokazila radost, když se jí líbily? —

Líbili se mi lidé, líbil se mi i přívětivý domek, i ptám se stranu činže.

„Sedesáte zlatých!“ povídá pán po krátkém rozmyšlení a ostýchání: bál se, aby se mi to nezdálo mnoho, a dodal ještě, že kdybych chtěla, by se mi něco zjinačilo, že se mi všecko spraví, že mohu poroučet, co chci. V zahrádce že si mohu sedět celý den, a zeleniny i ovoce že si mohu natrhat. A to vše za sedesáte zlatých! A nemyslete snad s tříbra! Bylo to ještě za oněch časů, kde se v Praze nepodívali na člověka, jakoby z onoho světa přicházel, když někdy sluchu svému nedůvěřuje, s ustrnutím se zeptá prodávače: „To snad šajnū?“ Tenkráte neznamenalo ještě slovo „dobrák“ jen dobrého člověka, ale také peníz, který zaujal místo někdejšího šainového krejcaru, který pomalu z paměti

prodávačů vymizí, ale v paměti kupovačů dleho pe-
trvá. S povzdechem zpomínají a budou zpomínat i
na ty časy, kde za ten tenourek krejeárek tolik se
koupilo, co nyní za tlustý dobrák. — Ale časy se
mění!

Hned jsem řekla panu Hlouškovi, (tak se milý
ten kupec jmenoval) že byt v jeho domě najímám;
a on sám se mi postaral o přenešení věcí, pomohl
mi vše spořádat a paní domácí můsela jsem slíbit,
že přijdu na sváčinu. V určitou dobu jsem rádost
její vyplnila. Stůl byl již pokryt červeným ubrusem,
na něm pak stálý malované šálky, cejnové látky,
cukrovka bílá skleněná, na způsob dýně, na talířích
byly topinky, bílý chleb i máslo. Pan Hloušek ob-
cházel okolo stolu, aby žádná moucha naň neseděla,
ačkoliv nebylo o jaké ani vidu v celé světnici. Teprv
tu ohledla jsem se trochu více po světnici, v níž do-
mácí bydleli. Byla velká prostranná, a měla výkle-
nek blíže kamen, kde spala v létě Francie, v zimě
ale domácí paní, protože ráda měla hodně teplo;
„ba raději méně jíst, a více tepla,“ jak říkala. Po-
stele a několik kusů nábytku byly dubové, nepoliro-
vané; ale prádebník tam byl z ořechového dřeva, pře-
krásně vykládaný, a na něm stálý hodiny staromodná,
krásně pracované, ve skleněné skříni. — Vždy když
odbila hodina, zahrály Mozartův menuet, píseň od
Beethovena a rejdrovák, jak jsem to napotom a mno-
honáctekráte slýchala. Mezi okny viselo zrcadlo ne-
velké, ale pěkně leštěné ve skvostném rámci. Mezi
obrazy svatých na stěně visel též obraz Panny Marie
s Ježíškem, olejovými barvami pěkně malovaný, též

ve zlaceném rámci. Také tam byla lenoška s vyso-kým vycpaným lenochem a nizkými opěradly pro lokte, potažená těžkou protkávanou hedvábnou látkou, jejíž barvy však vybledlé byly. Všechny tyto věci posledně jmenované zdály se poukazovat, že kdysi v jiných místnostech stávaly, a jinou společnost mívaly okolo sebe.

„Koupil jsem to v licitaci po tom, co mu někdy patříval ten zbořený velký dům na konci,“ řekl Hloušek, vida, že na tyto věci s větší pozorností se obracím.

„A jak se jmenoval a kdo byl?“

„Martoň se jmenoval, a byl pláteník,“ řekl domácí. V tom vešla paní Francie nesla za ní žlutý plechový tág se starodávní konvičkou kamennou, v níž byla káva, a s hrnečky se smetanou. Nechala jsem si tedy další poptávku na podruhé.

„Zde to není sice ve zvyku, pít kávu“ řekla paní, „ale my dva, já a můj starý, jsme už tak na ní navykli, že nemůžem ani odvyknout.“

„A proč byste odvykali, když ji můžete mít?“

„Ale ona prý škodí?“ pravila paní.

„Čeho člověk střídme požívá, te myslím neškodí, ale jestli jste toho na sobě shledali,“ povídám.

„I Pán Bůh chráň! To jen moje stará takový bloudk. Ta když se napije, teprv se ptá, jestli jí to neuškodí; proto ale předce odvyknout nemůže.“

„Je to tak, milá paní! — nemůže odvyknout starý ani stará“ usmála se paní. „Jednou jsme si to umínila, uvařili jsme si polívku, ale měli jsme po ní žížení; druhý den mláko, dostali jsme štípání; třetí

den ptám se: „Ty starý, co pak dnes mám k snídaní uvarit?“ On se na mne podíval, já na něho; pustili jsme se do smíchu, a já šla vařit kávu. Od té doby zůstalo při starém zvyku, a proč by nezůstalo?“

„Ale Francia, jak vidím, nedrží s vámi“ povídám já.

„Oh, když jsem byla tak mladá, také jsem kávu nepila, jen mléko, jako Francia. Já se ji teprv naučila pít, když jsem se vdala za kupce. — Francina matka posud říká kávě černá polívka, a pije ji jen, když mne navštíví.“

„Francina matka? ptám se. Dovolte, není to vaše dcera?“

„Ne, tu porodila moje sestra, a já si ji vychovala, — protože mi Pán Bůh žádných dětí nedal, — bezpochyby proto, abychom si mohli sestřiny vzít. Pomyšlete si paní, sestra má šest dětí: to je požehnání! A nemá mnoho, její muž jest tkadlec. — Když měla mítí to šesté, umluvili jsme se s mým starým, že bychom si to dítě vzali, hněd jak se narodí. — Když se narodila tuta naše Francia, já si proto ní došla, vzala jsem jí chudou jednu ženu za kojnou, a vychovala jsem si ji. Myslila jsem: když s ní něco zkusiš, budeš ji mít tím radší, a proto mi Pán Bůh hodně mnoho trápení s ní seslal. Byla často a těžně nemocna. Ale ať mi nikdo neřekne, že nemůže mít matka dítě ráda, když ho nezrodila. — Třesky plesky! — Není to pravda! Já to víma podle sebe, a děvče nemá tak důvěry k rodné matece, jako ke mně; a sestře jsou také bližší ty, co má doma, a s mimiž při-

vykla. — Můj starý aby měl jednou někoho k své ruce, vzal si chlapce jednoho na starost také od sestry. — Máme ho v městě ve škole. — Ale ti hoši — s těmi nic není; ti se hned odkutálí od rodičů, jako jablko od stromu. — A proč by neodkutáleli!“ — usmála se paní.

Francla vypila mléko, při čemž mnohdykráte svoje hnědé, krásné oko po nás obrátila — pak ale vstala, dala: „Zaplat Pán Bůh!“ a šla do zahrádky zalívat, jak se omlouvala.

„Není-li jako řebíčkový karafiátek? — řekla paní.

„Véru je to krásné děvče“, povídám. —

„Dobře že o tom neví, a že jí to nikdo neřekne“ ozval se domáci. „Ale jest pracovitá, a dobrá a nábožná; to se nám na ní líbí. — Pán Bůh dej, aby se někdy do hodných rukou dostala. — Umínili jsme si, ať si někdy oblíbí třebas chudého nádeníka, když ji zaslouží, že mu ji dáme. Ale u nás bydlet musí; my bychom toho děvčete postrádat nemohli. — Toho chlapce dám na kupectví, a když-by Francla z jiného stavu voliti měla, předám mu po smrti ten krám.“ —

„To je plánů, řekla paní, ťuknouc muže do ramena — starý — starý! A neřekl jsi ani, bude-li v tom vůle Boží.“

„A když nedáš člověku domluvit. Tot přece samo sebou se rozumí, že si člověk jen tak myslí, a Pán Bůh že svět řídí — a když jinák ustanoví, že se musíme podrobit,“ odpověděl starý.

„A vždyť ještě dost času, myslit na její zaopatření. — Jest jí teprva trinácté let, ačkoliv by jí každý šestnáct hádal — a proč by nehádal.“

„Ano byly jí tři léta, když byl velký ohň,“ dotvrdil pán.

„Tenkráte musela být ve vašem městě hrůza?“ pravím já.

„O paní, hrůza při ohni, a po ohni ještě větší hrůza a bída. Ačkoliv se mnoho sešlo příspěvků na poživě, šatstvu i penězích od rozličných dobrodinců z široka daleka — a od vrchnosti, přece bylo dost zle z prvku. — Vrchnost vlastně nejvíce dala; a kdyby jí nebylo, že nás všech poplatků na tři léta sprostila, že jsme dostali cihly, dřevo k stavění, říkajíc zdarma; věru by se nebylo město ani z polovic zase vystavěti mohlo. Oprava kostela, fary, — škola ničehož neutrpěla — to beztoho šlo na její útraty, zvony také hned druhý rok se přivezly, a krásnější než bývaly. — Ale což je to platno? Škoda co se lidem na věcech stala, a škoda na zdraví — to se nedá ani nahradit. Ten člověk má mnoho na svědomí.“

„Dověděla se to vrchnost, že byl myslivec její původcem toho neštěstí?“ ptám se.

„Bezpochyby že ano, neboť přišel hned na jiné město. Ale mnoho mu asi neudělali. Povídá se, že jest v milosti. Ale nechť je to jakkoli: vrchnost hleděla škodu napravit, jak jsem řekl, a člověku tomu napravit, jak jsem řekl, a člověku tomu to snad posloužilo k pokání. My se z toho také již pěmalu vykluveme, a mnohemu zde to byl snad prst Boží, aby se nespoléhal na ten mamon světa, a nechali nádhery.“

„Vidte že se nemejhám, ptám se, hořejší díl

města že neutrčel, a oheň že jen po ten dům šel, a nic dale? Dále jít mu snad vršek překážel?"

"I Bože, vršek? Vždyt od dolního předměstí až po ten dům je vždy pomálu do vrchu. A oheň skákal brzy na ten, brzy zase na onen dům, a z Martoňovic domu vyšlehoval jako věž. Nebylo možná už nikde obstát. Na rynku nikdo vydržeti nemohl, po boku nebylo k domům přístupu, stříkaček nebylo důstatek, ani tak daleko nedonášely. Byli jsme již zcela v zoufalství. Jak jste viděla, paní, hoření díl města je všecek ze dřeva, a hned ty chalupy za Martoňovic domem jsou pod doškami. A nahoře už jsou stodoly: ty byly skoro plné; za stodolami táhnou se pole, byla na nich ještě nepokosená pšenice, ječmen, a tak co je, to by se bylo zůhalo, a nebylo by nám praničeři zůstalo; snad bychom byli museli hladovit. Proto jsme spínali ruce jen k Bohu; lidská pomoc už tu nic nebyla platna. Měli jsme tehdáž stařičkého faráře. Když oheň vypukl, nechal faru farou, šel do kostela, a s kostelníkem odnášeli drahé věci a velebnou Svátost do širého pole. Přes celý oheň setrval pak tam v širém poli za hřbitovem. Ženy nosily k němu děti a věci, a on mezi tím klečel a modlil se. Když bylo nejhůře, no však ty Františko jsi byla venku, a víc to lépe, já byl u stříkaček," obrátil se domácí na ženu. —

"Ba já na ten den de smrti nezapomenu. Plakaly jsme, modly jsme se, ruce spínaly, jako bez smyslů jsme byly strachem a hrůzou. Pan farář se ale vždy modlil, a s ohněm nespouštěl oči. Najednou bylo slyšet křik: „Martoňovic dům hoří, po všem

jest veta!“ — Tu se vzchopil pan farář, ustrojil se do kněžských šatů, jako když jde o slavností k oltáři, vzal velebnou svátost, řekl nám: „Modlete se děti, aby Bůh všemohoucí to zlé odvrátil,“ a šel pořád po poli k hořejšímu městu. Velebný stařeček kračel rychle a tak nesl hlavu vzhůru, že se nám zdálo, jakoby to nebyl ani on. Pak jsme ho viděli zrovna nad Martoňovic domem. Stál tam jako v ohni, a velebnou svatostí přezehnával oheň!“ pravila paní.

„My byli již nahoře, a chtěli právě střechy trhat, když se tu pan farář mezi námi octne, jakoby spadl s nebe. Odhodili jsme háky, klekli a modlili se s ním. Jiskry na nás padaly, oheň vyšlehl každou chvíli do výšky, jakoby snop ohnivý vyhodil. A vidíte, tak blízko byly doškové střechy, a předce ani jediné stebélko aby se bylo zůstalo! Pan farář stál s velebnou svatostí dlouho nad ohněm, modlil se, až krov domu s hrozným praskotem spadl. Dále oheň nešel. Bylo to věru jako zázrak boží!“ řekl starý.

„A ten myslivec, dal se na pokání?“ ptám se.

„Jak slyšíme, dal se na pokání. Dříve býval ukrutník na chudý lid; nyní prý žádnému neubližuje. — Kdo se odvážil do panského revíru, pokavad on zde byl, běda mu, zbil i ženy, které chodily na roští, což přece dovoleno bylo; a když si zamanul, nesměly děti ani na jahody. Když spatřil v lese muže, že by byl klestil staré větve, aby mu roští přibyla — ta teprv býval oheň na střeše. Tu ho bud zbil až hrůza, a jestli že utíkal, nedělal si svědomí z toho, když mu vpálil trochu broků do nohou! Zdá se, že i ten-

kráte schválně střehl na střechu, protože prý z toho baráku na něho volali, aby tam nestřílel, sice že půjdou pro rychtáře! — Kdyby ho ale tenkráte nebyli skryli, rozkacený lid jistě by ho byl hodil do ohně.“ —

„A kdo ho skryl?“ ptám se.

„Jeden z těch, kterým nejvíce ubližoval. — Nechtěl Pán Bůh, aby zkažena byla jeho duše. Až jednou vám to povím, jestli bude líbo, vždyť budeme nyní spolu bývat,“ povídal domácí.

Mluvili jsme ještě o rozličných domácích záležitostech. Mezi jiným napadl mi můj známý. I ptal jsem se, u koho bydlel:

„Byl také u nás se podívat, ale zdálo se mu to malé. Najmul si v jednom z těch velkých domů, a ten patří Židovi. Dali mu nábytek, ale nekřesťanský s ním zacházeli, co se týká správy a platu. Byl prý zde tuze nespokojen, na všecko že lál, a přál si jen, být zase v Praze. — Inu ovšem! U nás se takovému pánu nelibí; zde je to všecko jinaké, než ve velkém městě,“ odpověděl mi starý.

Na to jsme se rozešli. Já šla do svého obydlíčka, které se mi velmi líbiti začínalo, když pak se slunéčka záře již jen o malý kousek zdi u samého okna odrážela, a když i tam zašlo, dívala jsem se s okna za ním, sledovala jsem je zrakem, až se promalinku ztrácelo za lesy, za horami. Potom jsem obdivovala ty zlatorůžové červánky, ty obláčky, co se okolo nich chumáčily, a dále tu čistou oblohu, které měsíc svým mýrným jasným světlem svítíl s držicí svou, zářící večernici. — Pak zazněly zvonce stáda, praskání běčka Kravičky odlučující se od stáda

každá k své jesli pospíchały. Také Sivka, kráva te na nízkých nohách, a za ním mladá jalevička obrátily do úzké uličky, a domácí paní stála na zídce a poplácala ji po hřbetu. Stará Mařenka přišla již s trávou domů, volala je k jeslím, děti stály na záspích sousedních a křičely: „Hou a hou, krávy jdou, nesou mléko s smetanou!“ — Před práh vyšla naše Francela; za ní huňatý domácí pes Lapan, i chtěl si lehnout před práh. A však na silnici rejdiло mnoho psů, běžel mezi ně. Macek ale zůstal sedět na práhu a díval se na bílé kotě, co se procházel po farské zdi. — A šlo okolo děvčete mnoho lidí, každý se na ni ohlídl, řka: „Dej Pán Bůh dobrý večer, panenko!“ — a ona každému: „Dej Pán Bůh!“ Zatím do krámu chodili mladí, staří, a zvoneček se ustavičně ozýval. Pak přišly děvčata a zastavily se u Francly, daly si ruce pod zástérky. Jedna druhé se vyptávala, co byly přes den dělaly a co druhý den před rukama mají — a to bylo jen: „šila jsem — předla jsem, bíbila jsem, byla jsem na poli“ — a naše Francela ta zažívala. Povídala jim, jaké má pěkné květiny, a zvala je, aby se přišly jednou podívat. — A před práhy vycházely starčeckové a babičky, ženy i děti, a mužů stál tu a tam malý roj pokromadě. A šly okolo nějaké dámy i páновé, ale před těmi Francela uskočila do síně. Hlasitě mluvili německy a hnali se. Lidé ti se na ně podívali, ale nepozdravili je, protože nerádi děkovali — a když zašli, lidé si o nich šeptali. — A pak šel vysoký trechu příkrbý muž po náměstí přímo k farě, a děti jak ho zhlédly, běžely k němu, chtíc mu ruce líbat. Muži smekali před

mím, a kdo ho potkal, pozdravil: „Dej Pán Bůh dobrý večer, pane učiteli!“ — Na malá vrátká ve zdi u fary zazvonil, a přišly mu hned otevřít. Ze dveří farských výběhl krásný černý pes, zaštěkl, ale vida denního hosta, hned umlkal. — Vyšel také mladý kaplan a podal mu ruku. Pán farář si právě umyl ruce, odhodil plátěnou halenu i slaměnou čepici, vzal na se černý kabát, a tež pana učitele vítal. A pak prostřely pod široký ořech pro tři, postavili na stůl malý korbílek a studená jídla. — Tu zavznělo s věže klekání. — Každý se požehnal svatým křížem, sepial ruce, a matky braly dětem bračky z rukou napomínající: „Což neslyšíte: Anděl Páně!“ — Ve farské zahradě pod ořechem stáli také tři muži a modlili se, a po modlivše se, řekli si: „Pochválen bud Ježíš Kristus!“ Dali si dobrý večer, pak zasedli k večeři. — A hned usadil se černý pes nedaleko stolu. Bílé kotě přiběhlo a vyskočilo na lavici vedle pana faráře, a špaček skákal odkudsi, vlít na roh stolu a pan kaplan mu drobil a dával. Po jídle chvíli poseděli, bavíce se rozmluvou, pak se ještě na chvíli zvolna po zahradě procházeli, než vešli do fary — a na to za dlouhou chvíli ozvaly se z otevřených oken líbezné zvuky dvojích houslí. „Poslouchejte, maminko, tatínsku!“ volala Franelka do okna. „Pojďte ven, vždyť dnes velebný pán s panem učitelem hraje!“

„Ti to znají — a proč by neznali?“ ozvala se domácí na prahu a z okna vykukovaly konce černé čepičky. Vážné a těžké to byly kusy, co hrály, a dloňa lidé poslouchali, až se pak stmívalo více a více tu šli posluchači spat, a okna u fary se zavřela.

zvuky houslí temně zněly až i umílkly. Tu a tam ozval se ještě smích neb pískot neb štěkot psa, klapání dřevěnek, neb bouchnutí vrat. Pak se ukázala před farskými dveřmi služka se světlem, pustila pana učitele ze vrátek, dala dobrou noc a zamkla, a světlo shaslo. Pozhasínala pomalu všecka světla, jen na obloze nebeské ta věčně zářící světla jasněji svítila, osvětlující temný plášť noci, do něhož Boh zemí zahalil, aby po denním vedru pookřála. Tu se ozval z kroví ve farské zahradě sladký klokok slavíka; hned se na faře jedno okno do zahrady rozevřelo, a temný stín se z něho vyhnul. Poslouchal tu jistě umělec umělce.

Když odbila jedenáctá, a ponocný si odzpíval svoji píseň, zavřela já okno, myslíc: „Ba ovšem, že tu život jinaký!“

II.

Slavík svým sladkým zvukem zazpíval lidem noční zastaveníčko, jakoby jím dával dobrou noc, ale kohout veselým svým hlasem zase lidi ze sna probouzel. Od půlnoci již odzpíval hodiny a mnohá domácí hospodyně spolehlala se jen na toho budiče. — Sotva rozbřeskovalo vrzala vrátká, tu i tam dřevěnky klapaly po dlážděné zídce před domácím práhem. Z některých vrat vyjížděli čeledinové s vozem pro píci, ale zvětšího dílu vybíhala děvčata s travnicí pod paždí, srpem v ruce nakosit trávy s rosou; nebo čím rannější děvče, tím větší čest. — Pak zvonili klekání, a lidé započínali den, čímž ho i skončili: mo-

dlitou a práci. — Tichoance někdo zaklepal na dvéře, jako dětským prstem. — Zavolala „Vejděte“ a ve dveřích ukázala se Francie s takou svěží tváří, jako by na ni byla rosa padala. —

„Rodiče vzkazujou dobré jístro, a jak že se vzácná paní vyspala?“

„Já půjdu s vámi dolů a donesu odpověď sáma,“ povídám. I šly jsme spolu dolů. Stará i starý mne s přívětivým úsměvem vítali, a že vím-li, co se mi zdalo, to že bude pravda; poněvadž poprvé v tom místě jsem nocovala.

„Zdalo se mi, že jsem přišla mezi samé dobré lidí,“ povídám.

„Dej Pán Bůh!“ přisvědčil domácí, „to je to nejlepší. Říká se: Mezi dobrými lidmi že ráj. — Vězte tni paní, ono je předce více dobrých lidí na světě, než zlých. — A kam by se dělo, nemůže být více koukole než pšenice; kdež bychom se octli!“

Na stole ležely přichystány modlitební knihy i bílý šátek. — Paní měla na sobě černý hedbávný kabátek (nosila sice dlouhé sukně, neb s živůtkem, a k tomu kabátky). — Viděla jsem že se chystá do kostela.

„Jestli chvilenku se pozdržíte, půjdeme zároveň; jen co jiný šat přehodím,“ povídám.

„I paní, není třeba. Vždyť jest všední den, a máte šat čistý. — Ale dělejte, jak chcete, já počkat mohu, pan farář ještě nešel, — a proč by šel?“

Já uznala, že má domácí pravdu, a poslechla jsem ji. Když zazvonili po druhé na mši, a pan farář s kaplanem do kostela šli, i my odešly za nimi.

Než vyšla domácí ze dveří, pokřepila sebe i mne svěcenou voden.

Kostel byl založen ke cti sv. Jakuba, jehož obraz na hlavním oltáři velmi krásně maleván byl. — Školní děti byly v kostele, a mimo to i dosti lidu. „Když je kostel u ruky, může se člověk vždy na tu Boží mìsi svatou odprázni. U nás to se střídáme se starým ob den,“ řekla domácí.

Pozorovala jsem neobyčejně pěkný zpěv lidu. Rovněž tak pěkné hrálo se na varhany. Když jsem se později paní o tom zmínila, pravila: „Když jsem pěkné varhany, a pěkně se braje, také se pěkně zpívá. Náš pan farář má rád pěkný zpěv, a paž učitel je vyhlášený muzikant. — No však uslyšíte v neděli. — Pan farář když nemá „hrubou,“ bývá vždy na kruchtě a hraje s sebou na housle, aneb jen poslouchá, a proč by neposlouchal?“

Jdouce z kostela setkaly jsme se ve dveřích s paní farářem. Vítal paní Hlouškovou, ptal se na pána a dcerku, a jak již bývají ty krátké otázky, jimiž se zapřádají dlouhé řeči. Paní, cítíc se potěnou, že s ní pan farář rozpráví, velmi přivítavě mu odpovídala. Při té příležitosti mne představila co novou spolušousedku „protifarskou,“ jako ona sebe jmenovala. Nemnoho jsme spolu rozprávěly; ale z toho poznala jsem, že je pan farář muž nevšedního vzdělání a velmi ušlechtilého chování. I postava jeho byla důstojná. Vysoký a štíhlý, měl tvář snědou ostrých tahů. Na vysokém širokém čele spočívala síla a myslivý duch. Černé vlasy, černé, bystré, pronikavé oko jiskřilo se pod černým obočím. Člověk,

stížený zlým svědomím, setva by pohledu jeho byl snesl. A však okolo úst a v usmání jevilo se tolik dobrativosti, že kdokoli se ho jaksi bál, dokud nemiuvě se na něho díval: s úplnou důvěrou k němu se obracel, jak mile promluvil. A hlas jeho byl zvučný, jako nástroj, z něhož tak líbě zvuky večer vyluzoval.

Tak jsem panu faráře posuzovala hned poprvé. Seznavši později jeho neunavenou péči o svěřené jemu duše, jeho opravdivou křeštanskou lásku, prázdnou všeho soběctví, s hlubokou úctou hleděla jsem na kněze, jenž se stal dobrodincem celého tamního okolí. —

Když jsme se panu faráři poroučely, zval nás, bychom ho co nejdříve v zahradě navštívily. — Jakmile jsme domů přišly, paní Františka hned vypravovala svému starému s velikou radostí, co jsme s panem farářem mluvily, a neodložila ani dříve knížky, dokud mu do slova vše nevypověděla. Starý předl a usmíval se pokojně.

Povídali si lidé po městě o Hlouškových, mých domácích, že jsou hrozní podivínové; ona že jest blázen, že se celý den směje, on že ji musí poslouchat, a oba že jsou skoupí, ale s o bě že přejou. „Jakým kdo jest, to v jeho moci, a jak o ném se myslí a mluví, to v cizí,“ je přísloví. A kdeže by nebylo pomluvy a klevet, které jestli nespálí, alespoň ušpiní! Podivinství mých domácsích záleželo v tom, že u nich panovala neobyčejná čistota a pořádnost, která se vztahovala až i na ty nejmenší maličkosti, tak že mohli vším právem v městě povídat: „U Hloušků že se může i v podlaze zhližet.“ To byla pravda.

K tomu přispěla i mnoho stará Mařenka, kterou si domácí do domu vzala zároveň s Franclou. Ta, když si pospravila chlév a trávy donesla, bylo ji vidět celý den chodit z kuchyně do světnice, ze světnice na půdu, do komory, na dvorek. Jestli nenesla chvoště neb smeták, zajisté věchet neb hadr, aby kde jaká skvrna, očistila, a kde jaká pavučina, smetla. Sukně měla vždy vykasané, ale vše měla na sobě čisté. Jen v neděli a ve svátek si dala pokoj. V zimě byly sín a podlahy rohožemi pokladené, aby se nemuselo často mýt. Kdyby Hloušek méně pořádný býval, byla by se mu čistoty milovnost ženina zdála přílišnou, a mohlo to zavdati přičinu k všelikým mrzutostem, neboť muži milují čistotu, ne ale čistění. Panu domácímu mému bylo ale vhod jedno i druhé, i sobotní a předsváteční revoluce v celém domě, to postrkování s místa na místo, že neměl ani kde postát, ani pikslu kam položit, až konečně do zahrádky utekl, a odtamtud na každé zaklinkání zvonečku do krámu pospíchal trpělivě, ani si neposteskna ani si nepovzdychna. Každou sobotu si také vynesl domácí všecky svoje kabáty, spodky a vesty i boty na dvorek provětrat to. Paní přinesla k tomu také vždy svoje zimní kožíšky, všední a nedělní, suknam potažené. A tu probral se každý záhyb, nejsou-li v tom moly. Když si potom domácí sám všecko vyklepal, vykartáčoval, a boty vyleštيل, paní mu to odnesla, poněvadž prý on neví na který hřeb které patří. Jednou když jsem s paní o podobných záležitostech mluvila, povídala: „I na počátku, když jsem se za mého muže dostala, také se plašil, když jsem

začala čistit. Ale já na něho po dobrém. Vidíš, řku, máme se rádi; proč bychom si dělali zbytečné mrzutosti? Dopřej mi tu radost; mně není volno, když nevidím okolo sebe všecko jako sklo. A vždyť ty to také máš rád. Co by lidé řekli? Nemá děti, a není u ní čisto.“

„I tak si dělej co chceš!“ řekl mi starý. Já dělala, a on tomu konečně zvykl, že mu nyní také není volno, když není všecko jako sklo. Když pak ho začaly oči bolet, a lidé mu radili aby šnupal, mrzelo mne to dost. Raději bych byla, kdyby kuželky koulel, ale mlčela jsem, až kdy tomu začal navykat. Tu mu povídám, že by to neměl dělat, že je to ošklivý zvyk. „No,“ pravil, něco za něco! Já navykl tvému pořádku, navykní ty šňupání!“ Co jsem na to měla říci? Ale člověk navykne všemu, dokonce když se mají rádi. Proto veselá budu, a proč bych nebyla?“ usmála se paní. Ano byla veselá, paní Hloušková, a ráda se smála, ale nestalo se to nikdy na útraty cizého. „Jsem ráda na světě,“ říkala, „a proč bych nebyla? Pán Bůh mi dal všecko: dobrého muže, hodné děti, — nebot ten náš chlapec je také hodný; máme živobytí dobré, i musel by se na mne Pán Bůh hněvat, kdybych se měla za to ještě mračit. Ba ne! Čistota je půl zdraví, a veselost celé; a proto jsem já nikdy ani nestonala. Já děkuju Pánu Bohu každý den, že jsem taková, jaká jsem. Co pak by dělal můj staroušek, kdybych byla mrzutá? Neměl by mne ani tak rád, vid?“ — A tu se na něho usmála, a tak srdečně podívala, že se nemohl člověk na ni zlobit. Pan Hloušek se také usmál, šnupl si,

a předl dále. On se nezdál tak vesel na oko, ale uvnitř byl velmi spokojený a nad míru dobrý člověk. Jeho jediné mrzení bylo to, když se v určitý den vozka, jezdící do Hradce a Jaroměře, před domem neukázal. Když ale bylo slyšet praskání bíče, hřičení hřebců, a nákladní těžký vůz u předpraží se zastavil, a vozka v modré kytli soudeček neb bedničku sloužil, pan Hloušek ho vyplatil, sklenku dobré slivovice přidávaje, když zboží za dobré shledáno a na určitém místě uloženo bylo; tu se zase rozhostila po tváři domácího pána ona klidnost a spokojenosť, která byla odleskem jeho duše. Skoupí byli moje domácí oba dva na takové lidi, kteří ze žebroty dělali řemeslo. Tém nedali nic, a z ostra je odbyli, zvlášt přišel-li muž napilý, a ženská nečistá, otrhaná, a začala odkrývat nahotu svoji a dlouhých řečí rozkládat o své bídě s tváří beze všeho citu. Takové odbyvali zkrátka. A když slyšeli jak pěkně pan farář odbyl drzáho jednoho chlapce který žádal, aby prý mu dal pan farář na cestu do Maria Celly, že tam chce putovati k panence Marii: tu si dokonce nedělali z toho žádné svědomí, a domácí paní odbývala je slovy pana faráře: „Až bude Pán Bůh rozdávat tulákům a lenochům, pak si přijdte!“ Ovšem že takoví a podobní lidé jim nadávali, po městě je roznášeli, že jsou skoupi, že nemají slitování s chudým člověkem. A byli zase ve městě lidé, kteří rádi takových řečí se uchytli, a kteří tém žebrákům almužnu dali, jen proto, aby dále šli, a řekli že jsou hodni.

Ale v pátek býval u Hloušků hned ráno veliký hrnek polívky při ohni, dobré mléčné, a paní si vy-

měňovala drobné stejné peníze v krámu, a vysypala eo bylo v pokladničce v almárce přištěnní. Pan Hloušek chodivával před ohněm každý den na pivo, a vypil máz i více, jak byla společnost. Doma se též vždy něco teplého dělávalo k večeři. Po ohni to již nešlo. Ale když se jim zase dobře vedlo, přišli jednou z kázání, kde pan farář mluvil o milosrdenství, a jak může každý člověk i z mála dávat, a jak má jeden zbytečných potřeb, a druhý nedůstatek. I přemejšleli o tom Hlouškovic manželé, a pak si povídali takto: „Máme se dobré, Pán Bůh nám požehnává. Jak pak, kdybychom si každý den s něčím na ty zpomněli, co nemají ničehož?“ A tak povstala ta pokladnice. Co se nedalo tulákům, dálo se tam. Třikrát za týden pila se místo piva voda, také tam přibylo; rozličné maličkosti, co se v domě zpeněžily, to se tam také dalo, a na „dobré jitro,“ a na „dobrou noc“ krejcar. Z těch drobtů vzrostlo do roka hezkých pár zlatých. A to se ještě z nich brával každý pátek nějaký přídaveček k obyčejné almužně starým a opravdu chudým žebrákům, kterým se každý pátek, mimo to hrnek polívky dával. Ostatní peníze z pokladničky se vždy o vánoce rozdělily mezi dvě neb tři chudé rodiny.

Každou neděli bývala pečeně a mnohem více jídla než všední den, že se mohl každý právem diviti, kam to ti lidé dávají. Ale když přišla paní z kostela, stáli již hrněčky přichystány, a paní volala: „Honem Francla, uchystej se! Mařenko sukně spust, a nezapomeň v ruce hadr; hned to máte uchystáno, a proč byste neměly?“ A tu dala do hrněčků po-

lívku, tam kus masa, do třetího něco jiného neb pečeně — a Mařenka ukryla hrnky pod zástěru, a pospíchala k rybníku, kde bydlela chudá žena s dvěma dětma, začasté jsouc churavá. Francla přikryla hrnky šátkem a uličkou běžela zadem k devadesátilété babičce, kterou živila dcera, sama nemajetná. Děti, též chudé žily se jen prádlem. Opoledne přicházíval vždy Jakub Halina, o kterém hned se více dozvíme, a ten dostal třetí výsluhu. „Ale jen žádnému nepovídejte!“ prosívala vždy paní. A kdo ví, jestli byli obdarovaní jejího slova tak poslušni, aneb se dobré tak rychle neroznáší jako zlé: nikdo o tom nemluvil. — Co napředl domácí, ona a Francla přes zimu a léto, to bylo pro domácí potřeba a na vybytí obou dětí; co napředla Mařenka, to patřilo chudým, a když bylo utkáno, vybíleno, rozdalо se dle uznání. Když ale přišli sousedé na návštěvu, a řeč k řeči se shodla, že se i o chudobě mluviti začalo, a soused neb sousedka říkali: „Já dělám to a to; — dala jsem do chudé kasy tolik a tolik; — v pátek žebráčkům také dávám, ale má z toho člověk jen nevděk, nic více, ti lidé nezasluhují dobrodiní atd.“ tehdy říkala vždy paní domácí:

„I já také nedám, nic nedám takovým lidem. A když bych dala, musela bych věděti komu, — a pak bych neočekávala žádného děkování!“

„Za nevděčníky odsluhuje se Pán Bůh!“ říkal zase domácí. A on to mohl v pravdě říci, nebot se mu všecko dařilo, a při všem jeho díle bylo Boží požehnání. Oni také všecko počínali i končili s Pámem Bohem; ať již sedali k prádlu, aneb vycházeli z

domu: vše jenom s Bohem, a proto se jim to dařilo a mělo trvání.

Hned první dny, když jsem přišla do města, potřebovala jsem bezpečného posla. „Měla jsem peníze a písemnosti poslati do jednoho místa v horách, kam pošta nejede. Řeklo se mi, že to rychlejší, když se vypraví posel. Povídám to domácímu. „Nevím v celém městě bezpečnějšího člověka, za něhož bych vám tak ručiti mohl, jako za Jakuba Halinu.“ — „Dobре; zjednám ho tedy.“ Mařenka proň běžela; štípal právě na faře dříví.

„Paní, poctivějšího člověka neznám,“ řekla domácí. „Je to vtělená úslužnost a dobrota; lidé mu ale přezdívají blázen.“

Za chvíli vycházel z farních vrátek za Mařenkou muž vysoký, mohutného těla, trochu shrbený. Měl na sobě halenu, košili a spodky vše z hrubého režného plátna, na noze dřevénky, krk a prsa holé, okolo pasu úzký řemínek.

„Tak chodí celý rok; v neděli má šat z bělého plátna a boty, a v zimě vlněnou halenu a spodky, a vysoké bačkory. Na hlavě v letě v zimě nízkou vlněnou čepici s černým prýmkem“, povídal domácí. „Býval vojákem, ve Vlaších také byl kolik let, a o vánoce, nový rok a velikonoce běže vždy na sebe vojenský šat, když jde na hrubou; jindy ho má jako svátost ukrytý v truhle. Ten šat co nosí, sám si zřídil, když se vrátil z vojny. Nikdo zde takovou halenu nenosí, než on; a proto mu říkají „halina.“ A ta přezdívka tak zdomácněla, že na jeho pravé

jméno každý zapomíná. Jmenujeme ho u nás ale obyčejně: Jakub.“

V tom Jakub řečený do dveří vešel. Pozdravil, ale kdyby nás bylo více bývalo v pokoji, nebyla bych věřila, že ten mládenecký hlásek vyšel z prsou tohoto silného muže. Hlava jeho byla neobyčejně pěkná. Čelo vyklenuté, nad obočím jen as tři hlubší linie; z čela až do polovic hlavy nebylo žádných vlasů, ale v zadu a podél skrání byla lebka hustě šedinami obrostlá, které se mu v týle a za ušima stáčely v kroužky. Nos orličí, ústa pěkně stažená, pysky úzké, a za nimi zdravé bílé zuby. Bradu trochu do hora vyhrnutou a u prostřed malý důlek, bradu to, která sluší tvářím ušlechtilého rázu. Pleť velice čistou, ba svěží jako u děvčete, s kterou jeho šediny ani nesouhlasily, oko modré jako nebesa, čisté, výrazu skoro dětiňského. Překvapila a mile dojala mne jeho tvář, ale hlasu jeho nemohla jsem dlouho přivýknout.

„Jakube!“ řekl domácí, „tato paní naše ráda by posla do hor; má jí tam donést peníze a písma; šetřte tam vy?“

„Jestli mi to vzacná paní svěří, půjdu, ale nezná mne?“

„Vždyť známe vás my. Dost na tom,“ odpověděl domácí.

Úsměv spokojený přelítl Jakubovu tváři.

„Já vám důvěruju, Jakube, i bez zaručení. Zýtra chcete-li poselství přijmout, přijďte si pro list a peníze,“ povídám.

„Budou to prosím stříbrné či papírové?“ ptal se.

Byla mi to otázka divná, ale odpověděla jsem, že stříbrné.

„A mnoho jich bude?“ dále se ptal.

„Za sto zlatých!“

„Hm — a to by se nesmělo proměnit v papíry?“

„A proč pak?“

„Já bych si je mohl lépe skrýt. Nebývá všude cesta jistá; a Pán Bůh má rozličné čeládky na tom světě,“ odpověděl.

„Mohu je i proměnit. Tedy si jen ráno přijdte.“

„Ano přijdu,“ řekl a odcházel, ale ještě se obrátil, proše mne, abych peníze k písemnostem nedávala.

„A proč pak říkají lidé Jakubovi blazen?“ ptám se.

„Že je tuze dobrý a poctivý,“ usmála se paní, „a že je až příliš starostlivý o všecko, co mu kdo svěří.“

„A to nazývají bláznovstvím?“

„Ba to! Ono se muoho nelibí lidem, co se líbí Pánu Bohu:“ mínil domácí.

„Čím pak se žíví Jakub?“

„Dělá všecko, co mu kdo k práci dá. Co jest zde pan farář, pracuje často na faře, ačkoliv mají už své staré sluhy. Nejvíce kálá dříví. Jak mile se vrátí z hor, radil bych paní pošlete ho do lesa pro dříví, aby je rozkádal, by do zimy vyschllo. Žádný s tím lépe zacházet neumí; viděti dříví rozštípané od něho, je radost; jedna štěpinka jako druhá, drobné a jak vysoustrované. A když je pak srovná, to je vám uli-

tá zed. A ta rychlost jeho při všem, to je k podivu!"

Slíbila jsem, že ho pošlu pro dříví, a šla chystat listy. — Druhý den ráno, právě si věci k odeslání pořádám, slyším přede dveřmi Jakubův hlas. Když vešel, nebyla bych ho skoro poznala. Byl celý roztrhaný, samá záplata, po straně žebráckou mošnou a hůl; vyhlízel jako nejbídnější žebrák.

"To je tak nejlepší, vzácná paní," řekl, „za tímto oděvem nebude nikdo hledati peníze: mohl by je ale hledat za mojí halenou. Sem je dáme!" řekl, ukazuje na jednu velikánskou záplatu na boku, „tu je dobré schovám, a písmo si skryju na holá prsa.“ — Jak řekl, tak i udělal, a když se na cestu posilnil, odešel, připovídaje třetího dne že se vrátí.

Tak jsem poznala Jakuba poctivého nádenníka, kterému pod jeho hrubou halenou šlechetnější srdce bilo, než mnohem pod drahým sukнем!

Nevrátil se třetího dne večer, jak chtěl, a domácí hněd řekl: „Jistě že nezastal toho pána doma; ale to vám to přinese písemně.“ V skutku tak i bylo. Čtvrtého dne časně z rána přišel, a podávaje mi list pravil mi svým jemným hláskem: „Bude to tu stát, proč jsem nepřišel včera večer.“ — Přítel mi psal: „Posel, kterého jste mi poslala s penězi a listem, je vzor správnosti a poctivosti, to jsem seznal. Musel na mne čekati od poledne až do noci, a seděl venku u plotu celý ten čas, poněvadž ho moji lidé, nedůvěřujíce šatu, nechtěli pustit do domu. Když jsem přišel, přišel hněd k vozu a dal mi list; peníze mně ale dříve nedal, až jsem přečta list v pokoji, na dvůr pro něho poslal, — a pak se mne ještě dvakrát ptal

jsem-li ten a ten — a hned jsem mu to musel dát písemně, že mně peníze dal, a že musel čekat. — Prál bych, aby takových diamantů více bylo na světě mezi chudinou.“ Ba jest jich, jen že si jich nevímate, že vás odstrašuje ta hlína, jíž oblepeny jsou. Až přijde znalec, hlínu odklidí, lesk jeho vám ukáže, tu teprv si ho všímáte, ale ne proto, že jest diamant, ale aby se hodnost a krása vaše zvýšila. Ale co na tom? Jest jedno oko, které zná všecky ty skryté pohlady v temnostech země, zaplavené hlínou a blátem a zakryté i v tvrdých skořepinách, ono je vidí, zná jich cenu a přijde doba, kde je andělé vynesou na světlo a třptytí se budou v koruně té nejkrásnější. — Když jsem chtěla Jakubovi platit, nechtěl dokonce peníze, že už mu ten pán cestu zaplatil, a že si dvakrát cestu platiti dát nemůže. Darmo jsem mu říkala, že mi do toho nic není, co mu ten pán dal; já že jsem si ho zjednala. On stál na svém, že si nedá víc platit, než co zasloužil, ať mu to již zaplatila jedna nebo druhá strana.

„Vidíte nyní, proč mu říkají lidé blázen?“ pravila mi domácí, když jsem jí to povídala. Já to pochopovala.

Druhý den poslala jsem ho pro dříví do lesa, dajíc mu peníze na fúru i na dříví. V deset hodin večer přijeli. Vozka složil dříví na zídku a domácí řekl Jakubovi, že je může nechat venku, dříví že nikdo neukradne, spíše kdyby to rohlíčky byly nebo chléb.“

„Ba!“ řekl Jakub. „Ale předce by se mohlo stát. Ono je lehčejí brát z hromady, než si jít teprv do lesa. Já budu hlídat.“

„Ale vždyť je tu Lapán, uvážem ho tu, když býste se bál. A já spím nedaleko okna.“ — Ale Jakub přece jen že zůstane. Nechali jsme ho. — Ráno časně vykouknou oknem: dříví to tam! Zídka čistá zametená, ve dvoře vše stálo v sáhách. — Domácí se mému divení smála.

„Inu vidíte, to máte takového blázna. Nedá mu to pokoje, až je to, jak to má být. — Celou noc vozil uličkou na trakaře dříví, a teprv když je srovnanal, zavolal mého starého k tomu, a šel pro Andulku, aby mu šla pomoci je přeřezat.“

„Ale přece musí také spát?“

„I Bože, ten nespí ani tolík jako pták! A Bůh ví, jak on spí: na loži nikdy. Tomu je jedno, spáti — nespáti. On trochu si hlavu založí na rameno; — za chvíli vstane, a už se vyspal! Ale za to se dlouho modlivá ráno a večer; rád chodí každý den na mši svatou. Když nemá na pilno, to ho můžete vidět každý den v kostele: klečívá v koutku za pravým slouolem, a vždy pláče. Je vám to dobrý člověk; škoda že se nikdy nesměje. — Ale nikdy; povídám vám paní! Já ho znám patnáct let, co je zde; ale nikdy jsem ho neviděla, že by se byl zasmál. — Paní ráda viděla veselé lidi okolo sebe. — „Kdyby raději on více se smál, a Andulka méně. A proč méně?“

„Kdo je ta Andulka? ptám se.

„Sestra jeho. Ta je ubohá, má křivou nohu, a má ošklivý návyk, že se přes chvíli směje, pro nic

a za nic. Myslím, že ona tak zcela dobrý rozum nemá. Bývala prý také mnoho bita; a jest to hřich takovému ubohému stvoření se posmívat.“

Po mši svaté přivedl si Jakub Andulu. Silně kulhala. Byla nevelká, ale těla dosti silného. Její pleť nebyla čistá, svěží, jako bratrova. Méla velké černé oči, ale beze všeho výrazu; okolo úst divné trhání nervů, a přes chvíli se zasmála. Kdo tomu nebyl uvyklý, až nemile ho dojal ten studený, prázdný řehot. Když pak ji Jakub okřikl: „Andulo, pamatuj se!“ tu hned přestala. Při práci mu ale staťečně pomáhala; byloť vidět, že i s ochotností.“

Odpoledne téhož dne přišel pan domácí ke mně na přástvu s kolovratem; paní byla pozvána komusi za kmotru. Poněvadž to způsob, že musela i do domu na hody, nebylo naděje, že tak hned přijde, vyzvala jsem ho tedy nahoru. — Sedli jsme si do síňky k oknům, kde bylo vidět do dvorku, na zahradu, na hřbitov, do polí i na hory, — a kde bylo také dobře slyšet zvoneček u krámu. — „Kde pak je Francla?“

„Má tam známou od vedlejších, budou se prý učit nějakou novou písničku.“

„Francla má velmi pěkný, jasný hlas! slýchávám ji často v zahradě, tam spustí z plného hrdla.“

„Ona vůbec více zpívá než mluví,“ řekl domácí. Za chvíli ozvaly se také od dola dva mladistvé dívčí hlasů, zpívající tehdáž v okolí tom inálo známou píseň: „V borovém na skále háji, stála někdy poušt!“ — Mimo to znala Francla písni veliké množství. Jak byla sama, aneb venku, ústa se jí nezavřela. — Staří také zpívaly, ale písni nábožné; v adventě: „S nebe

posel vychází, „okolo vánoc: „**Narodil se Kristus Pán, radujme se!**“ v postě: „**Již jsem dost pracoval,**“ pak: „**Maria pod křížem stála,**“ ale kterou skoro každý den, jak zasedli k práci, zpívali, anebo z rána v zahrádce, když byli, to byla krásná píseň: „**Tvůrce mocný nebes země.**“ — „**Mé jsi potěšení, můj Ježíši.**“ Když jsem přišla mezi ně, neprestali, jen mne pobídli sednout a zpívat s nimi, což jsem i dělávala.

„**A vycházíte dobré s vedlejším sousedem?**“ ptám se domácího, když jsme usedli na síňce.

„Dobре; on dělá ovšem většího pána, ale co z toho? Má také větší krám a více v něm, ale mnoho na kredit, a toho já se bojím. Já raději z ručky do ručky. Ovšem to nemůže při větším obchodu být, a jen při takovém jako u mne. Já prodávám pomalu, ale mám odbyt' vždy, a nikdy se mi nic nezkazí, protože už vím, co čas od času spotřebuju. Já nic neberu, o čem vím, že bych neodbyl, a tak mi to chodí. Soused má všeličeho, má v tom ale také mnoho peněz, a má i dluhy. Ostatně nejsou nehospodáři. On své věci rozumí; ale jest tu kolik dětí, — chce z nich mít lidi studirované, a k tomu mnoho peněz potřebí. Proto mu přeju, aby hodně prodával, třebas ke mně méně chodili; já toho věru tolik nepotřebuju, jako on. Oni sice vedou větší dům, ale nejsou jako to zdejší panstvo bylo a jest; alespoň on. Paní se nedivím; ona jest tak navyklá, jest z domu většího, její otec byl také pláteník bohatý, a ona pobyla ve Vídni na cviku. Je to sestřenice Martoňovic, tam z toho sbořeného domu.“

„A kdo pak je ten, co tu chodí denně okolo, a obyčejně zastavuje se u sousedů? Je to pitvorný mužíček, na krátkých nožkách, a chodí po špičkách. Nosí vysoký kastor, modrý frak se žlutými knoflísky, nankinky, bílý šátek, žlutou vestu, zlatý řetěz u hodinek, a u kapsy, kde je má zastrčené, velikánské karneolové bambule mu visí. A vždy má červený deštník, byť byl čas sebe jasnější; každému, kdo ho potká, velmi zdvořile se ukloní, řekne „Služebník,“ i kdyby to dítě bylo. Kdo je to?“

„To je syn z toho domu: mladý Martoň. Ale zde mu říkají Martonek, protože je tak malý a pitvorný. Tak, jak ho vidíte, chodí celý Boží rok. Jen v zimě že změní letní s teplejším oděvem; ale šátek, vesta musí být vždy žluté a bílé barvy; — bez té červené střechy ho jaktěživ nikdo neviděl, snad s ní i spí. Milá paní, to bylo tak. Když já byl malý chlapec, to při dešti střechu nad nikdo sebou nenosil, leč zdejší kupci pláteničtí. Ti to přivezli s sebou ze světa, a proto, kdo ji měl, bylo vidět, že je bohatý pán. Och ti kupci přinesli mnoho zlého s sebou; ale trest za to padl předce nejvíce na ně samé. Nyní smějí se někdy lidé, že Martonek nosí střechu pod paždí, a do domu že prší. Ale on je vám chytrý nad Žida, plný sladkosti, úlisnosti, a kde vidí zisk, dá si třeboš do očí plívat. To není otec! Ale kdyby měl jméno otcovo, nebyl by také nikdo při něm vyzískal, jako při otci. Jeden i druhý to na lidech udřeli; tenhle by to raději schovaval do truhlice, a druhý aby to mohl prohýbit. Ale marnost je chyba Martoňkova. Která ženská s ním umí zahrávat, ta

oh něho mnohý groš vyloudí. Myslí, že je krásný, a že mu všecko sluší. Zdejší děvčata si z něho vždycky smíchy stropí. Už by mohl mít rozum: není mladý. A sestrám nedává skoro nic, a měl by: nebot on předce jen něco shrábl. Měl již rozum, a lidé, kteří skrze otce přišli na mizinu, ti darmo neučaujou na jeho zlatý řetěz a prsteny, a darmo neříkají: „To ukradl nám!“ Těch dvou starších sester nelituju; posud nemohou tu pýchu odložit a vidíte je vždy jen pode šáři.“

„Ano, jedna má zelený, druhá žlutý; ještě jsem je v tváři neviděla.“

„Vždyť ony sotva před oltářem Božím se odkryjou, aby je někdo neuhranul, jako by ještě bylo, co bývalo. — Ale té třetí, Florinky jest mi líto. Ta byla malým děvčátkem, když se to neštěstí v domě přihodilo. Ta za nic nemůže, málo z toho ze všeho užila, proto že se narodila teprv po devíti letech po druhé dceři Hedvinci. Aby paní nepřekážela v domě, dali ji ven na chování k jedné tkalcové, a teprv když mluvíla a začínala běhat, vzali si ji do domu. Sotva že pak trošku povyrostla, mohlo jí být šest, sedm let, přišlo to neštěstí. — Ona z té nádhery málo užila, a nepokazila se. A proto zůstala hodná. Lidé ji mají rádi, a pro ní mnohý odpouští také i těm druhým, a leccos jim poskytne.“ — A má ubohá ještě všeliké křížky svoje.“

Domácí měl pravdu. Ta Florinka mi kolikrát napadla. Byla to krásná blondinka, a vidívala jsem ji v kostele vždy velmi nábožně se modlit. Neměla nikdy klobouk jako sestry, rusé vlasy vždy krásně

spletene, modré tisknuté šaty, bílý límeček a zástérku, slovem: jak si všecky řemeslnické dcerky chodily, tak jsem viděla vždy i ji oblečenu. — Povídaly si ale o ni, že umí hezké ruční práce, že v domácnosti všecko si pospraví, a že zná i pěkně psát česky i německy, že se vždy ve škole dobře učila. — Povídala mi ale ještě něco domácí, totiž že ji má rád jeden z rychtářových synů, a ona jeho. Rychtář měl tři syny: dva měl doma, a jeden byl vyučen tkalcem. Ten odešel do světa na zkušenou, a byl to ten, co měl Florinku rád. — Rychtář tomu ale náramně bránil. Nevěstu z takového domu, pravil, že nechce; on že byl jaktěživ poctivý, že nikoho neodřel ani neokradl, jako ten bankrotář, který sta lidí na mizinu přivedl, slovem: syn nesměl před otcem o své lásce ani mluvit; ale tím více mysel. — A Florinka musela poslouchat také denně stejné kázání od sester, že co si myslí, chtít takového sprostfáka, syna, říkajíc sedlákova, třebas byl rychtářem, který nebyl koden býval nebožtíku otci přesky u střevic zapínat. Na takového že by ona chtěla myslit, Martoňovic dcera! — A Florinka také mlčela, a myslila přece na něho. — A tak se ty dvě duše, které měly zcela jiné nábledy, než jejich příbuzní, přece sešly, povídely si, že se mají rádi, poplakali si. Máněk slíbil Florince, že žádná jiná nebude jeho než ona; že bude střadat, aby si něco uhospodařil do začátku, a od otce ničehož žádat nemusel, mimo požehnání, a to že přece vyprosí. A Florinka slíbila, že mu zůstane věrná, že se bude za něho modlit, a že bude pracovat. A to si slíbily u lesa pod obrázkem Panny Marie. Někdo

je tam sice poslouchal, ale oni to nevěděly, a nedověděly se. Já to také dlouho nevěděla, až mi to ten jistý pověděl. Florinka zůstala slovu svému věrná i věděla prý dobře, že Mánek také slovo drží; ale kdo jí to pověděl, to nevím.

Když jsme seděly s domácím v síni u okna, a on se zmínil o Florince, že ji lituje, věděla jsem kam bije, poněvadž mi paní jeho o tom povídala, když jsme Florinku v kostele viděly, a mně se zalíbila. Nevěděla jsem však po tu hodinu, proč lidé na rodiče tak lají. Slova bankrotář si lidé v hlavním městě žijící, nehrubě všimnou. Proto jsem se ptala, co to tedy s tím domem a jeho pánum bylo. Můj dobrý domácí mi všecko vypověděl. „To víte, milá paní,“ začal, „že zde u nás již a tím více v horách větší díl lidu se živí přádlem a tkaním. Dokud plátna rukodělné, samopřízne platily, bylo nám všem dobře. Nebývalo bídý a hladu mezi lidem, leč při velkých neúrodách. Ale co nastaly plátna strojné bavlnou míchané, jsme zabiti. Čím dále tím tu bude hře, jestli se nesmiluje Bůh a jinou cestu k výdělku lidů neukáže. Neboť co se nyní dělá, to je stín jen toho, co bývalo dříve. U nás, jak sama víte, není klesání to ještě ani tak patrné ve všem, ani tak zhoubné, jako kdy se přijde dále do hor, kde je srdce obchodu plátenického, odkudž se po celém, říkaje, světě plátno rozváželo. — Ale i tehdyž kdy dobré bylo, mohlo být lépe chudším tkadlcům a přádelníkům než bylo, kdyby je byli kupci nedřeli. Ty plátna za laciný peníz od nich kupovali, ještě i na míře je šidili, a sami bohatli. Jak měl který hezkých pár tisíc, tu

ovšem rostlo to skokem, mohl se pouštět do velkých špekulací, ale vedle něho ten menší neobstál, který nemohl do velkých měst a cizích zemí zboží rozeslat. Dost vzdychali ubozí tkadlci a přádelníci, kteří při té bramboře, mléku a špatném chlebě celý rok u stavu a kolovratu seděli, že mají ublíženo, aby se jim přidalo, že nemají nižádného výdělku při kopě. Ale kupec nedal více, tkadlec potřeboval peníze, musel dát, byť i s pláčem. Kupec byl jeho pán: od něho závisela veškerá jeho živnost; kupec našel za jednoho prodávače sto jiných, ale tkadlec by si byl musil kupce teprv na kolik můl hledat. A tak pracoval, dal život i krev, a kupec žil z jeho mozolů. Žde v městě bylo před léty několik bohatých kupců. Posud jsou tu tři. Však vidíváte z předměstského velkého domu vyjízdět kočár v neděli, a v kostele ve zvláštní lavici sedět nádhernou paní. Ta s nikým ve městě neobcuje. Jen dvakrát do roka do Vídne jede do společnosti, a když přijede muž, baví se s ním a s Francouzskou, co má u dětí. Jeho děd byl z jednoho baráku nedaleko rybníku. No, tomu prý se ještě nejlépe vede. Ona je prý bohatá. Ale ti ostatní to je mnoho vřavy a málo slávy. Za mých mladých let byl jeden z nejbohatších a nejvyhlášenějších v celém okolí kupec Martoň. Tenkrát stávěl si také ten dům, co nyní zbořen. Vím to jako dnes, když jsme se později dívali, jak se dával balkon a okna zasazovala, i jak tam dělali tabulové podlahy dubové, a napouštěli voskem, a jak hedbávnými a drahými čalouny polepovali. A pak přivezl nábytek, Bůh ví až odkud. Bylo tam deset pokojů

panských, a v každém byl nábytek jiný, a drahá zrcadla, obrazy, a po samých drahých kobercích chodili, a na stříbře jedli, a nechali si posluhovat. Dva kočáry měli a koně. Jak si zamanuli, vyjeli; a ani do kostela ten kousek cesty nikdy nešli pěšky. A kterak teprv ten stroj na dětech a na nich! To bylo samé zlato a hedbáví u všední den i v neděli. Když jeli, a lidé je pozdravovali, žádnému ani nepodekňovali. Chudý člověk, žebrák nesměl blízko dveří, aby prý nenadělal, odpusťte, v ší. Lidé spínali ruce, a hrozili se. Každý říkal: „Bože kdyby starý pántáta a panimáma vstali! Co by ti říkali: co omítězce nachovali, to se tu tak promrhá.“ Děd těchto dětí byl velmi hodný člověk. Ten přál lidem živobytí, a Pán Bůh přál zase jemu. On se nosil jen po městsku, žena jeho též. Když musel do světa, nepřivezl s sebou žádných špatných mravů, ani novot. Syn jeho se už nezdařil po něm. Jak ho dal do Vídni do skladu, kde skoro celý rok byl, tu se tam už přiučil naskrze všem těm cizím mravům, a také špatným, i prohýril mnoho peněz. Jak otec to na něm zpozoroval, vzal ho i hned domů, a musel zůstat doma. Ale to nebylo nic platno: on již přinesl s sebou uakaženého ducha. Na neštěstí umřeli mu otec i matka záhy po sobě. Vše, co tu bylo, patřilo jemu, jedinému dědiči. Začalo to chodit všude jinak. Mladý se oženil, přivezl si ženu ze světa, myslím že byla z Vídni, a povídalo se, že je také bohatá. Byla hezká jako Florinka; ale příliš srojnatá i rozkošná. Staré hospodářství zcela pominulo: vše chodilo po panskú, obchod se zvětšoval; a pak vystavěli i ten dům a

přestěhovali se do něho. Každý rok odjeli na čas do Vídně. On býval též delší čas na cestách obchodních. V domě bývalo hostů, a když slavily nějaké slavnosti domácí, nezřídka se zřídil i ohňostroj, což muselo stát veliké peníze. Sluh bylo v domě množství. Již u otce byl dohlížitelem při skladu pláten Jakubův otec, Zahrádka, a starší měli ho rádi pro jeho poctivost. Jakuba držel starý pán na rukou co kmotr. Za času starého pána vystavěl si Zahrádka chaloupku nad úvozní cestou, nedaleko za domem zbořeným. Tenkráte to byl sklad, a to místo patřilo starému pánu, i to, na němž stavěl Zahrádka. Starý pán mu ho daroval. Mladý nechal Zahrádku ve službě; věděl o jeho potřebnosti a poctivosti, a ten sloužil mladému jako starému, touž poctivostí a věrností. On měl i mladého rád, poněvadž ho viděl rost, a mnohykrát na kolenu ho vyhoupal. Také říkal, že nemá pán špatné srdce, ale že ho zkazil svět a žena. Často se též osmělil napomíнат pána; on viděl dobře, kam to vše povede; ale musil posléze nechat tak, vida, že se mu ukázalo, co jest, a že se nesmí rovnati k pánu, aby ho směl napomínat. Jakuba nedal tatík na řemeslo tkalcovské; dal ho učiti tesařem, a říkal, že nedá žádného na tkalcovství, aby z nich nebyli žebráci. Měl ještě dva chlapce, mladší než Jakub. Andula se jim pozdě narodila: byly ji as tři roky, když Jakuba odvedli na vojnu. Nemuselo se to snad stát. Ale Martoň chtěl ho mít k své ruce za lokaje. Že mu ho ale starý nechtěl dát, dal jej odvést, tak alespoň můj otec říkal; že tomu je, vím, k otci do krámu to všecko z domu

chodilo, a leccos se propovědělo. To starého tuze trápilo, a už ho nic v tom domě netěšilo. To ale pán čul, a dal mu na srozuměnou, kdyby odešel, že je zničen: on neměl upsání, že mu starý pán daroval místo na tu chaloupku, co na pánovu gruntě stála. Co dělat? Vida, že by tu nic neprospělo, zůstal, ale trápil se a chřadl. Žena jeho vždy v domě práci mívala co pradlena u paní; a děti jeho také v domě bývali a trpěly se tam, a sice proto, aby měl mladý pán s kým hrát. Starý Zahrádka dokonce tomu nechtěl, a jak je dal do učení, nesměli do domu páchnout. Ale žena byla by to ráda viděla: ona jím přála to dobré sousto, co někdy dostali, a ten kousek šatu. Než muž dobře uznával, jaké zlé následky takové pomlsování mívá u dětí; zvláště chudých; mnohdy že se těmito laskominkami duše otráví na vždy. „Raděj o černém chlebu, ale poctiví budte,“ říkal dětem. Jakub si to pamatoval. Nebyli tak ti druzí; a dobré, že je Pán Bůh záhy ještě k sobě povolal, než by hanbu byli uvalili na sebe. Neštěstí bylo, že jim otec umřel. Po několika letech, jak se Jakub dostal na vojnu, přišel ho ještě navštívit ve vojenském šatu. Tehdáž jsem ho viděl: koupil u mého otce v krámě pomeranč, aby prý se tatík ovlažil. To byla tenkráte vzácnost; ale otec to mohl mít, protože se prodaly: nyní k čemu s takovou věcí bych se držel? Byl vám to velmi hezký chlapík. Záhy na to starý Zahrádka zemřel. Ten jeden chlapec byl v učení, ale sběhl, a oba byli v domě co posluhové. Oba se zkazili na těle i na duši; oba záhy zemřeli na ošklivé nemoce. Matka že byla nerozumrná, i to

děvče Andulu nechávala v domě u slečinek, jak se dcerám kupcovic říkat muselo, a ty ji měly za terč všech posměšků. Musela jim opici dělat; když si zamaňuly, aby stála na hlavě, musela stát na hlavě, po čtyrech lézt, studenou vodu na ni lily, a když se zajíkala, měly radost. Jednou vidouce stříhat ovce, položily si ji, a hlavu jí ostříhaly jako ovci. To byla též jich zábava, ustrojit ji za opici; musela tak skákat, jak to vídaly v městě u komediantů. Chtěla-li vzdorovat, dostala bití; chtěla-li plakat, dostala bití a to notně. Když děvčata něco vyvedly, svedlo se to na ni: dostala také bití; když byly nemravný, také dostala ona bití, že prý se to od ní naučily. Když přišla matce žalovat, říkala jí: „No, mlč a trp! Bude to k tvému dobrému; až vyrosteš, budeš u nich zaopatřena. Vidíš máš pěkné šaty a máš dobré jíst, čehož bys nikdy nemívала, kdybychom tu nebyly.“ Také se musívala jim pro zábavu smát; a když děvčeti slze mnohdy při smíchu tekly, daly jí krejcar. Ovšem že se to rozneslo po městě. Lidé to měli matce za zlé, láli na ty bezbožné děti. A městské děti na Andulku pokřikovaly: „Tu máš krejcar, zasměj se i nám!“ Ale což platno? Matka zvykla už na ty mlsky a labužky, a bála se bídy, kdyby vystoupla; shromáždovala peníze a zapomněla na vše jiné. Holka rostla a pitoměla — Bůh ví, co se tam s ní dělo. Jednou při hraní shodil ji Martonék se schodův, a od toho kulhá. Také do Vídně ji vzali s sebou, zkrátka, děvče bylo ztraceno. Tu chaloupku dal pán předce sbourat; chtěl tam cosi stavět a zahradu zakládat. Vystavěl se jim dále barák,

v kterém jest Jakub posavád. Když se Jakub vrátil, viděl ovšem, jak to chodí; ale co měl říci? Začal si vydělávat chleba sám pro sebe, a sestru lákal na svou stranu; do domu Martoňovic ale nešel a matce nelál. Předce pak to musilo matku nějak pohnout, nebo ona se trochu měnila, bývala více ve svém, až pak se roznemohla a urařela. Jakub zůstal se sestrou sám a nepustil ji do domu. Najmul se v Svatovánských lázních za drvoštěpa, a tam bral ji s sebou na celý týden. Štípal, a ona musela pomáhat. Pak šli se pomodlit do kaple ráno a večer. Spávali pak spolu buď venku na stupních u kostela, buď někde na seně. Když se vráceli na neděli, bývala Andula vždy červeňejší. — Po smrti matčině prodal Jakub všechny ty zbytečné věci, co byla z domu od paní dostala matka i sestra, a peníze uložil. Andula ho ve všem poslouchala, a zcela na něho uvykla. Než jak ji vidíte, není s ní řeči, všecka je hloupá; bývá i zlá, a ten smích jí zůstal, a jako od psotnku má trhání okolo úst. Také často stůně. Ale Jakub zná všechny její vlastnosti, a on nejlépe umí jí vládnout.

Ano, abych nesešel z cesty, Martoňovic žili jako panstvo, a každý myslil, že tomu bobatství není konce. Ti druzí kupci, co tu byli, ale začasté leccos prohodili, že to vezme jednou zlý konec; žádný jim ale nevěřil. Každý myslil, že z nich mluví závist, poněvadž se nemohli vyrovnat Martoňovi, ač také dost nádhery u nich bylo. To ale bylo na dlouho před ohněm, že se mnohdy práce zastavily, nebo se nemohlo hned vyplatit; ovšem že to vymlovali, že je mnoho zásob, až se to trochu rozešle, nebo že če-

kají peníze; — ale potom se vidělo, kde to vězelo. Na dvě léta před ohněm umřela jim dcera ze starších nejmladší, krásná to holka. Měla si vzít bohatého kupce. Ovšem bylo náruku až hrůza; to byla první rána. Pohřeb takový město nevidělo. Šaty jí dali do rakve z atlasu zlatem vyšívané, a dali ji do skleněné a dubové truhly. Tři dni ležela tak přístrojena, a lidé chodili se na ni dívat, a svíce u ní hořely. Martoň dal již dříve stavěti pro sebe a rodinu kryptu vyzděnou, což nikdy nebývalo u nás. Tam jí pochovali se vším tím bohatstvím, co na sobě měla, i s prsteny, co na prsty jí navlékli. Tomu ale nevěřím. Bůh milý ví, co ten pohřeb stál. Nebot lidé dostávali svíce, a po pohřbu i chleba i piva: bylo pak tu lidstva mnoho set. Ani se prý matka pro ni tak netrápila, jako otec. Tyto starší dcery nejsou hezké; a Martoň mladý je trpaslík, to vidíte. Florinka byla ještě malá. Hedvika byla krásná, a nejspíše že skládal velkých nadějí na zetě. Lidé si povídali: „Trest boží ho stíhá.“ Martoň byl veliký zhejralec co svobodný i co ženatý; nejedna rodina přišla skrze něho do hanby a neštěstí.

Tu najednou as za půl leta po smrti dceřině rána udeřila, — Martoň udělal bankrot! — Oh, paní, to byla hrozná rána pro zdejší okolní lid! Mnohonácte lidí přišlo o všecko. To bylo proklínání až hrůza. Ale Martoně tu nebylo; jen ona s dětmi. Nebylo jich po celý den ani viděti, najednou jakoby vymřelo v domě. Lidé mysleli, že se všecko zabaví, prodá, že snad předce věřitele uspokojí. Ale chyba lávky! Dům se všim, což bylo v něm, a ještě část

jmění připsána byla dávno na paní, jakožto od ní pocházející, a věřitelé utřeli hubu. Lidé myslili, že bude zavřen, potrestán: předcet jest zloděj jako zloděj. Ale kdož pak ví, jak se to někdy ve světě obrací, co my v našem sprostém rozumu si vyložit nemůžeme: — nebyl zavřen ani trestán. Zde se věřitelům řeklo tolik, aby jen sečkali, že zase po nějakém čase obchod se začne, a že se chce se všemi vyrovnat. — Ukazovali straky na vrbě. Také se povídalo, že syn začne obchod, mladý Martoň, a v skutku již tenkráte začínal zde kupovat, ale podtají. — Po čase to trochu utichlo. Paní odjela do Vídňě, a pak se to vrátilo zase všecko sem. Pán se ale nenechával tuze viděti. Nejspíše si vyjel na koni: lidé skoro na něho prstem si ukazovali. My ho vídali začasté pod večer na hřbitově; navštěvoval kryptu, ale vždy sám. Pak odejel zase, a krátce na to vypukl oheň. To bylo ovšem pro ně hrozné neštěstí, bylo tu náramné množství věcí. I plátna měli ještě schovaného, snad pro potřebu a dcerám, drahých věcí, nabytka, a co všecko! Ovšem mnoho se vyneslo, do sklepů se vházelo, a jak bylo možno. Jakub jim snad nejvíce pomohl; ale ztráta byla veliká. Teprv se vidělo, co toho v tom domě bylo. Peníze a písemnosti si Martoněk mladý také zachránil. Starý Martoň, hned jak mu přišla smutná novina, přijel sem. Tu se, co k potřebě bylo od nabytku, sneslo do fary, kde jim farář dal byt, a také ostatní věci tam snesli. Když bylo spáleniště pusté, odjeli do Vídňě zase. Bylo brzy potom slyšet, že se paní z toho leknutí roznemohla a umřela. Netrvalo pak to ani

čtrnácte dní, byl i on nebožtíkem. Povídalo se zde jako na jistou, že prý se on otrávil schválně; ale zaručit to nechci. Pán Bůh mu odpustí, je-li tomu tak. Martoň mladý sem přišel i se sestrami, najmul si byt, a tak od té doby žijou. On si pomalu zavedl obchod, ale jakoby na těch penězích požehnání nebylo; nemůže se zmoci. Nespravedlivé jmění prach. — Sestry musí z podílu vyživovat; ale on je šidí kde může: musejí prý si na šaty vydělávat samy, a práce jejich ve Vídni prodává on. Někdy prý mají nouze dost; nádhery ale se předce jen nechtějí vzdátí. Část nábytku, co tu měly na faře, prodaly v licitaci, — dost krásných, drahých věcí. Já jsem tenkráte koupil těch několik kousků, co máme ve světnici. — Žijou zcela pro sebe. Florinka jakoby k nim ani nepatřila. Ona musí také v domácnosti všecko sama dělat; sestry jezdívají někdy s bratrem do Vídne, ale ona nikdy. On ji ale má radší než ty starší, protože jsou zlé. — Jakub ten tam začasté chodí štípá jim dříví, a co těžší práci potřebujou, udělá jim všecko zdarma — a je rád, kdy by jen Florinka hodně mnoho od něho žádala. — A ta rodina byla zkáza celé jeho rodiny. Ale on vždy říká: „To dítě nám neublížilo; a ostatním odpustí Pán Bůh!“ — Ale Andula k nim nesmí. Jak vidí ty starší sestry neb Martoně, přijde na ni smích, a to je cosi strašného, až to s ní lomcuje. — Bůh milý ví, co to je. Ona ale s nikým nemluví, celý den vám ústa neotevře, leda k smíchu, ale jinak pracuje všecko a čistě. Když není Jakub doma, zamkne se, a nejde ani krok. — A on se pro ni obětuje. Já ho mám

tuze rád toho člověka," řekl domácí, podívaje se na Jakuba dolů, jemuž štěpinky od sekery rychle odpadávaly na obě strany rovné jako od soustruhu. — „Vidíte, paní, ten člověk také zachránil myslivce, že ho nehodili do ohně. — Utíkal, ale ve strachu jaksi zmátl se tak, že přišel mezi zahrady za Martoňovic domem. Byli by ho tam jistě dostali. Ven utéci už nemohl. Tu právě tam tudy pospíchal Jakub ze svého baráku. Vida ho, an se skrývá do krovín, vzal ho za ruku, tiše vedl jej do svého baráku, a tam jej skryl za pec. Andule přikázal, by zamkla a nikoho nepouštěla, až on přijde, třebas by slyšela křik; že on přijde, kdy bude čas. Myslivci pak ukázal svoje staré záplatované spodky a halenu, řka mu, aby si to oblekl kdyby zle bylo, a svůj oděv hodil do pece. V tom že uteče snáze. — Pak šel k ohni. Ale jak jsem řekl: u Martoňova domu vybouril oheň. Večer myslivec vyvedl do lesa v tom starém oděvu, a myslivecký šat nesl mu sám až do lesa, by se převlekl. — Myslivec mu domlouval, aby si k němu přišel, že se mu odmění; on ale řekl tolik, že nechce nic od něho, jen aby se obrátil, dal se na pokání, na chudý lid byl dobrým, a dal jim pokoje. Než ale předce přišlo na faráře psaní, a v něm 200 zl. na střsbře pro Jakuba; podepsán nebyl nikdo, ale že to odměna od člověka, kterému prý jednou život zachránil. Pan farář mu to odevzdal, a Jakub se nějak jinak rozmyslil: vzal to, ale hned přinesl všecky ty peníze ke mně a řekl, abych dal stovku ve jménu Božím dvěma chudým rodinám, co při ohni o všecko přišly. Druhou stovku přiložil k penězům, co má u mne."

„Má u vás peníze ležet?“ ptám se.

„Ba že má, totiž ve sporítelně v Praze. Ale já mám ty knižky v komissí. On jest velmi skrovňě živ. Co kde lepšího dostane, dá sestře; na oděv také málo dá, to vidíte: a on předce hezkých pár zlatých do roka vydělá. Zamýšlím pojistit budoucnost sestře, myslím. A to má vždy ještě několik zlatých v záloze. Chodí každý rok na pouť, buď do Prahy k sv. Janu, buď do Vamberšic, ale též do Svatoňovic často. Z pouti přináší dětem obrázky, všem, co na blízkou zůstávají, a pak má všelijaké vydání pro jiné lidi,“ usmál se domácí. — A poněvadž zacinkal zvoneček, utíkal dolů, já ale přemýšlela dlouho o tom, co mi byl vypravoval.

IV.

Že jsem si poctivého, šlechetného Jakuba velmi zamilovala, samo sebou se rozumí. On záhy také měl takovou důvěru ke mně, jako k mému domácímu. Mimo náš dům a na faře, kde ctili poctivého člověka a správného dělníka, neznali ho lidé: myslíte, že je trochu blázen — na nejméně nerozumný jak dítě, a ledabyl s ním mluvívali. — On ale každému byl úslužný, ku každému upřímný. Když nastaly pršky, sněhy, bláta, tu ho bývalo vidět každé poledne a večer, jak přenáší děti ze školy přes bláto a vánice na náměstí. Tu zase pomohl donést staré babičce kolovrat, vida ji vléci se s ním do přástvy, tu těžké ženě vody sám nanosil. Všeho toho on si povšimnul, jakkoli se zdálo, že jde s hlavou sklopenou; kde třeba bylo úslužné ruky, nebylo rychlejší nad Jakubovou.

Jednou v noci ustlala jsem si do sínky, poněvadž v předním pokoji dušno se mi zdálo. — Okna jsem si otevřela, a ležíc, dívala jsem se do krajiny, a na tichý, září měsíce podivně osvětlený hřbitov, který mi přímo před očima ležel, se svými rozličnými pomnísky, živými květinami a stromy, malovanými kříži dřevěnými a chladnými kameny. Rozličné myšlenky proháněly se mi hlavou, přebíhajíce od smrti k životu, od žalu k radosti a zase nazpět. Posléze byly oči sice na hřbitov opřeny, ale duše na zcela jiných místech. — Tu jakoby mi něco před okem kmitlo — a ještě jednou; proberu se, zpamatuju se, bystřejí se dívám na hřbitov — mnu si oči, a viděla jsem předce jen rozhrabaný rov, a jakoby se chvílemi zem z něho hrnula do hora. — Dodala jsem si smělosti, vstanu, a blížeji přistoupnouc k oknu, dívám se ještě bystřejí. Tak to bylo, a ne jinak! — Ba na jednou vyhrnulo se něco černého, dlouhého, — a hned za tím ukázala se hlava a postava bílá vylízala pomalu z hrobu. — Já stála jako zkamenělá; že by se tu dělo cosi nadpřirozeného, nemyslila jsem; a přirozeně nevěděla jsem, jak si to vyložit. Ale to jisté, že jsem se třásla, a strach že mne pojal, když postava skrze vrátko — mně se zdálo, že je ani neotevřela — do polí prošla, a tam zmizela — a když hned na to odbila jedenáctá. — Jak jsem se dostala do pokoje — do postele, ani nevím. — Ráno, když slunce svítilo, zdálo se mi to všecko jiné. Stydělat jsem se pak, a myslila, že to byla snad v polosnění rozdrážděnost mysli, a proto jsem se ani raději nikomu nepochlubila. Ale celého půl dne mi to le-

želo na myslí. — Odpoledne jdu do zahrádky. I napadlo mi podívat se na hřbitov, jestli bych tam nějaké známky mého snu neb vidění shledala. — Ze zahrádky vidět se tam nemohlo; zed byla vyšší než já. I vyjdu vrátky, obcházím hřbitov, a podle hrobařova stavení malými dvírkami, poněvadž velké, jimiž jsem viděla postavu v noci proklouznout, zamčeny bývaly — vešla jsem na hřbitov. — I jdu zrovna k tomu místu, a tu v skutku země vyházena okolo hrobu, a z hrobu se na mne podívalo dvě modrých jasných očí, a jemný hlásek mne pozdravil: „Dej Pán Bůh dobrý den!“ —

„Ale Jakube,“ povídám, neboť se mi tím hned vyjasnilo — „co tu děláte? Vy jste mne dnes v noci hrozně polekal!“

„Já — já — prosím, vzácná paní, vždyť já jsem ani večer v domě nebyl. Měl jsem do noci ve škole práci; a pak jsem v noci kopal hrob. — Umřel Beneš od rybníku. — V noci jsem ho dobře vyčistit nemohl, proto jsem se teď přišel podívat. — A cože jsem měl udělat?“ ptal se nedočkavě a z hrobu vylezl ven.

Sednuvší si na zelený rov do stínu košatého jasanu, jenž se nad ním klenul, začnu Jakubovi povídат, co se mi přihodilo. — Neusmál se, jen se důvěrně na mne podíval, říka: „Není divu, noc je noc! — Ale ti tu odpočívají v svatém pokoji — těch se není co báti. — Já tu byl snad každou hodinu v noci.“ —

„Ale vždyť vy nejste snad hrobařem?“

„Ne; ale hrobař je stár. A tu on si mne zjednal, i dává mi od hrobu polovic co sám dostává.

Je stár, dětí nemá; kdyby mu někdo jiný tu práci neudělal, on by ji už zastat nemohl, a ztratil by službu. Minulot mu osmdesáte let. A proč bych to neu-dělal? Mám o málo víc než poloviční léta a silné údy.“

„Máte dobře, Jakube. Však se vám to jednoh shledá.“

„Jak Pán Bůh dá. Dělám, co jsem si umínil, sloužím Pánu Bohu a lidem, jak umím a mohu, a prosím Boha, aby tu moji službu mile přijal, když už nemohu být více platen.“

„Oh, Jakube, co byste měl více dělat ještě? Není-li to vše? Dobře, kdyby každý tak jako vy úmyslu svému dostál; ba kdyby úmysl takový každý jen měl!“

„Inu každý jsme jiný — ale jeden Bůh stvořil nás; ten samý bude nás i soudit, a každý za sebe odpovídат musí,“ řekl Jakub, vytrhávaje bejlí, rostoucí u blízkého hrobu. Byl u něho jednoduchý dřevěný kříž a na něm černá tabulka s nápisem: „*Salve Regina!*“ —

„Kdo to zde leží?“ ptám se.

„*Salve Regina* mu říkali; nevím jak jinak se jmenoval.“

„A proč mu to jméno dali?“

„Byl blázen, a mnohá léta tu bloudil po okolí. Hrál na housle o jedné struně a smutnou zpíval notou „*Salve Regina*“ a hněd na to „*Holka modrooká, nesedávej u potoka*“ a zase „*Salve, salve Regina*.“ Když jsem ještě vojákem nebyl, chodil tu již, a když jsem přišel z vojny — byl ještě živ: starý, vetchý jako obrostlý pařez, a ještě zpíval

a hrál na housle o jedné struně, kterou mu vždy někdo dobrý dal a natáhl, a ještě zpíval tu samou směsici. Když se ho lidé ptali, odkud a kdo jest, ničeho se nedověděli. „I mlčte, mlčte,“ říkal, „co ode mne chcete — já jsem umělec — a ona spí. Teď jí zahrajeme, hejsa!“ — a hned zase začal hrát a zpívat smutně „*Salve, Salve*.“ Jiné řeči — jiného zpěvu od něho nikdo neslyšel. — Povídalo se, že byl učitelským kdesi, a že měl rád krásné děvče. Když dostal místo, a měli mít už svatbu: tu prý ona umřela. A od té chvíle prý na žádného nemluvil, a jen hrál na housle, až neměl na nich jen jednu strunu; a pak se prý ztratil. Více ho tam neviděli. Já ho měl rád; on nikomu neublížil a byl tuze stár. Přede dvěma lety nepřišel celou zimu. Z jara, když roztál sníh, tuhle v blízkém lese ho našli mrtvého. Nejspíše že přišel někde v zimě do závěje a zmrzl. — Pochovali jsme ho, a já mu obložil hrob a dal jsem mu ten křížek. Chudák! *Salve Regina!* Kdo ví odkud a čí byl — a jestli si kdo na něho zpomenul!“

A tak asi každý ten rov měl svoji historii, v níž se střídala veselost s pláčem, štěstí s neštěstím. A mnohé srdce tu snad spalo, rovněž nepoznané, jako onoho ubohého houslisty.

„To vy sám, Jakube, těch hrobkův si hledíte?“ ptala jsem se.

„Starý hrobař také. Já jen tak trochu, když potřeba kříž zasadit, aneb strom. Pak dělám ty hrubé kříže — na ty chudé hroby — aby nebyly tak opuštěny, a svůj svého našel, když se přijde pomodlit.“

Ukázal mi hrob svých rodičů, kdež byl mezi

dvěma kříži i strom, — i kryptu Martoňovic, kdež ale jen dcera jejich Hedvika ležela. Byl na mříži věnec z polního kvítí.

„Kdo pak ho zavěsil?“

„Florinka sem často přichází, poplakat si tu.“

„To je dobré děvče!“

„Vidte, vzácná paní, vidte, dobrá je, a milá. Oh, já bych pro ni do ohně šel“ — s velikou horlivostí řekl Jakub.

„Vy se tedy Jakube nehněváte na tu rodinu, dokonce ne?“ —

„Ne, ne! Vždyť se každý den modlíme: „odpušt nám naše viny“ — musímeť tedy i my odpouštět. — Než jsem odešel na vojnu, byl jsem prchlivý, myslil jsem, že se jednou přijdu pomstít za všecko; a když jsem přišel, byl jsem jiný — zcela, zcela jiný.“ —

„A co vás změnilo Jakube?“ —

„Až někdy jindy, vzácná paní,“ řekl Jakub, vida an hrobař přichází. — Ale Jakub měl vždy plné ruce díla, a mně také čas mile ucházel při vší jednotvárnosti venkovského života. — Také jsem často zašla do fary, do výborně pěstované zahrady pana faráře. Mnohdy jsem zase poslouchávala výborné duetta na housle. Jindy nám hodiny ušly rozprávkami, které se nejvíce týkaly mravního i materielního stavu lidu, mezi kterým jsme žili. „Oh jen školy — dobré školy — školy pro velké i malé,“ horlivě vždy říkal pan farář; a bystré jeho oko vzplanulo vždy neobyčejným ohněm. — S jakou láskou on vypravoval, jak a co by si přál, co zamýšlel by učiniti, kdyby se to a ono státi mělo. Tenkráte netušili jsme,

že alespoň z části vyplnění jeho plánů tak blízko jest, a zámysly jeho že mají tak záhy se uskutečnit! — Vždy jsme se rozcházívali s přáním: „kýž by tak mohlo býti,“ a s předsevzetím že chce co možná každý málem k tomu přispívat. —

A jednou byl zase krásný den. Já se chtěla podívat na jednu starou zbořeninu as hodinu cesty, v hezké krajině, a Jakub měl jít se mnou. „A ty Franclo,“ pravila domácí paní, „mohla bys také dobehnout do vsi dolů — tam pod starým hradem — ke tkadlci našemu, aby se přišel zase jednou podívat, co dělá příze; rozumíš? a proč bys nerozuměla?“ —

Franclo si poskočila, odběhla a za chvíliku přišla, že by rády sousedovic děvčata s sebou a Florinka také. I ptala se mne, jestli se nebudu hněvat. — Ovšem, že jsem se nehněvala. — Florinka byla vedle nás u paní tety zatím, poněvadž sestry s bratrem do Vídni jely. Odpoledne přišly děvčátka; každá bílý škrobený šátek jako stríšku nad očima — v modrých tisknutých šatech plátěných — jak se tam všeobecně nosily. Bílý plátěný šat byl by ovšem pro každodenní chození se nehodil; proto se dávalo plátno tisknout a barvit v blízkém městečku H . . . , kde byli barvíři skoro ob dům, a děvčata vyhlížela celý týhoden jako modráčky. Jen v neděli (totiž v letě) oblékaly se rády do barev něžné chudobky, které se také skromností svojí podobaly. —

Vyhrnuly jsme se z města. Jakub napřed nesl v mošně chleba, k němuž jsme si chtěly venku mléka koupit, — pak lahev, hrnky a lžice. — Měl boty na noze, a nedělní halenu. Domácí paní se smála,

že to nám ke cti. Za městem nás ale prosil, zdali by si je směl svléknout, že by se mu těžko šlo. My mu to rády dovolily, a Francia, Lénka a Marouš zůstaly pozadu a zuly se také, aby se jim to lépe běželo, Jakub jim vzal střevíce z ruky, svázel jedno k druhému a hodil přes rameno. — Šly jsme dále; na každém poli obdivovaly jsme klasy a každou hustou jetelinu. Věděly mimo mne všickni, čí který kus pole. U pěkného lenu zastavily se děvčata, a už si tak v duchu myslely, jak se asi bude přist. — Tu zase rostl heřmánek, trochu se natrhalo maminkám; a tu přeslička na mytí cejnu, a tu byl vlčí mák, dobrý lék; a zase tu rostla ostřice, a děvčata dělaly osudné kroužky. — Pak zase lezl přes cestu štír, a děvčata zakroužily okolo něho, křičíce, že jedovatý. — Jakub vzal ho do prstů, a daleko hodil na úhor, děvčatům však povídal, tento štír že není jedovatý, ale ve Vlaších že jsou zlí štírové. Děvčata se zavěsila jedna do druhé, šly vedle něho, a on jim povídal o štářích a o Italii. A když se mu divily, jak tam vydržel, začal povídat jaké tam sladké ovoce, jaké krásné květiny, jak krásné zahrady, o kostele Milánském, i o městě, kde jest pochován svatý Antonín, a děvčata zapomněly na štíry. — Pak jsme přišly do lesa. Tu nemohly rozeznat zase, kde kos a kde sedmihlásek se ozývá, a jaký to pták, co zobákem jako paličkou do stromu tluče, a Jakub jim to všecko uměl povědit, až Francia to velké hnědé oko radostí zářící na něho obrátilivší, zvolala: „Ale Jakube vy toho mnicho víte!“ Pak jsme přišly k potoku. Že přede dvěma dny velmi pršelo, byl plničký, a tak se nadýmal a

hřmotil, jakoby mořem byl . . . A děvčata se u něho zarazily, nemohly dále. Marouš chtěla přes něj, Lénka jí ale přípomněla, jak se ty tři děvčata v rybníku utopily, všechny tři najednou, poněvadž se za ruce držely a víc nepustili. — Francia se podívala na Jakuba. Já a Florinka myslely jsme, že si budem muset kus zajít, ale Jakub položil mošnu a boty, svlékl halenu, vykasal nohavice a do brodu. „Hej Jakube, at vám nepodrazí voda nohy“, volaly děvčata. —

„Zkusil já horších, než je tato strouha. Jen pojďte a nebojte se, já vás přenesu, zde znám každý kámen!“ — povídal a po kolena ve vodě, natahoval náruč. Marouš byla první, — druhé se bály, hned byla na druhé straně a volala: „Hloupé, jen jděte!“ — Lénka skoro se třesouc, posadila se mu na ruku: „Já jsem těžká, nepusťte mne!“ — prosila. —

„Ale panenko, vždyť jste jako holubička,“ řekl Jakub, a jakoby chmírko v ruce nesl, na druhou stranu ji přenesl. Francia se mlčky nechala přenést a držela se Jakuba okolo krku. — Nám nezbylo leč touž cestou se přeplaviti — a pěkně jsme Jakubovi poděkovaly, že nám pomohl z nouze.

„Není o to,“ řekl Jakub: „ale kdo nezná brod snadno přijde do výmolů; a kdož by si nevěděl rady, ku příkladu ženská, mohla by se i utopit.“ — A když i Florinku přenesl i šaty, šly jsme dále. Pozorovala jsem, že byl Jakub nějak pohnut, když byl Florinku přenesl, a hodnou chvíli pak ani nemluvil. Šli jsme zase po louce dále. Děvčata dělala z jitrocele košíky, z trávy ostřice osudné kroužky, — lopuchové listy široké sepíchli si jehlinami stromů, udělaly z nich

slunečníky a smály se, že jdou pod střechou jako páni. I do zpěvu — do tance se pustily, a po louce skočily veselé jako mladá srnčata. —

„Mladost, radost!“ — řekl Jakub jda při nás, a s potěšením pohlížeje na ně.

„Ale Jakube“, ozve se tu Florinka, „když jste byl tak daleko ve světě, nebyl jste také ve Vestfalsku?“

„To ne, má panenko! — Na celé cestě odtud až do Benátek jsem o tom ani neslyšel.“ Jakub upřímně jí odpověděl. —

„A o městě Kostreji také nevíte? —

„Ne dušičko ani muk! A kterou pak stranu to má být?“

„To prý je někde ve francouzské zemi,“ řekla Florinka. —

„Město Kostrej jest v Belgii,“ povídám, „a tam se dělá mnoho pláten a krásného přízněho zboží. — Máte tam snad nějakého známého?“ — ptám se Florinky. —

„Oh ne, já se jen tak ptala,“ odpověděla, ale při tom se začervenala, protože — lhala. — Slyšela jsem na faře, že byl rychtářovic syn tkadlec ve Vestfalsku, a tam odtud že cestoval do Belgie, jak mu to byl pan farář radil, aby tamnější průmysl v plátně i přízi zhlédl, a tím snad k zdokonalení průmyslu — plátenictví domácího přispěti mohl. — Věděla jsem tedy, kam otázka Florinčina čelí; ale nedala jsem jí to znát, ani kdy se ptala, je-li do Belgie tuze daleko, musí-li se přes moře, a jsou-li tam dravá zvířata.

Za tou řečí přišli jsme k lesku, kde pod vysokou jedlí vytékal potůček čisté studené vody jako

led, dobré, ale železovité přichuti. Lidé říkali, kdo z ní pije, že se od vnitřních neduhů uzdraví; přičítal i jí zázračnou moc. Na stromě tu pověsila vděčná něčí ruka obrázek Panny Marie, na poděkování za svoje uzdravení. — Napily jsme se každý z vlastní dlani z pramene, pomodlili jsme se a vešli do lesa, kde jsme za krátko přišli k zřícenině, jak lidé povídali, hradu někdy Litobořského. — Děvčata a Florinka s nimi šly ještě o kus dále do vesnice ke tkalcům a láhev vzaly s sebou na mléko. Já s Jakubem zůstali jsme při zřícenině. Byla již nepatrná. Malé byly tu pozůstatky zdí, zcela bejlim, mechem a travou zarostlé, pod nimi sklípek rumem do pola naplněný; to byly jediné památky někdy snad pěkného hradu. Činy však dobré i zlé obyvatelů jeho pamatovaly se ještě v živých pověstech lidu okolního, ačkoliv pokolení to dávno vymřelo. — Sedli jsme s Jakubem do trávy.

„Tedy mi něco povídejte, Jakube, vy jste viděl kus světa a víte mnoho,“ povídám. —

„Mnoho jsem viděl, ano, krásný kus světa,“ opakoval Jakub. „Ve Vlaších je tuze krásně.“

„Byl jste tam dlouho?“

„Osm let. — Leželi jsme čas tam a zase tam. Také rok v Benátkách, v Padově, a pak jsem přišel do Verony, a tam mi léta vypadla.“

„Umíte tedy italiánsky?“

„Znám trochu ještě. Ale když člověk patnácte let nemluví v nějaké řeči, ani ji neslyší: zapomene. Já se jen každý den modlím italiánskou jednu modlitbu k Panně Marii.“

„A proč to.“

„Činím to na památku jedné osoby, které jsem mnoho povinován. Ta mne ji naučila.“

„To vám musila být zajisté ta osoba velice milá?“

„Oh, velmi! A ona to zasloužila. Ta ze mne udělala lepšího člověka,“ řekl Jakub hlasem ještě jemnějším, než obyčejně mluvíval; ruce pak sepjal přes kolena, a hlavu nízce sklonil.

„Ne měl byste tolik důvěry ke mně, Jakube, aby ste mi něco o té osobě povíděl?“ ptám se ho po chvíli.

Jakub mlčel dlouho, pak pozvedl uslzené oko, a obrátil je ke mně, povídá mírně: „Proč bych vám o ní nepovíděl? Vy pochopíte, jak dobrá byla Marietta, a nevysmějete se mi, že jsem ji měl rád, a posud na ni zpomínám. Ale nemluvil jsem o ní žádnému, co zde jsem, aniž budu, mimo vás. Když jsem byl doma“ — začal, přejev si tvrdou dlaní ruce — „říkal nám vždy otec: „Budte poctivé, děti! jen poctivé, a modlete se, aby vás Pán Bůh chránil od pokušení!“ Zaplaš mu to Pán Bůh na věčnosti, byl hodný člověk a nás vedl jen k dobrému. — Já se sice jaktěživ nedopustil nepoctivosti, chvála Bohu, ale měl jsem všeliké jiné zlé chyby; byl jsem prchliv, a kdo mi ublížil, tomu jsem to splatil dvojnásobně. Když jsem byl odveden, a sice pávodem pana Martoné, že jsem k němu nechtěl do služby, umínil jsem si, že se mu jednou pomstím — když ne na něm, tedy na jeho dětech. — Mnoho utrpěla moje rodina skrze ně, a mojí ubohé sestře zkazili tělo i duši. Ach Bože, ta nikdy již jasného rozumu nenabude — ale odpust

jím Bože! Já jím dávno již odpustil. Když jsem po prvé byl ve Veroně, došla mne v tom čase zpráva, že mi tatík umřel, a všecko mi dali vědět, co se zde dělo a děje. — Kdyby mne povinnost nebyla zdržovala, já bych byl tenkráte snad o útěk se pokusil: tak mně bylo těžko tam zůstat, když jsem se to doveděl, a domů jít nemohl, abych kde možno, pomohl. Chodil jsem jako tělo bez duše, a tak jsem se do toho hněvu zaryl, že i modlitbou jsem hřešil, prose Boha, by mi jen doprál na Martoňovic se pomstít, kteří mne připravili o otce, a sestru i bratry, do zkázy uvedli. — Martoň měl také sklad pláten ve městě, a čas po čase jezdíval do Vlach. I přál jsem si, kdyby se to stalo, a on přijel, bych se mu tváří v tvar postaviti mohl. — Tak to na mne hryzlo — že to i kamarádům napadlo. Hledal jsem ale jiné příčiny v tom. Smáli se mi, a vábili mě, bych více chodil s nimi do hospod. — Otec mi vždy říkal, když jsem přišel k vojenskému stavu: „Hochu, bud jen poctivý, pořádný, střež se hádek, opilství a ženských, dokonce kdybys do Vlach přišel — a všude dobře vyjdeš.“ — Já se ale ve Vlaších předce často opil, poněvadž jsem nebyl zvyklý na víno. V opilství byl jsem nad míru veselý, zpíval jsem, a každého na potkání jsem objímal, ale v střízlivosti jsem spíše svou popudlivostí hádky stropil. Myslil jsem také, že před vojákem každý musí smekat a z daleka vyhýbat se mu z cesty. A ta hloupá moje pýcha mne přivedla často do pletek, pro něž jsem jednou i na čtyryadvacet hodin do křízku přišel. Vždy mne to napotom hrozně mrzelо, co jsem vyvedl; ale neuměl jsem se držet. U

vojska byl tehdy takový pořádek zaveden, že nesměl žádný voják kam vyjít, leč se byl dříve ohlásil, ke komu neb kam jde. Obyčejně museli jít dva neb více a jeden stát za druhého. Bylo to proto, že když vojáci vyšli, obyčejně vino pili, opili se, pletky tropili, a do hádek se pustili s obyvatelstvem, které jim nakloněno nebylo, což nikdy k dobrému, ba někdy k neštastnému konci vedlo. — Já si předce zpomínával na otcovo napomenutí; a pak že mi víno škodilo a že tolik rvaček i neštěstí příčinou bylo: zdržoval jsem se pití, a obyčejně, když jsem vyšel, druhý vodil domů. Ale více sedával jsem doma. — Kdys mně kamarádi domlouvali, abych zanechal mrzutosti, a s nimi byl vesel. I dal jsem si říci, a šli jsme večerem do jedné známé hospůdky, kde obyčejně vojáci pívali. — Tenkráte já v rozmrzelosti také se více napiil, a začal jsem si zpívat a být vesel. Jeden ale z mých kamarádů, co jsme v jedné světnici byli, jakkoli střízliv byl pokojný, mírný, v opilství býval ten nejprotivnější člověk. Nebylo pak s ním k obstání. — Také ten den se opil, a nedal pokoje. — Jdeme domů okolo kláštera františkánského, který jest ale zrušen. V jednom arkýři zevnějších zdí mezi stromovím — neboť okolo kláštera je všude stromoví jako v zahradě — ve výklenku před kapličkou Panny Marie, kamž se chudý lid, zvlášt ženské, chodí pod večer modlit, viděli, jsme klečet osobu. Bylo to dívče ze sprostě třídy lidu, jak bylo viděti dle kroje.

„Pojďte, podíváme se té holubince do očí, jelí hezká!“ — zvolal jeden z vojáků; byli jsme čtyři.

„Jen jděte svou cestou, a dejte jí pokoj. Vidě-

te že se modlí“ — povídám. — Byli všickni více méně opilí, já byl sice vesel, avšak při rozumu. —

„A co ty nám budeš poroučet? Já si nedám od tebe poroučet; a já se na ni podívám!“ — vykřikl ten, o němž jsem pravil, že v opilství rád sváry měl, — a hned také směřoval ke kapličce. Děvče jak slyšelo za sebou křik, přežehnalo se, rychle vstalo a chtělo odejít, ale voják jí nadběhl a chytal za ruku. —

„Hned ji pust, sice ti ruku urazím!“ — křikl jsem, a v tom okamžení ho děvče druhou rukou do tváři uhodilo, až zavrávoral a ji pustil. Druzí vojáci chtěli ji chytit. Já ale se postavil před ně, a děvčeti řekl jsem, by uteklo, což si dvakráté říci nedalo. — Nyní se ale pustili vojáci do mne, a byli by mne snad více ještě zranili, kdyby se k tomu nebyli trefili dva naši poddůstojníci, kteří též z nějaké zábavy se vraceli. Ti tomu učinili konec. Mně chlípela krev z hlavy i ruky. Poněvadž se na to muselo přísně deohlížet, aby se nezavdala přičina se strany vojska k jakékoli žalobě obecenstva, a že já tomu zabránil, a poněvadž viděli že já opilý nejsem: trestu jsem ušel; druzí ale byli trestáni. Než já měl kolik dní co dělat, než se mi rány zahojily. Posud mám jizvy. — Ty dny, co jsem strávil v nemocnici, byly nepokojny. Zdálo se mi vždy o nebožtíku otci že mne kárá, o kapličce a o děvčeti. A když jsem z nemocnice vyšel, také jsem to z myse pustiti nemohl. Měl jsem zlost sám na sebe, že jsem si daremnou mrzutost způsobil. — Zpomíнал jsem na otce

co mi říkával; zpomínal jsem na mladá léta, a jak jsme také chodívali v neděli pod večer ke kapličce k lesíku se modlit; jak tam děvčata věnce nosily, a ženy světla obětovaly, jak mne učila matka modlitbu k Panně Marii, a jak jsem se na ty večery těšival. — Začalo se mi stýskati a ven ke kapličce mne to vábilo, jakoby se mi tam ulehčilo. Dostal jsem dovolení vyjít. Nikdy co jsem byl ve Veroně, nevšímám jsem si kapličky: a tu jsem tak po ní zatoužil a k ní spěchal. — Bylo více lidu před kapličkou; neboť obecní lid nešel okolo, aby se nezastavil na zdravasek. — Přiklekl jsem k ostatním, a modlil jsem se, jak mi srdce velelo; — modlitbu matčinu jsem zapomněl. Ach, já mnoho zapomněl! — A v tom okamžení mi to padlo na srdce jako kámen; pykal jsem a plakal. S lehkým srdcem však jsem povstal. Nebylo nikoho mimo mne před kapličkou. Obraz byl krásný, okolo něho čerstvý věnec z růží, a před ním hořelo v kahanci světlo. — Ohlížel jsem se vůkol: nikdo nepřicházel. Odešel jsem domů, a celou noc jsem sníl o kapličce. — Druhý den nesměl jsem vyjít; ale třetí den šel jsem tam zase, o něco později. Klečelo tam několik žen; klekl jsem po straně do stínu, že mne nebylo hned vidět. Když odešly, zůstal jsem tam sám. — Po chvíli přijde děvče, postaví na zemi košík, přežehná se křížem, pokloní se, pak vstoupí na čtyry stupínky do výklenku, odundá svadlý věnec s rámce, položí na zemi, vezme z košíku věnec krásný, svěží, rámcem jím ovije, pak naleje do kahánce oleje, který stranou v lahvičce byl přichystán; na to se opět pokloní, odejde dolů, a pod

stupni uklekne na zemi, a nábožně se začne modlit. Poznal jsem ono děvče, které jsem uchránil, od surovosti svých druhů. Já se nehnul, abych ji z pobožnosti nevytrhoval. Ale ona sama, když se pomodlila a vstala, zahlédla mne. Rychle košík brala, chtíc utéci. Já ale řekl jí, aby se nebála, že odejdu, a také jsem skutečně se k tomu měl. —

„Ne pane, zůstaňte! Vás já se nebojím; vy jste mne ochránil, já vás poznávám po hlase a děkuju vám srdečně za vaši zdvořilost“, pravila mi, a postavila košík. —

„To byla jen povinnost. A kdyby byli moji druhové bývali svoji, nebyli by se tolik opovážili. Však za to pykali.“ —

„A vám to zle splatili, já vím. Ráda bych se vám za to odsloužila. Rád-li dobré fíky jídáte, aneb vonná kytká milá-li by vám byla: přijďte si třebeš každý den ke kostelu svatého Zenona. Tam já stávám a mohu vám tím nejpěknějším posloužit. Jmenuju se Marietta. Dobrou noc, pane vojáku.“

„Dobrou noc Marietto!“ povídám — a už byla ta tam. — Já nešel za ní, ale domů. — Vidíval jsem Mariettu často u kostela hlavního, někdy tam prodávala krásné květiny, někdy na proutěném talíři fíky. — Když jsem k ní přišel a chtěl si kupit, vždy mi vybrala nejkrásnější květiny, ale peníze ode mne vzít nechtěla. A když pak viděla že kytku zpátky kladu, dala peníze nejbližšímu žebráku, bídnému Lazaru, kterého vždy v poledne od kostela odváděla. Lidé se za ní dívali se zájmem, neboť byla krásná. Vlasy měla jako Florinka a modré oči. Že málo

světlé hlavy tam vidět, byla známá po celém městě. — Častěji ale shledali jsme se u kapličky, kde Marietta denně se modlivala, a ob den obraz Bohorodičky kvítím krášlila. — Jednou si přivedla Marietta s sebou mladou sestřičku, a učila ji krásnou modlitbu k Panně Marii, nahlas ji předříkávajíc. Já klečel za ní a učil se také modlit jako někdy od matky. — Naučil jsem se tu modlitbu, a nikdy jsem ji nezapomněl. — Někdy jsme seděli ještě chvílku pod stromy; a ona mi o rozličných věcech vypravovala. Ach, jak jí ta řeč krásně od úst plynula, a jak rád jsem ji poslouchal! — Jednou mně povídala že v kryptě pod kostelem leží dva milenci, jichž rodičové se k smrti nenáviděli, a nejen rodičové, ale i veškeré rodiny. Jen syn jediný rodiny Monteků, Romeo, miloval Julii, jedinačku Kapuletovu, a ona jeho. Když se to rodiče dověděli, zděsili se, a na žádný způsob jich sňatku připustit, ani o smíření slyšet nechtěli. Tu se smiloval nad milenci jeden kněz Františkán, a tajně je oddal. Myslel, že se pak rodiny smíří, ale nebylo žádné naděje. Na potkání se ty rodiny hanobili, až se stalo tak, že Romeo jednoho z té rodiny zabil. Tu měl být ze země vypovězen, a Julii nutili rodiče, kteří nevěděli, že jest tajně vdaná, aby si vzala jiného. Tu oba nešťastní manželé se otrávili. Pochovali je do jedné rakve v hrobce téhož kostela, co byli oddaní, a teprv se prý rodiče smířili. — A proto, jak mi Marietta povídala, chodívají milenci k té hrobce se modlit, a na památku zavěšují na ni věnce. A když mi to pověděla, dodala: že to byl trest od Pána Boha na ty rodiče, pro jich hněv a

zášť na sebe. Pán Bůh že chce, aby lidé vespolek žili, jakoby na jednom chlebě žili, aby si odpouštěli — a ne aby se nenáviděli. Já si zpoměl na Martonovic, a začervenal jsem se. Někdy jsem doprovodil Mariettu okolo římského divadla; a ona mi ukázala nedaleko břehu Ečavy malou chaloupku a zahradu, a říkala: „Tam bydlíme!“ — Jednou mi řekla, abych přišel k nim. — To bylo mneho, poněvadž nemá ve Vlaších voják přístupu do každého domu. Také těžko vojáku hodné děvče si naklonit. Já to věděl, a proto jsem také vždy dával pozor, aby mne nikdo s Mariettou mluvit neviděl. Když mne k sobě zvala, uznal jsem, jaká to pro mne čest. — Šel jsem. Mariettina matka přijala mne vlídně, a hostili mne ovocem a mlékem. Matka mi děkovala za zdvořilost, jakouž jsem dceři prokázal — ptala se mne na rozličné věci, od kud jsem, a pak mi vypravovala, že pochází též z české krve, rodičové že byli Češi oba dva. Otec Mariettin byl také vojákem, desátnskem; byl člověk vtipný a šikovný. Když vysloužil, podržel si ho generál co svého zahradníka, kterémužto umění byl vyučen. Jel si do Čech pro ženu, a zůstal u něho. Když pak pán jeho z Verony se odstěhoval: on tam zůstal, koupil si tu chalupu se zahradou a začal prodávat květiny, a ona pekla rozličné dobré pečivo. Tak se žili, a měli spolu jedinou dceru, matku Marietty, která se potom vdala za rybaře, ačkoliv měla bohatých ženichů, kteří by si ji rádi byli vzali, poněvadž byla pěkná. Ona ale měla ráda chudého rybaře. Rodiče jí nebránili a přijmuli ho k sobě. Když starí zemřeli, hospodařili mladí ještě čas spolu, až při

jedné příležitosti se pohádal Mariettín otec s jedním sousedem, který dávno již zášť na něho měl. Oba byli prchliví, pohádali se, až přišlo k bitce a onen soused otce Marietty smrtelně ranil. Sám utekl, a nikdo již více neslyšel o něm. — Otec Marietty umřel. Zarmoucená vdova zůstala. Jediná útěcha její byly dvě dcery a — modlitba. Pěstovala zahradu po otci, a tak se živila. Marietta ji byla všude pravou rukou. Vdova po vrahу měla jednoho chlapce, onoho bídného mrzáka, kterého jsem vídal u kostela sedět, a jehož Marietta vodívala v poledne domů. U kapličky před obrazem Panny Marie setkaly se jednou obě vdovy; a tu nešťastná žena vrahova klekla před smutnou vdovou rybařovou na zemi, a prosila za odpuštění. Ta jí odpustila, a od té doby, kde mohla, náponocna jí byla v potřebě. Marietta ubohého lazara vodívala s takovou šetrností, jakoby to bratr byl. — Často zpomínala matka na staříčkého řeholníka, který k ním každodenně přicházíval pro ovoce, od něhož a mléka jedině žil, a který ji učil náboženství, vyprávoval o Kristu a Blahorodičce, a od něhož mnohý pěkný obrázek na památku chovala. — A co od něho se naučila, tomu učila i dcery. I já jsem se také u nich naučil být lepším člověkem. To vše ale do věděl jsem se po častějších a delších návštěvách. Chodil jsem pak často do chaloupky — měli mne jako za syna. Pracoval jsem v zahrádce, a často jim povídal o Čechách. Kamarádi moji posmívali se mi, že jsem modlář, pokrytec, že chodím za děvčetem a že se dělám svatým: já ale nedal se mylit, a již jsem nesplácel zlé zlým. Co jsem se s Mariettou a mat-

kou její seznámil, byl jsem jiný člověk, zlé nemělo ke mně přístupu. — Tu najednou přišel rozkaz, že musíme z Verony do Benátek. — Byla to těžká rána pro mne, já myslil, že nebudu moci bez té rodiny žít. Svět na mne padal. Ale co platno? Mus žádné výmluvy nepřijímá. Přišel den, já se musil rozloučit s chaloupkou, okolo níž se vinulo réví a veliké hrozny do samých oken visely od zahrádky, kde jsem často pomohl Mariettě pracovat, i od dobrých lidí. Matka plakala, dávala mi dobré naučení jako synovi rodnému i řekla, jestli dříve ne, tedy až vysloužím abych se do Verony zase podíval, zachovali mne Bůh při zdraví. Malá Aňola také plakala. Marietta nebyla doma. —

Šel jsem přímo ke kapličce, abych stísněnému srdci ulehčil, a také jsem doufal, že se tam naposled shledám s Mariettou. — Bylo tak. — Klečela na stupních, a byla uplakaná. — Nikdo tam nebyl. — Já přiklekl k ní, podali jsme si ruce, a darmo jsem slze zdržoval. Co jsem Mariettu poznal, nikdy jsme si neřekli, jak se rádi máme. — Ani jsme o tom nemluvili, vždy jsme byli ale spolu jako bratr se sestrou. Mně byla jako anjel. Že by ona ale tak krásná, dobrá, kterou každý rád viděl, mne nepatrného vojáka si zamilovati mohla, i toho jsem se nenadál. — Když jsem ji ale viděl u kapličky uplakanou, smutnou, když mi ruku podala: viděl jsem, že tomu tak, a více mne její láska povýšila, než kdyby mne byli vysadili na trůn. Před obrazem Rodičky Boží vyznal jsem se jí ze všech svých chyb a zlých náklonností, slibuje, že se vynasnažím, být čím dále tím lepším,

abych se jí hodným stal. — Naposledy jsme se spolu pomodlili. „Nezapomeň nikdy na ni Jakube!“ řekla mi, ukazujíc na obraz, když jsme odcházel měli od kapličky. Pak odepjala od boku růženec, a dala mi jej: „Tu máš památku, já se na něm modlívala i za Tebe; modli se nyní ty a zpomínej na svůj slib!“ — Tak řekla, a pak jsme šli spolu mlčky až za římské divadlo. — Tam jsme si dali s Bohem. Ještě jednou jsme se viděli — druhý den v kostele u sv. Zenona. — Pak jsme se rozloučili. — Více jsem Mariettu nespatril!“ — Po těchto, tichých hlasem pronešených slovech vytáhl Jakub ze záňadří růženec, políbil jej — a tvář položiv do dlaní — plakal. Po dlouhé — dlouhé chvíli dokončil svoje vypravování. —

„Po čtyrech letech jsem se vrátil do Verony. Zatím byl jsem v Benátkách a jinde. Jednou psal jsem Mariettě, že jsem věren slovu, a kolikráte poslal jsem jí pozdravení a ona mně. Poslední rok nevěděl jsem o nich ničehož. — Vracel jsem se s naději, jestli všecko, jako bývalo, že o Mariettu poprosím. Člověk míní: Pán Bůh mění! Všecko bylo jak bývalo: chaloupka byla zase zelenem zarostlá; květiny byly v zahradě; kaplička byla jak bývala, obraz Bohorodičky byl ověnčen: jen Marietta — chyběla. S pláčem přivítala mne matka její. „Bůh nás těžce zkouší, synu!“ pravila, „ale on bude vědět proč“ doložila. Pak mne vedla na Mariettin hrob. Oh, jak mi tenkráte bylo! Myslil jsem, že toho ani nesnesu. S Boží pomocí — snesl jsem to! — Umřela po krátké nemoci. Nic mi nezkázala, než „abych pamatoval na svůj slib, a že

se uvidíme!“ Rozloučil jsem se na vždy s dokonalou její matkou, se sestrou, která byla již nevěstou, posledně jsem se pomodlil u kapličky, a na vždy odešel z krásné krajiny, bych doma sloužil Bohu a lidem. — Našel jsem práce dost, — Bůh mně dal síly, že vše mohu zastat. — Když mi bývalo těžko něco vykonat, šel jsem k lesíku ke kapličce se modlit, a tam znovu a vždy znova obnovuju slib svůj. —

Prosím paní, nemluvte s nikým o tom, co jsem vám řekl!“ — Já mu podala ruku. — „Jest mi lehčejí“, vzdychl si pak Jakub. — Pochopovala jsem všecko jeho jednání, porozuměla jsem též, proč má Florinku rád. Věděla jsem, co nikdo nevěděl, kdo krášlí ob den čerstvým věncem obraz Panny Marie v lesní kapličce, a proč říkají lidé, že tam straší už po mnohá léta. Vidívali tam časem bílou postavu klečet a modlit se. Z toho povstala povídačka, i přišlo, že se každý kapličce v noci vyhnul, aby duši pokoj nerušili. — To byl příběh Jakubův, kterak se stal lepším člověkem. —

Když děvčata se vrátila, Jakub osušil si oči, já ale nemohla pohnutí ani skrýti. — Po svačině vrátily jsme se zase domů, a Jakub nabral u studánky do láhve vody pro domácího pána.

V.

Byla jsem celou zimu ve městečku, a nemohu říci, že by se mi bylo po společnostech, neb pohodlích, a rozkoších velkého města zastesklo. Ba čím dál, tím radši měla jsem ty dobré lidi, mezi nimiž a s

nimiž jsem žila. S Jakubem sedávala jsem začasté ještě, dokud léto bylo, venku; v zimě pak při píce, a poslouchala jeho milé zbožné rozprávky, všeliké zkušenosti; o Mariettě jsme nikdy více nemluvili. Jen jednou odvřel roušku, ukázav mi ráje srdce svého: pak je ale na vždy zastřel, jako zastírá pečlivý zahradník vzácné květiny, aby jim neškodil prach, ostrý mráz je nespálil, by jen paprsek božského světla je hřál. — Odblesk onoho rájského poklidu, který spočíval ve srdci Jakubově, neodrážel se jen na jeho tváři, ale i ve všech jeho činech, jen že ho málo které oko pojalo. — Také v jeho chaloupce jsem byla. Měl malou květnou zahrádku při ní, a zdě byly obrostlé bobem. U vnitř bylo sprosto, ale, čisto.

Také Florinku jsem blíže poznala: chodívala k nám na přástvy. Byla to tichá dobrá duše, a velmi domácná. Dokud byly sestry ve Vídni, byla čilá; ale jak přijely, chodila skrčená jako holubice, když jí křídelka svisaou. Nejenom že se začalo staré týrání, ale přinesly též nového cosi, čeho se Florinka lekla. — Bratr, malý Martonék s červeným deštníkem dostal chuť do Ameriky. Známý jeden, který tam odjel, psal mu tam odtud, jak skvěle se mu daří, aby jen sebral peníze, nakoupil pláten a přijel; sestry ale aby prý doma nezapomněl; ty že se vdají hned za millionáře: neboť prý je tam o ženské nouze, zvláště o hezké a pracovité. — Martonék sestrám sdělil list, a ty byly hned srozuměny, že půjdou a půjdou. Nic se nelekaly nebezpečné cesty, poněvadž na jistotu my-

slily, jak do Ameriky přijedou, že tam budou na ně čekati s kočárem. Bratr ovšem jim to ještě více maloval, poněvadž mu na tom záleželo, aby mu z obchodu nevytrhovaly svůj malý podíl, co měly po rodičích. Jak ale přijeli domů, Florinka nechtěla slyšeti, a poručník, nás soušed, také od toho zrazoval. Martoňkovi ale zvláště záleželo na Florince. Z tohot měl rozum, že by Florinku nejspíše provdal za milionáře. Ale tenkráte děvče nechtělo a nechtělo s nimi držeti, a ovšem, že každý jí přisvědčoval: sám pan farář, a poručník též. Martoněk byl dávno vyrostl z poručenství, sestry též obě byly více než plnoleté, mohly tedy jméním vládnout; ale Florince bylo teprv devatenácté let, ta neměla hlasu v tomto pádu, sice by snad byla svých několik set ráda byla dala, aby uspokojila bratra a sestry. Martoněk ale neustoupil, a přes zimu chystal se pomalu na cestu; sestry též. Florinka ale zůstala na svém, že nepojede, že zůstane doma u pana poručníka, aneb že půjde do služby.

Jednoho dne z rána, bylo již před velikonoci, přišla paní domácí plna radosti ke mně, vím-li co nového? — „Nevím“, řku, „ale myslím že se od vás dozvím.“ —

„Pomyslete, Mánek rychtářovic je zde. Vrátil se už z cest. Právě nám to Jakub zvéstoval, a hned šel k Florince, aby jí to pověděl, aby se pak tuze nelekla.“ —

Ale ona se přece dost lekla. Setkaly jsme se s ní před kostelem.

„Víte již?“ ptala se domácí. Florinka přisvěd-

čila, začervenajíc se po samé čele. — Vejdeme do kostela. Mezi dveřmi vypadly Florince knížky z ruky, a mladý, vysokorostlý muž, velmi příjemné tváře v slušném oděvu shybne se hbitě pro ně, podá jí je, přitom uchopí ruku její, a tiskne ji. Florinka dala se do pláče; on jí podává kropeničku s radostnou pohnutou tváří: a ona přežehnavší se křížem, jde s námi do stolice. Po mši svaté jsme se chvíliku před kostelem zastavily. Mánek přistoupil k nám. Jen tichých několik slov si povídali, a Florinka utíkala domů; domácí pak vítala Manka. Přišel i pan farář, a odvedl si ho do fary. —

„A jak to nyní bude?“ — povídám domácí.

„Inu, vezmou se! A proč by se nevezali?“ — usmála se. —

Ano, pročby se nevezali? — Tak si myslil mnohý: jen otec Mánkův ne, a sestry a bratr Florinčin. — Otec nechtěl slyšet, aby mu Mánek za nevěstu přivedl tu bankrotářovu dceru, že on ji neuzná. Florinka zas musela poslouchati, co vždy jindy, že se jí odřeknou, jestli si vezme toho sprostáka tkadlce. — Bratr tím hůře na ni dorážel, poněvadž doufal přece, že při nich zůstane, a odjede do Ameriky. Mezi lidem hned šlo jako po trubách, že pan farář Mánka chválí, jaký je šikovný, zkušený člověk, a ten že krajany svoje v mnohem příučí. Byli ovšem také takoví, kteří Mánka očerňovali a zlehčovali umělost jeho, které ještě ani žádný neviděl. — Mánek si toho ale pranic nevšímal; jemu záleželo na tom, zdali Florinka slovu dostála. Když viděl, že jej prosud miluje jako před tím, myslil, že mu pranc v cestě

nestojí. Promluvil s panem farářem, svým příznivcem; pak šel hned k poručníkovi Florinčinu, který, ač by si byl přál jiného ženicha, předce nenamítal ničehož, — dokonce když mu Florinka řekla, že jiného do smrti si nevezme, jestli nedostane Mánka. Bratr Martoněk s ním nechtěl mluviti, a s rychtářem také nebylo řeči. Ten vedl svou; zvláště to jej hnětlo, že nemá Florinka pražádné jmění. On vybral synovi jednu velmi bohatou selskou dceru, která měla mnoho peněz. Syn ale o ní ani slyšeti nechtěl, ačkoli ji rychtář nemohl dosti vychválit. Tu si ho vzal na starost pan farář. Domluvil mu, tak že konečně svolil, ale přispět synovi penězi do nového hospodářství nechtěl. O to s ním ale farář ani nevyjednával: on chtěl jen svornost v rodině. Florinka se ovšem zase všecko to dověděla, a teprv jí napadlo, že jest chudá. A to ji začalo trápit. — Mánek ale na takovéto věci nedbal. Jak měl otcovo svolení, neptal se na nic, vyjednal na úřadě čeho bylo potřebí, a s Florinkou se zasnoubil. „A nyní jsi moje nevěsta před celým světem a konec řečím! Já se postarám, abychom měli pořádnou domácnost“, řekl. I radil se s panem farářem, jak by nejlépe upotřebiti mohli nabytých vědomostí, neboť pan farář mu vždy ve všem radil, a chtěl, aby též později bez něho nic nepodnikal. —

„Zatím Mánku!“ řekl pan farář, „zůstanete zde, a budete dělat řemeslo. Tak jak vy, nezná zde pracovat žádný; práce budete mít dost. Později, dá Bůh, že se nám i jiné plány podaří. Tu vám odevzdávám část věna vaší nevěsty. Byla mi doručena od přítele

s tím doložením, abyste vy ho použil, a používal, dokud byste neměl sám takového jméni, abyste mohl tu část uložit na stranu a dle vůle ženy upotřebit. Co více potřebovat budete, to vám zaopatřím já.“ —

„Já to přijmout nemohu“ zvolal Mánek, „a nechci!“

„Jen to přijměte! Dar ten je dávno, jak vidíte, vaši nevěstě přichystán. Pochází od nejšlechetnějšího srdce, které znám, které miluje Florinku i vás.“ —

Byly to dvě záložní knížky do spořitelny, psány na jméno Florinky Martoňové; každá byla na čtyry sta stříbra. Mánek ptal se na jméno dobrodince. To ale pan farář vyzradit nechtěl a nevyzradil. Mánek dar přijmul a hned dělal přípravy k zařízení nové domácnosti. Poněvadž nechtěl pan farář, aby se o tom daru po městě mluvilo, svěřil to Mánek jen Florince. Ale moji domácí to věděli také hned a já též.

„To je od pana faráře. On má rád Mánka i Florinku — to je od něho! — A proč by nebylo?“ mínila domácí. — Také Mánek i Florinka tak soudili, nevědouce o žádném jiném tak šlechetném příteli. —

„Pan farář sám nic nemá, a musel by si to byl vypujčit,“ řekl domácí; „ale ať je to od kohokoli; z hodných rukou to jest, a Pán Bůh vám toho požehnej!“

Domácí věděl od koho to je, a já — tušila. Když jsme byli sami, povídám: „Neztratily se vám, pane, žádné knížky, co má u vás Jakub schované?“ —

„Tak se mohou ztratit: proti tomu nic nemám“,

usmál se domácí, „když si je majetník odnese sám. Paní, já si to vždy myslil, že je ten člověk lepší, než my všickni dohromady. Vidíte, vidíte, Martoňovic Florince to dal — Martoňovic! Proto on si vždy ty knihy zapečetil, abych neviděl jméno. Chytrák! — No, dobré udělal!“ —

„Ale, divím se, že si mohl tolik peněž uspořít?“

„Oh ten je šetrný nad míru! Každý rok více než čtyřicet zlatých dobrých peněz na stranu odložil, to musel mít. To on už tak počítal. Patnácte let jest už doma. Sto zlatých od myslivce také k tomu dal; něco si z vojny přinesl. Vidíte jak se to ustřádá; člověk by neřekl. — Ale on skoro nic nepotřebuje. Vždyť tu mám ještě jednu knížku na dvě stě pro sestru, na kterou on nyní beztehho bude strádat zase dokud mu dá Pán Bůh zdraví. Já se nezmíním nikomu. Když jinák nechce, ať to zůstane při nás!“

A zůstalo to při nás. Žádný netušil, že ten nepatrny Jakub v haleně jest ono šlechetné srdce. —

Sestry a bratr Florincín nechtěli se dočkat svatby. Prodali, co měli zbytečného, a odjeli do Vídne, by později štěstí svoje hledali v jiném dílu světa. Ale nenašly ho, a trest za hrdost neminul jich. — Nešlo to Martoňkovi tak, jak si myslel, a byl ošizen. Sestry zakusily hladu i opovržení, a obě zemřely tam. Martoňka bylo vidět po letech chodit zase po Vídeňských ulicích s červeným deštníkem pod paždí, v bílém šátku a žluté vestě. Dělal raději dohazovače, než by byl přijal nabídnutí švakra tkalcce. To prý se na něho neslušelo.

Já se dočkala ještě Florinciny svatby, která byla

tichá ale veselá, poněvadž se mohlo jistit, že novomanželé všecko mají, co buduje základ pravého štěstí. Jakub byl také mezi hostmi, ale stál u svého sloupu pokorně, jen že ve svém vojanském šatu. Tvář jeho zářila neobyčejnou radostí, a z oka padala slza za slzou. Když pak šli svatebčané z kostela, a on u dveří přistoupil, by jim přál štěstí, nevěsta slzic vzala ho za ruku, prvního: „Jakube, pojďte s námi a zůstaňte u nás! Vy jste mi mnoho dobrého udělal.“ Jakub se vroucně na ni podíval, a poprvé za patnácte let se usmál. — Šel s nimi. —

Po svatbě dovedl si Mánek svoji mladou ženu do nové domácnosti, hezkého to domku, kde stály tři stavby, a na jednom již od něho započatá práce. Byla to přízná látka tak krásná, že tam podobné nikdo ještě neviděl. — Jak farář předpověděl, tak se i stalo. Záhy rozneslo se v celém okolí, jaký je Mánek „kunštýř.“ I měl práce dost a dost. Ale mnozí mu toho nepřáli a říkali: „No, no divy nedělá: vždyť my také nejsme na hlavu padlí!“

Já se později rozloučila s městečkem, a nebylo mi při tom volno. Jakub plakal, když jsem mu naposled podávala ruku a slibil, že se snad do Prahy podívá, a že se ještě jednou shledáme. — Neshledala jsem se s ním více. Slýchala jsem však, jak se jim všem daří. — O panu faráři čítala jsem v Novinách. Stal se děkanem v N. . . . a blahodějně v celém okolí působil. Jeho přičiněním zřídila se řemeslnická nedělní škola, opatrovna, a přádelna, jejímž ředitelem byl Mánek. Bohužel, že onoho dobrodince smrt tak záhy uchvátila!

„To se prý teprv lidé divili,“ povídal mi domácí, který si jednou schválně přijel pro koření až do Prahy, „když je učil Mánek zcela jinak zacházet s lenem, a příšti ho tak tenee, že čtyry přádénka vážila lot, a plátno z té příze jak pavučinka tenké utkal.“ Pak prý teprv uznali, že cizina bystří rozum.

„A Jakub?“ ptala jsem se ho. —

„Nechce opustit svou chaloupku a sestru, která často stůně. To víte, co vždy říká: „Budu sloužit Bohu a lidem až dosloužím.“ —

Pan učitel.

Digitized by Google

I.

Byo mi šest let, když se rodiče začali radit, kterak to bude „se školou.“ U nás školy nebylo a děti musely chodit na učení do města hodinu cesty vzdáleného. Ráno šly, večer přišly. Mně by se to chození bylo také líbilo; děti vypravovaly, jak po cestě skotačí, jak si v čas jahod a borůvek z cesty do dubiny zaskočí, jak chlapci po stromíchlezou a o rozličných hrách, jimiž se po cestě do školy a mezi polední hodinou před školou baví. — Rodiče ale měli z toho jiný rozum; pravili, kdybych celý den sama sobě ostavena byla, že bych zvlčela a proto se uradili se strýcem, že mne dají do *Chvalína*, abych tam chodila do školy a u paní kmotry že budu ve stravě. Sousedé mínili, že by mne rodiče neměli dávat do vesnické školy, že se ničemu nenaučím, ve vesnicích že nebývají tak cvičení učitele jako v městech; ale rodiče zůstali při svém a s provoda bylo, když mne otec odvezl do Chvalína na učení. Myslil moji rodiče a nemýlili se, že k životnímu vzdělání mi lépe škola vesnická s rádným svědomitým učitelem než škola městská poslouží. Znalil bez pochyby, že nejen v městě, ale sem a tam i v městečku hrává si učitel na p. professorá a dává si taktéž říkat od rodičů i

od žáků, a v té důmínce že se nesníží, jak toho třeba k žákům svým, ani v mluvení ani v obcování; pracujeť obyčejně napřed se zámožnějšími, a poněvadž, jak 10. a 4. hodina padne, od učení přestává a pro děti nuznějších rodičů času mu nezbývá; v hodince, v privatě, za něž zvláštně má placeno, odhaluje teprv tajnosti všelikerá umění, dělá nejdůležitější úlohy, opravuje bedlivěji a mírněji všeliké poklesky dětské. Však nižší městské školy bývají velmi přeplněné a těžko jimi k vyšším, prázdnějším třídám probřednouti.

Znala jsem školu jen dle pověsti, co mně o ně sousedovic děti vypravovaly, a to bylo takové, že jsem měla před školou strach. K tomu i domácí přispívali, neboť jakmile jsem něco dokázala, hned nás vyhrožovali: „No počkej, počkej, jen až přijdeš do školy, však oni tě tam naučí, být tichou!“ a stará chůva chtíc mne potěšit říkávala: „Milá dušinko, to už jinak na světě není, učení je mučení, to si musíme každý přetrpět. Já když chodila do školy, byla jsem bita jako žito!“ Slýchala jsem též poklasnou, ana se proti škole zpouzívala a vzdorně tvrdívala, že své dítě do školy nepošle; že sama do školy nechodila, že ač neumí ani číst ani psát, přec živa; a by její dítě umělo na modlitbách říkat a se podepsát, tomu že je tatík sám za několik zimních večerů naučil. Viděla jsem tutéž poklasnou, anaž jindy sama své dítě nemilosrdně prala, a křikem a láním ku škole vyprovázela, byvši k tomu úředně donucena. — Nebylo tedy divu, že jsem se školy bála co nějaké mučírny.

Když jsem první ráno v Chvalíně se probudila,

zdálo se mi, že nikomu není tak zle na světě jako mně ; pláčíc jsem vstávala, pláčíc se oblékala. Při snídani kázala paní kmotra tetě Anežce: „Až půjdeš pro maso, vezmi tu holku s sebou do školy, oohlášená už je !“ — Ve mně to hrklo, jako v hodinách ; ale plakat jsem se před kmotrou bála. — Paní kmotra byla žena rozšafná, dobrá, ale neměla ve zvyku cit svůj na jevo dávat, tak že kdo ji blíže neznal, za chladnou a bezcitnou ji měl. Ani s vlastními dětmi se nikdy nemazlíla, ač by byla život za ně dala. Zvyklá na známé, přívětivé tváře a laskavý pohled rodičů, na starostlivost jejich, když mi cos chybělo, na políbení matčino a křížek večer, než jsem ulehla, nemohla jsem přivyknoti novým tvářím, které se na mne tak chladně a jak se mi tehdáž zdálo, lhostejně dívaly. Měla jsem srdce jako v kleštích a pláč na kahánku. — Teta Anežka vzala košík, a *mhně zavěsily mošinku se slabikářem* přes rámá. Tu nemohla jsem se zdržet pláče, a když se mne kmotra ptala co mi je, napadlo mi v úzkosti té vymluviti se na nemoc, jakž jsem to slýchávala doma, že to děti dělají. Řekla jsem tedy, že mne bolí žaludek. Ale paní kmotra byla žena moudrá na očích mi poznala, že lhu a zaklepajíc mi na rameno pravila s nsmáním : „Nech ho bolet, však on přestane a jen jdi do školy, k učení potřebujes hlavy !“ — I zastyděla jsem se, Anežka chopila mne za ruku a *šly jsme.* Dole u vrátek ale napadl mne strach, i chytila jsem se pilíře a že do školy nepůjdu. „No, tohle by byla pěkná věc, začala Anežka, proč pak tě sem rodiče dali, než abys do školy chodila ?“ Až

zítra půjdou! — prosila jsem. „Dnes jako zítra, škola zustane školou; jen ty pojď, nikdo tě tam neukousne,“ broukala teta. „Ale oni mame tam budou bit!“ vzlíkala jsem. „Když budeš hodná, nebudou tě bit, pan učitel je hodný. A nyní chutě, pojď, sice ti udělám hanbu a povedu tě na provázku do školy!“ Vidouc, že mi vše nic platno, šla jsem jako bez vůle, pro slzy neviděla jsem na cestu a přes každý kámen jsem klopítala. — Bydlely jsme v starém někdy rytířském zámku, který stál na skále; při něm byl dvůr i veliká zahrada. Pod zámkem byl rybník zarostlý rákosím; od zámku okolo rybníka do půlkola táhla se vysoká stráň, při vrchu stála stavení, obklopená ovocnými sady a zahradami. Na protějším od zámku konci stráně na samém vrchu stál kostel, fara, škola a pěknější domky. Pod zámkem u rybníka při hrázi byl mlýn a pivovár a od pivováru táhly se dolů dolinou dvě řady domků a chalup. Šli jsme přes hráz, Anežka mi začala ukazovat, kde co je, kde kdo žustavá, kam pro to neb ono chodí; když jsme vycházely na stráň ku kostelu nahoru, docházely nás děti do školy jdoucí, všickni nás slovem božím pozdravovaly, každé se na nás ohlédle a usmálo a já přestala plakat. „Vidíš, to jsou tvoje kamarádky!“ pravila Anežka. Přišly jsme před kostel, okolo něhož hřbitov byl, ohražen zdí. „No, vidíš, to je náš kostel! O sv. Jiljí je tu pouť, a bývá tuto plno bud jako o jarmarce. Tamhle za kostelem je fara. Pan farář má krásnou zahradu a je hodný, když se budeš dobré učit, budeš smět do zahrady se podívat a dostaneš od něho ovocie. On má hevné děti rád. No

a to je škola!" pravila a stály jsme před jednopatrovým dřevěným stavením, ale velmi přívětivým. Zápraží bylo vydlážděné a před ním stála stará lípa. Z pravé strany vchodu byla před okny malá květinová, zeleným plotem ohražená zahrádka, což mne na domov upamatovalo i ty vlaštovičky pod střechou. — Za školou bylo vidět sad. — U práhu ležel vých slámy; teta mi přikazovala, abych si vždy obuv očistila, pan učitel, že to má rád, když jsou děti čistotné. Srdce se mi tráslo úzkostí, když jsem přes práh krácela, ale plakat jsem se styděla. V tom otevřely se postranní dvéře a do síně vešel pan učitel. — Jak nás spatřil, pozvedl černou aksamitovou čepičku nad lysou hlavou, poděkoval na Anežčino pozdravení a skloniv se ke mně, za ruku mne vzal, pohladil a velmi srdečným hlasem promluvil: „To je Bětuška, moje nová žačka, není-li pravda? z té bude dejista dobrá divčina!“ — „Naši vzkazují uctivou službu a máte již s ní míti strpení, pane učiteli,“ vyřízovala Anežka. — „Jako s každým, panno Anežko!“ odpověděl pan učitel. — Anežka přikázavši mi ještě, abych poslouchala, poroučela se a odcházela, provázena panem učitelem přes práh. Co jsem pana učitele viděla a co na mne tak laskavě promluvil, odpadla mi od srdce všecka tíže. — Vždy mi doma u nás říkaly děti, že je pan učitel ušňupaný, že má vestu a prsty samý tabák, že nosí pod paží rášesku a když se rozlobí, že zaskřípá zubami, že si položí dítě přes koleno a kam řeže tam řeže. Učitel byl pro mne tedy člověk hrozný, ošklivý, a bála jsem se ho více než Mikuláše.

Ale jak zcela jiný byl pan učitel Chvalinský!

Vlasy jako sníh bílé splývaly mu až po límec, temeno hlavy měl lysé přikryté obyčejně černou čepičkou. Tvář měl hodně vráskovitou, ale pěknou, přívětivou a modré jeho oči se na každého z nás tak laskavě dívaly, že jsem z něho oči spustit nemohla. Na šatu neměl pan učitel ani chmýrka a pod paží si nesl knihu. — Když Anežku přes práh vyprovodil, vzal mne za ruku a vešli jsme do školní světnice. Pan učitel posmekl a děti všecky jako jedno vstaly a pana učitele pozdravily. Vlidně jim poděkoval a ptal se jich: „Jste tu všecky, moje děti? nikdo z vás neschází?“ — „Nikdo,“ ozvaly se děti jednohlasně. — „To slyším rád. Nyní vás bude o jednu více; tuto přivádím sobě novou žačku a vám družku. Doufám, že se budete s Bětuškou dobře srovnávat a že ji budete mít rády?“ — pravil pan učitel, ukazujíc na mne. — „Budeme!“ ozvala se děvčata a hned se na mne přívětivě usmívala. — Chlapci se na mne dívali, ale neříkali nic. Potom posadil mne pan učitel do třetí lavice vedle pekařovic Barušky, zeptal se, co všecko mám sebou a vida knížku, ptal se, umím-li již číst? a ukázal mi, kam si mám mošinku klást, jak mám sedět, a vstoupna zase před lavice, smekl čepičku a ruce slože, pravil: „Dítky, modlete se!“ Dítky, čekajíce již na to vybídnutí, všecky slušně povstaly a sepiavše ruce na kříž nábožně pohlédly a zrakem tamо upřeným říkaly mírným hlasem *kratičkou modlitbu*, kterou pan učitel, též ku kříži obrácen, předřískával. Vidouce takto jeho opravdovou nábožnost, tvářily jsme se všickni po něm, aniž komu na mysl přišlo, mezi modlitbou se ohlížeti, rozprávěti,

tím méně dováděti. Někdy, zvláště když jsme se připravovaly ke svaté zpovědi aneb ku sv. přijímání, pokleknul před křížem a předřískával nám krátké sice ale dojemné modlitby. Po modlitbě následovala písň bud obzahu nábožného aneb podněcující k učení, k mravnosti, k pilnosti; načež jsme začali se učit. — Ohližela jsem se chvílemi po rákosce, po oslovské davici, po pitličku s hrachem, na němž prý děvčata klečívají, po černé tabulce a po jiných strašidlech, ježto jsem si z domova přinesla. Ale ve Chvalinské škole nebylo ani oslovské lavice, ani rákosky, ani černé, ani jiné potupné tabulky. V čele světnice, na bílé stěně, visel pěkný *obraz*: „Kristus, jak žehná malíčkým;“ nad stolkem pana učitele visela podobizna císaře pána a vyobrazení města Prahy, a na poboční zdi visela mapa Čech a v rámci za sklem čistě napsaná mravná průpověď, obyčejně každý týden jiná. V pondělí t. vyvěsil pan učitel při krásopsaní předpis ten, který v celém předešlém témdni byl nejpěknější. Psali jsme při krasopisu vždy toliko jednu průpověď. Na před ukázal pan učitel jednotlivá bud těžší aneb snad méně známá písmena, kteréžto jsme po něm psaly na tabulkách a v sešitech svých; též slova celá napsal zprvu, a prohlednuv hnedle všem písářům práce jejich, shledal, že to půjde a napsal konečně celou — avšak jen jednu a krátkou průpověď. Bývalyť průpovědi ty vždy užitečné, a poněvadž byly krátké a my je po celou hodinu psaly, při čemž nám neustále pan učitel po ruce byl, hluboce v paměti nám utkvěly. Kdo tedy tu neb onu průpověď nejpěkněji napsal, tomu stala se ta čest, že dal pan u-

čitel písmo jeho za sklo, kde zůstalo až zas do druhého pondělí. — Nedaleko dveří v koutě byly zelené kachlové, starodávné kamna, ale v zimě vydávaly přijemné teplo. — Na protější straně světnice bylo tře oken, skrze něž bylo viděti na zámek, za zámkem na zelené návrší a borový lesík. U kamen stála almar, v níž byly spisy, knihy a jiné vyučovací úpravy a pomůcky. Když pan učitel prvníkráte almaru před mýma očima otevřel, štochla mne Barča loktem a ukázavši hlavou do almary na knihu v červených deskách se zlatou řízkou a okrasami, šepťala mi: „To je ta zlatá kniha!“ — „A kde je černá?“ ptala sem se jí. — „Černé my nemáme. Do zlaté knihy zapíšou se ty nejhodnejší a o zkoušce se čtou nahlas a potom dostaneou od pana vikáře obrázky a knížky!“ Ale v též skříni spatřila jsem také všeliká zvířátka: veverku, kolčavu, tchoře a jiná mnohá ano i ptáky, kterých jsem posud neznala. Stáli, seděli tam. Však to mi hlavu mátlo. Jak jsou tam živí? Proč nejsou venku? To mi divné bylo a chtěla jsem se již Barči ptát, když v tom pan učitel, čta s malým „o veverce“ šel a vyndal z almary veverku, sedící na pařízku a ukazoval ji, vypravuje a tázaje se o její podobě, potravě, povaze a způsobech života. Tu jsem teprv zpozorovala, že nejsou zvířátka ta živá, ale jen vycpaná. A když na otázkou pana učitele: „Což se vám, dětičky, na veverce nelíbí?“ — já odpověděla, že všecko pokazí a rozkouše, a on s tou mou odpovědí spokojen jsa, ji opakoval a dětem vykládal, tu já oblažená usednouc, nespustila více z něho ani oči ani uši, po celé vyučování jen myšlenka na zlatou

knihu a touha: kýž bych v ní už zapsána byla, vytrhova-
vala pozornou mysl mou. Když jsem přišla ze školy
domů, ptala se mne Anežka: „No, ukáž se, jsi-li celá,
jest-li tě tam kousek neukously?“ — Neřekla jsem
nic, jen jsem se usmála. Odpoledne ale bez pobízení
jsem vzala mošničku a s chutí do školy pospíchala.

II.

Bylo nás dětí ve škole čtrnácte lavic; osm lavic
chlapců a šest lavic děvčat; v prvních dvou lavicích
sedely co mněly tabulky a slabikáře. Když větší
psaly, vybírajíce ze čteného buď podstatná jmena neb
časoslova a jiná, aneb jiné příklady na pravidla mlu-
vnická čili pravopisná, aneb početní úlohy pracujíce;
učil p. učitel menší děti písma znát, v složky a
slova skládat; počítat s kuličkami ano i s kroužky a
fizolemí, učil je zvíráta a květiny jmenovat, popi-
sovat, rozeznávat; při čemž se však obyčejně dítky
tím způsobem zúčastňovaly, že co na zvířatech, bylin-
ách samy našly, pan učitel pochválil a potřebné do-
plnil; načež povídáné napsati a přečítati musely. S
malými musejí milý náš učitel zvláštní trpělivost mítí,
neboť jak se poučily, štěbetaly a hrály si, překážejíce
větším v učení. Avšak ihned pomáhal a vytržnost
zamezoval, dal jim kreslit buď písmenka buď cifry,
jež právě jmenovat se naučily, aneb jim sám nakres-
lil čárkami: stoleček, stolici, domek, pejska a p. v.
Štěbetaly sice mezi tím některé, ukazujíce sobě ve-
spolek prace své a vyčítajíce si chyby, to ale větším
nepřekáželo, a mělo-li se s většími něco důležitějšího a
těžšího pracovati, odešly malíčci, jak se poučily, domů.

O rok později přišel mladý pomocník, který učil malé děti ve zvláštní světnici. Já seděla v třetí lavici, neboť jsem již uměla dosti obstojně číst, začínala jsem psát a počítat jsem znala do dvacítí, když jsem do školy přišla. Ačkoli jsem hned na začátku mezi čtenáře přišla, předce s pana učitele jsem nezpustila ani zraku ani sluchu, když učil on číst. Byl způsob jeho zcela nový. Napsal totiž hlásky, na př. *m*, a napodobil mumláni medvědovo a vypravoval o něm, což i děti dělaly; pak k té mumlavé souhlásce připsal bud *a*, bud *e*, bud *i*, aneb *o*, a děti hned čtly *ma*, *me*, bez slabikování, pišice spolu na svých tabulkách. Měl také písmenka na tabulkách nalepená, která děti vyhledávaly a do složek od něho vyřknutých skládaly. Jaká to bývala radost, jaký řechtot, když takto na tabulce byla *má ma*, aneb *tá ta*, aneb *ko tě*, nebo *ja ho da*, aneb něco jiného, co děti zajímalo! Jakou radostí, jakým smíchem si to každé to pouzdrátko na svou tabulku křídou aneb rafíj psalo! To mi bylo zcela nové a já upřímně spolu se smála, a v radostných posuňkách překvapených maličkých sebe samu viděla, ač jsem se tomu tak neučila. Neboť když mi byly čtyry léta, přinesla mi matka z jarmarku tabulku, na níž byl listek, potištěn černými literkami; nad nimi byl vymalovaný červený kohoutek. „Tu máš tabulku, když si pamatuješ písničky, můžeš si pamatovat i písmenka,“ pravila mi matka. V sousedství bydlel pan strýček, tak ho všickni volali, ačkoliv nebyl nikoho strýcem, také o něm povídali, že umí víc než chleba jíst. K tomu jsem druhý den šla tabulkou se pochlubit, a on sám se nabídnul, že mne

naučí literky znát. I naučil mne je znát, potom do hromady skládat v slabiky a ze slabik skládati slova; tak jsem se hravě a pomalu číst naučila. Přitom jsme také zároveň psali a na velikých olověných knoflikách, co měl na modré kamizole našíté a u dlouhé vesty s velikými kapsami učil mne strýc počítat. — Ale v letě málo jsme se učili, více mne vodíval po zahradě, učil mne jak se který strom jmenuje, dívali jsme se jak včelky pracují, aneb jsem s ním v květné zahradě pracovala, malíčkou motýčkou okopávala a zalévala z malé konevky. Práce moje za mnoho nestála, ale těšila mne, a strýc měl též ze mne radost. — V zimě jsme se více učili a když jsem byla hodná, ukázal mi strýc knihu, ve které bylo mnoho krásných ptáků a květin; povídal mi také někdy pohádky a učil mne zpívat. Rodiče však mysleli, že to tak jen hračka a žádné opravdivé učení, že do školy přece jen musím. Dali mne tedy do Chvalína, jak jsem později se dověděla na radu strýcovu, který slyšel, že je tam hodný učitel. — Když mne pan učitel poprvé vyvolal, abych čtla, rychle jsem vstala, ale tu mi napadlo, že mne budou všickni poslouchat i zapálila jsem se a nemohla slova ze sebe vypravit. I povzbuzoval mne pan učitel laskavými slovy: „Neboj se, Bětuško, a byť si i dobře číst ještě neuměla, nemusíš se za to stydět. Učeným se nikdo nenařodil, každý se musil teprv učit, a když jsem já byl tak malý jako ty, také jsem ještě číst neuměl.“ Osmělená těmi slovy pustila jsem se do čtení a když jsem dočtla, pochválil mne pan učitel, že to šlo dosti dobře. — Tak byl k nám, ke každému laskav a k učení chuti nám doda-

val. — Předměty učení měly jsme jaké jsou obyčejně v normálních školách: čtení, psaní, počty, mluvnici, náboženství. Mimo to vypravoval nám pan učitel týdně alespoň jednou některý děj z historie české. Činíval to obyčejně za odměnu, bud že jsme pozorný byly, aneb když v nehodě žádný školy nezanedbal, aneb že jsme uložené práce všecky pořádně shotovily, a podobně. A my větší, které vyslovně určil, musely jsme doma co a jak jsme pamatovaly, napsati, a ve škole jeden neb druhý, jak koho určil, z napsaného čísti; čímž se nám ovšem při stálých jeho opravách a doplňcích vlastenecké děje hlouběji, úplněji a dokonaleji do paměti vštípily. Také jsme měli dvakrát v témdni učení *zeměpisné*. Ale jak? Čistý papír rozprostřel pan učitel na tabuli, a na tom papíru poznehnála nakreslil před námi podobu vlasti, branice nejprv zelenou barvou — křídou, protože jsou to prý hnedle vesměs lesnaté hory; pak jedna řeka po druhé, též (jezera a) rybníky, ovšem že modrou křídou přibývaly a konečně na těch řekách (a jezerech), u lesů a pat hor stavěly jsme červené vesnice, zámky, městýse, města, pevnosti, až i hlavní město Prahu. Také jsme si musely pojmenovat psát toho, což při jednotlivých těchto věcech nám vypravováno. Na toto učení jsme se zvláště těšily; neboť věděl pan učitel velmi mnoho a krásně o kroji a životu obyvatelstva, o tvaru a úrodnosti jednotlivých krajin povídati a nejvíce ze své vlastní zkušenosti; poněvadž větší část Čech sám byl prošel a prohlédl. Neopomenu spolu vybízeti k cestování, netoliko ty kteří budou řemeslníci, nébrž i ty, kteří pluhem vzdělávat budou role otcovské. Ani

zpěv nebyl v naší škole v podruží. Ačkoli jsme každý den na počátku školy i po škole ano i mezi vyučováním, přecházejeme od jednoho předmětu k druhému, jako na zotavení, písňe zpívaly, při nichž pan učitel houslemi přizvukoval, nicméně jsme měly dvakrát do téhodne vesměs všecky rádné cvičení ve zpěvu, kteréž obyčejně půl i tři čtvrtě hodiny trvalo. Učily jsme se tehdáž děvčata diskantovým, chlapci altovým notám (vyjma zpěváky); učily jsme se je číst i psát, terce, kvarty, kvinty, sexty bráti; nové písňe zpívaly jsme obyčejně dvojhlasné. Školní písňe naše mívaly 2, 3, nejvýš 5 slok. Než učily jsme se i choralu. Dva zpěváky, v notách i v hlasu bezpečné, diskantistu a altistu postavil před nás, tém nejdřív jednotlivým, pak v souzvuku dal zpívat několikrát nový nápěv; my na to nejprv děvčata, pak hoši, (ti s altem, my s diskantem spolu,) pak i společně celá škola pokoušely jsme se, dívajíc se do svých not, o novou píseň, až to šlo. Učitel buď stál před námi, aneb chodil mezi námi s housličkami v ruce, aby při nejasném aneb hlubším ozvaném promikavém zvuku struny i naši chybu napravil. Že jsme s choraly nezačaly, nébrž co s vrchem dokonalosti končily, nemusím snaž ani připomenout. Tříkrát v témdni měli po škole *hudební* hodinu chlapci, co na kruchtě hráli a zpívali. I já se učila později zpívat i hrát na klavír, ale po třech letech řekl mi pan učitel: Nemoř se s tím, Bětuško, nech toho, z tebe nebude nikdy zpěvačka, ani muzikantka, spíše by z tebe byl dobrý študent, kdybys chlapcem byla! Vynalož ten čas na něco užitečnějšího!“ Poslechl jsem ho. Ve čtvrtek

scházivaly jsme se do zahrady a pomáhali jsme panu učiteli při práci; což nám bylo velmi užitečné; neboť nám při práci ustavičně vykládal, proč se to tak a ono jinak děje a jak která květina a strom se jmenuje, a rozličné věci z přírodopisu nám povídal. — Větší chlapci učil pan učitel i štěpovat, a malou školku měl při sadě; také včely ve dvou úlích pěstoval a často nám o nich povídával, zvláště pracovitost jejich za příklad nám dával. Říkávala jsem někdy, když jsem to neb ono jmenovat slyšela: „To já už vím, to mi strejček také povídal,“ a pan učitel ptal se mne na strejčka, a já vypravovala o něm; povídala jsem, že mi říkával: Pamatuj si to, Bětuško! a děkuj každému, kdo tě něčemu dobrému naučí; což i pan učitel pochválil a potvrdil slovy svými. Po práci přinášivala nám stará paní učitelová chléb a mléko, anebo nám pan učitel načesal ovoce. V neděli odpoledne po požehnání chodívalo nás, co jsme se sesly ze žáků i z opakováků s přemilým p. učitelem na procházku, a to nám celou cestou povídával: tu byli mravenci na cestě, a povídal nám o nich; tu pták, tu motyl, tu pole, tu rybníček, při všem a všudy nás poučoval. — Jednou jsme šli špatnou cestou okolo suchého vrchu, pod nímž stál močál. I zastavil se vůdce náš a pravil: „Vidíte dítky, kdyby tu ten močál hospodáři vysušili, měli by o kus dobrého pole víc; kdyby tento holý vrch třešněmi posázeli, měla by obec za několik let několik set zl. užitku, a kdyby si tu cestu spravili, nemuseli by koně týrat, vozy lámat a o čtvrt hodiny byli by dříve na místě. Pamatujte si, vy chlapci, až někdy hospodařit budete, co

vám tuto řekl starý váš učitel!“ — Nejčastěji s námi chodíval na jedno *ndvřší*, z kterého na všecky strany daleko víděti bylo do kraje. A aj, tu učil nás znáti úhly země, jmenovati polní lány ve výkoli, jmenovati vesnice všecky, ježto jsme odtud mohly spatřiti; ukazoval směr, v kterémž to neb ono znamenitější město leží a jež jsme na mapě dobré uměly hledati; vypravoval nám o dějích a zvláštnostech hradů, vsí a krajin, na které jsme hledely; upínał pozornost naši na vrchy v dálce se buď modrající aneb černající, a kdo z nás ten neb onen vrchol nejdříve znamenal, pochválil bystrost zraku i pozornost jeho a pojmenoval je k obecné všech radosti. Tenkrát jsme i hry své nejraději provozovaly, při kterýchž ovšem i milovaný náš učitel se zúčastnoval, obyčejně buď sám aneb jedním z nás je řídíval. Tuť jsme z velkého kamene učinily sobě kazatelnu a radostně co kdo uměl deklamovaly, což i pan učitel spolu s námi činil. Tu jsme u nohou jeho usednulvše písne naše školní u velkém roznícení prozpěvovaly, tak že jimi okolí se rozléhalo, a lid z nejbližších vsí vycházel do polí a zahrad, aby nás poslouchal. O, kterak jsme se na neděle a svátky těšivaly, kterak nás nastaly dešt a nebo vítr zarmoutil! Na takovémto výletu častěji i *pan kaplan* s námi býval, který pak k rozmnožení veselosti naší buď mléka aneb višní aneb jiného ovoce nám nakupoval. Procházky takové bývaly nám milejší než kdo ví jaká jiná zábava. — Ano pan učitel trestával nezbedné děti tím, že buď nesměly do zahrady aneb s ním na procházku. A jakkoli bychom často bývaly trestu zasluhovaly! — ale on nás přece

málo a nerad trestal. Tresty pozůstávaly obyčejně v mírném opisování některé průpovědi, znějící o vině opisovače — aneb musel vinník ve škole přes oběd zůstat, aneb že nesměl jak již povídino do zahrady a s panem učitelem na procházku. Mnohý by byl raději citelný než takový trest vydržel. Před školní hodinou bývalo ve škole jako v úle, ale jak pan učitel vkročil, hned se stalo ticho jako v kostele. Ne-křičel na nás ani nám nehrozil, mlčky se po nás po všech podíval, ale tak jaksi, že jsme usedly jako pěny, mimovolně oči sklopily a ruce na lavice složily. Málo zakazoval, ale co zakázal, nesmělo se dělat. Žalovat jeden na druhého jsme nesměli, toho nestrpěl, a jen tenkráte směli jsme vztýčením ruky hlásit se, když kterému z nás soused v učení překážel. Partiky, nadávky, posmívání se jeden druhému pro neduh tělesný, neb cokoliv podobného, jak mezi dětmi bývá, zapovídalo se přísně. Také netrpěly se dětem nezpůsobné návyky, jichž mezi námi rozličných bylo, že jim některý žák dlouho neodvykl. — Já se mžhourat naučila, moje sousedka vytahovala si ustavičně prsty z kloubů, až je měla tak ohebné, že je nazpět dlaně obrátit mohla a „stoleček udělat“, jak to děti jmenovaly, dovedla. Jeden ze žáků při psaní ukazoval levé ruky mezi zubami držel; druhý hubou stríhal; třetí zase zubami skřípal, a takových a podobných nezpůsobů bylo i mezi většími. Ale všechny nás tomu moudrý vychovatel náš odnaučil, dílem trpělivým napomínáním, dílem hrozou, že se na nás hněvati bude, když nezpůsobům těm neodvyknem, pro které bychom někdy v posměch a ošklivost před lidmi

přijíti museli. Ráno když jsme měly jít do kostela, dovedl nás tam, a uspořádav a napomenuv nás, aby chom se nábožně modlily, zpívaly a tiše se chovaly, šel na kruchtu. Byl též ředitelem kúru a měl k ruce větší žáky a některé selaké synky, svoje vyučence. On sám hrával na varhany. Podivno, že se mohl na nás spolehnouti, že až na některé malé, které však nikdy do kostela nenutil, tiše a slušně chovati se budeme. Však nás také hned po mši svaté za zpěv a chování naše v kostele, ježto v zrcátku před sebou na varhanách upevněném alespoň z části pozoroval, buď pochválil aneb pokáral. Kdo se několikrát v kostele neslušně choval, ten tam na nějaký čas nezměl. My pak samy mezi sebou karávaly nepokojných nenábožných rejdlíků, nechtice pana učitele zarmoutit. Všichni měli jsme písň, každý svůj sešitek s pěknější obálkou; každý znal dokonale nápěv; my zpívali v dvouhlasu a dospělejší vyrůstkové a lid doplňovali hlubšími hlasami náš zpěv dětinský. K vůli našemu zpěvu i ze vzdálenějších vesnic a cizích osad přicházel lid k nám na služby boží, a často zastavil se cizinec před chrámem, naslouchaje zpěvu našemu, a nás z kostela jdoucí chválil; což my ovšem s panem učitelem nikdy sděliti neopomenuli.

Každé ráno, jako když jsem po prvé do školy přišla, ptával se pan učitel před učením, jsme-li všickni; chyběl-li který, hned se ptal, kde je, a byl-li nemocem, neopomenul navštíviti jej a viděl-li, že je choroba značná, domlouval redičům, aby pro lékaře poslali, což oni ovšem ne velmi rádi učinili, ani lékař skoro hodinu cesty bydlel. — Byltě pan učitel uči-

něná dobrota a láska jak k nám tak i k lidem. — Kdo jaké rady potřeboval, jakou stížnost měl, kdo prosbu jakou neb žádost napsanou mítí chtěl, každý jen k panu učiteli, ten poradil a posloužil každému poctivě nežádaje odměny. Jen v tom poslechnout ho nechtívali, když jim mnohdy dobré rady dával, co se jich živnosti týkalo, to měli svůj rozum, ač k své škodě. Vůbec byli pan učitel i paní učitelová ve vážnosti u lidu; paní kmotra říkávala, když se kdo zmínil o paní učitelové: „To je dokonalá žena!“ *My školáci a školačky*, měli jsme starou paní *take rádi*. Měla šedivé vlasy, ale červené tváře, oči přívětivé a pracovala a běhala celý den po domě jako čemerka. Nosívala vždy bílý čepiček s modrou pentlí pod bradou zavázaný, na krku tmavý šátek, v letě soukenný kabátek, v zimě kožíšek, ve všední den kanafasovou sukni a širokou, na celé kolo zástěru s kapsami. Jako pan učitel vždy čist byl, tak také p. učitelová, jakoby ji ze škatulky vytáhl; a tak i po domě všude čisto jako sklo. — Říkávala: „*Cistota poloviční zdráví!*“ — Když viděla, že některý ze žáků do školy jde neučesaný, neumytný, hned se ho ptala, proč není umyt a učesán? Jestli se dítě vymlouvalo, že ho matka neumyla, říkala mu, že se může samo umýt a hned mu podala vody i hřeben, a ukázala mu jak se má spořádat a doložila, že je dost schopné, aby si to samo udělalo. Druhý den přišel žák ten jistě umyt, buď že sám se umyl, buď že se doma o tom značil a matka zahanbena jsouc, jej spořádala. — *Abychom se mezi učením nevyprošovali ven, měli jsme po každém delším předmětu chvíli svobodnou.*

Šli jsme obyčejně ven se napít; jak nás stará paní slyšela, vyšla z kuchyně ze žbánkem plním vody a se sklenicí, nechtíc nás pustit ke studni, abychom tam nespadli. Přitom se nás obyčejně ptávala na rodiče, a jsou-li zdraví; řekl-li kdo, že mu stůně matka, hned paní učitelová se začala vyptávat, co jí je a mají-li čeho by potřebovali, jestli by si něčeho neprálá, což obyčejně dítě všecko povědělo. Když se na všecko vyptala, pozdravovala nemocnou a vzkázala, že ji navštíví; druhý den povídala nám dcerka neb synek: „Hleďte, včera byla u nás paní učitelová a přinesla maminec dobré jídlo, maminka nám potom také kousek dala!“

Od chudých děti nebral pan učitel žádného slobotalesu, kníhy a papír zaopatřil jim od velebných pánů a říkával: Jen chodte do školy a učte se pilně, a já vám rád zaopatrím a vyžádám čeho budete potřebovat. — Bylyť mezi námi zvláště dva chudé sirotci, chlapci, jimž rodiče jeden den a jednu hodinu na cholera zemřeli. Měli jen starého dědečka, chudého záplatkáře, který sotva sebe uživil. O ty dva chlapce staral se pan učitel jako otec; dostávali šat, stravu, učení všecko zdarma a ještě se s nimi dědeček přiživil. Pan učitel věděl, že je pan farář dobrosrdečný člověk, panna Faninka, sestra jeho, že je dobrá hodina, pana pátera znal co lidumilného a na paní zámeckou, (jak paní kmotru jmenovali) mohl ve všem spoléhat; nebyla tak chladná, jak se dělala. Chlapci se velmi dobře učili a byli i jinak poslušní a pořádní, pan učitel je měl rád a říkával: Snad se na nich dočkám někdy radostí!“ A dočkal se radoстí

na nich. Z jednoho stal se dobrý truhlář a druhý měl též řemeslníkem se státi, že však neobyčejné schopnosti k hudbě ukazoval a žádost jeho byla státi se hudebníkem, nebránil mu v tom moudrý pěstoun říka: „K čemu má člověk chuť, v tom i lépe prospěje.“ Čvíčil ho sám, pokud síla stačila a potom se přičiněním přátel do Pražského konzervatoria dostal. Stal se z něho výborný hudebník a došel později skvělého zaopatření v cizině, čeho se ale pan učitel nedočkal.

Vdova po zemřelém synu pana učitele zůstávala i s dcerkou ve škole; učila nás děvčata ženským práci. Odměnu za své přičinění brala jen od několika zámožnějších, kteří drůbeží, obilím aneb vařivem, málo který penězi jí spláceli. Za chudá děvčata platil *pan farář*, který též len na přízi, kůžele a vřetena, roubelce a vlnu k pletení punčoch, jehlice, jehly, nítě, náprstky, plátno a kanafas k šití zjednal a zaopatřil. Punčochy, rukavice, sukně, šátky, košílky takto námi zhotovené rozdávaly se spolu s obuví na sv. Mikuláše chudým pilným dítkám; při čemž se obyčejně celá osada sešla, zvláště ženské, dílem ze zvědavosti, aby viděly a slyšely dítky dárky podělené jásati, dílem aby shlédly a posoudily práce naše, při které příležitosti neopomenuly chválit a díky vzdávat neunavené vdově, která tak pěkným věcem nás naučila. Byla to velmi uořimná paní a měly jsme ji rády, při práci nám bud povídala o věcech hospodářství se týkajících, co nám prospěšné býti mohlo, bud nám čtla některou pěknou povídku, aneb z nás některá předčítala, pleouce při tom punčochu. Někdy přišel k vyučování v

práčích také pan kaplan, někdy i pan farář; každé dílo prohlíželi, a pro každou malou dělnici slovo povzbuzující i potěšující měli. Často přicházíval k nám pan učitel, a tu bud poslouchal a vykládal, co některá předčítala, aneb pěkné domácí pověsti nám povídával, anebo hádankami, jichž na sta sepsaných měl, mysl naši bystřil a nás rozesmával. Někdy prosívala vnučka: „Dědečku, zahrajte nám některou píseň!“ — a dědeček, pan učitel, laskavě na vnučku se usmál, sednul ku klavíru a zahrál nám některou národní píseň a my zpívaly; zvlášt rád hrával: „Osiřelo dítě;“ při kteréž se nám obyčejně oči slzami zalívaly! Měla-li paní učitelová pokdy, přišla mezi nás, sedla do široké sesle, ruce složila do klína a oči upřela na pana učitele a to bývala tvář její jako ozářena a když pan učitel hráti přestal, přistoupil k ní a buď ji ruku podal, aneb ji po hlavě pohladil. — Někdy jsme v zahradě pomohly okopávat plet, někdy Marince na *bělidle* plátno polívat, což nám potěšením bylo největším. Paní učitelová nám vždy říkala: „Jen vy se učte, děvčata takovým pracím, jestli to nebudeste muset samy dělat, budete umět poručit; což také každý neumí!“ — Po práci dostaly jsme vždy dobrou svačinu. — Pan učitel měl ve své skříni mnoho krásných *kněh*, z nichž i nám půjčoval, měl mnoho *květin*, zvláště *kamenů*; ale čeho jsme se z počátku bály, byla *umrlčí hlava*, kterou měl na skříni ležeti. Každý týden dostali jsme *básen*, kterou jsme potom, když jsme se jí nazepamět naučili, přednášet museli. Když jsme se dobře učili, ukazoval nám některé věci ze své přírodovědecké sbírky a jmenoval nám je, a jednou nám i *umrlčí hlavu* na stůl postavil a

museli jsme ji vzít do ruky — až posud tkví okamžik ten v paměti mé.

Šest let byla jsem v Chvalíně, a čemu jsem se tam naučila, to mi zůstalo dobrým základem dalšího učení; a nejen já ale všickni, kteří jsme tam do školy chodili, na pana učitele s vděčným srdcem pamatovat budeme. Naučili nás milovati Boha, vlast a bližního jako sebe samého, a i méně schopní tolik vědomosti nabyla, co každému k živobytí nevyhnutelně třeba. — Vystoupila jsem z chvalínské školy o celoroční zkoušce přede žněmi. Mívali jsme každý rok dvě zkoušky, jednu v postě, druhou o sv. Prokopě, po každé mohli žáci, dospěvší k 12 roku vystupovati ze školy. Ale zkouška o sv. Prokopě bývala slavnější, poněvadž k ní pan vikář a mnoho kněžstva z vůkolí, úředníků a více osadníků přicházelo. My pak také školu sobě květinami a obilními věnci a rozmanitými ratolestmi ozdobily. Nejprvé zkoušel p. katecheta a p. učitel, pak pan vikář a mnoho se zvláště těch mladších a slabších tázaval; posléze předvolali se ti z nás, kteří ze školy měli vystoupiti, a tú žádal pan vikář všecky přítomné hosty, aby sami tázali a přesvědčili se, zdali jsme pro obecný, společný život dosti vycvičeni. Duchovní pánové tažice se nás o různých věcech náboženských, země-, přírodo-, dějepisných a o povinnostech občanských, dodali druhým hostům chuti, a hned se tázal lékař o některých zdrovotných pravidlech, tu pan hospodářský úřední otec z hospodářství a pan obroční dal si o obilí, pan starý o pivu, kramář na lokte a kusy v různých penězích počítat; sousedé pak dali si číst a psát; načež

pan vikář vybídnul nás abychom napsali seznam vydání a příjmů hospodářských, a vida, že v tom sběhlí jsme všickni, pokynul, bysme děkovací list našemu dobrému učiteli ještě zde před vystoupením složili. Když jsme práce své, ten i onen v jeden smysl a upřímaě znějící předčítali, hluboce dojatí hosté ohlíželi se po plném učiteli a moudrému vychovateli nášem, ale on tam nebyl; mezi prací naší tiše aniž od koho pozorován vyšel; neboť nedala mu skromnost poslouchati díků našich.

III.

Nemohla jsem na Chvalín zapomenout; a často ještě z domu jsem tam docházela, a když jednou za rok pan učitel nás navštívil, byl to pro mne svátek. — Ale potom přišla jsem z domu a šest let v Chvalíně jsem nebyla. Po šesti letech přijďouc domu na návštěvu, ptám se hned co dělá učitelovic rodina. Pravilo se mi, že stará paní umřela, vnučka že se vdala a pan učitel že stůně. I nedalo mi, chtěla jsem ho ještě jednou vidět, a druhý den jela jsem do Chvalína. Když jsme přijeli k onomu suchému vrchu, pod nímž močál býval, nebyla bych se tam poznala; neboť byl celý ten vrch stromky posázen, močál vysušen, cesty všude spraveny, okolo cest také stromy nařázené; zkrátka, krajina okolo Chvalína stala se mnohem přívětivější. I ptám se vozky, jak to přichází, a tén pravil: „Teď je to zde všecko jinačí než to bývalo za starých hospodářů — dříve nedbaly o nic, ráději všecko propili, ale co jsou ti mladší hospodáři, to jsou jiní chlapíci. A to je všecko to, že tu mají

hodného učitele; dříve neuměl nikdo ani svého jména podepsat, a teď vám zná ta mládež psát jako nějací písář.“ Zpomněla jsem na rozmluvy pana učitele a přála si, aby každé zrnko co zasil do půdy dobré bylo padlo. Vjeli jsme do zámečku, paní kmotra přijala mne s radostí, ale hned mi řekla „Holečku, přijela si k smutné slavnosti, pan učitel má dnes pochreb!“ Ustrnula jsem leknutím. Já se tak na něho těšila, a už jsem ho neměla vidět než mrtvého. —

„Co mu milá jeho žena umřela, od té doby nebylo v něm života, jakoby mu žily podťal. Chřadl, až převčírem tiše jako by svící shasil, skonal — v Pánu zesnul. Bylo nás tam několik při jeho smrti se všemi se rozloučil a žákům svým že zanechává svoje požehnání, aby nezapomněli na jeho slova.“ Tak mi paní kmotra vypravovala a obě jsme plakaly.

Odpoledne šly jme do školy, kde nás nevěsta a vdaná dcera její přijaly slzicí. Ležel v rakvi starčeček ten můlý, jakoby spal, blažený mír rozpoložen byl po pěkné jeho tváři, kterou jsme nikdy rozhněvanou neviděli, bílé vlasy splývaly mu na černý rubáš a ruce, které nás nikdy rády netrestaly, nébrž jen žehnaly, složené ležely přes prsa, držice křížek. Okolo těla všude byly zastrkané obrázky a květiny, dárky to vděčných žáků a žákyň. — V sednici, na záspí, všude stály davy lidu. — Tu náhle rozstupují se lidé, a do světnice přikvapí dva mladí muži v pocestném oděvu. Oba vrhají se na raku a plácíce a líbají čelo a ruce svého dobrodince. Nemohli se od rakve ani odtrhnout, a jen želeti, že otce svého živého již nezastihli. — Když jsem viděla, že otec schází, šeptala

mi paní nevěsta nebožtíka, chtěla jsem těm chlapcům psát, protože vím, jak ho milovali, ale otec nechtěl, že by se vytrhovali ze svého zaměstnání, abych jim mysl nekalila. „Dost jsem odměněn, že se stali z nich hodní, počestní muži!“ — pravil mi, a když k smrti se blížil, s Bohem sváostně se smířil a okolo něho jsme stály, pravil: „Zde jest úkol můj dokonán; umru pokojně a děkuji Bohu, že požehnal práci moji!“ — a tato byla jeho poslední slova.

Co hřbitov hřbitovem stál, nebylo na něm tolik lidu a tolik pláče jako o pohřbu pana učitele, div že jeden druhého neutlačil. Na hřbitovní zdi sedělo plno dětí, kteréž nemohouce se skrze dav lidu protlačiti k hrobu na zed vylezly. *U hrobu* měl pan farář *dojmavou řeč*, v kteréž celý život nebožtíkův obecenstvu v pamět uvedl; jak syn jsa zámožných rodičů, studiím se věnoval, v nichžto znamenitě prospíval. — A však po několika letech ztratili rodiče neštastnými okolnostmi jmění a oba z toho měli smrt. — Nemaje prostředků k dalším studiím, věnoval se vychovatelství. Jsa několik let v zámožném jednom domě za vychovatele, dostal se ven za pomocníka, kde mnoho utrpěl, nebot se jeho náhledy o učitelství nikterak ne-srovňávaly s jednáním a vyučováním sprostého, ne-vzdělaného toho učitele. Přece však dvě léta přiněm vydržel. Tam odtud dostal se na lepší místo do městečka v horách, kde poznal svoji milovanou *Verunku*, kterou si později, když se dostal za učitele na vesnickou školu, vzal. Oba chudí měli se dosti co ohánět při skrovných příjmech; předchůdce pana učitele vyhrával po hospodách, chodil po koledě, sobo-

tales neodpustil ani nejchudšímu a lecjaks hleděl přijít k penězům. Pan učitel ale, smýšleje jinak o cti a vážnosti stavu svého, raději trpěl než aby ji byl zadal, a Verunka s ním. Mladí byli, rádi se měli a lánska učí trpělivosti, snesli tedy všecko. Více ho trápilo, že nemohl svými náhledy prorazit a při nejlepší vůli tak působit jak by si byl přál. Z mnohých stran kladly se mu překážky, a největší byla sprostnost a nerozum rodičů samých. Nemoha to sám překonati a nemaje kdoby s ním souhlasil a mu pomáhal, žádal jinám, a dostal se k nám do Chvalína. Zde vedlo se mu dle přání. Žil spokojeně, vykonávaje povinnosti stavu svého s největší svědomitostí plných třicet let. — V čase tom potkala ho bolestná rána umrtím hodného syna a poslední leta i drahé Verunky, dokonalé to ženy, která od oltáře až k smrti věrnou mu byla pomocnici. Bylť co manžel a otec příkladný, co křestan nábožný, co učitel dokonalý. — Takou a větší ještě chvalořeč čnil velevážený pan farář pohnutým hlasem zesnulému příteli svému — a nebylo v celém shromáždění suchého oka. — Když oba schovanci a čtyři mladí hospodáři rakev do hrobu spouštěli, hlastě zaplakaly děti u hrobu stojící: „Ach, náš dobrý pan učitel!“ Cítily jako já a mnoho, přemnoho jiných že se klade do hrobu srdce, kteréž pro blaho svých bližních jako pro své vlastní žilo.

Mramorový kříž se zlatým nápisem, překlenutý jasanem, stojí na jeho a Verunky hrobě, ale krásnější a trvalejší je pomník ten, kterýž sám si vystavěl v srdečích svých vděčných žáků a žákyň.

Sestry.

Láska velkých pánu lehčí jest, než mech.
(Národní přísloví polské.)

Večer je na sklonku, krásný večer červnový.
Od vesnice, nedaleko břehu Bóbry ležící, pospíchá
děvče přes vřesoviště, k nedalekému lesku. V lese,
u širokého dubu, pod nímž vřesu i mechu jakby schvál-
ně nastlal, děvče ustane. Plaše naslouchá na vše stra-
ny; neslyší však leč zpěv vznájejícího se nad vřeso-
vištěm skřivánka, a štěbetání kosa, který sedě na
vrcholi stromu, sám s sebou hovoří Bůh ví o čem. I
sedne děvče do mechu, položí hlavu v dlaň a zamyslí
se. Skrze stromoví zažehne poslední paprsek slunce,
a osvěcuje hlavu děvčete, na polo pokrytu zlatým
čepečkem. Je to krásné děvče hodno malování!—

Dle kroje znát, že patří k stavu selskému, dlaň
její tvrdá od práce, ale pleť bílá, jako květ vodní
růže, vidět skrze ni tkaninu modrých žilek. Barva
lící jejích, jako nádech na zralých broskvích, ústa
pak, jak purpur květu granátového. Nos rovný od
čela, pěkný, foremný. Oči hnědé, dlouhoobrvnené, po-
dobají se očím gazely; nad nimi obočí táhne se, jak
oblouček, černidlem nakreslený. Podél jasného čela,
splývají v plných vlnách zlaté vlasy. Na malé nožce
má černý, nízký střevíc s mašli, modré punčochy s

červenými cviklemi; červenou sukni ne tuze dlouhou, modrou pentlí obšitou. Zpod sukně vykukují lemovky zpodniček, každá jiné barvy. Zástérku bílou, šněrovačku černou aksamitovou, se stříbrným premováním. Kabátek též černý aksamitový, napřed otevřený. Bělolounká košile, v záhybky složená, je u krku lesklým spínadlem spiata. Na hlavě malý zlatý čepeček kulatý, s bílou krajkou kolem, v zadu s dlouhým červeným fáborem, znakem to panenského jejího stavu. Tak sedí děvče v mechu jako kytice.

Slunce již zašlo za šírou nížinu, zanechávajíc panování bratu měsíci, který z druhé strany pomalu vychází, přiváděje s sebou nesčíslný počet jasných sester. Skřivánek nad vřesovištěm už nelítá, děvče sedí ještě pod dubem zamýšlené. Na její půvabné tváři vidět odlesk nějaké blažené myslénky. Kolem této pohrává jí chvílemi milostný úsměv, a ruku má položenou na očích, jakoby zabraňovat chtěla vtírání se zevnějších obrazů do říše krásných snů.

Tu náhle ozve se štěkot psa z lesa. „To je on!“ zaraduje se děvče. V malé chvíli obsakuje ji krásný bonicí pes, za ním pak přichází myslivec.

„Tak dlouho, dlouho nejdeš Roberte!“ předhazuje děvče příchozímu, objímajíc jeho rámě.

„Dlouho? — Ját vzkázal, že přijdu soumrakem, a teprv slunce zašlo,“ omlouval se Robert, líbaje děvče v líce.

„Pravda; ale nediv se Roberte, že mi čekání dlouhé bylo, vždyť jsem čekala na tebe, tu mi bývá okamžení hodinou, a hodina dnem,“ usmálo se děvče, a zrak její s výrazem nejvyšší milosti utkvěl na

tváři Robertově. — Je to tvář duchaplná, ušlechtilých tahů; pleť velmi snědá, jakoby jižní slunce ji bylo opálilo. Oči velké, černé, bystré jsou jako oči sokolovy; nad nimi klenou se obočí jako dva široké černé oblouky. Na horním pysku černé kníry, pod dolením kozí bradu má. Nad vysokým klenutým čelem točí se v kroužkách, jako hádata, havraní vlasy, a zakrývají na polo jízvu, která se táhne po levé straně čela až k uchu. Malou nohu, malou též má ruku. Zdá se, že mu něco přes třicet let. V tom okamžení, když sedá k děvčeti do mechu, hoří v oku jeho jen plamen vášnivé milosti. „Brillante pozor!“ rozkazuje psovi, který chce ulehknout k jeho nohoum; pes poslušen rozkazu, zvedá se, a počne zvolným krokem kolem do kola obcházet, maje uši pozdvíženy, by mu ani to nejmenší hnutí v lese neušlo.

„Krásná jsi Hedviko, velmi krásná!“ praví polotajeným hlasem myslivec, objímaje jednou rukou útlé tělo děvčete, druhou hladě zlaté její vlasy.

„Opravdu Roberte?“ ptá se děvče, pozdvihnuce k milenci dobré, nevinné oko.

„Viděl jsem krasavice italské i španělské, ale krásnější než tys, neviděl jsem —“ ujišťoval Robert.

„O jak mne to těší! Budu Boha denně prosit o milost, by mi krásu, kterou mne obdařil, zachoval k tvému potěšení!“

„Vlasy tvoje měkké jsou, jak vlna ovci kašmirských, bujného zrostu; proč skrýváš je pod ten čepec?“

„Jak pak bych mohla chodit bez čepečku, vždyť by na mne děvčata prstem ukazovaly, a řekly by:

vidíte hrdou, ona si vyvádí jako nějaká městská slečna! To neumím udělat. Ale až budu tvá žena Roberte, až budeme zůstávat v lese o samotě, pak se budu strojit, jak ty budeš chtít; jen když sestru navštívit půjdem, pak si vezmu čepeček, ale ne s červenou, to už budu nosit modrou pentli. — Ach Roberte, ani věřit to nemohu, že ty, člověk cvičeny, kterého všickni lidé milujou — jsi mne, nepatrné děvče, za ženu si vyvolil. A přece tomu tak — vždyť jsi přisahal před živým Bohem, že mne miluješ, že mne za ženu pojmeš, jak by to nemohlo být pravda!“ tiše praví děvče, skloníc hlavu s úplnou důvěrou na Robertovo rámě. On pak sevřel ji v náruč, líbaje ústa i čelo její.

„Nikdo tě neviděl, když jsi šla sem?“ ptal se náhle, jakoby na něco byl zpomněl.

„Nikdo Roberte; chasa tančuje na dolení louce, staří u rychtáře besedují. Dbám já o to, by mne nikdo s tebou neviděl, neušlať bych posměchu celé vsi a ty neušel bys pronásledování; nemají to rádi, když se děvče z vesnice vyvdá. A co by sestra řekla, kdyby od jiného o naší lásce se dověděla? —“

„A kde je dnes sestra tvoje i švákr, že s mohla odejít?“ ptal se Robert.

„Sestra i švákr jeli přes pole do Nimbše, malého chlapečka vzali s sebou. Ach Roberte, kýš bys již jistotu slibné ti od pána služby v rukou měl, bych mohla sestře Johanně o lásce naší povědít. Tak mi to svědomí tíží jako kámen, že jí nemohu říci, když se mne mnohdy starostlivě ptá: ale Hedvíčko, co pak jsi tak zamýšlena? Pánbůh chraň, aby

ti bylo zle? — přišlo ti snad z očí? — a již mi shání léky, obkládá hlavu chladícími lupeny, a já nesmím říci: vždyť mi je dobře Johanko, já jsem štastna, a přišloli z očí, přišlo jen milo, ne zle!“ — Při tom podívala se Hedvika šelmovský do očí milencových, hned ale pokračovala v důvěrné své rozmluvě dále. „Jáť netajila až posud před sestrou ani myšlenky. Čtyry roky bylo mi, když nám matka a brzy po ní i otec zemřeli. Johanna, ačkoliv jen o několik let starší než já, převzala starost za obě, odchovala mne, starala se o mne, že by matka sama více nemohla. Když Burkhard za ženu ji požádal, musel dříve svatosvatě slíbit, že mne co bratr vždy milovat bude. Dostál slibu. Neméně než sestra Johanna miluje mne i on; nedopustí, by mi kdo na kříž stéblo v cestu vložil. Lidé po vesnici mluví: „Burkhardovic pyšní se Hedvou, žádný ženich není jim dost dobrý, budou si chtít ženicha objednat Bůh ví odkud.“

„Jáť ale slyšel, že tys jako zaslíbena již jakémus Bohumilu; o tom se nezmiňuješ?“ vskočil jí do řeči Robert.

„Bohumil z Nimbše byl jednou u nás; otec jeho známý je Burkhardův. Svěřila mi později sestra, že si mne Bohumil zamíloval. Byla bych snad svolila, kdybych tebe v tom tý hodni nebyla na suchopáru potkala. Od té doby nejsem svá. Tebe budu milovat do nejdelení smrti, nikoho jiného.“ To dopověděvší objala Hedvika s vroucností šiji milencovu, a ráda trpěla horoucí jeho lísbání. —

Pozdě bylo již, když Robert doprovodiv Hed-

viků na kraj lesa, nazpět pospíchal. U východu z lesa přivázán čeká naň kůň; nedočkavě pohazuje hlavou, kopyto rozrývá kyprou zem. Tu se ozve štěkot psa, kůň roztáhne nozdry a divoce zarže, cítě svého pána: „Jen se neraduj tak hlasitě Vulkáne,“ domlouvá mu Robert, veda ho z lesa, „byť tu na nás i nechali banditové najatí od žárlivých soků, je se co bát nepovolených očí. Krásné je to stvoření,“ šeptal dále jako v zamýšlení — „nebyl bych myslil, že v té stepi taková růže rozkvetá. Štěstí samo přivedlo mne k ní. — Škoda, kdyby jiný byl utrhl květ její, neznaje ani krásu jeho ocenit. — Ale co tu slibů, přísah u těch děvčat, hněd aby se jim na věky zadal. Blázinkové! —“ S lehkomyslným tímto úsměškem vymrštil se Robert na koně, a jedním letem uhání po rovině ku předu.

Víc než hodinu cesty vzdálenosti od lesa, u samého města rozkládá se velký anglický park, u prostřed něho stojí nádherný zámek. U zadních vrat parku stojí premovaný vrátný, vedle něho podkoní též v livraji. „Kde zase vězí!“ bručí nevrle poslední.

„Snad jel na lov? —“ povídá vrátný.

„Ach na lov — leda povídali — známe ty lovy. — To je všude tak. — Divím se jen tomu, že ho ještě nezabili — ale on má z pekla štěstí, a kdyby mu hlavu ještě jednou rozštípli, on přece do ohně poleze.“

„Kde pak přišel k té čáře, tot musela být notná rána? —“ ptal se vrátný.

„Komorník mi povídal, že tu ránu dostal v bitvě ve Španělích, ale ať mi to nemaluje — to je taky takový — proto nic nepoví. —“

„Tys s ním ve Španělích nebyl, ani ve Vlaších?“
ptal se zase vrátný.

„I Bůh chraň. — Mám toho dost, co jsem vidič po Francouzsku a Německu. Člověku jde hlava kolem, když si to rozváží. —“

V tom slyšet z pozdálí rychlý cval koně, a v malém okamžení zastaví se u vrat uříčený Vulkán. Robert skočí s něho, hodí uzdu nevrlému podkonímu, koně ale jako za pochvalu pohladí po hlavě. — „Paní kněžna již doma?“ krátce ptá se vrátného. — „Ano, Osvícenosti!“ — pokorně odpovídá vrátný. Robert rychle pospíchá k osvětlenému zámku, a za ním pes, sotva dechu popadaje.

A Hedvika klečí ve své komůrce, modlí se za svého miláčka, prosí o požehnání nebes pro svoji lásku. Ubohá, ubohá Hedviko!

* * *

Odkud jsem se nadál, že mne slunce ohřeje,
odtud na mne mrazy bijí.

(Nár. russké přisl.)

K čemu pospíchá lid z celého okolí k městu do zámku knížecího? — Vždyť pak není neděle, ani svátek, ani ve městě jarmark; a přece jsou všickni svátečně přistrojeni. — Jdou k tanci a radovánkám. Kněžnin den narození je, slavný to den pro město i okolí. — Ten den zasedá nejvyšší honorace města s kněžnou i okolní šlechtou k jednomu stolu; — vesnický lid hoduje na zámeckém dvore pod stromy, chudí žebráci nosí domů štědře nadělené porcí. —

Ten den dovoleno každém, pěkně i nepěkně ošacenému, podívat se do parku zámeckého, do divokého, i do jelení obory, kde pod pěknými duby vysokoparohatí jelenové, daňci a srnci se procházejí. Zámecký park od divokého je dělen řekou Bobrou. Květinný, čili zámecký park, od řeky trochu do výše se táhne. U prostřed něho stojí nádherný knížecí zámek ve čtverhran stavěný. S jeho terassy jde se po širokých mramorových stupních dolů k řece. Jakých to krás v tom parku nahromaděno! — Svěží, vždy zelené trávníky, po trávnících — jak krásných skupení sestavených z květin a záhonků! — Co tu arabesk, jmen a různobarevného kvítí okras! A ty cestky drobounkým pískem sypané, jako žlutohnědé pentle s barevnými okrajemi, skrze ně se proplétají. — Stromky v nejlepším porádku, každý ulíčen, vyfintěn jako chlapec o školní visitaci. — Fontány tu, besídky, loubí z jasmínu, růží, háje myrtové i cypříšové. Když nastává máj, měsíc květu a lásky — tu přiletují sem zpěvci z dálných krajů. Když pod večer zazní jich sladké klokočání, zachvěje se myrta i cypřiš. Ony znají ty melodie! Jsou to melodie vzdálené, krásné vlasti, je to pozdravení lásky, jež matka svým ubohým, uvězněným dětem rok co rok posýlá, by si nezasteskly! — Ale prchá máj, prchá léto, odletují zpěvci, a smutě stojí myrta, zasmušile cypřiš. — V skleníkách uzavřené odkvétají vzácné květiny, jako dívky v haremú tureckém. —

Orangerie tu, lesík smokvový, pavilliony v italianském, čínském, francouzském, i Bůh ví jakém ještě vkuisu stavěné, a konečně i krásná zimní zahrada.

Když šírá rovina sněhem se pokrývá, o zelenu památky není, keč v dálí tmavozelené jehliny smrčin a jedlin, tenkráté za těmi skleněnými stěnami vidět kousek jižnho ráje. —

V divokém parku rozkládají duby, jasany, jilmы a jiné pěkné stromoví, volně ratolestě do povětří. Mezi stromovím křížují se cesty na vše strany. Jedna vede k švýcarskému domku. Druhá do stínu lesního k poustevně, která je zevně korami, ale uvnitř měkkými čalouny vyložena. Třetí k ville na malém návrší, jejíž průčelí na dorickém sloupení spočívá. Čtvrtá do malého údolíčka k rybníku, u něhož rybářský domek, při domku pak skvostné lodky na vodě se houpají, a labutě plujou. Každá z cest přivede chodce k milému odpočinku. — Jedna pak z nich vede do březiny. Tam pospíchá v den narození vesnická mládež k tanečním radovánkám. Na prostranném mýtišti stojí okrášlený květinami a fábory strom, okolo něho udupaný mlat k tanci. Pod stromy stoly, na něž se chystá jídla i pití hojnost. Tam pospíchají děvčata v červených suknicích, zlatých čepečkách s červenými fábory. Tam junci, ve vyšívaných kamizolkách, ověnčených širokých kloboucích. Tam ženou se široké paní mámy, majíce přes rámě přehozené táčky, na rukou rukávníky z kožešiny, od zlatých čepečku vlnající modré fábory. Mladý lid neotálí dlouho v květném parku, veselá hudba zve do háje. Jen u některého z těch krásných záhonků zastaví se děvčata, a nejedna projeví žádost; kýž by každou neděli byla kytice za šněrovačku! — Jedna z nich s chutí obrací oči po zelených trávníkách řkouc: „Děvčata jen se dí-

vejte na tu travičku, to by se to žalo! —“ Z davu chlapců pak ozve se hlas: „Kdyby všude takové cesty byly, jezdilo by se, jak po stole! —“ Paní mámy mají více času k dívání se. V těch stinných loubích zdá se jim, že by se hezky předlo, některá míní, že by do té zahrady také zelí a cibule patřila. Muži zase vypočítávají, mnoholi as ta zahrada stojí, myslíce že by líp bylo, nasít žita a pšenice; když pak ne to, alespoň na místo zbytečného stromoví nasázet ovocních stromků. —

Okolo zimní zahrady prochází se mnoho městského lidu. Dívají se skrze sklo do galerií, naplněných vzácnými květinami a stromovím; dívají se do kulatého salonu uprostřed, na mosaikovou podlahu, na fontán z bílého mramoru, jehož s výše padající proudy útlolisté kapradiny kolem stojící skrápějí, a teplé povětrí v salonu ochlazují. Obdivují skupení soch z kararského mramoru, jež salonu za ozdobu slouží, a jež si prý kněžna přímo z Říma dovézt kázala. —

„Takový domeček by mně neškodil v zimě,“ povídá si vyzáblý panáček v černém fraku a plstěných botách, když si byl odkašlal, „ta zima je mi zlý host! —“

„Já bych se také nezlobil, pane písáři,“ klepá mu na rameno tlustý měštan v nankinkách a modrému fraku, „kdybych mohl jít z teplé světnice pod zelenem až do hospody a zase zpět; chutnalo by mi pivíčko dvojnásob i v zimě.“

„Ach herje, jaká to rozkoš; kdybychom tu mohli držet naše pikniky!“ přeje si rusovlasá panička, dívajíc se do salonu. Vedle ní okáže se hlava s zlatým

čepečkem, a buclatá selka ptá se ukazujíc na sochu Appolou; „Jaký je to svatý? —“ Rusovlasá panička se začervená, obrátic oči jinam, tatík ale v dlouhém kabátu povídá: „To bude svatý Šebestián, toho dělájí vždy nahého.“

Hrubý hlas vedle tatíka ozve se: „Ti páni mají nebe na světě, v zimě si koupí léto, v létě chlad, ale našinec musí v létě pražit se, v zimě mrznout. Proklatá zima, jen kdyby té nebylo.“

Vesele prohání se mladý lid okolo stromu; děvčatum hoří oči i líce, a jedna za druhou svlékají ak-samitové kabátky, dávajíce je pod ochranu paním matkám. Ale i tém konečně nedá veselá hudba posedět, jeden pár za druhým spouští se do kola a mezi těmi strakatě oděnými selkami točí se i měšťanký v černých sukňích a bílých batistových čepečkách. Vše je veselo, živo. —

Jen v jedných očích není zápalu rozhárané veslosti; a právě po těch obrací se nejeden mládec toužebně! Ony patří děvčeti, ze všech nejkrásnejšímu! Desatero žárlivých zraků sleduje ji v kole, čekajíce kdy noha její ustane, by i jim přáno bylo s ní potančit si. — Ale šťastný tanečník neunaveně a pyšně kolem nich unáší královnu plesu! Lehká je mu v náručí, jak příko, a noha její, jak noha lesní panny pod níž se tráva nesklání. — I mezi ženami, ačkoliv v mnohém srdci závist a žárlivost hoří, je slyšet hlasiton chválu, a nejedna z žen by se ráda matkou, z děvčat pak švekruší krásného děvčete zvala. A však žádné oko nespočívá na ni s tak vroucí láskou a pýchou, jako modré oko sličné ženy, sedící pod bří-

zou s malým chlapečkem v klíně. Taky v obličeji ženy podobají se zcela oněm v obličeji děvčete, i ty samé zlatobarevné vlasy splývají v plných vlnách podél čela jedné i druhé, ten jedině rozdíl je mezi nimi, jaký je mezi rozkvétajícím poupečtem a růží v nejvyšším květu. Co zvláštěho půvabu tváři děvčete dodává, je hnědé, dlouhosbrvené oko neobyčejné při zlatých vlasech.

U nohou sličné ženy leží v trávě vysokorostlý muž, osmáhlých kicí, jasného však pohledu. Nevšimá si velmi tancujících, všecku pozornost obrácenu máje na hezkého klučka, který s lesklými, velikánskými knoflískami na jeho kabátu hraje.

„Ráda bych se mylila, ale zdá se mi chvílemi, že Hedvika spíše smutná než veselá je,“ povídá žena muži.

„Jistě se mylil Johanno,“ odpovídá muž, obrátě hlavu k tancujícím, „Hedvska dávno již tak veselá nebyla jako dnes. Vždyť pak sama ti řekla, že se na dnešní den těší. — “

„Pravda; dnes ráno ještě, nežli jsme šli, povídala vesele; ty ani nevěříš Johanko, jak štastná dnes jsem! — Když jsem se jí ale ptala, proč právě dnes — utekla ze dveří. Já nevím jaké to děvče nyní je, brzy veselá, dovádivá, hned zase zamýšlená, smutná. — “

„Bud že je sama nevědouc churavá, bud že je zamilovaná,“ řekl muž.

„Churavá — to možná — zamilovaná, to ne,“ opakovala žena, kroutíc hlavou — „vždyť pak bych, i kdyby mi to nesvěřila, o tom vědět musela.“

„Vy ženy máte sice v tom pádu *bystrý zrak*,

ale mohlo by přece být, že jsi nedopatřila," usmál se muž.

"Ne, ne Burkharde, já vím, že se ji ze všech hochů nejvíce Bohumil z Nimbše líbí, ale ani toho si nežádala. Vždyť víš, že nás prosila, abychom jí k žádnému muži nenutili dříve, dokud ona sama by nám neřekla: toho bych si přála!"

"Snad již volila, ale chce zvolence svého dříve trochu poškádlit, i zkoušit, jestli hodně její lásky, — jakos ty Johanko mne zkoušela," řekl Burkhard, po-
hledniv laskavě na milovanou ženu.

S lehkým usmáním sklonila se Johana k děčku, políbic je v čelo.

"Co pak ty Burkharde, nebudeš, dnes tancovat?" volá na ně zvučný hlas od stolu — „já po-
řád čekám, abych se s tvojí ženou trochu popyšnil,
a ty s ní sedíš jako v lsbánkách. Vzhůru, do kola,
nedej se zahanbit ode mne staršího!"

"Ne, já, Johanna nechce tančit," hlasitě odpovídá Burkhard.

"Však ona si dá říci," míní veselý Záruba, a přicházeje s plným pohárem k Johanně, ptá se: „či
bys mne chtěla paní Johanno odprít sousedskou? — "

"Nechci jě urazit Zárubo," odpovídá Johanka, vstávajíc s chlapečkem se země.

"A já zase tvoji ženu k tanci zaprosím," praví Burkhard, oblékaje kabát.

"Páni muzikanti, oddechněte si! — Hoši od-
stupte!" rozkazuje zvučným svým blasem Záruba.

"Stojte hoši! nechte sólo rychtáři Zárubovi s

Burkhardovou, a rychtářce s Burkhardem!“ povídá jeden z mladíků, rozháněje kolo.

„Pojď, pojď Hedviko, a podrž mi Bohumilka, u jiné by nebyl pokojen. —“ S těmi slovy podává Johanna děcko přicházející sestře.

Každý dával pozor jen na statné tanečníky, a nepozorována odešla Hedvika, děcko majíc v náruči, od ostatních.

Pod bílou villou milý chlad, tam děvče ustane; sazejíc dítě do měkkého vřesu, kleká k němu.

„Tak Mílku, zde si odpočinem; teta dá ti proutěček, dá ti kaménky, kvítky, budeš si hrát, pak vrátníme se zase k mamince.“ To povíděvší dítěti, políbí mu buclatou ručinku, a jde přinést slíbené mu věci. — Chlapeček veselé šlehá kolem sebe proutkem, hraje ručkou v kaménkách, děvče pak splítá mu z květin věneček na rusé kadeře, a slzí.

Týden již uplynul, co neviděla svého miláčka, co o něm ani neslyšela! Proto se tak velice na slavnost těšila, doufajíc že ho uvidí. „V zámku jeho pán, i on tam bude,“ mínila.

Když podávala v skvostné síni, vyvolena jsouc ze všech děvčat, paní kněžně bílý koláč, a věnec spolu s přáním, jak to zvyk dávnoletý byl, ráda by se byla po síni ohledla, ale stud jí v tom překázel. „A mezi tou vrchností on bez toho by nebyl,“ myslila si. Věděla že slouží co myslivec; proto když na dvoře hodovali, začasté hodila očkem v tu stranu, kde služebnictvo se hejnžilo. Kmitaly se tam zelené výložky s stříbrnými portami, ale Robertovu štíhlou postavu neviděla. Bylo po hodech, a neviděla ho ještě,

a v zahradě nebylo také o něm památky. — „Snad přijde k muzice,“ doufala, když vstupovala do kola. Ona si od té muziky mnoho slibovala. „Když přijde, bude se mnou tančit,“ myslila si, — „sestra si nás všimne, bude se mne ptát, kterak já toho pána znám, a já jí řeknu: „Johanko, toho miluju, tomu mne dejte.“ — Seznámí se, řekne, že dostane na blízku službičku, bude mu dovoleno k nám přijít, a pak“ — ach při té blažené myslénce, „že bude pak jeho, na vždy jeho“ — se děvče blahostí vždy zachvělo, oko se jí radostí zarosilo. — Důvěra její byla pevná, vždyť jí přisahal před živým Bohem — že si ji vezme za ženu! — Ani zdání neměla, že by člověka na světě bylo, který by ruku v rouhaní k nebesům pozdvihnouti se odvážil! — Proto také žádná jiná myslénka, ani bolest srdce její netísnila, ani když dne víc a víc ubývalo, a Robert k tanci nepřicházel, leč smutek sklamané radosti, a vědomí, že ještě prodlouženo skrývání se před sestrou.

„Ach, přetěžké bydlo panský dvůr!“ vzduchla si konečně, a oči osušivši usmála se na hrajícího si chlapce, ukončujíc pletení věnce.

V tom slyšet z povzdálí hlasy, vždy víc a víc se blížící k místu, kde Hedvika seděla. — Děvče poslouchá, náhle ale sebou trhne, vyskočí, a oči radostí jí zahoří. — Nerozumí sice cizé té řeči, v které se hovor vede, ale zvučný, lahodný ten jeden hlas zná! Mezi tisíci hlasy by jej rozeznala. Ten samý zvuk zaujal nevinné srdce její hned na první doslech, ten slyšela ve vážné přísaze i v tichém šepotu vášnivé milosti. — „Ale s kým to přichází?“ ptá se děvče

samo sebe — a srdce jí očekáváním prudčeji a prudčeji bije. Slyší šust hedbávného šatu, cítí vůni pan-skou, tu samou, jakou byl nadchnut šat kněžny, když ráno při slavnosti lem jeho polsbit dovolení dostala.

— Již se kmitá drahý šat mezi zelenem, a v okamžení stojí před Hedvikou krásná kněžna a Robert. Nemá myslivecký prostý šat — černě oděn je, na prsou řády, na bílé ruce třptytí se brilliant. Děvče s úžasem dívá se na ten šat, na paní zavěšenou v jeho rámě, trne, pozorujíc v jeho tváři, v níž před nedávнем s rozkoší se zhližela, chladnost, pohrdivost, v oku utajený hněv! — Myšlenka pravdy projede mysl její — brozná to pro ni myšlenka. — Ale nemůže jí věřit, a přikročíc k Robertu, zoufale zvolá: „To není možná Roberte; tys přisahal!“ — Chladně ji kníže odstrčí. — Kněžna ale nedůvěrně jaksi pohlídnuuc na knízete, útrpně pak na děvče, ptá se: „Co je to kníže, znáte to děvče? —“

„Viděl jsem ji dnes ponejprv kněžno u vás; — myslím že je buď opilá, buď že se zbláznila, aneb že se v osobě mylí,“ odpovídá kníže zcela chladně a pokojně.

Hedvika rozumí těm slovům, ale ten chladný, bezsrdečný zvuk — ten již nezná! — Upřeně dívá se oko její na postavu před sebou, — zdá se ale, že ji cizá je. Barva s tváře ji uprchla, ruce bezvládně klesty, srdce necítilo ani radost ani žalost; — stuhlo.

Když na kněžnino zavolání lidé se sbíhali, a přede všemi jinými Johanna, jako tušením hnána — ležela Hedvika v trávě, jako socha z mramoru, bro-

mem s podstavce svržená. — Chlapeček ale hrál si s odhozeným věncem, a vesele pošlehoval proutkem. —

„Co se stalo děvčeti?“ ptal se jeden druhého; ale ten jediný, který věděl, nepověděl, a nikdo jiný přičinu ani netušil.

* * *

Lépe se jednou zarditi,
Nežli stokrát zblednouti.

(Nár. přísl.)

Kdo v létě jde hlobovkou ulicí v městě Z. . . , jakoby šel vinici. Všecka průčeli čistých domků, jež z obou stran rovnou čarou se táhnou, zakryta jsou vinnou révou, sotva že okna vidět. V okénkách ukáže se leckdes mezi zeleným listím lzebný obrázek rusovlasého děvčete. Ze vrátek zeleně omalovaných vycházívají časně z rána hospodyňky v bílých čepičkách, černých sukňích i kabátkách. Na krku má každá bílý šátek s krajkami, bílou též zástěrku, všecko bělounké, hladké jako led. Na noze černý pantoflíček. Přes rámě nese si každá pěkně pletený košík. Drobným krokem klapkají do města na koupi, každého koho potkají, přivítivě jmenem božím poždravují, a dojdouce jedna druhou, rády svěrují si domácí svoje křížky i novinky všeliké.

„No paní teta, co dělá vaš nový soused, vindický dlouhokabátník?“ ptala se jednoho dne hospodyňka hospodyňky.

„Jak to bylo první den, tak to je i dnes; kaž-

dé ráno v určitou hodinu jde z domu, za hodinu, někdy za dvě se vrátí, a není ho pak vidět až zase večer; to jde každodenně s mladým děvčetem pryč, ale nezůstávají dlouho. Tak to máte den jako den.—“

„Divná věc je to, že nevíme, kam chodí a proč se tu mezi námi usadil, a jsou tomu přece již dva týdny. A což ta stará nebyla ještě u vás, ani vy u ní? —“

„Bože zachraň, ta nejde k nikomu; kouká jakoby chtěla devět vsí výpálit, a sotva na pozdravení poděkuje. Nechci s ní nic mít. —“

„A což to děvče? —“

„S tím by se dalo promluvit, ale samo není nikdy doma, ani nevyjde samo na ulici. Je to věru divné hospodářství, člověk se ani vpravit nemůže do něho. Už jsem si všelicos o tom myslila. —“

„Kdo ví, jestli ten člověk je opravdovský sedlák? —“

„Kdyby to byl našinec, anebo sedlák opravdovský, nač toho skrývání před námi a odlučování? Toť nebylo nikdy a nebude, aby soused souseda neznal. —“

Silný krok mužský za nimi vytrhl je z rozmluvy, a když se obrátily, viděly toho, o kterém si právě povídaly. „My o vlku a vlk za humny,“ šepotala jedna druhé.

Sedlák jda okolo nich, pozdravil zdvořile, aniž by si jich byl více povšimnul.

„Věřte paní teta, že to je přestrojný pán, jen se podívejte, jak se pyšně nese.“

„Ale což abychom za ním šly? — Času dost na trh. —“

„Inu, já jsem při tom, jen aby nešel daleko, děti doma čekají. —“

„Uhlídáme; o chvílku nebude zle. Pospěšme, aby se nám s očí neztratil. —“

Zvědavé paní tety hnaly se za sousedem, sotva dechu popadaly. Přešly hlehovskou i panskou ulici, přešly i náměstí, za náměstím zámeckou ulici, pak se daly v pravo ke kostelu Augustinskému. Za kostelem na malém plácku stálo veliké stavení, u toho se sedlák zastavil, klepaje na těžké železem pobité vrata. Za chvílku byly mu dvéře otevřeny, a on vešel dovnitř. Paní tety plny podivení koukly na sebe, řkouce: „Tedy do trestnice! A musí tu být známy, že ho pustí! — Ale co tam chce? —“

„Inu, vždyť se to dovíme!“ mínila ta paní teta, co pospíchala, táhnouc druhou nazpátek do trhu.

Sedlák, jehož tajemství paním tetám tolik hlavý lámání nadělalo, stojí smuten v chodbě velikého domu, do něhož byl vpuštěn, a jejž paní tety trestnice nazvaly. Dům ten je do čtverhranu stavěn, ve dva dvory rozdělen. Chodby na dvůr otevřené vedou kolem do kola. Jeden z těch dvorů travou je porostlý, u prostřed něho je kulatá kaple. V jednom z otevřených oblouků, kterými viděti do posledního dvoru, stojí sedlák.

Šestá odbije; zvuk zvonu zazní z výšky nad kaplí, a hned na to slyšet z protější chodby kroky, provázené chřestěním řetězů.

Chodbou přichází vězník, veda za sebou řadu

ženských naskrze stejně oděných, v režný, modropáskový kanafas. Některá má jen na jedné noze pouťo, některá je má na obou nohách, spojené řetězem.

Rozličné to tváře! Tu vidět stopy divokých vášní, z očí srší vztek a zloba; ta lhostejně dívá se na znamení potupy, které nese, jiná zase lehkomyslně se usmívá. Málo těch, kterým by se tvář barvou studu ještě pokila. Sedlák nevšímá si žádné z těch něšťastnic, oko jeho staví se u posledních dvou postav ženských, zcela si podobných.

Na trávníku před kaplí seřadí se vězne ve dvě řady; sestry stojí vedle sebe. — Kdož by poznal v těch utrápených postavách krásnou Johannu Burkhardovou, i krásnější sestru její Hedviku! Jaké to musely být muka, že udělaly z té květoucí růže tak záhy obraz beznadějněho žalu, na nejž nemožno bez bolesti se podívat! — I postava Johanny je sešlá, tvář bledá, ale v modrém oku jejím jeví se mužná oddanost. Ona se nevzdala naděje.

Mše svatá začala; ženy klekají. Johanna vroucně se modlí, prosí za dítko nevinné, za muže milovaného, jehož stesk srdce jí rozrývá, prosí o sílu v utrpení, o navrácení blaha vezdejšího. Hedvika prosí o smilování, o věčný pokoj.

Sedlák Burkhard stojí v okně se srdcem plným zármutku; chce hledat i on potěchu v modlitbě, ale nemůže se modlit, v duši jeho ozývá se bezvolně tiché láni, an vidí pouťo na noze Johannu, a vedle ní svadlovou růži, druhdy okrasu celého okolí utrhnutou, v prach zašlapanou hanebným svědňíkem! —

Je po mši. Vězník odvádí vězne po chodbě, kde Burkhard stojí.

„Bůh vás pozdrav! Bohumil je zdrav! Mariana, Lény pozdravujou!“ hlasitě praví Burkhard, kdy Johanna s Hedvikou okolo něho jdou.

Ony nesmí odpovědít; Johanna ale děkuje muži pohledem nejvroucnější lásky, pohledem jen zulíbá mu tvář. Hedvika se naň usměje, ale v úsměvu tom jeví se tak nevýslovná bolest, že se Burkhard pláče zdržet nemůže a rychle se odvracuje, by nezastíhlý ženy slzu, která se nedá déle utajit.

Tu dobu, když vychází Burkhard z trestnice, vchází do jeho přívětivého domku vysoký, širokoplecí muž v modré bluse a letní čepičce. Tvář jeho zdravím prokvetá, jasné je oko, upřímný vzhled.

„Pochválen bud Ježíš Kristus!“ pozdraví příjemným hlasem starou Marianu, která právě domek zamétá.

„Až na věky!“ odpoví stará, obrátic svou podubanou tvář na příchozího.

„Bydlí tu Jan Burkhard, co měl statek v Dětřichovicích? —“

„Bydlí. — „Najdu ho doma?“ — „Ne“ mrzutě zabručí Mariana. „Kde je?“ — „V městě.“ — „Kdy přijde?“ —

Ještě mrzutěji odpoví stará: „Záhy.“ —

„Mohu naň zde čekat?“ — ptá se cizí dále.

„Jděte dál“ — pobízí Mariana, ukazujíc do síňe. Host vešel, Mariana dále zamétala.

Když vešel cizí host do čisté sednice, zůstal překvapen u dvéří stát. Sednička čistá jako sklo, v

otevřených oknech plno slunečních paprsků a vinných listů, které se všetečně do sednice derou, a u prostřed sednice tancuje mladičké děvče s rousovlasým chlapečkem. Drobná její postavička pružná je jak proutek vrbový, a pohyblivá, jako motýlek. Černé pletence vlasů visí až po modrý lem červené sukničce. Aby se lehčejí tančilo, byla se do bosa vyzula, a chlapeček stál u ní v bílé jen košílce. Když cizí vešel, zahořelo růžové líce děvčete výše, lehouneká noha její ustala, a kulaté, čiperné její očko obrátilo se tázavě po něm.

„Roztomilý to obrázek!“ zvolal host. „Pánbůh vás požehnej!“

„Dejž to Pánbůh!“ odpovědělo děvče. „Co byste rád?“

„Chci se dočkat hospodáře, a ta venku odkázala mne sem. Však jsem rád. Zde vidím jasné oči, ale ta venku vstala narub. Škaredila se na mne zle“ usmál se host, odkládaje čepičku. — Nenucenost a přívětivost hosta byly děvčeti po chuti, i hned začalo bez vší ostýchavosti: „Naše Mariana, že se na vás škaredila? Ach u ní je slovo drahé, kdybychom my s Bohumilem nežvatdali, bylo by tu jako v kryptě. Jan nemluví, Mariana nemluví, jenom my dva mluvíme, viděl Bohumilku? —“

„A čí tys dítě?“ — zeptal se host, a oko jeho dlelo s vřelým účastenstvím na děvčeti. —

„Já jsem Redvicovic z Nimbše, a říkají mi Léna, Burkhard je můj strýc. —“

„Tu to máme, tedy jsme příbuzní,“ zvolal radostně host, podávaje děvčeti svalovitou pravici.

„A odkud, a kdo jste vy?“ udíleno ptalo se děvče.

„Já jsem Fricek Burkhard, vlastní bratrancem Janův, svého řemesla kovář rozený z města Berlína. Cestuju po světě, abych něco viděl a zkusil, a při té příležitosti umínil jsem si podívat se k příbuzným. Ale já se všecek s tebou zapomněl, ani jsem se ještě neptal, kde hospodyně je a kde švakrová? Psali mi naši, že Hedvika velmi krásna je? — Snad je již vdaná? —“

Při poslední Frickově řeči zasmútil se obličej děvčete a truchlivým hlasem pravila: „Což jsi neslyšel, kterak se s nimi dělo? —“

„Jakž bych věděl, má duše. Dvě léta vzdálen jsem již od domova, chodil jsem po cizích krajích. Nyní přicházím od hor Krkonošských sem k vám. Když mně prohlíželi zde na úřadě spisy, ptá se mne jeden z úředníků, vida jméno Burkhard, mámlí tu v okolí příbuzné, já řku, mám v Dětřichovicích a v Nimbši. „I, povídá, ten Burkhard, co bydlel v Dětřichovicích, bydlí zde v městě v hlobovké ulici.“ — Poděkoval jsem mu za to návěští, více mně neříkal, já se více neptal. — Co se tedy stalo, rychle mi povídej! —“

„Však slyším už jít Jana, on ti to sám poví, já bez toho nevím jen konec. — Pojd honem Bohumilku, tatínek jde, povíme mu že je tu strýček!“ — a utrouc si zarosené oči, pospíchal děvče s chlapcem ze dvéří. Fricek ale v patách za ní; než slovo promluvit mohla, drželi se přátelé v objetí.

„Sám anděl boží tě ke mně přivedl!“ řekl Burkhard, podávaje příteli ještě jednou ruku na přivítanou.

„Nuž, to mne cesta dvojnásob těší, když ti přicházím vhod. Jen abych ti v skutku mohl něčím být platen. —“

„Můj hochu, pomoci ty mi nemůžeš, ale znáš přísloví: zlý rok ohlíží se po úrodě, a člověk po přátelích v nehodě. — Mněl jsem, že mám přátele, ale kdo si nohu vyvine, i nejmilejší ho pomine. —“

„Mluv tedy, co se stalo; a byť bych ani rady nevěděl ani pomoci nemohl, alespoň upřímné účastenství najdeš. Požaluj, odlehne ti od srdce. —“

Burkhard podepřel ruku o stůl, položil čelo v dlaň, a dlouhou chvíli mlče tak seděl. — Pak začal příteli vypravovat, jak šťasten před rokem byl ve své domácnosti. „Kdyby mně král celé své království byl podával, já bych s ním byl neměnil. A Hedvika; — to byla naše radost, naše pýcha. Směle mohu říci, že byla okrasou nejen naší dědiny ale i celého okolí. Každý z těch mladých synků šťasten byl, když se na něho usmála. — Muoho se jich o ni hlásilo, ze vsi žádný však z nich se jí nelíbil. Nedomlouvali jsme jí k tomu ani onomu, rád bych to byl ale viděl, kdyby se jí byl Bohumil z Nimbše zalíbil. Navštivil nás, a s radostí jsme pozorovali, že se jeden druhému zalíbili, čehož Hedvika ani netajila. Brzy potom pozorovala Johanna, že bývá Hedvika často zamýšlena, že se v práci zapomíná, jakoby ve snách byla. Já mněl za to, že ji láska mate, a poněvadž jsme mimo Bohumila žádného neznali, kdo by se jí byl líbil, jistil jsem, jeho že zvolila. I Bohumilův otec, když jsme tam jednou, jsouce za kmotry zváni, byli, naříkal, že láska synovi zmátl kolečka, že by vždy, místo na

pole, zavracel k Dětřichovicům. — Nechali jsme vše, až přišla u nás nešťastná slavnost. Hedvika kolik dní o tom mluvila; bylo slyšet, že zvolena bude, podat naší vrchnosti věnec, koláč a přání, jak se to u nás slavívá, neboť to bývají spolu obžinky. — Johanna ale tvrdila, že se Hedvika těší jen na muziku.

Veselí jsme byli; Hedvika tančila jako o závod. I já i Johanna do tance jsme se pustili. Hedvika vzala chlapce od Johanny a ztratila se do lesíku. Ještě jsme ani nedotancovali, strhl se hluk a šum, lokaj panský přiběhl mezi nás, že tam děvče selské v leseku omdlelo. Johanna hned vykřikla: to je Hedvika! — Letěla přede všemi — sotva jsem jí stačil! — Ona předce jen měla pravdu! Jakoby ji z vosku ulil, tak tam děvče leželo, a památky života v ní nebylo. Bohumilek seděl blízko ní v trávě, okolo leželo plno květin, bylo vidět, že spolu hráli. Donesli jsme jí do blízkého letohrádku, paní kněžna sama poslala svého lékaře, a tomu se po dlouhém namáhání podařilo, vzkřísit ji k životu. Když přišla k sobě, jakoby nás neznala, a jen ustavičně opakovala: zima, zima. — Lékař radil, bychom s ní domů jeli, že nejspíš nějaká nemoc u ní vypukne. Skoumal nás, jestli jsme na ní něco pozorovali dříve, my ale že nic více, leda někdy zamyšlenost, co by se jí ale v zahradě bylo tak náhle stalo, že nevíme. — Panský lokaj stál u nás, a povídá: Chystal jsem v pavillonu lahůdky pro vrchnost; viděl jsem děvče sedět pod stromem tu s tím děckem, hrála s ním. Po nějaké chvíli přicházela paní kněžna a kníže po cestičce nahoru; když byli blízko děvčete, vyskočila, pak jsem viděl, že se až k

samému knížeti přiblížila, a hned na to viděla ji padat, a paní kněžna slyším o pomoc volat. Běžím tam, a kníže pán poslal mne hned svolat její přátele, víc nevím co říci.

My jeli domů, a lékaře z města na pomoc povolali. Ten jí žilou pustil, mnoho lekvarů předepsal, ale nic platno, děvče blábolila až hrůza, mluvilo o samých prstenách, hvězdách, o myslivci, paních a často opakovalo: „Tys přisahal.“ Nepřišla ani k paměti, a my byli už celí zoufalí. Konečně si pomohla nátura sama, a Bánbůh dal zdaru. Začínala pokojně spát, a jednoho dne, když se z dlouhého spaní probudila, ohlfzí se okolo sebe, mne si čelo, a povídá: „Johanko, co se tu dělo se mnou, mně se něco hrozného zdálo?“ — „Chvála Pánu bohu sestro, že se pamatuješ,“ zvolala Johanna plna radostí, „teď už je vyhráno, duše drahá. Tři neděle tomu co jsi omdlela v knížecí zahradě při té slavnosti; bylas v lesíku s Bohumilkem, šel okolo tebe kníže pán a kněžna a tys omdlela.“

Při těch slovech vytřeštila Hedvika na Johannu oči a všecka vyděšena ptá se: „Co povídáš, kníže pán? S hvězdou na prsou, s prstenem na prstě? —“

„Ano Hedvičko; povídali že to kníže pán, že prý často bývá na návštěvě v zámku, co je ti, jen se zamatuj!“ — prosila ji moje žena.

Hedvika ale zůstala jako mrtvá, a šeptala si: „Tedy to nebyl sen!“ Bylo jí od té chvíle zase hůř, jen že to netrvalo již tak dlouho, jako před tím. Pomalu byla Hedvika tak dalece zdráva, že mohla z postele vstát. Ale nebyla to již Hedvika. Postava

její vůčihledě se ztrácela, tváře měla jako lilie, veselost z očí zmizela, a stala se nemluvnou. Jestli se na chlapce, nebo na nás kdy usmála, jevila se taková bolest v tváři, jakoby jí srdce při tom plakalo. Plakat ji však nikdo neviděl; ale modlit se chodívala pod kříž k lesu. I když zima nastala, klekávala tam dlouhé chvíle. Ve vesnici povídali si lidé, že přišla Hedvika o rozum; ba zase že si uhnala souchotě, jak to už bývá mezi lidem. Někteří nás ovšem přicházívali těšit z outrpnosti, ale někteří k nám chodili ze zvědavosti, a po straně nás pomluvili, vyčítajícé Johanně i Hedvice pýchu. Bohumil byl první, který přišel, slyše o Hedvičině nemoci. — Ale když jsem ho vzal stranou na paškál, aby mi řekl, zdali mezi ním a Hedvikou bližší známost byla, dokládal se mi na svátost, že nebyla. Řekl prý sice Hedvice, když nás po druhé navštívil, směli by o ni prosít, ale ona že mu ruku odepřela, s upřímným vyznáním, že jinému již srdce zadala. Hoch se nad tím trápil a více nepřišel. — Jednou, když byly ženy samy doma, vzala Johanna Hedviku okolo krku, prosíc, by jí svěřila svoji bolest. Hedvika obejmula sestru, hluboce si vzdychla a po chvíli povídala; „Odpust mi Johanko, že jsem se proti tvé lásce probrešila. Doufala jsem, že mi ráda odpustíš, když mne šťastnou uvidíš, že jsem ti lásku svoji tajila. — Čekala jsem jen na příhodnou chvíli, a ona nepřišla a nepřijde více. Zklamal mne: a co hůře, že se prohřešil i proti Pánubohu, zrušiv přísažu.“

„A kdo je ten ničemník sestro?“ ptala se jí Johanka.

Hedvika zavrtěla smutně hlavou: „Neptej se mne sestro, to jsem již zapomněla.“

„Nuž tedy nebudu se ptát na nic, ale pust jen ty žalost po vodě, buď zase naše a zapomeň na minulé doby,“ prosila Johanna.

„Kdybych já naň zapomenout měla, kdo by se za jeho duši modlil?“ — odpověděla jí Hedvika.

Nechali jsme ji žít, jak sama chtěla, a doutali, že snad prece časem hoře její se zmírní. Ach Bože! Nejhorší nikdo z nás netušil. —

Bylo již po vánocích. Hedvika churavěla a stávala se den co den smutnější a nemluvnější. — Jednou z rána jde Johanna, jak vždy časně do komory, kde Hedvika spala. Když za dlouhou chvíli se vrátila, byla velmi bledá. Já se ulekl, ptám se, co se stalo, a ona mi na to: „Lekla jsem se o Hedviku, přišlo jí zle.“ — „Pošlem pro lékaře?“ povídám.

„Nač pak, ten jí beztoho málo byl platen. Já ji uvařím koření, však ono jí bude líp. Jen tam žádny k ní nechodte“ povídala.

Já ji poslechl. Večer když mne k ní pustila, ani jsem se nepřiznal, jak jsem se jí sám ulekl; nebyla ani k sobě podobna. Za týden byla ale zase mezi námi v sednici. Johannu jsem však nemohl pochopit, bledá byla a tak chodila, jakby měla srdce pod povlakou.

Minulo asi čtrnácte dní od toho rána, kde se Hedvika opět rozstonala, když k nám pod večer zavítal kmotr Záruba, rychtář. — Byl jakýsi jako poplašen. „Co je ti Zárubo?“ ptám se ho; „máš odvádět kontribuci? —“

„Ta by mi nenadělala tolik starosti, ale to je horší kousek. Dnes měli panští lov na zajíce; naši domkáři jak vše musí nahánět. Zatáhli od lesa až ke kříži. Psi při tom ustavičně kolem rejdili, ten jeden ale začal u kříže čenichat, hrabat a pomyslete, co vyhrabal? Skříňku dřevěnou a v ní novorozené dítě!“ Mlčel a my všickni mlčeli.

„Tak si jen považte! Znáte lidí, — můžete sī myslit, co tu bylo hned řečí a důmínek! — Hned to šli udat k úřadu, a zítra budu mít komissí na krku. Šlakovitá věc! —“

„Která pak to asi nešťastnice byla?“ ptám se.

„I někdy to udělá takové děvče, že by si člověk ani do smrti na ni nepomyslil. Zítra se to ukáže. — No, dobrou noc, budte tu s Pánem bohem!“ — Odešel; tu jsem teprv pozoroval ženské. Mariana v sednici nebyla, jen Johanna a Hedvika. První se třásla jako osyka, druhá seděla jako z kamene vytesaná. Díval jsem se z jedné na druhou, a začalo mi být ouzko, aniž jsem vlastně věděl proč.

Tu se najednou Johanna zvedne, kvapně vezme mne za ruku a povídá; „Vid, že mne miluješ Burkhardt?“ — „Tyť to dobrě víš, proč pak se ptáš?“ povídám jí. „A věříš mi vid?“ dále se ptala. — „Důvěra a láska musí chodit pospolu; ostatně nezavdala jsi mi nikdy příčiny, abych nevěřil!“ — odpovím, ale bylo mi více a více ouzko.

„Poslyš tedy a odpust mně a jí, čeho jsme se dopustily. — Pamatuješ se na ono ráno, je tomu čtrnáct dní, když jsem všecka zlekaná z komory od Hedviky se vrátila? Nuž, když jsem tam vešla, leže-

la ve vlnobách na loži, a novorozeně držela v ruce — mrtvé! Já ztrnula! Že by matkou byla, zdání jsem neměla! — Zpamatovala jsem se ale hned, začnu ji křísit, což se mi i brzy podařilo. „Proč jsi mne nenechala umřít?“ povídá mi, když se zpamatovala, „a kde je moje dítě?“ — Tu jsem vzala dítě, zavážu, a chci i to přivést k životu; ale bylo už dármo, krev mu uběhla. Pokřtila jsem je svěcenou vodou, a schovala do skřínky.

Mně bylo ouzko! — „Proč jsi mi to neřekla Hedviku?“ ptám se jí. — „Proč? — Nechtěla jsem ti udělat větší ještě žalost a hanbu. Doufala jsem že umru, však nepoštěstilo se mi. A napadl mi soud lidu, hanba, bála jsem se o pokoj domácí, o tvoje dobré jméno, a to přimělo mne k úmyslu, všecko skrýt a mlčet. — Sama jsem dítě pochovala, a nezůstalo stopy po všem, jen červ v mé svědomí. — Nyní víš všecko Burkharde. Odpust! —“

Jakž bych nebyl odpustil, vždyť jsem znal svojí Johannu, a znaje pohnutky, které ubohou Hedviku k takovému kroku přivedly, nemohl jsem se na ni hučvat. — Ale soud je přísný. — Rozmyslil jsem vše, a uznal za nejlepší jeti hned do města, předejít komisi, a vše upřímně udat. „Pokorné hlavy ani meč neseče“ říkává se. — Sdělil jsem úmysl ten ženám, řka, aby se přichystaly na cestu. Sám hned jsem v domácnosti vše si zřídil. Po půl noci byli jsme na cestu hotoví. Johannu byla pokojná, milejší jí byla konečně ta zjevnost, než ten ustavičný strach, který v duši nosila.

V městě šel jsem k soudci. Myslil jsem, že

se není někdy tolik co bát soudu, jako soudce; ale což to bylo všecko platno! Vyšetřit se to muselo, a při vyšetřování vyznala Hedvika celou vinu, prosila ale za sestru, ta že za nic nemůže, že o ničem nevěděla, a jen z veliké lásky k'ní a na snažnou prosbu že mlčela. — Však co platno. Obě byly odsouzeny, ale že se bral ohled na zmírňující okolnosti, byla Hedvika odseuzena na rok do trestnice k lehké práci, a Johanna na tří měsíce. Když jim soudce rozsudek četl, ozvala se Johanna: „I já chci pánové být odsouzena na rok, stejně s Hedvikou, učiňte mi tu milost. Nemohu a nesmím ji opustit, slíbila jsem to matce naší na smrtelné posteli.“ Soudcové ale na její prosbu málo dbali. —

„Jak mi bylo, když jsem rozsudek slyšel, a napotom je v řadě vězných v hrubém šatu, s poutem, a bez těch krásných vlasů viděl, to ti říci nemohu,“ dokončil svoje vypravování Burkhard, zakrývaje si uslzený obličej rukou.

„Ubohý příteli!“ zvolal pohnutý Fricek, podávaje Burkhardovi ruku. „A jak dlouho již jsou v trestnici?“

„Teprv měsíc; mně ale zdá se to již věčností. Abych ulehčil jim i sobě, prodal jsem statek, a zakoupil zde ten domek. Tak mohu ráno je vidět i večer, mohu Johanně každý den chlapce poslat, aby se s ním trochu potěšila, mohu jim ve stravě přilepit. — Těším se ještě tím, že Johanna utrpení svoje snaží jak muž, ale bojím se, by neklesla, až Hedvika se odebere.“

„Vždyť ale Johanna dříve svobodná bude? —“

„Ano : ale Hedviku smrt osvobodí.“

„Ubohá !“ vzdychl Fricek.

„Ubohá je, dokud žije. Pro ni nemá svět jen trní; už přejme, ať se Bůh nad ní smiluje. —“

„A co ten hanebník ? Nevíte kdo je ? —“

„Ona jméno jeho nevyřkla. Tušení naše je ale neklamné. —“

„I já bych na jisto uhodl, a přál bych, aby mi někdy pod pěst se dostal. —“

„Milý brachu, kdo nad sebou seká, třísky mu do očí letí,“ usmál se trpce Burkhard.

„To máš pravdu ; těšme se jen tedy tím, že na vysoké hory, domy — rády často bijou hromy“ — hodil hlavou směly Fricek.

* * *

Ani radost věčna, ani žalost bezkonečna.

(Nár. přisl.)

Čas rychle uchází v žalosti i v radosti. Dva měsíce uplynuly od rozprávky Burkharda s Frickem. Vězník byl právě odvedl řadu svých svěřenců k práci a sedl k snídani, když Burkhard k němu vešel.

„Jak je nahoře ?“ ptal se úzkostným hlasem.

„Vězna v čísle třiatřicátém bude dnes propuštěna ; včera vypršel její čas,“ odpověděl vězník s tváří nepohnutou, podávaje hostu těžkou dubovou židlici.

„To já vím pane ; ale ona nechce dříve odtud dokud Hedvika nevyjde. Rád bych věděl jak se té vede ; řekl jste včera večer, že byla sproštěna práce pro slabost.“

„Ano, spoluvězná v čísle třiatřicátém byla včera od práce sproštěna, a dnes zase, poněvadž leží. V noci byl u ní kněz i lékař. Tuším že nebude dlouho dělat. — Škoda těch dvou; raději bych deset jiných ztratil. Ta rota nadělá člověku zlosti, aby vždy za ní s holí stál, ale ty byly vždy tiché a pracovité osoby.“ — Vězník myslil, že se muži s těmi slovy velice zavděčí, a Burkharda mráz pošel. Vzal ale z kapsy přichystané dva stříbrné tolary, a vtisknuv je vězníku do ruky, pravil: „Snad byste mohl pane dovolit, abych se do čísla třiatřicátého podíval? —“

„Teď ne pane, přijde tam lékař; ale zůstaňte tu u mne, a když uvidím příhodnou chvíli, zavolám vás,“ řekl vězník, a nepohnutá tvář se jak jí možno bylo vyjasnila. Burkhard byl spokojen. Vězník když se byl pohodlně nasnídal, vzal svazek klíčů a šel ven.

V čísle třiatřicátém ležela na příčně Hedvika; hlava její spočívala na rameně sestry, v sepiatých přes prsa rukou držela druhou její ruku. Bledé jich tváře se dotýkaly. Teplá, horkými slzami polita byla tvář Johanny, tvář Hedviky jako z mramoru. Oko Johanny patřilo světu; v otevřeném krásném oku Hedviky jevila se duše, očistěná všeho kalu, prosta žalosti i radosti světa, to patřilo již nebi. Okolo úst rozpoložen byl mří.

Těžké kroky se ozvaly v síni, klíče zarachotily, a do dveří vešel lékař a vězník. Oko Johanny radostně ho vítalo, mile mu přenechala ruku sestřinu; skoumala, zdali by v jeho tváři ještě doufání jaké bylo. Ale neviděla nic, než mezi špicemi naškrobeného límce vyšpulené pysky, nad nimi ušňupaný nos, na

nose brejle, a za nimi dvě blýskavé očička. S té tváře nebylo se čeho doskoumat. Ale pan doktor píše ještě recept, udává jídlo; — topící chytá se stébla. On musí vědět, že bude ještě užívat lék i pokrm, tedy předce naděje. — Ubohá sestro, kdybys věděla! — Za dveřmi ptá se vězník: „Prosím, pane doktor, bude vězná živa?“ —

„Jestli dnes neumře, bude živa,“ odpoví doktor vážně si šňupna. Pak se podívá na zlaté hodinky a vida že již přešla sekunda přes povinnou mu hodinu, pospíchá do svého kočáru.

Hedvika ale dívala se dlouho — dlouho za odcházejícím lékařem, rozloučila se s ním i se starým vězníkem a oko její hledalo zase milý obličej sestry.

„Neplač Johanko, proč pláčeš?“ — šeptala ti chým hlasem, „přej mi pokoj! Já řeknu matce, že jsi spinila slib.“ — Johanna tím více štkala. V tom se dvěře opět otevřely zpolehounka, a v nich se objevil smutkem zastřeny obličej Burkhardův.

Radost zableskla na obličeji Hedviku; byl to blesk posledního ještě pocitu, který duši k světu poutal. Odtáhla jednu ruku od ruky sestřiny a podajíc ji švakrovi, pravila slabým hlasem: „Přišels rozloučit se? Já si to přála. Bůh tě žehnej za tvoji lásku. Odpust mně, a zpomínej s modlitbou!“ —

Burkhard klekl k loži, a hlava jeho sklesla na ruku umírající.

„Odpust i jemu!“ prosila Hedvika, a oko její obrátilo se z jednoho na druhého.

„Když ti odpouštíš, odpouštíme i my,“ odpověděli manželé jednohlasně.

Úsměv uspokojující přelítne tvář Hedviky, oči její více ještě zaleskne se. Pak se obrátí po slunci které skrze mříže otevřeného okna zasvitá, a lehouan-kým vzdachem — opouští svět. . . .

V soumraku přivádí Burkhard zadními dvířka-mi zahradními Johannu domů. — Mariana neví, máli se ptát: „zdrávy?“ nebo — „co donést?“ splete si jedno s druhým, a pustí se do pláče. Lenča klade matce do náručí chlapce, hlava její také ale nachází místečka na prsou té, kterou spolu s chlapcem maninkou zove.

I Fricek se blíží, by podal s rukou dáním spolu i přátelství těžce zkoušené příbuzné! — Ale on první vidí smutek, jako povlak tváře manželů zastínující.

„Zůstane Johanna již mezi námi, či se vrátí k sestře?“ — ptal se po tichu Burkharda.

„Hedvika je v Pánu. Johanna přináší vám poslední její polibení!“ — řekl Burkhard hlasitě. Na jednou zmizela všecka radost s tváří, oči zalily se slzami, a usedavý pláč rozlehl se v tiché sedničce. —

Za městem táhne se šírá planina, pokrytá pís-kem a vřesem, mezi nímž leckdes několik stromků. U prostřed planiny vede hlavní silnice. — Sedá mražena po planině honí se pod oblohou, chvilemi zavěje vítr přes růžově květoucí vřes, do sypkého písku rozvlní ho, jako hladinu vody, odnášejíc na svých perutích celé kotouče v rozličné strany.

Od města jde průvod, malý, smutný průvod. —

Na místě kněze kráčí v čele žalářsk s holí, na místě hudby ozývá se chřest řetězů. Za žalářníkem nese šest ženských na ramenou černou prostou

rakev bez pokrovu. Za rakví jde Burkhard, Johanna a Fricek. Za nimi řada vězných, nejposlednější biřičové. Blíže silnice u malého hájku zastaví průvod. Jsou tam stopy hrobů, ale písčkové jich rovy vítr dávno rozmetl.

„Kde tedy máme kopat?“ ptají se čtyry z vězných, berouce od biřičů rejče a lopaty.

„Zde ji položte,“ prosí Johanna, ukazujíc k osamělému keři šípkovému. Vězné kopají, Johanna a muži klekají u rakve k modlitbě; a mnohá z vězných kleká s nimi, pomodlíc se vroucí otčenáš za tu, která nikdy nesplácela trpké jich úštěpky. Hrob je hotov. Vězné chtejí spustit rakev dolů. Ale na dobré slovo Burkhardovo, přenechává poslední tu službu vězník přesbužným. —

Vězné odcházejí, přátelé klečí ještě u keře šípkového, jediného to pomníku na hrobě Hedviky. — Tu jede po silnici panský kočár, a v něm sedí v pocestném obleku krásna dáma a muž. Černé oko mužovo hoří, a vítr rozhazujíc havraní jeho kadere, odkrývá jízvu, táhnoucí se po levé straně čela až k uchu. Burkhard vyskočí, bystře se podívá do kočáru, a uchopiv Frickovo rámě, zvolá: „To její vrah!“ Zasrší mladíkovo oko, svalovitá ruka jeho se zdvihne, ale dolů ji táhne slabá ruka Johanny, a jemný její hlas zašeptá: „Ona mu odpustila!“ „Bůh soudiž: On vidí, kdo koho šidi!“ pravil Burkhard, když opouštěli hrob na planině.

Ženám českým.

Ženy české, matky české!
Slib si dejme a v něm stujme:
Pro blaho své drahé vlasti
Všecky sily obětujme!
Nejen muž buď hrdry na to,
Že dá všecko pro svou vlast;
Vzhůru, ženy! my též chceme
Na oltář svou oběť klást.

Muž, ach, ten má meč svůj ostrý,
Rámě, sílu — muž má všecko;
Ale outlá, slabá žena
Jen své srdce a — své dečko.
Dítě! toto jméno sladké,
Ženě nebem daný dar,
Matky! nejdražší co máme,
Dejme vlasti v její zdar.

Prvním slovem lichotivým,
Prvním sladkým celováním
Český zvuk jim v duši vlejme
S vřelým vlasti milováním.
Jmenujme jim slavné otce,
Vylitou pro právo krev,
Řekněte jim, jak se znovu
Hrdě zvedá český lev.

Ať z nich zrostou reci statní,
Jako lípy, jako doubce;
Ať z nich máme Břetislavy,
Práva hájce, zloby zhoubce.
Ženy české, matky české!
Jediná nám budiž slast,
Vychovati naše děti
Pro tu slavnou, drahou vlast.

O b s a h.

II. dílu.

	Stránka
Divá bára	7
Rozárka	61
Karla	95
Uherské město (Darmoty)	155
Chudé lidé	235
Pan učitel	319
Sestry	347
Ženám českým	383
